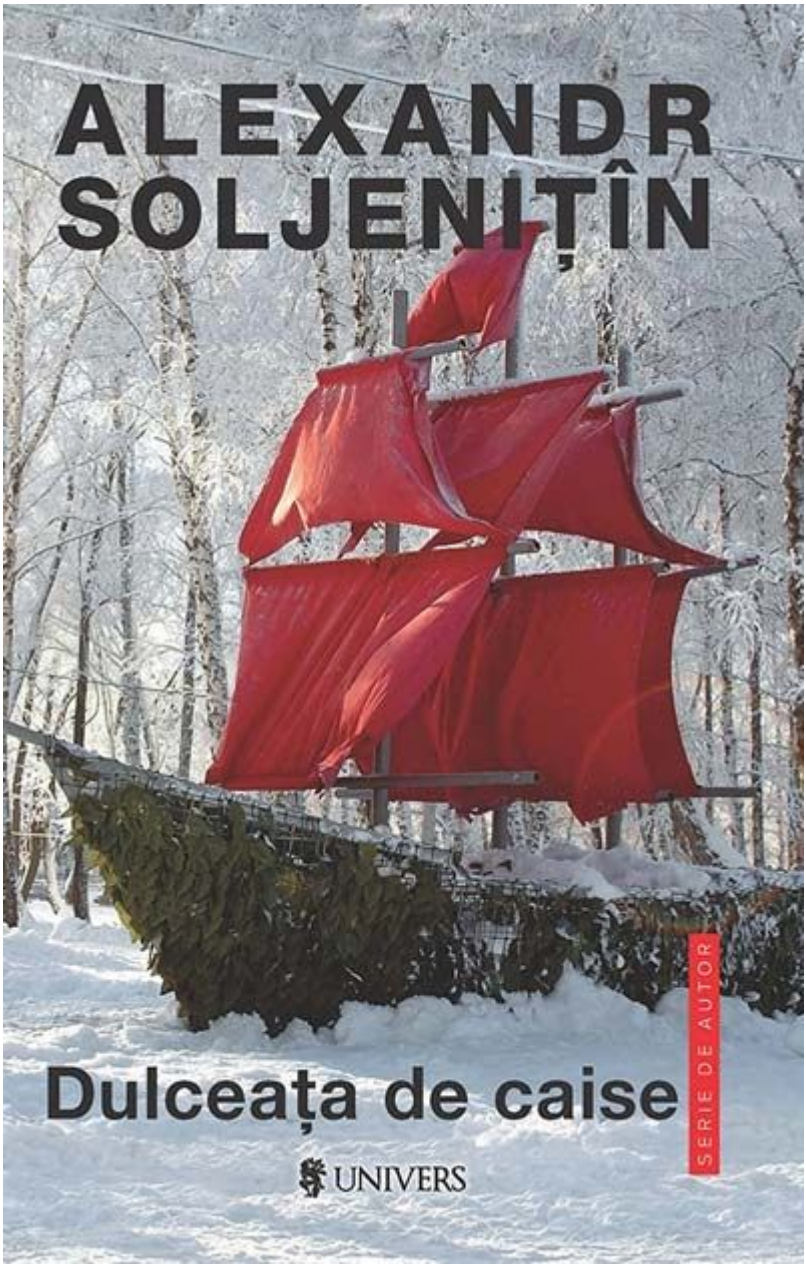
ALEXANDR
SOLJENIȚÎN
Dulceața de caise
SERIE DE AUTOR
UNIVERS

Alexandr Soljeniţîn

Dulceaţa de caise

Traducere din rusă şi note de
Cecilia Maticiuc

Editura UNIVERS
2016

Această carte a apărut cu ajutorul programului de sprijin pentru traduceri din literatura rusă al

INSTITUT PEREVODA

AD VERBUM

Traducerea acestei opere şi publicarea ei au fost îndeplinite cu sprijinul financiar al

Agenției Federale pentru Presă şi Comunicare în Masă în cadrul programului federal „Cultura Rusiei” (2012 – 2018)

ALEXANDR SOLJENIȚÎN

„EGO”, „NA KRAJAH”, „MOLODNJAK”,

„NASTIENKA”.

„ABRIKOSOVOIE VAREN E”, „VSÊ RAVNO”,

„NA IZLOMAH”.

„ZHELJABUGSKIE VYSELKI”.

1993,1998, Alexandre Soljénitsyne and Librairie Arthème Fayard.

„ADLIG SHWENKITTEN”.

© Editura UNIVERS , 2016, pentru prezenta traducere

www.editurauniversro

Redactor: Irinel Antoniu
Tehnoredactor: Constantin Niță
Copertă credit foto: Shutterstock

ISBN ePUB: 978-606-771-039-7
ISBN Print: 978-606-771-038-0

Această carte în format digital (e-book) este protejată prin copyright şi este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informației, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sau comercializarea sub orice formă, precum şi alte fapte similare săvârşite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția propietății intelectuale şi se pedepseşte penal şi/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Lectura digitală protejează mediul

Versiune digitală realizată de elefant.ro

elefant

EGO

1

Chiar şi mai înainte de a avea vârsta lui de acum, de treizeci de ani, chiar şi înainte de Primul Război Mondial, Pavel Vasilievici Ektov îşi formase convingerea că rostul lui este de a fi un consecvent cooperator sătesc, chiar dacă nu unul cu vocație, fără să-şi fixeze în niciun caz scopuri mari şi cutremurătoare. Pentru a se menține pe această linie, trebuia să participe la vehemente dispute sociale şi să țină piept ademenirii şi reproşurilor venite din partea democraților revoluționari, care susțineau că a fi „activist cultural" pe tărâmul „lucrurilor mărunte" este nesemnificativ, nu e numai o dăunătoare risipă de forțe pentru mici activități inutile, ci şi o trădare a întregii omeniri de dragul câtorva oameni apropiați, o banală binefacere ieftină, care nu are perspective de împlinire. De vreme ce, chipurile, există o cale de salvare universală a omenirii, de vreme ce există o cheie sigură pentru idealul fericirii

poporului, cât valorează, în comparație cu ea, ajutorul personal mărunt al omului pentru om, simpla uşurare a necazurilor de zi cu zi?

Mulți activişti culturali s-au ruşinat din cauza acestor reproşuri şi au încercat, ofensați, să se dezvinovățească, spunând că „şi munca lor este utilă" în organizarea universală a omenirii. Însă Ektov se convingea din ce în ce mai mult că ajutorul cotidian dat țăranilor în necesitățile lor stringente nu avea nevoie de niciun fel de justificare, uşurarea greutăților poporului în orice formă reală nu e acelaşi lucru cu predica abstractă a preoților de la țară ori cu toceala din şcolile parohiale. Şi, iată, cooperativa sătească de credit se poate dovedi o cale mult mai sigură de salt universal spre fericirea definitivă.

Ektov cunoştea toate aspectele cooperativizării şi chiar le iubea cu toată convingerea. Când s-a dus în Siberia, s-a minunat de cooperativa de acolo, producătoare de unt, care, fără să aibă fabrici uriaşe, hrănea toată Europa cu unt parfumat şi delicios. La el, în gubernia Tambov, a fost, ani la rând, un lider energic al cooperativei de credit şi economii, continuându-şi activitatea şi în timpul războiului. (În acelaşi

timp, făcuse parte din sistemul Zemgor[1], însă fusese dezgustat de politizarea lui acută, dar şi de faptul că era folosit ca mijloc de evitare a frontului.) A condus cooperativa şi pe tot parcursul anului revoluționar şaptesprezece şi abia în luna ianuarie a anului Optsprezece, în ajunul inevitabilei confiscări a caselor de bani ale cooperativelor, a reuşit ca societatea lui de credit să le ramburseze depozitele, pe ascuns, depunătorilor.

Pentru asta, bolşevicii l-ar fi băgat la închisoare negreşit pe Ektov, dacă şi-ar fi dat seama care-i problema, însă cei din comisia mobilă n-aveau timp. L-au convocat pe Ektov o dată la mănăstirea din Kazan, unde se instalase CEKA[2], dar s-au rezumat la un singur interogatoriu rapid şi acesta a scăpat. Şi, pe deasupra, aveau destule griji, mai importante. În piața principală din apropierea aceleiaşi mănăstiri au fost adunați pe neaşteptate recruți din cinci categorii de vârstă, dar un călăreț aprig, cu şuvița de păr în vânt, călare pe un

[1] Zemgor – organizație a Zemstvelor orăşeneşti, înființată în 1915 şi dizolvată de bolşevici în 1919.

[2] CEKA – Cerezvîceainaia komisiia po borbe's kontrrevoliuției, sabotajem i speculiației (Comisia extraordinară pentru combaterea contrarevoluției, a sabotajului şi a speculei). A funcționat în perioada 1917-1922, fiind predecesoarea organelor securității sovietice.

cal sur, s-a năpustit dintr-o parte şi a strigat: „Tovarăşi! Ce a promis Lenin? Că n-o să ne mai luptăm niciodată! Aşadar, plecați la casele voastre! Abia s-a terminat cu războiul, şi acum ne mână din nou la luptă? Împrăşti-a-ți-vă la casele voastre!!”. Strigătul lui a fost ca o flacără ce a trecut printre aceşti tineri în haine țărăneşti negre şi gri, care s-au risipit în dezordine, unii direct dincolo de oraş, spre păduri, dezertând, alții prin oraş, răspândind revolta. Au fugit chiar şi autoritățile; după o zi, s-au întors cu cavaleria lui Kikvidze.

Ektov a petrecut anii războiului civil într-o confuzie sufletească: văzând lichidarea plină de cruzime a compatrioților şi simțind talpa de fier a dictaturii bolşevice, a pierdut sensul vieții Rusiei întregi şi al propriei sale vieți. Niciodată nu se întâmplase în Rusia ceva asemănător. Viața omenească în general îşi pierduse cursul rațional obişnuit, activitate a unor ființe raționale, dar, în timpul stăpânirii bolşevice, ea s-a ascuns, s-a denaturat în secrete, în căi ocolitoare sau şiret-ingenioase. Totuşi, democratului convins Ektov nu i se păreau nicidecum o soluție nici victoria Albilor, nici întoarcerea biciuştilor căzăceşti. Iar în august Nouăsprezece, când cavaleria lui Mamontov a ocupat Tambovul timp de două zile, în cursul acestor patruzeci şi

opt de ore, deşi CEKA a fugit din mănăstirea din Kazan, el nu a simțit vreo eliberare sufletească ori vreo satisfacție. (De altfel, era evident că fusese doar o scurtă incursiune.) Toată inteligheția din Tambov considera că regimul bolşevic este provizoriu: hai, un an-doi-trei – şi va cădea, iar Rusia va reveni la o viață care părea, de data asta, democratică. În exagerările bolşevicilor se vedeau nu numai reaua lor voință ori nechibzuința, dar şi dificultățile acumulate în războiul extern de trei ani şi în războiul civil care urmase imediat.

Tambovul, înconjurat de o gubernie cerealieră, nu a cunoscut în aceşti ani foametea deplină, dar, în timpul iernilor, o periculoasă sărăcie înghețată îi obliga pe oameni să-şi consume toată puterea minții şi a sufletului pentru a supraviețui. Şi vasta lume țărănească din jurul Tambovului a început să fie ruinată fără milă mai întâi de detaşamentele de baraj (care îi deposedau pe țărani de grâu şi de alte produse, pur şi simplu în timpul transportului pe drumuri), apoi de detaşamentele de rechiziție alimentară şi de cele care îi vânau pe dezertori. Intrarea unui asemenea detaşament într-un sat încremenit de spaimă însemna întotdeauna executarea inevitabilă a câtorva țărani ori numai a doi-trei, ca învățătură de minte pentru tot satul. (Puteau şi din pridvorul administrației de plasă să trimită la

întâmplare o rafală de mitralieră cu cartuşe de război.) Şi toate detaşamentele se apucau întotdeauna de un mare jaf. Detaşamentul de rechiziţie alimentară se răspândea în sat, pentru încartiruire, şi, înainte de toate, cerea de mâncare: „Dă berbecul! Dă gâştele! Ouă, unt, lapte, pâine!”. (Iar apoi cereau şi prosoape, cearşafuri, cizme.) Ţăranii ar fi fost bucuroşi să scape doar cu asta, numai că, după ce chefuiau în sat o zi-două, membrii detaşamentului formau un convoi de ţărani întristaţi, cu carele lor încărcate cu grâne, carne, unt, miere, pânzeturi – pentru export, trimise plocon puterii proletare, care nu împărţea niciodată cu ţăranii nici sarea, nici săpunul, nici fierul. (Într-un magazin sătesc oarecare se primeau pe neaşteptate ciorapi de mătase ori mănuşi din piele de căprioară ori lămpi cu gaz fără arzător şi fără gaz.) Şi strângeau în aşa fel grâul de prin hambare, încât nu rareori ţăranii rămâneau cu nimic, nici pentru mâncare, nici pentru semănat. Pe soldaţii din aceste detaşamente, ţăranii îi numeau „Cei negri” – poate de la „drac”[3] sau poate pentru că erau mulţi ne-ruşi printre ei. Toată gubernia Tambov ştia

[3] Ciornîi (rus.) – negru; ciort (rus.) – drac.

de frica mâniosului gubprodcomisar[4] Goldin, care nu ținea seama de vieți omeneşti, nu se uita la suferința omenească şi la lacrimile femeilor, era de temut şi pentru membrii detaşamentului său de rechiziție. Nu cu mult mai blând decât el era Alperovici, prodcomisar pe județul Borisoglebsk. (Autoritățile se botezaseră cu nume respectabile; mai exista şi nacipogub Weidner – multă vreme, nici Ektov nu a putut să înțeleagă ce însemna acest cuvânt îngrozitor: şeful departamentului politic al guberniei.) La început, țăranilor nu le venea să creadă când auzeau ce transformări se petrec. Soldații care se întorceau de pe frontul german, din regimentele de rezervă şi din prizonierat (acolo erau puternic prelucrați de propaganda bolşevică) aduceau în satele lor vestea că în curând puterea va aparține țăranilor şi că revoluția fusese făcută de dragul lor: de altfel, țăranii sunt principalii stăpâni ai pământului. Dar ce se întâmplă? Orăşenii îi trimit pe păgâni să-i asuprească pe țăranii care muncesc? Voi nu ați semănat nimic, dar jinduiți la bunăstarea noastră? Dar Lenin a spus aşa: cine nu a lucrat, nu a semănat – acela nici să nu mănânce!

[4] Comisar responsabil cu problemele de alimentație în cadrul unei gubernii.

Şi umbla prin sate încă un zvon: a avut loc o trădare! La Kremlin, Lenin a fost substituit!

Inima lui Pavel Vasilievici, mereu nedespărțită de necazurile țăranilor, de concepțiile lor de viață şi de simțul lor economic gospodăresc (la biserică – în cizme, prin sat – în opinci, iar la câmp desculț), se îmbolnăvea de durere din cauza distrugerii nebuneşti a satelor: bolşevicii au prădat până la piele satele din Tambov (se deda la jafuri, pe deasupra, şi fiecare inspector sau instructor care venea). Mai poți oare să vezi acum un tablou de pace şi îmbelşugare, aşa cum era odinioară? Cirezile de sute de vite se întorceau seara, fără grabă, ici şi colo se vedeau copii care le mânau pe ale lor cu vărguțele, iar în urma lor un nor de praf transparent rămânea suspendat în razele soarelui la apus şi, înainte de mulsoarea bogată, se auzea scârțâitul cumpenelor de la fântâni. Acum, ferestrele izbelor nu se mai luminează la căderea nopții: lămpile cu gaz rămân neutilizate, iar opaițele cu grăsime de berbec abia luminează dinăuntru.

Între timp, războiul civil se apropia de sfârşit, iar țăranii din Tambov pierduseră ocazia de a se uni cu Albii. Totuşi, răbdarea lor întrecuse limita, poporul clocotea şi dădea pe dinafară. În toamna anului 1919, țăranii l-au ucis pe

preşedintele Comitetului Executiv al Sovietului, Cicikanov, atunci când trecea prin gubernie. Reacția autorităților a constat în trimiterea unui puternic detaşament de represalii (alcătuit din unguri, letoni, finlandezi, chinezi, care nu mai făcuseră parte din detaşamente) şi un nou val de execuții numeroase.

În acea iarnă marcată de jafuri, furia țărănească a continuat să crească, să se acumuleze. Începând din primăvară, cum s-a topit zăpada, Pavel Vasilici a plecat cu o căruță a unui țăran pe care îl cunoştea, ca să se aprovizioneze cu produse de la Karaivanov, situat într-un loc bine cunoscut de el, unde se unesc Mokraia Panda şi Suhaia Panda, iar mai departe curg în Vorona. Acolo, el cunoştea satele Gruşevka, Gvozdiovka, Treskino, Kurgan şi Kalughino. Gruşevka – cu fânețele ei bogate care încep direct din spatele caselor şi în iunie umplu tot satul cu miresme de firuță, iarba-ovăzului şi trifoi; Treskino cu biserica lui stranie – un cub cu trei etaje; biserica domnească din Nikitino este acoperită cu plăcuțe de ceramică albastră şi maro, iar acoperişul cu şindrilă; Kurgan – cu o movilă de pe vremea tătarilor; şi Kalughino în formă de sabie, cu căsuțele lui căzăceşti răspândite în dezordine prin valea expusă a râului Suhaia Panda. Iar

lunca râului sinuos Mokraia Panda este, toată, acoperită de o iarbă deasă, aici se bat prepelițele şi tot aici sunt în largul lor copiii, pescarii, gâştele şi rațele; deşi copiii se scaldă acolo până la brâu, totuşi, când vine vremea pentru mulsoarea de la amiază, din acelaşi râu vacile ies anevoie. Acolo există o pădure mare, care începe dincolo de Gruşevka şi Gvozdiovka; şi, aproape de Nikitino, cu mulțimea lui de livezi, se văd câteva vâlcele împădurite.

Țăranii au întâmpinat acea primăvară într-o stare de mare nelinişte, iar mulți dintre ei nici nu voiau să semene: păi n-o să fie totul în zadar, n-o să fie luat totul? dar, pe de altă parte, cum să rămână fără hrană?

S-au adunat în păduri şi în văgăuni. Se sfătuiau cum să facă să se apere.

Aflându-se în sate diferite, le era greu să cadă de acord, să se adune laolaltă, să se hotărască şi, îndeosebi, să aleagă momentul în care să treacă la un adevărat război.

În acest timp, detaşamentele de rechiziție alimentară ale lui Goldin dădeau buzna în sate, ca şi înainte, pentru a le prăda, şi chefuiau, ca şi înainte, acolo unde se opreau. (Au existat şi asemenea cazuri: ordonau să li se dea pe timpul nopții un grup de femei, iar satul dădea, ce era să facă? Era mai uşor decât să fie executați.) În timp ce detaşamentele

guberniale de vânare a dezertorilor îi împuşcau ca exemplu pe cei capturați. (Erau încorporate simultan trei categorii de vârstă – de la 18 la 20 de ani. Dar cei care intrau în partidul bolşevic scăpau de recrutarea generală.)

Şi, în luna august a anului Douăzeci, răscoala a izbucnit de la sine în satul Kamenka din județul Tambov: țăranii au masacrat detaşamentul de rechiziții alimentare care sosise şi le-au luat armele. Şi în aceleaşi zile, la Treskino, cum detaşamentul alimentar reunise cadrele active aproape de sediul administrativ, un grup de țărani înarmați cu furci, lopeți şi topoare a ieşit pe drum. Detaşamentul a început să tragă în ei, dar țăranii, revărsându-se ca un val, au reuşit să-i taie pe douăzeci dintre membrii acestuia şi, totodată, pe câteva soții ale comuniştilor. (A fost ucis şi un băiețel din mulțime, care îl recunoscuse pe unul dintre răsculați: „Unchiule Petia, m-ai recunoscut?” – şi el l-a omorât, pentru ca băiatul să nu-l demaşte pe urmă.) Iar în Gruşevka, exasperați de rechiziții, l-au aruncat la pământ pe un membru al detaşamentului şi i-au tăiat gâtul cu un ferăstrău, ca pe un buştean.

Greu, era greu să-i urneşti pe țăranii ruşi, dar dacă plămădeala populară a apucat să dospească înăbuşit, nu mai poate fi ținută în limitele rațiunii. Din Kniaje-

Bogorodițkoe, tot în județul Tambov, a plecat un grup de țărani în opinci, mânați de un sfânt entuziasm pentru dreptate, „să ia Tambovul”, cu topoare, cu furci pentru cuptor, cu țăpoaie, cum porneau pe vremea tătarilor; mergeau însoțiți de dangătul clopotelor din satele prin care treceau, atrăgându-i şi pe alții de partea lor; în felul acesta, s-au îndreptat spre oraşul reşedință de județ, apoi au ajuns în satul Kuzmina Gât, unde, complet lipsiți de apărare, au fost seceraţi cu mitralierele, iar cei rămaşi au fost împrăştiați.

Şi – ca focul pe acoperişurile de paie – răscoala şi-a luat vânt în tot județul dintr-odată, cuprinzând şi satele Kirsanov şi Borisoglebsk: pretutindeni răsculații i-au masacrat pe comuniştii locali (şi femeile îi tăiau, cu secerile), au devastat sovietele săteşti, au spulberat sovhozurile şi comunele. Comuniştii şi activiştii care au scăpat s-au refugiat la Tambov.

De unde veneau comuniştii invadatori, se înțelege. Dar de unde apăruseră cei locali? Judecând după diverse întâmplări din sate, Pavel Vasilici a clarificat asta, iar pe unii îi ştia dinainte. La primele alegeri sovietice pentru responsabili ai administrației de plasă şi responsabili săteşti, țăranii nu-şi dădeau încă seama de puterea

nelimitată care le fusese încredințată, ei îşi imaginau că era neglijabilă; acum, pentru toți venise vremea sloboziei, şi nu alegerile erau importante, ci să pună mâna pe pământul moşierilor. Şi care țăran adevărat şi-ar fi abandonat gospodăria, pentru a-şi exercita cine ştie ce îndatorire electorală? Iar în aceste funcții ajungeau cei care erau țărani doar prin naştere, nu prin muncă, nişte zurbagii, neisprăviți, buni de nimic, coate-goale, şi cei care încă din adolescență umblaseră haimana, lucrând uneori la negru pe lângă oraşe şi pe şantiere, acolo unde au prins gustul lozincilor revoluționare, şi, în plus, toți dezertorii de pe front din anul şaptesprezece, care au dat zor la jecmăneală. Toți aceştia au devenit comunişti rurali, activişti, altfel spus – puterea.

Pavel Vasilievici, cu educația lui şi cu adeziunea la tradiția umanistă, fusese întotdeauna din tot sufletul împotriva oricărei vărsări de sânge. Dar mai ales acum, după această sfântă incursiune populară la Kuzmina Gât, raportul dintre dreptatea neforțată şi violența implacabilă se manifestase cu o asemenea evidență, încât adevărul era că țăranilor nu le rămăsese nimic altceva decât să ridice armele împotriva autorităților. (Încă mai găseau – ascunse la unii, îngropate la alții – multe puşti, cartuşe, săbii, grenade,

rămase din Primul Război Mondial şi abandonate după străpungerea frontului, realizată de Mamontov.)

Şi Ektov nu vedea nici pentru sine, narodnicul, iubitorul de popor, o altă soluție decât să meargă şi el acolo şi să facă acelaşi lucru. Totuşi: de vreme ce războiul civil se încheiase, ce speranțe mai putea avea o răscoală țărănească? Dar, fără îndoială, țăranii vor fi lipsiți de o conducere pricepută şi închegată. El nu are abilități militare, este doar un specialist în cooperative, însă e un om instruit şi cu discernământ, aşa că ar putea fi de folos pe-acolo.

Dar soția mea, Polina, inima mea, de care nu mă pot despărți! Şi Marinocika, puişorul meu de cinci ani, ochişori de albăstrea! – cum să vă abandonez? Şi la ce încercări vă expun? La ce primejdii? Pur şi simplu să vă las pradă foametei? Asta e ceea ce ne face să vibrăm – este şi cea mai mare fericire, şi slăbiciunea noastră.

Polina, cuprinsă de o tulburare profundă, dar stăpânindu-se cât de mult putea, l-a lăsat să plece: ai dreptate. Da... ai dreptate... Du-te.

Şi a rămas ea cu fetița în apartamentul lor din oraş, cu provizii sărăcăcioase de hrană şi de lemne pentru iarna următoare, însă o să mai câştige ea câte ceva, ca profesoară.

Pavel Vasilievici a plecat din Tambov şi s-a dus să caute

presupusul centru al răscoalei.

Şi l-a găsit – un centru mobil – o mână de oameni adunaţi în jurul lui Aleksandr Stepanovici Antonov. Provenit din mica burghezie din Kirsanov, conducătorul răscoalei fusese în 1905 eser[5] „expropriator” (să nu trecem cu vederea: înseamnă că era un om politic şi, în acelaşi timp, un infractor), care s-a întors în 1917 dintr-un exil siberian, a fost şeful miliţiei din Kirsanov până la lovitura de stat bolşevică, apoi şi-a adunat multe arme dezarmând convoaiele cehoslovace care treceau prin Kirsanov, iar în vara anului 1919, cu un mic detaşament, el întrerupea deja prin incursiuni, ici şi colo, întâlnirile organizaţiilor comuniste locale – atunci când însuşi partidul eserilor nu se decidea nicicum să se opună bolşevicilor, pentru a nu-i ajuta în felul acesta pe Albi. Antonov a acţionat şi acum nu la iniţiativa eserilor, ci din proprie iniţiativă. CEKA provinciei îl vânase toată iarna dintre anii 1919 şi 1920, dar nu îl capturase. Antonov nu terminase nici şcoala primară din oraşul natal, nu avea niciun fel de educaţie, dar era temerar, hotărât şi ager.

[5] Eserii (SR) – Partidul Socialiştilor – Revoluţionari (1901-1923). După octombrie 1917, bolşevicii i-au acuzat de activitate antisovietică şi contrarevoluţionară.

În statul-major al lui Antonov, care abia se constituia şi nu se putea încă numi astfel, nu se găsea nici măcar un ofiţer cu acest gen de experienţă. Exista un om al locului, cu talent înnăscut, unul dintre ţăranii din satul Inokovka-I, Piotr Mikhailovici Tokmakov: subofiţer în armata ţaristă în Primul Război Mondial, el fusese praporcic în armata ţaristă, apoi sublocotenent, şi era un luptător remarcabil, dar avea în total trei clase de şcoală primară parohială. Mai era un sublocotenent combativ şi impetuos, tot dintre subofiţeri, care deborda de energie, Terenti Cernega; acesta se alăturase bolşevicilor în anul şaptesprezece şi îi slujise timp de doi ani, chiar şi în CEON[6], însă, văzând tot ce se întâmpla, trecuse de partea ţăranilor. Şi mai era un subofiţer, artilerist, Arseni Blagodariov, originar din Kamenka, de acolo unde pornise răscoala. De altfel, el se afla printre iniţiatori. Toţi trei au primit apoi comanda câte unui regiment de partizani, iar ulterior Tokmakov a primit o brigadă din patru regimente, însă niciunul dintre ei nu era nici pe departe apt pentru activitatea de stat-major. Iar aghiotantul lui Antonov nu era deloc un militar, ci profesorul Starân din Kalughina de pe Suhaia Panda.

[6] CEON – ceast osobogo naznaceniia (unitate cu destinaţie specială).

Atunci când Ektov s-a prezentat la Antonov, s-a dovedit cel mai potrivit pentru funcția de „şef al statului-major”: era de ajuns să fie un om instruit şi inteligent şi să ştie să citească o hartă topografică. Antonov l-a întrebat care e numele lui. Ciudat, dar Ektov nu era pregătit pentru asta. A început: „Ek...” şi l-a fulgerat un gând: nu trebuie să-şi dea numele real! Şi coardele vocale au trecut singure la:

— A... ga...

Lui Antonov i s-a părut că aude:

— Egov?

Dar de ce nu? E un pseudonim, şi nu unul rău. A răspuns clar:

— Ego. Doar atât.

Ei bine, lasă aşa. Antonov nu a încercat să afle mai mult.

Şi în curând toți îl ştiau ca „Ego”, tot un Pavel, dar Timofeevici. În scurt timp, i-a fost recunoscută autoritatea de „şef al statului-major” (se mira până şi el), de altfel tocmai făcuse o legătură de coordonare în acțiunile lor comune, căci atât Antonov însuşi, cât şi partizanii lui, comandanții de unități, conduceau detaşamentele cel mai adesea după propria lor pornire, fără să întrebe nimic pe nimeni, după imprevizibilul împrejurărilor.

Județul Tambov nu prea era potrivit pentru războiul de

partizani: ca şi cea mai mare parte a guberniei, avea puține păduri, un şes, dealuri mici; ce-i drept, avea multe vâlcele adânci şi ravene („iaruga”), care puteau oferi cavaleriei adăpost în cazul în care erau supravegheați prin stepă. Şi o rețea de drumuri de țară cu şanțuri formate de roțile trăsurilor, dar cavaleria galopa de-a dreptul peste câmp.

Şi ce cavalerie aveau! Scări din frânghie, iar majoritatea în loc de şei aveau perne (şi în timpul mersului ieşea puf de sub călăreț...). Unii în haine de soldat, iar alții în haine țărăneşti (pe căciulă – o panglică roşie de-a curmezişul: ei sunt pentru revoluție, sunt tot Roşii! iar atunci când nu se adresează unii altora cu poreclele lor țărăneşti, folosesc apelativul „tovarăşe”). În schimb, răsculații au întotdeauna cai proaspeți, îi schimbă fără dificultate la țărani (deşi nu fără supărare din partea țăranilor: băieții sunt ai noştri, e drept, numai că şi calul e al meu...). Adunaseră puşti de tip Berdan, arme cu două țevi, puşti cu țevile tăiate (sunt mai uşor de ascuns, iar precizia, când se trage de aproape, nu e cu mult mai mică), puşti Gras şi Mannlicher capturate în diferite războaie.

Au început cu câte cinci cartuşe pe armă, apoi au mai luat muniție de la detaşamentele de rechiziție, de la soldații din CEON, şi au capturat chiar depozite întregi de arme; iar

o dată a avut loc şi următoarea îndrăzneaţă operaţiune antonovistă: au luat de la Roşii un întreg eşalon cu muniţie şi apoi au împărţit-o cu căruţele în grabă prin sate, cât mai departe posibil de drumul de fier pe care nu poţi să-l ocupi nicio clipă în plus.

Cu toate acestea, din cauza numărului mare de răsculaţi, duceau mare lipsă de arme, chiar şi de săbii, iar când bătea clopotul de alarmă, toţi fugeau din sate cu furcile. (Răsculaţii mai aveau şi următorul semnal: la apariţia unui detaşament bolşevic, în satul respectiv se opreau aripile morii sau, de la celălalt capăt al satului, venea în galop un vestitor, ca să-i prevină pe vecini.)

Bucuria atacurilor încununate de succes, dar şi a retragerilor reuşite l-a înviorat şi l-a uimit pe Ektov: cum de iese totul atât de bine? Şi doar – din nimic!

Astfel trăiau ei – mai întâi timp de săptămâni, apoi chiar şi luni de zile: ziua lucrau ca ţărani, iar în caz de alarmă sau pur şi simplu seara – încălecau şi porneau în expediţie. Detaşamentele goneau prin vâlcele unul după altul, cel inamic şi acesta, al răsculaţilor. În cazul în care erau zdrobiţi, răsculaţii se risipeau precum păsările, ascundeau armele, dar nu la ei în curţi, ci prin râpe.

...După trecerea unei bătălii, un mort stă întins la

pământ, cu capul în apa unui într-un pârâu. Iar calul stă trist, cu orele, alături de stăpânul mort... Iar prin iarbă sare o codobatură...

Refugiul preferat al cavaleriei lui Antonov era o depresiune pe râul Vorona. Acolo sunt şi pajişti într-un vast inel de stejari, ulmi, plopi tremurători de munte, sălcii, aşezate parcă după un plan. Călăreții istoviți se întindeau pe pajişti acoperite cu firuță şi ştevie pentru cai, iar aceştia păşteau, păşind încet. În aceste locuri se ajunge pe jumătăți de drumuri abandonate, iar mai departe se află o junglă impenetrabilă – un desiş, o iarbă înaltă, în care sunt vipere de aproape un metru şi jumătate lungime, cu spatele negru-încrustat. (Unul dintre locurile cele mai inaccesibile aşa se şi numeşte – Mlaştina cu şerpi.)

În septembrie a izbucnit răscoala şi în Pahotnâi Ugol, mult mai la nord de Tambov, spre Morşansk: acolo organizaseră comunişti cu un an în urmă o „comună exemplară”, iar acum acei comunişti, cărora le venise mintea la cap, deveniseră o grupă de răsculați distinctă, însă puternică.

Numărul răsculaților crescuse atât de mult, încât, prinzând curaj, la începutul lui octombrie aceştia au pornit să atace Kamenka dinspre sud, ca să o salveze de

garnizoana roşie care se instalase acolo. Cei de acolo au răspuns cu tunurile, iar în contraatacul împotriva cavaleriei au trimis şi infanteria. Răsculaţii au descălecat şi – pentru prima şi singura dată – au săpat tranşee, un lucru obişnuit în război, dar pentru ei a fost o greşeală: nu au rezistat unei lupte obişnuite de patruzeci şi opt de ore, au abandonat tranşeele, au bătut în retragere spre Tugolukovo, un sat bogat în cai, iar aici mulţi ţărani, urcând pe câte un cal şi luând încă unul cu ei, plecau împreună cu partizanţii.

Raionul răscoalei era inclus, în mod periculos, în triunghiul de căi ferate Tambov – Balaşov – Rtişcevo, iar în staţiile importante se aflau garnizoane permanente. Trebuia cu orice ocazie să strice aceste căi ferate. De câteva ori, detaşamentele lui Antonov chiar au făcut incursiuni şi, pe alocuri, ajutându-se de cai, au demontat şi au deformat şinele de cale ferată.

Dar funcţionarii de la căile ferate, mai ales telefonişti şi telegrafişti, simpatizau în masă cu răsculaţii şi unii întârziau în transmiterea dispoziţiilor Roşilor sau pierdeau, deformau textul sau îl comunicau chiar partizanilor, iar bolşevicii nu-şi puteau utiliza în siguranţă liniile de comunicare. Lucrătorii de cale ferată de la nodul Rtişcevo chiar au ales o delegaţie care să ia legătura cu răsculaţii,

pentru a-i susține, dar cekiştii au reuşit să-i aresteze pe delegați şi au declarat starea de urgență în toată localitatea.

Răsculații deveneau tot mai numeroşi, alcătuind, unul după altul, regimente de partizani de câte cinci sute şi de câte două mii de oameni, numărul regimentelor trecea deja de zece; la regimente apăreau propriile lor steaguri şi mitraliere – de tip Maxim şi Lewis. Deveneau comandanți foşti subofițeri şi soldați fruntaşi, care aveau experiența războiului cu Germania, şi, pur şi simplu, țărani de la plug. Şi comandau în mod inteligent.

În noiembrie, Antonov a plecat chiar spre Tambov, împreună cu cea mai mare parte a forțelor sale armate, stârnind mare panică printre autoritățile de acolo (aceia au tăiat şi au trântit la pământ stejari seculari pentru a construi baricade pe drumurile spre oraş şi au instalat mitraliere în clopotnițele din oraş). Lui Ektov nu-i venea să creadă: nu cumva, chiar şi pentru o oră, ar putea să meargă singur acolo şi să-şi ia familia?... (Ar fi dus-o la Serdobsk, unde are Polina o verişoară, ar fi ascuns-o la ea.)

Nu, la douăzeci de verste de Tambov, la Podosklei-Rojdestrenskoe, după o mare bătălie, răsculații au fost nevoiți să bată în retragere.

Cazul Vandeea? Dar era o diferență notabilă: preoțimea

noastră ortodoxă, care nu este din lumea aceasta, nu a simpatizat cu răsculații, nu i-a însuflețit, aşa cum făcuse clerul catolic militant; preoții au stat prudenți în parohii, la casele lor, chiar dacă ştiau: vor veni Roşii – oricum pot să le zdrobească capetele. (Aşa cum la Kamenka pe popa Mihail Molceanov l-au împuşcat fără niciun motiv pe treptele casei sale.)

Cazul Vandeea? Nu fără violență, uneori: un soldat din Armata Roşie a venit în permisie în satul său, iar consătenii i-au distrus documentele – şi ce era să facă el după asta? Nu avea altă soluție decât să treacă în rândul partizanilor. Şi din detaşamentul de partizani nu putea pleca deloc, chiar dacă ar fi vrut: ceilalți nu l-ar fi lăsat să locuiască în sat cu familia lui. Sau, dacă vreo femeie era văzută că a pălăvrăgit cu Roşii despre deplasările răsculaților, era biciuită la fundul gol în public, în piața din fața bisericii.

Acum era furtună asupra țăranilor paşnici din Tambov din toate părțile: dacă faci ceva greşit, se răzbună după aceea ori Roşii, ori răsculații. Se tem să stea de vorbă prea mult şi cu ceilalți vecini. O singură dată, luat de val, unul a luat țăpoiul pentru a merge zece verste, alături de ceilalți, şi a fost prins, însă, chiar dacă este eliberat, rămâne vinovat pe vecie în fața autorităților.

O bătaie în uşă: „Cine-i acolo?” – „De-ai noştri”. Ca să nu cadă în capcană, pentru orice eventualitate: „Voi toți, diavolilor, sunteți ai noştri, dar nu avem viață din cauza voastră”.

Pe o femeie o interogau Roşii, încercând să afle unde este fiul ei. S-a lepădat: „Nu am niciun fiu!”. Dar apoi a fost prins, iar el şi-a spus numele: fiul lui cutare. Şi au împuşcat-o: cică a mințit.

Pavel Vasilici se punea şi pe sine în această condiție a țăranilor, nu o dată. Bucuria dintotdeauna a omului şi vulnerabilitatea lui dintotdeauna: familia! Cine are o potcoavă de fier în loc de inimă, astfel încât să nu tremure pentru rudele lui, pe care le torturează aceste gheare diabolice?

S-a mai întâmplat şi aşa ceva: un detaşament de rechiziții a fost scărmănat într-un sat, iar doi dintre membrii lui – un chinez şi un finlandez – s-au ascuns în spatele casei unui bunic. Chinezul a fost văzut şi a fost împuşcat, dar bătrânului i-a fost milă de finlandez şi, riscându-şi viața, l-a ascuns într-un snop, iar în timpul nopții l-a lăsat să plece şi acela a dat bir cu fugiții spre garnizoana lui, la Ciokino (pentru a participa la expediția următoare...?).

Cazul Vandeea? Eserii din gubernia Tambov începeau să

ezite: nici nu puteau să susțină răscoala împotriva revoluției, iar să o conducă era tardiv, deja nu i-ar mai fi urmat nimeni. Totuşi: acum, când se încheiase războiul civil, cum să nu exploateze forța populară împotriva comunişt ilor? S-au alăturat nou apărutelor „asociații ale țărănimii muncitoare” şi au început să scrie manifeste şi să prezinte răscoala drept o cauză a partidului eserilor.

Însă răsculații aveau deja propriile lor lozinci: „Jos Sovietele!” (nu avea nimic de-a face cu eserii, ei erau pentru Soviete); „Nu îngăduim rechiziții!”; „Trăiască dezertorii din Armata Roşie!”

Se întâmpla ca Ektov să aibă o maşină de scris, luată de la sediul unui Comitet executiv de soviet, aşa că alcătuia el însuşi proclamații pe care le tipărea cu ardoare: „Soldați din Armata Roşie! Noi nu suntem bandiți! Noi suntem țărani ca şi voi. Dar am fost obligați să abandonăm munca paşnică şi am fost aruncați asupra fraților noştri. Oare familiile voastre nu sunt în aceeaşi situație ca şi ale noastre? Totul a fost nimicit de Soviete, la fiecare pas comunişt ii, transformați în fiare, iau ultimul bob de grâu şi îi împuşcă pe oameni fără motiv. Ne sfărâmă capetele ca pe oale, ne rup oasele – şi pe asta promit să construiască o lume nouă? Aruncați jugul comunist şi mergeți acasă cu armele în mâini! Trăiască

Adunarea Constituantă! Trăiască asociațiile țărănimii muncitoare!”

Însă chiar şi răsculații, cei care erau capabili, copiau manifestele, cu creioane chimice pe foi de hârtie care le cădeau în mâini: „Ajunge cu ascultarea comunişt ilor neobrăzați, paraziții poporului muncitor!” – „Am venit să vă strigăm că puterea brutelor şi a jefuitorilor nu trebuie să existe!”. Iar către nehotărâți: „Țărani! Vi se iau pâinea, vitele, iar voi tot dormiți?”

Comunişt ii au răspuns printr-un tiraj mare de imprimate cu obişnuita lor luptă de clasă sau cu desene satirice: Antonov cu o şapcă însângerată şi cu un cuțit plin de sânge, purtând pe piept, în chip de decorații, efigiile lui Vranghel şi Kerenski. „Noi, Antonov întâi, Incendiator şi Devastator al Tambovului, Suveran al tuturor hoților şi bandiților...”

Treaba a fost pregătită de responsabilul cu agitația şi propaganda de pe lângă comitetul gubernial, Eidman, care niciodată până acum nu fusese auzit aici, la Tambov. Şi semnăturile care figurau cel mai des în josul deciziilor amenințătoare erau cele ale secretarilor Comitetului gubernial de partid – Pinson, Meşceriakov, Raivid, Meyer, cea ale preşedintelui Comitetului executiv gubernial – ba Zaguzov, ba Schlichter, cea a preşedintelui CEKA din

gubernie, Traskovici, a şefului Secției Politice, Galuzo – şi pe aceştia Tambovul nu i-a ştiut, de asemenea, niciodată, şi ei erau tot nou veniți aici. În organismele directoare ale guberniei mai apăreau şi alții, care nu semnau decrete amenințătoare, dar de hotărât – hotărau cu toții în bloc: Smolenski, Zarin, Nemțov, Lopato şi chiar femei – Kollegaeva, Şestakova... Nici de aceştia Ektov nu auzise înainte, doar unul dintre ei era chiar de-al locului, înverşunatul bolşevic notoriu Vasiliev, care săvârşise acte de huliganism în oraş pe tot parcursul anului şaptesprezece, care fluierase şi tropăise chiar şi la reuniunile ceremonioase din sala de lectură Narîşkin. Toți ceilalți îi erau complet necunoscuți lui Ektov, dar oare clica asta nu era din aceeaşi inteligheție de opoziție ca şi el însuşi? Şi dacă i-ar fi întâlnit undeva cu câțiva ani în urmă, înainte de revoluție – le-ar fi strâns mâna?...

Însă propaganda e propagandă, iar bolşevicii şi-au adunat forțele. Spionii lui Antonov au stabilit că un regiment cu destinație specială al VCEKA[7] sosise de la Moscova, plus un escadron trimis de CEKA de la Tula, 250 de săbii de la

[7] VCEKA – Vserosiiskaia cerezvîceainaia komisiia (Comisia extraordinară, CEKA, panrusă). A fost înființată în decembrie 1917, iar în 1922 a fost reorganizată în GPU.

Kazan şi aproape o sută de la Saratov. A mai venit şi din Kozlov un „detaşament comunist” şi alte două, mobilizate în Tambov. Şi-au făcut apariția şi „detaşamentul de luptă Sverdlov” şi un batalion feroviar separat. (Misiuni de recunoaştere riscante fuseseră efectuate de o țărancă de încredere care ducea o oală de lapte în oraş şi de un țăran de nădejde cu o căruță de lemne. Prin intermediul unei femei de genul acesta a trimis odată Pavel Vasilievici un scurt mesaj despre sine prin viu grai Polinei, iar ca răspuns a aflat că ele sunt bine sănătoase, că nu au fost descoperite de CEKA, trăiesc modest, dar încă trag nădejde...)

Scăpând de frica legată de integritatea oraşului Tambov, conducătorii roşii au început să repartizeze regulat ansamblul forțelor în toate cele trei județe răsculate, mai ales în Tambov, să le ocupe conform unui plan. (Într-o comună mare, cu zece mii de oameni, au luat 80 de ostatici şi i-au anunțat pe locuitori: dacă satul nu predă armele de foc până a doua zi la amiază, toți aceşti 80 de oameni vor fi împuşcați. Amenințarea era din cale afară de exagerată, țăranii nu au luat-o în serios, nu a dat nimeni nimic, iar a doua zi la amiază, în văzul întregului sat, toți cei optzeci au fost împuşcați!)

Au început să facă raiduri avioanele bolşevicilor (erau şi

vopsite, în mod lăudăros, în roşu), ca să cerceteze diferite zone, iar uneori să şi arunce bombe, ceea ce îi speria puternic pe ţărani.

Toamna, încercând să scape de hărţuirea permanentă, Antonov şi-a dus provizoriu principalele forţe şi în gubernia Saratov, şi în Penza. (Ţăranii din Saratov, răzbunându-se pentru caii luaţi ori schimbaţi, au început şi ei să-i vâneze pe răsculaţii din Tambov şi să-şi regleze conturile. Soarta răscoalelor ţărăneşti...)

A mers şi Ego în aceste expediţii, împreună cu statul-major general, era deja obişnuit cu o asemenea viaţă, mereu călare, vagabondând, fără casă, în frig şi în stare de alertă, în retrageri cu adversarii pe urme. Devenise un militar? – nu, nu devenise, îi era greu, nu se pregătise niciodată pentru aşa ceva. Dar trebuia să rabde. Împărtăşea durerea ţăranilor şi cu asta i se umplea sufletul: îşi făcea datoria. (Dacă nu ar fi venit aici, ar fi tremurat în vizuină la Tambov şi s-ar fi disprețuit.)

Însă regiunea răzvrătită nu se liniştea! Cu toate că toamna târziu şi spre iarnă partizanilor le devenise mult mai greu să se ascundă şi să înnopteze, numărul regimentelor partizane creştea. Dările adunate de detaşamentele roşii, jaful pe faţă, atunci când împărţeau pe loc, sub ochii

țăranilor, ceea ce luaseră de la ei, faptul că îi snopeau în bătaie pe bătrâni sau dădeau foc satului în întregime, cum au făcut în Afanasievka, Babino, şi asta iarna, alungându-i în zăpadă şi pe cei bătrâni, şi pe cei foarte mici – au dat mişcării un nou impuls. (Dar şi răsculații aveau nevoie să se hrănească. Mai înainte luaseră de la familiile militanților sovietici, apoi de la cele ale soldaților din Armata Roşie, iar mai departe, cum asta nu ajungea, au început să ia de la țărani, la rând. Unii dădeau cu înțelegere, dar alții se supărau.)

Spre mijlocul iernii se constituiseră deja două armate de partizani, fiecare cu câte zece regimente, prima comandată de Tokmakov, a doua – de Antonov însuşi. În statul-major al armatei apăruseră deja şi militari adevărați, care introduseseră ordinea, începând cu uniforma: s-a stabilit ca soldații de rând să poarte panglici roşii pe mâneca stângă deasupra cotului, la comandanți se adăuga o panglică, triunghiuri cusute cu vârful în sus sau în jos, iar începând cu comandanții de brigadă – romburi. Componența grupului de comandă era aleasă în cadrul adunărilor de regiment (care alegea şi comitetele politice, ca şi tribunalul regimentului). Se dădeau şi ordine: interdicție absolută de a se confisca prin sate îmbrăcăminte sau alte obiecte şi de a

se face percheziții în căutare de alimente; nu le era permis partizanilor să-şi schimbe prea des caii la țărani, asta urma să se facă numai la decizia felcerului, şi trebuia ca fiecare să-şi îngrijească mai bine propriul cal; şi, ca într-o armată adevărată, partizanii aveau dreptul la permisii cu rândul; dar şi propria lor miliție verifica în sate documentul potrivit căruia plecase partizanul.

În timpul iernii, îndârjirea reciprocă crescuse şi mai mult. Detaşamentele roşii îi împuşcau şi pe cei dovediți vinovați, şi pe cei doar bănuiți, îi împuşcau fără niciun fel de anchetă sau de judecată. Printre membrii detaşamentelor de represalii apăruse un soi de oameni atât de obişnuiți cu sângele, încât mâna lor se ridica la fel ca atunci când striveşti o muscă, iar revolverul trăgea singur. Partizanii, economisind cartuşele, mai mult îi tăiau pe prizonieri sau îi ucideau lovindu-i în cap cu un obiect greu, iar pe comisari îi spânzurau.

De ambele părți, furia răzbunării ajunsese până acolo încât, înainte de a-i ucide pe prizonieri, le scoteau ochii.

Copilaşii din satele prădate mergeau cu săniile în urma cavaleriei învinse. În această iarnă bântuiau mulți lupi îndrăzneți. Câinii mâncau, şi ei, cadavrele risipite prin stepă şi prin râpe şi le dezgropau pe cele care nu fuseseră

îngropate prea adânc.

Prin satele ocupate mergea o sesiune specială a CEKA pentru gubernii – Ramoşat, Rakuț şi Şarov, care turnau condamnări la moarte prin împuşcare, iar oamenii care nu fuseseră prinşi asupra faptului, ci numai bănuiți că ar fi luat parte la răscoală au început să fie trimişi în „lagăre de concentrare”. În ianuarie, statul-major al lui Antonov a luat cunoştință de o scrisoare secretă: CEKA din gubernia Tambov primea de la direcția generală a lagărelor din Republică 5.000 de locuri suplimentare în lagăre pentru prizonierii ei. Iar în ce le priveşte pe femeile şi pe fetele trimise în lagărele de concentrare cele mai apropiate, se umpluse pământul de zvonuri cum că gardienii duceau cu unele o viață desfrânată, iar pe altele le violau.

Satele erau secătuite. Până şi în Kamenka, atât de bogată odinioară, rămăseseră douăzeci de cai. La ghetele rupte, oamenii puneau tălpi de lemn, femeile umblau fără ciorapi prin ger. Şi începea câte cineva: „Pe vremea țarului, mergeai la târg – cumpărai ce-ți plăcea: cizme, stambă, colăcei”. Acum se găsea numai hârtie pentru țigarete: din cărțile moşierilor şi din gazeta de perete a propagandei sovietice.

Stând de vorbă cu un bunic bătrân de tot din cătunul Semionovsk, Ektov s-a întristat de faptul că totul piere. Se

părea că viața ajunge deja la capăt, iar după asta ce va mai rămâne?

— N-are nimica, a spus bunicul cu părul argintiu. Şi de sub coasă iarba rămâne întreagă.

Şi au ajuns țăranii din Tambov până la Kremlin! La jumătatea lui februarie a început să se anunțe că în gubernia Tambov încetează rechizițiile alimentare.

Nimeni nu a crezut.

Atunci a apărut în reviste informația că Lenin, pe neaşteptate, „a primit o delegație a țăranilor din Tambov". (Era adevărat oare? Mai târziu s-a aflat în statul-major al lui Antonov: da, câțiva țărani, deținuți la CEKA din Tambov, înfricoşați, fuseseră trimişi la Kremlin.)

Bolşevicii, era evident, se grăbeau să pună capăt răscoalei în primăvară, pentru ca oamenii să facă lucrările de semănat (iar toamna – să rechiziționeze din nou).

Însă violența luptelor nu scădea. Şi, în martie, cu două regimente, oamenii lui Antonov au năvălit asupra localității industriale fortificate Rasskazovo, lângă Tambov, au nimicit garnizoana şi au capturat un întreg batalion sovietic. Şi jumătate dintre ei au trecut de bunăvoie în rândurile partizanților.

În toamnă, Pavel Vasilici nu credea, nu spera că va rezista

la atâtea neplăceri şi că va supravieţui până la sfârşitul iernii. Dar iată că îndurase, ajunsese şi în martie. Şi atât de mult era recunoscut ca militar, încât a fost făcut comandant adjunct al regimentului cu Destinaţie specială la statul-major al Armatei întâi.

A mai avut timp să citească două ordine date în martie regimentelor de represalii: „Se va impune tuturor locuitorilor din fiecare sat o chezăşie circulară, adică dacă cineva din sat va acorda orice fel de ajutor bandiţilor, atunci vor răspunde pentru asta toţi locuitorii acestui sat”, iar „bandiţii vor fi vânaţi şi nimiciţi ca nişte fiare sălbatice”. Şi – argumentul suprem: „toată populaţia masculină validă de la 17 la 50 de ani va fi arestată şi închisă în lagăre de concentrare”! Şi direct către răsculaţi: „Ţineţi minte: listele cu numele voastre sunt deja, în cea mai mare parte, în mâinile CEKA. Prezentaţi-vă de bunăvoie cu armele şi veţi fi iertaţi”.

Dar nici măcar încinşi în laminor, nici cu munca de lămurire nu-i mai poţi prinde pe răsculaţii hăituiţi, care alergau prin văgăuni şi prin păduri înzăpezite şi cuprinse de ger. Şi uite acuşi se anunţă primăvara şi tocmai acolo n-o să ne mai prinzi deloc!

Şi acum, în martie, după ce îndurase deja iarna, Ektov a

căpătat o răceală puternică, se simțea rău şi a fost nevoit să părăsească regimentul, ca să se vindece în sat, la căldură.

Iar în a doua noapte a fost denunțat cekiştilor de o vecină.

Capturat.

Însă nu a fost împuşcat pe loc, deşi se ştia deja rolul lui în statul-major al lui Tokmakov.

Ci a fost trimis la Tambov.

Oraşul avea aspectul unui lagăr de război. Multe case distruse. Zăpadă murdară pe trotuare. (Căsuța lui se afla pe o stradă laterală, nu a văzut-o.)

Şi a fost dus mai departe, prin Tambov. A fost băgat într-un vagon cu gratii şi trimis la Moscova.

Dar nu la o întâlnire cu Lenin.

2

Stătea în închisoarea Lubianka, într-o celulă de izolare la demisol, cu o ferestruică pătrată situată la nivelul curții interioare a închisorii.

La început văzuse drept încercare principală să nu-şi spună numele, aceeaşi încercare ce atârna deasupra fiecărui al doilea țăran din Tambov şi cu aceeaşi alternativă: îți spui

numele – eşti pierdut. Nu-l spui – tot eşti pierdut, numai că în alt mod.

Şi-a inventat o biografie – tot de cooperator, dar venit din ţinutul de dincolo de Baikal, din acele locuri pe care le ştia. Poate că, în vremurile acestea, le va fi greu să verifice.

La interogatorii era dus trei etaje mai sus, întotdeauna în acelaşi birou cu două ferestre mari şi înalte, cu mobilă veche scumpă de la Societatea de Asigurări şi cu un portret pe hârtie de o calitate nu prea bună, într-o ramă bogată, aflat pe perete, deasupra capului anchetatorului. Însă anchetatorii se schimbau – erau trei.

Unul, Maragaev, cu aspect caucazian, îl interoga numai noaptea, nu-l lăsa să doarmă. Era lipsit de ingeniozitate, dar ţipa, se înfuria, lovea în faţă şi la corp, lăsând vânătăi.

Altul, Oboianski, care, cu aspectul lui delicat, dovedea sânge albastru, nu atât interoga, cât îi insufla celui anchetat o disperare, ca şi cum s-ar fi aşezat, în mod compătimitor, de aceeaşi parte cu el: ei oricum vor învinge, deja au învins peste tot, gubernia Tambov a rămas ultima; împotriva lor nu poate sta nimeni nici în Rusia, nici în lumea întreagă, ei sunt o forţă pe care omenirea încă nu a întâlnit-o; şi ar fi mai rezonabil să se predea, înainte ca ei să pedepsească. Şi poate că îi vor uşura soarta.

Iar al treilea, bucălat, cu părul negru, veselul şi alertul Libin, nu s-a atins niciodată, nici măcar cu un deget, de cel anchetat şi nu ţipa, ci vorbea întotdeauna cu o certitudine victorioasă şi care se vedea că nu era prefăcută. Se străduia să trezească în anchetat conştiinţa democrată: cum a putut el să trădeze idealul luminos al inteligheţiei? cum poate un democrat să se opună mersului implacabil al istoriei, chiar dacă este viciat de acte de cruzime?

Actele acestea de cruzime ar fi putut să i le împărtăşească Ektov anchetatorului, mai mult decât putea acela să bănuiască. Ar fi putut, dar nu îndrăznea. Şi apoi, nu alesese acea linie, ci una diferită şi trebuia să se ţină de ea: că el este democrat, narodnic, că i-a mişcat inima sărăcia sfâşietoare a ţăranilor, iar Garda Albă nu are niciun amestec. (Şi acesta era adevărul, de fapt.)

Şi Libin spunea, ca şi cum i-ar fi venit în întâmpinare pe una şi aceeaşi linie a eliberării poporului:

— În viitoarele manuale şcolare va intra nu doar un singur episod de eroism al trupelor roşii şi al comuniştilor, care au zdrobit această revoltă a chiaburilor. Momentul luptei împotriva chiaburilor va ocupa un loc de cinste în istoria sovietică.

Era inutil să te cerţi, la ce bun? Cea mai importantă era

următoarea întrebare: oare vor afla cine este el? Era bine că îl trimiseseră la Moscova, la Tambov ar fi fost mai uşor pentru ei să-l identifice, aducându-l în faţa unor martori. Un singur lucru i-a strâns inima cu un presentiment: îl fotografiaseră din faţă şi din profil. Puteau să multiplice fotografia şi să o trimită la Tambov, Kirsanov, Borisoglebsk. Totuşi, în timpul unui an şi jumătate de viaţă militară, Ektov se schimbase atât de mult, chipul îi devenise aspru, crud, ars de vânt, încât el însuşi nu se recunoştea în oglinzile din izbe, care, de fapt, nici nu sunt prea bune.

Atâta vreme cât nu ştiau cine este, familia lui era în siguranţă. Iar pe el n-aveau decât să-l şi împuşte: în timpul acestor luni de război nemilos, Pavel Vasilici se obişnuise de mult cu ideea morţii şi trecuse deja la un fir de păr pe lângă ea.

Ar fi putut să-l împuşte pur şi simplu imediat după ce-l capturaseră; nu înţelegea pentru ce aveau ei atâta nevoie să-l identifice. De ce îl aduseseră la Moscova? de ce pierdeau atâta vreme ca să-i schimbe convingerile?

Iar săptămânile treceau – în foame: o zeamă lungă, o fărâmă de pâine. Fără lenjerie de schimb, avea mâncărimi pe corp, se spăla cum putea în rarele zile de baie.

A fost scos din celula de izolare şi plasat într-o cameră –

mai întâi cu un om, apoi cu altul. Inevitabilele întrebări ale vecinului: şi cine sunteţi? Şi cum aţi nimerit în răscoală? Şi ce-aţi făcut acolo? Să răspunzi – nu se poate, dar este imposibil şi să nu răspunzi deloc. Şi ambii sunt indivizi întunecaţi, inima lui prevestitoare îi recunoştea. A brodit el ceva.

A trecut aprilie – n-au aflat cine este!

Dar l-au fotografiat încă o dată.

Era ca în cleşti.

Din nou în celula de izolare, la demisol.

S-a scurs şi luna mai.

Treceau zilele, dar nopţile treceau şi mai chinuitor: noaptea, întins în întuneric, omul slăbeşte, la fel şi capacitatea lui de rezistenţă. I se pare că mai e puţin şi nu va putea să-şi mai adune forţele.

Şi Oboianski clătina din cap cu un zâmbet chinuit:

— Nimeni nu poate rezista. Este un trib puternic şi necunoscut, care a venit spre noi. Înţelegeţi.

Şi Libin povestea cu vioiciune despre succesele militare ale Roşilor: câte unităţi au fost trimise în gubernia Tambov şi chiar – aici nu e un secret să o spui – care anume. Şi elevii din câteva şcoli militare fuseseră repartizaţi în satele din gubernia Tambov pentru consolidarea ocupaţiei.

Dar antonovişţii sunt deja zdrobiţi! Sunt zdrobiţi, acum li se dă lovitura de graţie unor grupuri mici separate. Deja vin cu droaia la statul-major al Roşilor şi aduc armele. Şi, în plus, ajută la găsirea şi la dezarmarea altora. Unul dintre regimentele bandiţilor a trecut în întregime de partea Roşilor.

— Care? i-a scăpat.

Libin, cu hotărâre şi precizie:

— Regimentul al 14-lea din Arhanghelsk, din brigada a 5-a, a lui Tokai.

Tare bine le ştiau.

Dar mai trebuia verificat – aşa să fie?...

Pentru confirmare, a adus la interogatorii reviste din Tambov.

Judecând după ele – da, bolşevicii învinseseră.

Şi ce se putea întâmpla, de altfel? Când plecase la răscoală, el înţelesese că este fără speranţă.

Dar iată – ordinul nr. 130: să fie arestate familiile răsculaţilor (Libin a citit expresiv: familiile), să fie confiscate bunurile, iar ei să fie mânaţi în lagăre de concentrare, apoi surghiuniţi în regiuni îndepărtate.

Dar iată – ordinul nr. 171, din nou: despre pedepsirea familiilor.

Vor face asta fără să ezite, Ektov ştia.

Şi, îl asigura Libin, aceste ordine dăduseră deja roade mari. Pentru ca ei înşişi să nu mai sufere, ţăranii vin şi arată cine se ascunde şi unde.

Se prea putea să fie aşa. Bolşevicii întrebuinţau o pârghie importantă: să ia ostatice familiile.

Cine să reziste? Cine nu-şi iubeşte copiii mai mult decât pe sine?

— După aceea – îl încredinţa Libin – va începe epurarea totală prin sate, toţi vor trece prin mâinile noastre, câte unul, nimeni nu va scăpa.

Dar unii ţărani îl cunoşteau pe Pavel Vasilici din anii trecuţi, de pace, puteau să-l denunţe.

Totuşi, era a treia lună de când Ektov se afla aici şi mînţea, şi îndruga verzi şi uscate, şi uite că nu l-au dibuit, nu-i aşa?...

Până când Libin, cu un zâmbet vesel, chiar cu o atitudine amicală faţă de incorigibilul democrat iubitor al poporului, aşezându-l sub lumină intensă, a zâmbit cu buzele lui cărnoase şi senzuale:

— Ei bine, Pavel Vasilici, data trecută noi n-am terminat de vorbit...

Şi totul s-a năruit.

S-a prăbuşit.

Alunecând deja pe o pantă abruptă, agățându-se, cu ce-i mai rămăsese din unghii, de o moviliță de speranțe, se gândea: dar asta nu înseamnă că i-au capturat şi familia! Dar poate că Polina, împreună cu fetița, îşi luase măsuri de precauție? schimbase locul? se mutase deja undeva?...

Iar Libin, cu ochii negri sclipind, delectându-se cu perplexitatea anchetatului, cu neajutorată lui incapacitate de a nega, i-a strâns cercul la gât:

— Nici Polina Mihailovna nu este de acord cu îndărătnicia dumneavoastră. Acum ea cunoaşte faptele şi se miră că până acum nu ați rupt-o cu bandiții.

Timp de câteva minute, Ektov a stat pe taburet amețit. Gândurile îi săreau în toate direcțiile, apoi au început să încetinească în mişcarea lor circulară şi să încremenească.

Libin nu-l slăbea din ochi. Dar tăcea, nu-l zorea.

Polina nu putea nici să gândească, nici să vorbească în acest fel.

Dar poate că ajunsese la capătul puterilor?

Dar poate că acesta este şi un bun prilej: lăsați-ne să ne vedem! Lăsați-mă să vorbesc singur cu ea!

Libin: a, nu. Asta trebuie să o meritați. Mai întâi prin căință.

Şi au trecut două-trei zile în acest fel: Ektov insista să obțină o întrevedere. Libin: mai întâi căință deplină.

Dar Ektov nu putea călca în picioare ceea ce văzuse cu ochii lui şi ştia cu certitudine. Şi nu putea să se prefacă.

Dar nici Libin nu ceda nici cât negru sub unghie. (Prin asta şi dovedea că Polina nu gândeşte aşa deloc! Cu siguranță nu aşa!)

Şi atunci Libin a întrerupt duelul; lui Ektov i s-a tăiat răsuflarea: dracul să vă ia, nu vă căiți! Dracul să vă ia, rămâneți cu narodnicismul dumneavoastră tâmpit! Dar dacă nu începeți să colaborați cu noi, am s-o predau pe Polina dumneavoastră ungurilor şi CEON-ului sub ochii dumneavoastră. Iar pe fetiță o vom duce într-o casă de copii. Iar dumneavoastră – un glonț în ceafă după această reprezentație, e greşeala noastră că nu l-ați primit până acum.

O strângere de gheață în piept. Dar – ce era imposibil aici pentru ei?

Cazuri asemănătoare au tot fost, şi nu o dată.

Pe aşa ceva se şi mențin ei.

Polina!!...

Încă o zi şi încă două i-au dat lui Ektov să se gândească.

Dar poate oare să se gândească în camera de tortură, din

care nu există ieşire? Gândurile se învârt incoerente, ca într-o stare de semitrezie.

Să-şi sacrifice soția şi pe Marinka, să treacă peste ele – cum ar fi putut??

Pentru cine în lume – sau pentru ce în lume – este el responsabil mai mult decât pentru ele?

Ele erau toată plinătatea vieții lui.

Şi pe el însuşi – să se predea lor? Cine poate să facă asta?!...

Şi pe Polina o vor împuşca după aceea. Nici pe Marinka n-o vor cruța. Pe aceştia el îi cunoştea deja.

Şi dacă prin asta i-ar salva pe țărani? Evident, răsculații au pierdut deja. Oricum au pierdut.

Colaborarea lui ce înseamnă acum? Ce poate ea să schimbe în balanța răscoalei înăbuşite?

Nu faci decât să-ți sacrifici familia, nu mai poți să schimbi nimic.

Cât de mult ura el fața asta oacheşă a lui Libin, triumfătoare, insolent victorioasă, cu străluciri rapace în ochi!

Dar în cedare există şi o oarecare alinare. Fără îndoială, este acel sentiment pe care îl încearcă o femeie atunci când încetează să se mai lupte. Asta e, voi v-ați dovedit mai

puternici. Fie, ne vom lăsa la mila voastră. Un fel de moarte care alină.

Şi ce folos ar fi putut acum să le aducă Roşilor?

S-a prăbuşit. Totuşi, cu o condiție: să i se acorde o întrevedere cu Polina.

Libin a primit capitularea sigur de sine. Iar întâlnirea cu soția: numai atunci când veți îndeplini misiunea noastră. Atunci – poftim, simplu, vă vom permite să vă întoarceți în familie.

Ce altceva putea să facă?

Ce inimă de piatră, inimaginabilă, trebuie să ai pentru a călca în picioare ceea ce îți e mai drag?

Şi în numele a ce acum?

Dar nici descântecele melodioase ale lui Oboianski nu trecuseră fără urmă. Într-adevăr: puternic trib! Nişte noi huni, dar cu ideologie socialistă, straniu amestec...

Poate e adevărat că există ceva ce noi, intelectualii de formație veche, nu înțelegem? Nu e deloc simplu să fie văzute de ochiul omului căile viitorului.

Iată care era misiunea: să fie călăuză pe lângă brigada de cavalerie a celebrului Grigori Kotovski, erou al războiului civil. (Ei tocmai trecuseră prin satul Pahotnâi Ugol, cuprins de răscoală, şi tăiaseră jumătate de milion de răsculați.) Nu

era nevoie să-şi inventeze o mască, era acelaşi celebru Ego, din statul-major al lui Antonov. (Antonov era complet zdrobit, armata lui nu mai exista, el însuşi fugise şi se ascundea încă. Însă nu ne vom ocupa de el.)

Dar ce avea de făcut?

Păi, se va lămuri pe drum.

(Ei haide, poate că va scăpa ieftin, cumva?)

De la Tambov, drumul nu era lung până la Kobâlinka, la marginea unuia dintre raioanele preferate ale partizanilor.

Tot drumul a mers călare. (Şi cekiştii, în civil, mergeau alături, fără şovăială. Şi jumătate de escadron al Armatei Roşii pe lângă ei.)

Şi – din nou aer liber. Cer deschis.

Este deja început de iulie. Înfloresc teii. Să tragi aer în piept, iarăşi şi iarăşi.

Cât de mulți poeți şi scriitori de-ai noştri au amintit asta: cât de minunată este lumea şi cum o umilesc şi o otrăvesc oamenii cu răutățile lor inepuizabile! Când se va linişti totul în lume? Când vor putea trăi oamenii o viață nestânjenită, chibzuită, luminoasă, fără crispări?... Visurile unor generații întregi.

Câteva verste înainte să ajungă la Kobâlinka, s-au întâlnit cu însuşi Kotovski – o siluetă mare şi puternică, ras în cap

şi cu o perfectă mutră de ocnaş. Avea cu el un escadron, dar soldaţii nu erau îmbrăcaţi în uniforma Armatei Roşii, ci în haine ţărăneşti, deşi toţi erau încălţaţi cu cizme. Căciuli de oaie, papaha[8]. La unii, nu la toţi, benzi roşii căzăceşti cusute pe marginea pantalonilor. Cazaci artizanali?

Exact aşa era. Învăţau să se adreseze unul altuia nu cu „tovarăşe", ci cu „vecine".

Cel mai mare în grad dintre cekiştii care îl însoţeau pe Ektov îi explica acum misiunea: în această noapte va avea loc o întâlnire cu reprezentantul unei bande de 450-500 de cavalerişti. Ego trebuie să confirme că noi suntem cazaci din armata de răsculaţi de la Kuban şi de la Don, ne-am croit drum prin gubernia Voronej pentru a ne uni cu Antonov.

Când a venit noaptea, i-au dat lui Ego un revolver descărcat pentru a şi-l atârna la şold şi l-au aşezat pe cel mai pipernicit cal, cel mai costeliv. (Patru cekişti deghizaţi se ţineau strâns de el, ca o nouă suită, constituită după distrugerea unor importante forţe ale lui Antonov. Şi ei aveau revolvere – încărcate, „un cuvânt şi te ucidem".)

Kotovski însuşi a plecat, cu un escadron, la întâlnire în casa pădurarului, într-un luminiş de pădure. De cealaltă

[8] Papaha (rus.) – căciulă caucaziană de lână.

parte, tot cu câțiva zeci de călăreți, mergea Mişka Matiuhin, fratele lui Ivan Sergheevici Matiuhin, comandantul unui detaşament care scăpase de masacru. (În rândul răsculaților din Tambov veneau adesea câțiva frați din aceeaşi familie; astfel, pe lângă Aleksandr Antonov a luptat în permanență fratele lui mai mic, Mitka, un țăran poet. Tot împreună şi scăpaseră acum.)

Călăreții s-au oprit în poiană. Principalii negociatori au intrat în izba pădurarului, unde ardeau două lumânări aşezate pe o masă. Fețele se distingeau anevoie.

Mişa Matiuhin nu-l văzuse niciodată pe Ego, dar Ivan Matiuhin îl ştia.

— O să verifice el.

Ektov nu-şi recunoştea vocea şi nici pe el însuşi nu se recunoştea în rolul celui care le serveşte țăranilor o asemenea minciună. Dar când a trecut pe un podeț şubred, nu s-a oprit. Şi a arătat spre Kotovski:

— Iată-l pe şeful detaşamentului lor, colonelul Frolov.

(Pentru ca totul să pară cât mai credibil, Kotovski nu-şi pusese epoleți de colonel cazac, cu toate că ar fi fost uşor.)

Matiuhin a cerut ca Ego să meargă cu el câteva verste mai departe pentru a se întâlni cu fratele lui mai mare, ca să-i confirme identitatea.

Suita de cekişti nu şi-a pierdut prezența de spirit, nu s-a produs nicio întrerupere, aveau cai aprigi şi o rezervă de cartuşe pentru revolvere.

Au mers mai întâi pe o potecă prin pădure, apoi de-a dreptul prin câmp, pe sub cerul înstelat. Mergând la trap mărunt şi pe întuneric, nimeni nu a remarcat că acest căluț al lui Ego nu valora nimic pe lângă caii membrilor suitei lui.

Săltând în şa, Pavel Vasilievici se gândea din nou, şi din nou, şi din nou, se gândea cu disperare: dacă i-ar dezvălui acum totul lui Matiuhin, el ar muri, dar şi aceşti patru ar fi ucişi!

Iar cei cinci sute de oameni ai lui Matiuhin ar scăpa. Doar sunt o forță de elită!

Dar iată, mereu prezent, ceea ce a fost deja întors pe toate părțile: în cap – argumentele, în piept – suferința vie. Nu, nu pentru sine, câtuşi de puțin. Dar se vor răzbuna pe Polina, aşa cum au amenințat, dacă nu şi pe fetiță, micuța de ea. Pe cekişti îi înțelesese de mult, dar, în timpul acestor luni petrecute la Lubianka şi în timpul acestor zile în care străbătuseră drumurile împreună, îi cunoscuse şi mai temeinic.

Cum să-i condamni la pieire pe ai tăi?... Tu însuți, cu mâinile tale?...

Dar toată campania militară a lui Antonov a eşuat. Dacă priveşti mai amplu, la o scară mai vastă, poate că şi întregii gubernii îi va fi mai uşor dacă se instalează, în sfârşit, pacea. Totuşi, de acum înainte, rechiziția jefuitoare va fi înlocuită de impozitul în natură.

Cu cât mai repede va avea loc o conciliere – poate va fi cu atât mai bine? Rănile se vor cicatriza treptat. Timpul, timpul. Viața se va aranja cumva, într-un mod complet nou?

Noi toți suntem secătuiți de puteri, suntem secătuiți.

Au ajuns. O izbă nouă, şi lumină mai puternică.

Şi Ivan Sergheevici Matiuhin – un uriaş, cu mustățile ca spicul grâului, un luptător neobosit – a făcut un pas în întâmpinarea lor, l-a privit pătrunzător pe Ego şi i-a strâns mâna cu elan.

Crampa lui Iuda în această mână! Cine apreciază aceste chinuri, dacă nu le-a încercat?...

Şi trebuie să rămână sigur de sine, neschimbat, cu atitudine de comandant.

Era chiar Matiuhin cel sincer, cu şuvița lui de păr alb şi des aranjată pe o parte. Umeri solizi. Strângere puternică de mână. Războinic până în vârful unghiilor.

A crezut – şi era atât de bucuros! rândurile noastre s-au îngroşat! Ce-o să-i mai scuturăm pe bolşevici!

Un zâmbet de putere.

S-au înțeles: în care sat mare mâine, spre seară, să se unească cele două detaşamente. Iar poimâine – trecem la acțiune.

Era momentul!

— Pe Ektov l-a fulgerat: nu!! o să vorbesc! împuşcați-mă, torturați-mi familia, dar pe aceşti oameni cinstiți eu nu-i pot trăda!

Dar în acea clipă i s-a uscat ceva în gât, îl simțea parcă ars de ceva.

Până să înghită, i-a luat-o altcineva înainte, şi-a spus replica. Apoi altul. (Cekiştii îşi jucau foarte bine rolurile, fiecare avea povestea lui, explicau de ce mai înainte nu fuseseră văzuți la răscoală. Şi toți aveau o anumită ținută – de armată sau de marină.)

Dar hotărârea deja dispăruse. Căzuse fără putere.

În acest moment al discuției sau şi despărțit.

A venit apoi o chinuitoare zi lungă – lungă – lungă în detaşamentul lui Kotovski.

Ura față de el însuşi.

Întunericul trădării.

Cu acest întuneric oricum nu mai poți trăi niciodată, nu mai poți fi om. (Iar cekiştii nu-l slăbesc din ochi şi nu le

scapă nicio mişcare a sprâncenelor, nicio clipire a pleoapelor). Însă mai degrabă: cum nu mai au nevoie de tine, te şi împuşcă. (Dar atunci nu se vor atinge de Polina!)

Spre seară, toată brigada a încălecat. Mulți erau deghizați în cazaci.

Au plecat în coloană. Ego înconjurat de suita lui. Kotovski purtând o căciulă înaltă căzăcească, din Kuban, de sub care se vedea privirea lui feroce.

Kotovski? Sau Katovski, de la kat[9]? Stătuse la ocnă, pentru crimă, şi nu una singură. Groaznic om, te uiți la el şi simți un gol în stomac.

La apusul soarelui, detaşamentele au intrat în sat din două direcții diferite. Şi s-au răspândit prin izbe. (Numai oamenii lui Kotovski nu s-au instalat cu adevărat, caii au rămas înşeuați, peste două ore avea să înceapă masacrul. Dar oamenii lui Matiuhin s-au instalat ca la ei acasă.)

Într-o izbă mare şi bogată, aflată în centrul satului, acolo unde se întâlnesc străzile, lângă biserică, maiestuoasa stăpână a casei, încă nu bătrână, cu fetele şi cu nurorile ei aranja mesele puse cap la cap pentru douăzeci de oameni. Berbec, găini fripte, castraveți proaspeți, cartofi noi. Sticle

[9] Kat (rus.) – călău.

cu basamac aşezate de-a lungul mesei, cu pahare pentru tărie. Pe pereți sunt fixate lămpi cu gaz, iar altele se află pe masă.

Oamenii lui Matiuhin erau aşezați mai mult pe o latură a mesei, cei ai lui Kotovski – mai mult pe cealaltă. Ego fusese aşezat în capul mesei ca un preşedinte al unora şi al celorlalți, după cum se părea.

Ce forță vitală în comandanții răsculaților! Păi mulți dintre ei trecuseră prin războiul cu Germania – subofițeri, soldați, iar acum aveau funcții de conducere.

Rasa celor din Tambov: pometi accentuați, fețe masive fără finețe, buze mari groase, unele nasuri ca un cartof şi unele dintre acelea – mari, atârnate în jos. Şuvițele de păr – albe, ca fuiorul sau negre; unul dintre ei are chiar o față neagră-cărămizie, ca de țigan, de aceea dinții par şi mai albi.

Printre oamenii lui Kotovski era stabilit: să vorbească mai mult cei care ştiu ucraineană, ei pot trece drept cazaci din Kuban. Din zona Donului nu era printre ei niciunul, dar socotiseră că cei din Tambov nu deosebesc vorba celor de la Don.

Unul dintre oamenii lui Matiuhin avea o față bănuitoare impenetrabilă, cu o bărbie proeminentă. Pungi sub ochi, mustăți negre lăsate în jos. Foarte obosit.

Dar altul – cât de semeț şi de chipeş, cu mustățile răsucite, privirea scrutătoare, ageră, dar veselă. Stă într-un colț, picior peste picior, dezinvolt. Parcă fără a aştepta nimic imprevizibil, este totuşi pregătit să facă față la tot ce vrei.

Ego nu s-a mai putut abține: l-a înghiontit de două ori cu piciorul. Dar nu a înțeles?

Iar paharele cu basamac au început să circule, înfierbântând capetele şi prietenia abia înfiripată. Cuțitele lungi tăiau carnea de berbec şi şunca afumată. Fumul de tutun brut se ridica ici şi colo, se întindea spre tavan. Stăpâna casei se mişca prin încăpere, femeile tinere se grăbeau să ghicească ce dorea fiecare, să aducă, să strângă.

Dar dacă s-ar petrece o minune dintr-odată – şi totul ar fi salvat? Oamenii lui Matiuhin să ghicească singuri pericolul? să scape vii şi nevătămați?

„Aghiotantul-şef" (comisar şi cekist) „Borisov" s-a ridicat în picioare şi a început să citească o falsă „rezoluție a consfătuirii detaşamentelor de răsculați din toată Rusia" (consfătuire care trebuia reunită acum). Soviete fără comunişti! Soviete ale țărănimii muncitoare şi ale cazacilor! Jos mâinile de pe recolta țăranilor!

Unul dintre oamenii lui Matiuhin – nu bătrân, dar cu o barbă rotundă în dezordine, cu mustăți pufoase, cu o față

însufleţită – îl privea pe orator cu ochi calmi şi inteligenţi.

Altul, alături de el, părea o bucată de tuci, ţinea capul puţin într-o parte şi se strâmba puţin.

O, ce oameni! Of, ce greu e!

Dar acum – nu mai poţi salva nimic, n-ai decât să strigi.

Iar Matiuhin, confirmând discursul aghiotantului-şef, a bătut cu pumnul în masă:

— O să distrugem comuna sângeroasă!

Iar un tânăr cu fruntea mare, cu bucle parcă încreţite cu fierul, un fante de la ţară, striga de la celălalt capăt al mesei:

— Să-i spânzurăm pe ticăloşi!

Kotovski – la obiect: dar unde-i Antonov? Fără el, nu ştiu dacă o să reuşim.

Matiuhin:

— Deocamdată nu-l găsim. Se spune că a fost lovit în ultima luptă, se îngrijeşte. Dar o să-i adunăm pe toţi cei din Tambov, încă o dată.

Şi planul lui pentru viitorul apropiat: să atace lagărul de concentrare de lângă Rasskazovo, unde au fost trimise şi unde sunt chinuite familiile răsculaţilor. Asta e prima noastră acţiune.

Kotovski e de acord.

Kotovski dă semnalul?...

Şi oamenii lui Kotovski, toți deodată, au smuls de la şold care un enorm pistol Mauser, care un revolver Nagan şi au început să tragă peste masă în aliați.

Bubuit în izbă, fum, miros de praf de puşcă, răcnetele şi bocetele femeilor. Unul după altul, oamenii lui Matiuhin se prăbuşeau, unul cu pieptul pe mâncare, pe masă, altul într-o parte, peste cel de alături, altul de pe laviță în spate, răsturnat.

A căzut o lampă pe masă, gazul s-a împrăştiat peste muşama, a izbucnit focul.

Cel semeț, cu privirea ageră, care stătea în colț, reuşise să tragă de două ori şi doborâse doi oameni ai lui Kotovski. Acum, o sabie îi zboară capul cu mustăți răsucite, acesta cade pe duşumea, iar sângele roşu țâşneşte din gât pe jos şi peste tot împrejur.

Ektov nu sărise în picioare, împietrise. Măcar dacă l-ar ucide şi pe el mai repede, ori cu revolverul, ori cu sabia.

Dar oamenii lui Kotovski ieşiseră în fugă din izbă pentru a captura garda personală a lui Matiuhin, care se agita fără să înțeleagă încă ce se petrece.

Cavaleria lui Kotovski îi urmărea deja pe oamenii lui Matiuhin la celălalt capăt al satului, ca să-i taie şi să-i împuşte – prin curți, în izbe, în paturi – pentru ca ei să nu

urce pe cai.

Cine reuşea, pornea în galop prin pădurea întunecată.

1994

LA LIMITĂ

1

Iorka Jukov[10], fiu de țăran, venea încă de la 7 ani cu greblele pe fâneață, iar mai târziu a început să ajute şi mai mult în gospodăria părinților; după ce a terminat trei ani de şcoală parohială, l-au trimis la Moscova, ucenic la o rudă îndepărtată bogată, care era cojocar. Acolo a crescut – şi ca servitor, şi la mânatul vitelor, şi la lucru; aşa, câte puțin, s-a îndreptat spre meseria de cojocar. (Terminând ucenicia, s-a fotografiat într-un costum negru de împrumut, cu o cravată de atlaz, apoi a trimis fotografia în sat: „meşter-cojocar”!)

Începuse războiul cu Germania, iar în 1915, când Iorka împlinea 19 ani, a fost concentrat şi, chiar dacă nu era înalt

[10] Gheorghi Konstantinovici Jukov (1 decembrie/19 noiembrie 1896-18 iunie 1974), mareşal sovietic, considerat drept unul dintre cei mai mari comandanți din al Doilea Război Mondial. A fost şeful Marelui Stat-major, comandant al mai multor fronturi şi locțiitor al comandantului suprem. A semnat actul capitulării Germaniei. Ministru al apărării (1955-1957).

de statură, era robust, cu umeri largi; a fost luat în cavalerie, într-un escadron de dragoni. A început să învețe cum să se ocupe de cai şi s-a dovedit priceput. După o jumătate de an, a avansat într-o unitate de instrucție, a terminat ca sergent şi, începând cu august 1916, a nimerit pe front într-un detaşament de dragoni. Dar peste două luni a fost lovit de un obuz austriac; a ajuns la spitalul militar. După aceea, Jukov a devenit preşedintele unui comitet de escadron într-un detaşament de rezervă, dar pe front nu a mai ajuns. La sfârşitul anului şaptesprezece, au dizolvat ei înşişi escadronul: i s-a dat fiecăruia o adeverință legală aşa cum se cuvine, şi-a luat fiecare arma, cine a vrut – şi hai acasă.

A stat la Moscova, a stat şi în satul lui din Kaluga, a zăcut bolnav de tifos exantematic, a zăcut şi cu febră recurentă, şi aşa a trecut vremea. Între timp, în august 1918, începuse mobilizarea generală în Armata Roşie. Jukov a fost înrolat în Prima divizie de cavalerie din Moscova, trimisă împotriva cazacilor din Ural, care nu voiau să recunoască puterea sovietică. (Pe acel front l-a văzut o dată şi pe Frunze[11]).) S-

[11] Mihail Vasilievici Frunze (1885-1925), om politic, comandantul forțelor bolşevice în timpul războiului civil, teoretician militar.

au tăiat cu cazacii, pe care i-au gonit în stepa kirghiză, apoi divizia lor a fost transferată în regiunea Volgăi de Jos. Au fost încartiruiți aproape de Țarițîn, apoi au fost trimişi pe Ahtuba împotriva calmucilor: calmucii parcă înnebuniseră, toți ca unul nu recunoşteau puterea sovietică şi nu era chip să-i faci să înțeleagă. Acolo, Iorka a fost rănit de o grenadă de mână, apoi a stat în spitalul militar şi s-a îmbolnăvit încă o dată de tifos – de această molimă care îi contamina pe toți. În acelaşi an 1919, în primăvară, Gheorghi Jukov a fost primit, ca militar conştiincios, în Partidul Comunist Rus, iar de la începutul anului 1920 a fost avansat cumva în categoria „ofițerilor roşii": a fost trimis la cursuri de comandanți roşii de pe lângă Riazan. Şi nu era un simplu elev-ofițer, ci plutonier al escadronului de studiu, avea stofă de comandant.

Războiul civil se apropia deja de sfârşit, rămăsese Vranghel singur. Elevii-ofițeri credeau că nu vor avea timp să participe la războiul împotriva Poloniei. Dar în iulie 1920 s-a pus capăt instruirii, au fost încărcați la repezeală în eşaloane şi trimişi o parte în Kuban, o parte în Daghestan (şi acolo au pierit mulți elevi). Jukov a nimerit într-un regiment reunit de instrucție la Ekaterinodar, care a fost trimis împotriva trupelor debarcate ale lui Ulagai, apoi

împotriva cazacilor din Kuban, împărțiți în detaşamente printre dealuri, care nu voiau, demenții, să se predea nici măcar după nimicirea lui Denikin. Acolo i-au tăiat şi i-au împuşcați pe mulți dintre ei. Cu aceasta, instrucția a fost considerată încheiată, iar ei au fost promovați anticipat la rangul de comandanți roşii în Armavir. Şi li s-au dat tuturor pantaloni noi – dar de ce aveau, oare, culoarea zmeurei, scoşi din cine ştie ce depozite ale husarilor? alții nu s-au găsit. Şi absolvenții, repartizați în unitățile lor, au început să se evidențieze admirabil, însă, necunoscându-i, soldații din Armata Roşie se uitau ciudat la ei.

Jukov a primit comanda unui pluton, dar în curând a fost avansat la rangul de comandant de escadron. Operațiunile lor erau întotdeauna aceleaşi: „să curețe bandele". Mai întâi – în raionul de lângă mare. În decembrie au fost transferați în gubernia Voronej: să lichideze banda lui Kolesnikov. Au lichidat-o. Atunci au fost duşi în gubernia vecină, Tambov, unde bandele se dezlănțuiseră într-un mod incalculabil. De aceea şi statul-major al guberniei Tambov îşi încordase forțele: deja spre sfârşitul lui februarie, spunea comisarul regimentului, se găseau 33 de mii de baionete, 8 mii de săbii, 460 de mitraliere şi 60 de tunuri. Se plângea: iată că nu avem activişti politici, care ar putea să expună în mod

clar situația în acest moment; este vorba de un război, declanşat de Antantă, şi din această cauză legătura dintre sat şi oraş a fost distrusă. Însă vom fi dârzi şi vom spulbera pleava!

Două dintre regimentele lor de cavalerie au început să atace în martie, încă înainte de dezgheț, de la gara Jerdiovka în direcția raionului Tugolukovo-Kamenka, controlat de bandiți. (Preşedintele CEKA din provincie, Traskovici, dăduse următoarea directivă: Kamenka şi Afanasievka să fie şterse de pe fața pământului şi să se facă uz de arme, fără nicio milă!) Escadronul lui Jukov, cu cele patru mitraliere ale lui şi cu tunul de câmp cu calibrul de trei țoli, mergea în fruntea detaşamentului. Şi, aproape de satul Viazovoie, au atacat un detaşament de-al lui Antonov – vreo 250 de săbii, nicio mitralieră, iar ca arme de foc doar câteva puşti.

Jukov era călare pe Zorka lui roşcat-aurie (o luase din gubernia Voronej, într-o ciocnire, după ce îl împuşcase pe stăpânul ei). La un moment dat, un antonovist voinic l-a tăiat cu sabia de-a lungul pieptului, peste cojoc, şi l-a doborât din şa; căzuse şi Zorka şi îl strivea pe un coleg de escadron, însă a venit din spate comisarul politic Nociovka şi l-a ucis pe antonovist. (Apoi l-au percheziționat pe mort şi au înțeles, după o scrisoare, că fusese tot un ofițer de

dragoni ca Jukov, aproape din acelaşi regiment.) Primul escadron, cel învecinat, a început să bată în retragere, în timp ce escadronul al doilea, al lui Jukov, respingea atacul, ca ariergardă a regimentului, cu ajutorul mitralierelor. Abia îşi salvaseră cele patru mitraliere pe sănii, iar în urmă târau şi tunul.

Dar se înfuriase foarte tare pe bandiți. Aceştia erau oare tot țărani? – păreau diferiți, nu semănau cu ai noştri, cei din Kaluga: pentru ce au ridicat armele împotriva puterii sovietice, a puterii lor?? De acasă primea scrisori: murim de foame, iar ăştia nu ne dau pâine! Comisarul a spus aşa: e adevărat, noi nu le trimitem mărfuri care se fac în oraş, din cauză că nici acolo nu sunt; cel puțin se pot întoarce la meşteşugurile lor, pe când cei din oraş – de unde să ia pâine? Țăranii se află în locuri îndepărtate, pe unde detaşamentele noastre nu au trecut, singura explicație este că ei mănâncă prea mult.

Aşa sau şi obişnuit, să nu stea la vorbă prea mult cu ei. Întotdeauna, când ajungeau într-un sat, le luau caii mai puternici şi le lăsau în schimb pe cei mai vlăguiți. Când a sosit un denunț, cum că oamenii lui Antonov sunt în cutare sat, au zburat în goană, au scotocit prin podurile caselor, în şoproanele din fiecare gospodărie, în fântâni (un felcer

partizan îşi săpase în fântână, lateral, o vizuină şi se ascundea acolo). Sau altceva: se aliniază tot satul, de la mic la mare, cinci sute de oameni. Soldații numără câte zece şi iau ostatici, într-un hambar încăpător. Celorlalți li se dau 40 de minute pentru alcătuirea unei liste cu bandiții din satul respectiv, altfel ostaticii vor fi împuşcați!

Ce să facă? – aduceau lista. Completă, incompletă, ea va merge la Secția specială, de rezervă, o să prindă bine.

Dar au şi ei informațiile lor: odată am sosit într-o tabără de bandiți, părăsită în grabă, şi am găsit acolo o copie a acelui ordin, pe baza căruia şi veniserăm aici. Ia te uită cum lucrează, vrăjmaşii!

În Armata Roşie, aprovizionarea se face cu mari intermitențe, rația când se dă, când nu se dă. (Solda unui comandant de escadron este de 5 ruble pe lună, dar ce poți să cumperi cu ei? Un funt de unt şi două funturi de pâine neagră.) De unde să iei, dacă nu din aceste sate de bandiți? Iată un exemplu: ajunge un pluton într-un sătuc aproape de o moară, cu totul câteva case şi doar nişte femei. Soldații din Armata Roşie, fără să coboare de pe cai, încep să le alunge cu cravaşele, le mână într-o cămară de lângă moară şi le încuie. După asta, încep să scotocească prin pivnițe. Beau o oală cu lapte, apoi, nervoşi, o trântesc de pământ.

— Au obligat pe un băieţandru să încarce în căruţa lui bagajele escadronului şi să alerge împreună cu soldaţii roşii, iar el zicea, din inimă: „Dacă i-aţi alunga odată mai repede pe ţăranii ăştia, să mă lăsaţi să merg la mama”.

Unul, un băieţel, care încă nu înţelegea ce se întâmplă, întreba fără răutate: „Nene, dar pentru ce l-ai împuşcat pe tata?”

Au prins douăzeci de răsculaţi, i-au interogat separat şi unul dintre ei a arătat spre altul: „El a fost mitralior”.

Intri cu o mică patrulă într-un sat – toţi s-au zăvorât, ca şi cum ar fi murit. Baţi şi îţi răspunde o voce de femeie: „Nu vă supăraţi, nici noi nu mai avem nimic, răbdăm de foame”. Mai baţi o dată – „Ne-am pierdut toată încrederea, cei care vin aici, indiferent de partea cui sunt, toţi caută să primească pâine”.

Se temeau aşa de tare, încât nu mai erau nici pentru putere, nici pentru partizanţi, voiau un singur lucru: lăsaţi-ne sufletul.

La şedinţele de educaţie politică fuseseră avertizaţi: „Să se evite iritarea excesivă a populaţiei”. Dar li se mai spunea şi: „Nu plecaţi urechea la tot ce vă spun ei, cum vi se pare ceva – un pat de armă peste bot!”

Dar se observase şi la soldaţii Armatei Roşii o reticenţă

periculoasă de a merge cu armele împotriva țăranilor („Noi înşine suntem țărani, cum să tragem asupra alor noştri?”). Şi apoi bandiții aruncau manifeste: „Voi sunteți bandiți, nu noi ne băgăm peste voi. Plecați din locurile noastre, o să supraviețuim şi fără voi”. Nu se ştie de unde a apărut o poveste, că în următoarele săptămâni va avea loc demobilizarea generală. „Până când să mai aşteptăm? Cât să mai luptăm?” (Au existat şi fugari care au trecut la bandiți ori au dezertat, mai ales în timpul marilor deplasări.) Comisarul Nociovka spunea: „Unii ca aceştia trebuie reeducați! Şi atunci când beau – ce cântă? Nici măcar un cântec revoluționar, ci întotdeauna De dincolo de insulă sau cântece obscene. Şi când petrecem noaptea într-un sat, cum bărbații sunt plecați în păduri, ai noştri profită de femei”. Şi începea discursul: „A trăi pe acest pământ fără să munceşti şi fără să lupți pentru revoluție este parazitism!” (Soldații, în schimb, i-o recomandau pe felceriță, care se întindea cu tot divizionul: „Eu nu sunt caşă, nu reuşeşti singur să mănânci tot, ajunge pentru un escadron întreg”.)

La apelul de dimineață, eşti pregătit să auzi: cine lipseşte, cine a dat bir cu fugiții? Armata Roşie trebuie să-şi țină soldații în frâu. Comisarul politic al provinciei spunea: în gubernia Tambov sunt 60 de mii de dezertori. Toți aceştia

sunt bandiți în devenire.

Iar ordinele de la statul-major din Tambov nu erau strict militare – cutare zonă de recunoaştere, cutare sau cutare operațiune, ci sunau întotdeauna astfel: „atacați şi distrugeți!”, „încercuiți şi lichidați!”, „nu țineți seama de nimic!”

Şi nu țineau seama. Dar cum să-i vânezi pe bandiți? Cum să dai de urma lor? Fapt este că puterea sovietică dispăruse din sate, toți fugiseră, se retrăgeau în oraşe, pe cine să întrebi? Comandantul armatei ordonă să se convoace adunarea obştii satului. Mujicii sunt aliniați câte unul, în flanc. „Care dintre voi sunt bandiți?” Tăcere. „Să fie împuşcat fiecare al zecelea!” Şi sunt împuşcați tot acolo, în fața mulțimii. Femeile bocesc cât le ține gura, urlă. „Strângeți rândurile. Care dintre voi sunt bandiți?” Numără din nou, îi pun la o parte pe oamenii de executat. Acum nu mai rezistă, încep să denunțe. Alții îşi iau picioarele la spinare, în toate direcțiile, nu poți să-i împuşti pe toți.

Uneori arestau femei singure de pe drum: nu cumva să ducă dintr-o parte în alta informații de spionaj.

Iar dacă pe un drum era multă balegă de cal – însemna că bandiții trecuseră pe acolo în galop.

Soldații înşişi răbdau de foame adesea. Şi încălțămintea

se rupsese, şi uniforma se jerpelise, era murdară, de altfel şi dormeau în ea, fără să se dezbrace. (Ce să mai spui de cei care aveau pantaloni zmeurii!) Erau la capătul puterilor.

Dacă trebuia să se amputeze un picior – se făcea fără anestezie, şi nici bandaje nu erau.

La jumătatea lui aprilie a ajuns un zvon la Jerdiovka: în timpul unei razii, antonovişti au cotropit importanta localitate industrială Rasskazovo, la 45 de verste de Tambov, şi au ţinut-o sub control patru ore, i-au masacrat pe comunişti prin apartamente, le-au tăiat capetele, astfel încât jumătate din batalionul sovietic de acolo a trecut în rândul antonoviştilor, cealaltă jumătate a fost luată în prizonierat – şi au bătut în retragere, mitraliaţi din avion.

Iată, aşa se desfăşura războiul cu ei! Iar acum, la ieşirea din iarnă, se va desfăşura şi mai rapid. Căci erau deja opt luni de când antonoviştii nu se predau, deveniseră chiar mai numeroşi. (Deşi trăgeau uneori nu cu gloanţe, ci cu bucăţele de fier.)

S-a dat un ordin de la statul-major din Tambov: „Toate operaţiunile să fie făcute cu cruzime, numai aceasta impune respect”.

Satele care se aflau de partea bandiţilor erau incendiate pur şi simplu, în întregime. Rămâneau doar scheletele

sobelor ruseşti mari şi scrumul.

Nu se odihnea nici Secția specială în Jerdiovka. Comandantul ei, Şurka Şubin, în cămaşă roşie şi pantaloni de călărie albaştri, mergea cu grenade agățate de jur-împrejur şi cu un enorm pistol Mauser într-un toc de lemn; ajungea şi în curtea cavalerişților (comandantul formațiunii era subordonat şefului Secției speciale): „Băieți! Cine merge să împuşcăm bandiți? – doi paşi în față!”. Nimeni nu ieşea din linie. „Ce mai, ați fost bine instruiți aici!”. Iar curtea Secției lui speciale era plină cu oameni aduşi acolo pentru a fi împuşcați. Fusese săpată o groapă mare, iar oamenii erau aşezați cu fața spre ea, pe margine, cu mâinile legate. Şubin împreună cu subalternii lui mergeau dintr-o parte în alta – şi îi împuşcau în ceafă.

Dar ce altceva să faci cu ei? Iorka avea un prieten bun, cu acelaşi nume de familie, Jukov, Pavel, pe care îl tăiaseră bandiții în bucăți.

Războiul era unul adevărat, trebuia să se apuce şi mai serios de luptă. Nu în cel cu germanii devenise Iorka nemilos, ci exact aici se formase ca un militar dur.

În luna mai, a sosit de la Moscova, însărcinată cu reprimarea bandiților din Tambov, o comisie cu puteri depline a Comitetului executiv al întregii Rusii, în frunte tot

cu un Antonov, dar Antonov-Ovseenko. Având misiunea de a comanda Armata specială din Tambov, a sosit comandantul armatei Tuhacevski[12], comandant al Frontului de Vest, care tocmai reglase conturile cu Polonia, însoțit de adjunctul său Uborevici, care se ocupase deja mult de bandiți, în Bielorusia. Tuhacevski a adus cu sine şi un stat-major pregătit, şi un detaşament automobil blindat.

În zilele care au urmat, Jukov a avut norocul să-l vadă el însuşi pe Tuhacevski: a sosit la Jerdiovka pe calea ferată, cu o drezină blindată, la statul-major al brigăzii a 14-a autonomă de cavalerie şi i-a ordonat comandantului de brigadă Milonov să-i adune pentru o discuție pe comandanții şi pe comisarii politici – de la regimente la escadroane.

Tuhacevski nu era înalt de statură, dar ce ținută avea – mândră, impozantă. Îşi cunoştea valoarea.

A început cu o laudă la adresa tuturor – pentru curaj, pentru înțelegerea datoriei pe care o aveau. (Şi fiecare simțea în piept o căldură, le creştea inima.) Şi s-a apucat să explice în ce constă misiunea.

---

[12] Mihail Nikolaevici Tuhacevski (1893-1937) a fost mareşal, comandant de armată în timpul războiului civil. Ulterior, a devenit victimă a represiunilor staliniste.

Sovnarkomul[13] a ordonat: începând de la 10 mai, aveți şase săptămâni pentru a termina cu revolta pugacioviană din Tambov. Cu orice preț! Pe noi toți ne aşteaptă o muncă intensă. Experiența reprimării unor asemenea revolte populare cere ca noi să invadăm raionul răscoalei până la ocuparea lui completă şi, conform unui plan, să dispunem forțele noastre armate pe întreg teritoriul. Acum, tocmai a sosit de la Kiev glorioasa divizie de cavalerie a lui Kotovski, a debarcat în Morşansk şi a pornit deja împotriva răsculaților din Pahotnâi Ugol. După aceea, va veni aici, în centrul răscoalei. Marele nostru avantaj tehnic asupra adversarilor: escadrila de aeroplane şi detaşamentul de automobile blindate. Printre primele noastre cerințe către locuitori va fi: reconstruirea tuturor podurilor de pe drumurile de țară – asta, pentru a asigura trecerea unităților noastre automobile. (Dar să nu folosiți niciodată călăuze dintre oamenii locului!) Mai avem de rezervă gaze chimice şi, dacă va fi nevoie – le vom folosi, avem permisiunea Sovnarkomului. Tovarăşi comandanți, cursul operațiunilor

[13] Sovnarkom – Sovet narodnîn komissarov (Consiliul comisarilor poporului), denumirea organelor superioare ale puterii de stat din URSS, republicile unionale şi autonome. A funcționat în perioada 1917-1946, ulterior fiind transformat în consiliu de miniştri.

energice de represiune care se anunță vă va permite să dobândiți o excelentă experiență militară.

Jukov se uita fără întrerupere la comandantul de armată. Era prima dată în viața lui când vedea un căpitan adevărat, care nu era nicidecum aşa, ca noi, simpli comandanți-marionete, cum era chiar şi comandantul nostru de brigadă. Şi cât de sigur pe el este! – şi transmite această siguranță fiecăruia dintre noi: exact aşa se va petrece totul! Iar fața lui nu era deloc țărănească, ci aristocratică, îngrijită. Un gât alb, înalt şi subțire. Ochi mari catifelați. Favoriții lăsați lungi. Şi nu vorbea ca noi, nici pe departe. Şi budionovka i se potriveşte, nu ştiu de ce, foarte bine – e aceeaşi şapcă pe care o purtăm şi noi, dar pe Tuhacevski îl face să pară şi mai comandant.

Dar, desigur, a adăugat, îi vom trimite ceva mai mult pe agenții noştri să se dea drept bandiți, chiar dacă, vai, cekiştii au adus deja mari jertfe. Arma noastră principală rămâne acțiunea asupra familiilor.

Şi a dat citire „ordinului nr. 130", deja semnat de el şi publicat în aceste zile în toată gubernia, spre informarea generală a populației. Limbajul ordinului era la fel de sigur ca şi tânărul comandant însuşi: „Către toți țăranii care au intrat în bande, să se pună imediat la dispoziția Puterii

sovietice, să predea armele şi să-i denunțe pe conducători... Cei care se vor preda de bunăvoie nu vor fi amenințați de pedeapsa capitală. Familiile bandiților care nu se vor preda vor fi arestate fără excepție, iar bunurile vor fi confiscate şi împărțite țăranilor devotați Puterii sovietice. Dacă banditul nu se prezintă şi nu se predă, familiile arestate vor fi exilate în ținuturi îndepărtate ale RSFSR”[14].

Deşi nicio reuniune implicând o importantă participare comunistă, precum cea de astăzi, nu se putea încheia fără a se cânta în cor Internaționala, Tuhacevski şi-a permis să nu mai aştepte asta, i-a întins mâna lui albă doar comandantului de brigadă, a ieşit afară cu aceeaşi ținută mândră şi a plecat cu drezina blindată.

— A impresionat pe Jukov şi această fermă atitudine autoritară.

Acum, până la Internațională, comandanților li s-a distribuit un manifest al Comitetului executiv al provinciei adresat țăranilor din gubernia Tambov: este timpul să ne debarasăm de acest buboi purulent care este mişcarea lui Antonov! Până acum, superioritatea bandiților a constat în schimbarea frecventă a cailor istoviți cu unii odihniți; ei

[14] RSFSR – Republica Sovietică Federativă Socialistă Rusă.

bine, când vor apărea bandele criminale ale lui Antonov în apropierea satelor voastre – nu lăsați în sat niciun cal! Mânați-i şi duceți-i acolo unde trupele noastre vor şti să-i păstreze.

Atunci când s-au răspândit toți de la această adunare, Jukov a plecat cu un sentiment nou trezit în el – şi admirație pentru calitățile comandantului de armată, şi o intuire a exemplului înalt, şi invidie.

Să lupte pur şi simplu – o poate face orice prost. Dar să fii militar până în măduva oaselor, până la ultima suflare, în aşa fel încât toți ceilalți să simtă asta? Extraordinar.

Dar Jukov? El îndrăgise cu adevărat meseria armelor, mai mult decât orice altceva.

Şi au început să se scurgă aceste şase săptămâni ale reprimării hotărâte prin acel ordin. Din detaşamentul lui Uborevici au fost de ajutor nu atât vehiculele blindate – ele nu puteau să pătrundă peste tot şi făceau să se prăbuşească podurile sub greutatea lor – cât camionetele şi chiar automobilele uşoare, înarmate cu mitraliere grele şi puşti-mitralieră. Caii țăranilor se temeau de maşini, nu mergeau la atac cu ele şi nici nu puteau să scape de urmărirea lor.

Mai exista încă un avantaj considerabil: oamenii lui

Antonov nu aveau radio, firește, și de aceea unitățile de urmărire puteau să utilizeze radioul necodat, care permitea conversațiile și accelera transmiterea informațiilor. Antonoviștii galopau, crezând că nu-i vede nimeni, însă la o depărtare de trei județe deja se transmitea prin radio: unde sunt bandiții, încotro se îndreaptă, unde să fie trimis un detașament care să-i vâneze, unde să le taie drumul.

Și au început să-i urmărească, să vâneze nucleul principal al lui Antonov, ca să-l atragă într-o bătălie mare, dar el s-a eschivat. De la nord a pornit spre el brigada lui Kotovski, de la vest brigada lui Dmitrienko, s-a adăugat și un detașament VCEKA[15] al lui Kononenko – șapte Fiat de 1,5 tone cu mașini-cisternă. Antonov a dat peste o razie, a luat-o peste câmp, făcea etape de câte 120 – 130 de verste pe zi cu caii schimbați, a intrat în gubernia Saratov pe la râul Hopior, și tot pe aici s-a întors. Iar brigada a 14-a, ca și toată cavaleria roșie, a rămas în urmă peste tot, acum erau în urmărire numai detașamentele cu mașini blindate. (Se povestea că s-a întâmplat odată ca un detașament automobil să-l ia prin surprindere totuși pe Antonov, în

[15] VCEKA – Vserosiiskaia cerezvîceainaia komisiia (Comisia extraordinară, CEKA, panrusă). A fost înființată în decembrie 1917, iar în 1922 a fost reorganizată în GPU.

timpul unei staționări în satul Elan. Detaşamentul nostru a început să-i fugărească pe bandiți prin sat, trăgând în ei cu mitralierele, din maşini. Dar s-au repezit în pădure, unde s-au adunat şi ne-au ținut piept, iar o parte din mitralierele noastre nu au funcționat. Şi cavaleria noastră din nou a întârziat, şi din nou au fugit antonovişti ori s-au risipit – n-ai de unde să mai ştii.)

Au trecut trei săptămâni, deja jumătate din termenul fixat de Sovnarkom, iar Antonov tot nu fusese învins. Brigăzile de cavalerie se mişcau prin tatonare, aşteptau noutăți de la informatori. Ambele detaşamente auto aşteptau piese de schimb şi benzină. Iar pe căile ferate umblau de colo până colo trenul blindat şi drezina blindată – tot pentru a găsi urma bandiților sau pentru a le tăia drumul. Dar degeaba.

Şi iată că a fost trimis, pentru a fi citit escadroanelor şi companiilor, ordinul secret 0050 al lui Tuhacevski: „În zorii zilei de 1 iunie să înceapă eliminarea în masă a elementului banditesc" – adică, altfel spus, să fie răscolite satele şi să fie prinşi suspecții. Dând citire acestui ordin în fața escadronului său, Jukov îl vedea parcă pe Tuhacevski; a intrat în pielea lui – a adoptat şi vocea, şi ținuta lui? – şi a citit cu toată inima: „Eliminarea nu trebuie să aibă un caracter întâmplător, ea trebuie să le arate țăranilor că

tribul de bandiți şi familiile lor vor fi îndepărtați neapărat, că lupta cu Puterea sovietică este fără speranță. Operațiunea să fie condusă cu elan şi inspirație. Mai puțin sentimentalism mic-burghez. Comandantul trupelor, Tuhacevski".

Jukov era extrem de bucuros că se afla sub o asemenea comandă. Aşa trebuie să fie, asta înseamnă să fii militar: înainte de a comanda tu însuți, trebuie să ştii să te subordonezi. Şi să înveți să execuți ordinele.

Şi au eliminat câți au putut strânge. I-au trimis în lagăre de concentrare, la fel şi pe familiile lor. Separat.

Iar peste câteva zile au dibuit din nou principalul nucleu al lui Antonov – departe, pe cursul superior al Voronei, în pădurea Şiriaevo (conform unor informații, data trecută, în timpul atacului detaşamentului cu automobile, Antonov fusese rănit la cap). Acum obținuseră încă o brigadă proaspătă de cavalerie, condusă de Fedko, încă un regiment al VCEKA şi încă un tren blindat. Şi toate ieşirile din pădurea Şiriaevo au fost închise ermetic. Dar, în timpul nopții, a început o furtună puternică. Din cauza ei, comandantul regimentului VCEKA şi-a retras companiile de pe pozițiile pe care le ocupau şi le-a adus pentru o oră-două în satele vecine. Iar drezina blindată, care făcea curse fără

întrerupere pe bucata de şapte verste de la Kirsanov până la râul Vorona, fusese abătută de la direcția ei pentru a lăsa să treacă trenul personal al lui Uborevici, iar apoi se şi ciocnise cu el în beznă. Şi antonoviştii, determinând cu exactitate şi breşa, şi jumătatea de oră necesară, au ieşit din încercuire, prin aceeaşi furtună teribilă, şi s-au strecurat în pădurea Ciutanovka.

Au găsit antonoviştii răspuns şi la ordinul nr. 130: au interzis oricui de prin sate să-şi spună numele, ca să-i pună pe Roşii în încurcătură: bate-l, ucide-l – nu-şi spune holera numele şi pace.

Cât de surzi şi de orbi deveniserăm!

Dar statul-major al represiunii a găsit răspuns la rândul lui, şi anume ordinul nr. 171: „Cetățenii care refuză să-şi spună numele vor fi împuşcați pe loc, fără judecată. În satele în care nu sunt predate armele, să fie împuşcați ostaticii. În cazul în care vor fi găsite arme ascunse – să fie împuşcat fără judecată capul familiei. În familiile care i-au ascuns nu neapărat pe bandiții înşişi, dar chiar şi bunuri de-ale acestora, predate pentru păstrare – îmbrăcăminte, veselă –, să fie împuşcat fără judecată capul familiei. În caz de fugă a familiei unui bandit – bunurile lor să fie distribuite țăranilor devotați Puterii sovietice, iar casele rămase să fie

incendiate. Semnat: Antonov-Ovseenko”.

Nu se poate fără să-ți dai numele? – atunci familiile răsculaților au început singure să plece din sate. Astfel – pe deasupra – un nou ordin, dat de Comisia plenipotențiară a Comitetului executiv al întregii Rusii: „Casa din care a fugit familia să fie dărâmată sau incendiată. Cei care ascund la ei familii să fie considerați la fel cu o familie de răsculați; capul familiei să fie împuşcat. Antonov-Ovseenko”.

Şi peste încă cinci zile – un alt ordin de la el, pentru aducere la cunoştința publică, ordinul nr. 178: în ce îi priveşte pe locuitori, „lipsa de împotrivire față de bandiți şi necomunicarea la timp, la cel mai apropiat comitet revoluționar, a apariției acestora se vor considera acte de complicitate cu bandiții, cu toate consecințele care decurg de aici. Comisia plenipotențiară a Comitetului executiv al întregii Rusii, Antonov-Ovseenko”.

Câtă smoală topită mai turnau pe ei, cum mai ardeau ploşnițele!

Iar de la comandantul de armată, cel atât de bine organizat şi cu sânge rece – încă un ordin secret, 0116: „Pădurile în care se ascund bandiții să fie evacuate cu gaze toxice. Să se calculeze cu exactitate ca norul de gaze asfixiante să se răspândească uniform în toată pădurea,

distrugând tot ce se ascunde acolo. Comandantul trupelor, Tuhacevski”.

E prea dur? Dar fără asta – nu există mari comandanți.

2

Se consideră că de la şaptezeci de ani este foarte potrivit şi decent să-ți scrii memoriile. Dar iată că a comis-o: a început chiar cu şapte ani mai devreme.

Când e linişte, când nimeni nu are nevoie de tine – cu ce să te ocupi? An după an, ai prea mult timp liber, impus şi chinuitor.

A încetat să mai sune telefonul, iar vizitele cu atât mai mult au încetat. Lumea a tăcut şi s-a închis. Să supraviețuieşti acestei perioade, poate nici nu-ți ajung anii pe care îi mai ai de trăit.

Dintr-o serie de motive, este imposibil să nu scrii. Pentru istorie – fie şi aşa. Mulți s-au repezit să scrie deja. Au şi publicat.

De aceea se şi grăbesc, pentru că vor să câştige faimă. Iar eşecurile să le arunce asupra altora.

Nu-i cinstit.

Şi ce muncă uşoară e asta! Numai dacă stai să treci în revistă toate amintirile, te ia cu o moleşeală plăcută. Câte greşeli ai tolerat – îți răscolesc inima şi acum. Dar ai şi cu ce să te mândreşti.

Însă trebuie să cântăreşti bine: ce anume nu trebuie să-ți aminteşti. Iar ceea ce ai voie să-ți aminteşti – în ce termeni să o faci. Rişti să scrii în aşa fel încât mai târziu să ai de pierdut, să pierzi şi ultima fărâmă de linişte. Plus această dacea[16] minunată de pe malul râului Moscova.

Ce privelişte este aici! Începând de pe malul înalt şi până aici, alături, sunt nişte minunății de pini, cu trunchiuri care o iau vertiginos în sus; unii au şi câte două sute de ani. De aici porneşte o potecă de nisip, presărată cu ace de pin. Şi cotitura domoală a cursului apei de culoare albăstruie. Este curată aici, pe porțiunea zonei rezervate, de după lacul de acumulare amenajat pentru înot. Dacă se aud vâslele unei bărci, atunci ştii că e cineva dintre ai tăi sau un vecin. Aici nu face nimeni braconaj, nimeni nu tulbură linişstea.

Pe portița din spate este o cărăruie pe care se poate coborî spre râu. Dar Galia nu merge pe aici, iar pe Maşenka, fetița în vârstă de şapte ani, cu atât mai mult nu o lasă singură.

[16] Casă de vacanță, care poate fi locuită şi pe tot parcursul anului.

Iar pentru tine, care ai aproape şaptezeci de ani, este mai plăcut să stai sus, pe terasă. Acum poți chiar să umbli cu buzduganul în mână pe moşia ta.

A început să nu mai audă bine. Nici fiecare pasăre, nici fiecare foşnet.

Dacea este bună de tot, numai că e a statului, şi pe fiecare piesă de mobilier este ţintuit un număr de inventar. Folosirea casei este pe viață. Când vei muri – Galia, la cei 40 de ani, cu fetița şi cu soacra ta vor fi evacuate. (Prima lui familie nu mai stătea cu el, fetele lui, măritate, se îndepărtaseră.)

Suferise deja două infarcte (dacă ar fi fost numai infarctele). Dar totul mergea încet, se micşora, se ducea. După al doilea infarct s-a apucat de scris.

Ultima exprimare a libertății la bătrânețe. Să meditezi îndelung, să priveşti râul şi să termini ceva de scris.

Însă îl doare capul. (Îl doare uneori.)

Cel mai plictisitor este să scrii despre vremuri de mult trecute. Despre propria-ți adolescență. Despre războiul imperialist. Şi apoi, despre tinerețea petrecută în escadron – ce să scrii, de altfel, prin ce s-a distins? Adevăratul interes începe în vremurile în care regimul sovietic s-a instalat în mod trainic. Viața militară stabilă a început în anii ’20:

antrenament în toate tipurile de servicii în cavalerie, punerea la punct a exercițiilor tactice şi, ca o culme a tuturor, manevrele concrete. Totul se supune în mod ireproşabil, de la propriu-ți corp, mâna care conduce calul, calul însuşi, până la – mai întâi – escadronul tău, apoi – regimentul tău. Brigada ta. În sfârşit, la un moment dat, divizia ta. (Uborevici, cel care a ştiut să vadă calitățile lui de combatant, i-a dat o divizie.) Iar tu te simți şi mai puternic, ca o parte organică a acestui mare tot – Partidul de fier. (Întotdeauna a visat să fie precum remarcabilul bolşevic Blücher – acel muncitor din Mâtişci care a primit ca poreclă, mai întâi în glumă, numele celebrului căpitan german.)

Eşti atras de studierea tacticii şi, bineînțeles, te simți mai tare la practică decât în problemele teoretice. Şi iată – eşti detaşat pentru un an la şcoala superioară de cavalerie, iar acolo ți se dă ca temă de referat: „Principalii factori care influențează teoria artei militare" – şi te-au lăsat mască: despre ce e vorba? ce fel de factori? despre ce trebuie să vorbesc? Pe cine să întreb? (Colegul de an Kostea Rokossovski l-a ajutat. Dar alt coleg, Eriomenko, era tare de cap.)

Astfel – slujeşti, fără întrerupere, în calitate de comandant de cavalerie cu deplin succes, care îşi cunoaşte domeniul. O

singură dorință ai avea: divizia ta să devină cea mai bună din Armata Roşie Muncitorească-Țărănească. Adesea ți se reproşează exigența brutală, persecuția – dar acesta poate fi şi un semn bun, doar aşa şi trebuie să fie slujba militară. Dintr-odată ai fost avansat de la divizia ta la inspector adjunct peste toată cavaleria Armatei Roşii Muncitoreşti-Țărăneşti, alături de Semion Mihailovici Budionnîi[17]. Ți se încredințează redactarea regulamentului militar al cavaleriei, este o treabă foarte clară. Şi cine te supervizează? Rămâi înmărmurit: Tuhacevski! Aceeaşi mândrețe de bărbat, deştept, pe care l-ai văzut o dată în gubernia Tambov, iar acum vă întâlniți timp de două luni. (Şi, fiind un comunist neşovăitor, eşti ales şi ca secretar al Biroului de Partid al Inspecției inter-arme.) Ai 40 de ani. Odată cu trecerea anilor, se înțelege, va avea loc, în continuare, avansarea în grade şi funcții.

Însă, privind prin țară, vedem cât de multe am făcut: o industrie care progresează cu paşi mari, un sistem colhoznic care înfloreşte şi, în plus, unitatea națiunilor – ce să mai

[17] Semion Mihailovici Budionnîi (1883-1973), mareşal. În timpul războiului civil (1918-1922), a comandat Armata I de cavalerie. A deținut diverse posturi de conducere în perioada celui de-al Doilea Război Mondial.

doreşti?

Dar iată, în 1937 – 1938, serviciul militar, din simplu şi direct cum era, s-a făcut perfid, alunecos, sinuos. Îl convoacă la un moment dat comisarul politic suprem al circumscripției militare, un oarecare Golikov: „Printre arestați nu se află cumva rude de-ale dumneavoastră?” – Sigur de sine: „Nu”. (Mama şi sora ta sunt într-un sat din Kaluga, asta-i tot.) „Nici prieteni?”. „Prieten” – nu este o noțiune atât de strict definită precum „rudă”. Cineva pe care l-a cunoscut, cu care s-a întâlnit este un „prieten”? nu este prieten? Cum să răspunzi? „Atunci când Uborevici a făcut o vizită la divizia dumneavoastră, a luat masa la dumneavoastră acasă”. Nu poți nega. (Mai mult decât a luat masa! – a fost protectorul tău.) Ca să nu mai vorbim de Kovtiuh, până în urmă cu câteva luni „legendar” – şi dintr-odată „duşman al poporului”. Acum şi Rokossovski fusese arestat... „Şi nu v-ați schimbat părerea despre ei după arest?” Ei, cum s-ar putea altfel: eu, comunist, aş fi putut să nu-mi schimb părerea?... Chipurile, mi-am schimbat-o. „Şi v-ați botezat fiica la biserică?” Acum, negând cu fermitate: „Calomnie! Calomnie!”. Exageraseră cu acuzațiile. (Nimeni nu o botezase pe Era.)

La şedințele de partid îşi dădeau frâu liber acum toate

viperele. A fost învinuit iarăşi de brutalitate dusă la extrem (ca şi cum asta ar fi un defect al unui comandant de război), de cruzime, de grosolănie, că nu cunoştea indulgența (dar altfel – cum să funcționeze serviciul?), chiar de atitudine duşmănoasă față de dezvoltarea cadrelor: le bloca avansarea, nu promova cadrele de valoare. (Chiar pe aceşti calomniatori nu-i promovase. De altfel, existau unii care nu cleveteau din răutate, ci doar pentru a se dezvinovăți dinainte.) S-a apărat cumva şi de data asta.

Dar i s-a întâmplat altă nenorocire: a fost promovat comandant de corp de armată. Numai că, în regiunea lor militară din Bielorusia, comandanții de corp de armată fuseseră arestați aproape toți, până la ultimul. Înseamnă că acesta era un pas nu spre ascensiune, ci spre pieire. Fără niciun fel de război, fără o singură lovitură de sabie – să sfârşeşti dintr-odată? Dar nici nu putea să refuze.

Un singur lucru l-a salvat: exact în acest moment s-au încheiat arestările. (Abia după al XX-lea Congres a aflat: în 1939 fusese deschis un dosar împotriva lui Jukov în regiunea militară a Bielorusiei.)

Pe neaşteptate, a fost convocat de urgență la Moscova. Atunci, mi-am zis, s-a terminat, o să mă aresteze. Nu! Cineva îl sfătuise pe Stalin să-l trimită în botezul focului, la

Halhin-Gol. Şi, cu deplin succes, a comandat fără urmă de şovăire, „cu orice preţ”! Fără să zăbovească, fără să mai aştepte artileria şi infanteria, a aruncat divizia de tancuri într-un atac frontal; două treimi din ea au ars, dar a reuşit să-i pârjolească pe japonezi! Şi însuşi tovarăşul Stalin te-a remarcat, mai ales prin comparaţie cu războiul eşuat cu finlandezii, ca şi cum nu ar fi luptat aceeaşi Armată Roşie. Te-a remarcat, şi încă pentru multă vreme de atunci încolo. Imediat după operaţiunile din Finlanda, Jukov a fost primit de Stalin şi i s-a încredinţat comanda asupra regiunii militare a Kievului! – un post considerabil.

A trecut o jumătate de an şi a primit o nouă dispoziţie: să predea regiunea lui Kirponos şi să meargă la Moscova. Iar el – nici nu îndrăzneşte să pronunţe: să devină şef al Statului-major general! (Şi totul datorită celor petrecute la Halhin-Gol.)

A refuzat în mod sincer: „Tovarăşe Stalin! Eu nu am activat niciodată în state-majore, nici măcar în eşaloane inferioare” – şi dintr-odată să ajung în Statul-major general? La 45 de ani, nu are niciun fel de educaţie militar-academică, operativ-strategică, aşadar cum se poate ca un cavalerist simplu şi onest să facă faţă Statului-major general, cu toată diversitatea actuală a corpului de armată

şi a tehnicii?

Se mai temea de ceva, ştia că şefii Statului-major general începuseră să fie schimbaţi câte doi într-un an: jumătate de an Şaposnikov, substituit cu Mereţkov, acum fusese destituit Mereţkov şi se spunea că fusese închis – şi acum era rândul tău?... (Astfel de schimbări frecvente aveau loc la Direcţia operativă a Statului-major general.)

Nu, trebuia să primească postul! În plus, fusese ales membru în Comitetul Central. Câtă încredere!

— A rămas o impresie foarte caldă, duioasă, după această primire la Stalin.

Uite, în asta stătea principala dificultate a memoriilor. (Cu toate că ar putea renunţa să le mai scrie...) Cum ar putea reuşi un general să scrie despre şeful guvernului, Secretarul general al Partidului şi în curând Comandant suprem, cu care a avut de-a face de nenumărate ori în timpul acestui Mare Război, pe care l-a cunoscut îndeaproape şi l-a văzut în foarte diverse stări de spirit, devenind chiar locţiitorul său direct? Unui participant la acest război nu i-ar veni să creadă că după aceea Comandantul Suprem a fost discreditat, cât pe-aci să-l defăimeze flecarii cu diverse născociri: „comanda trupele armate cu ajutorul unui glob geografic...". (Da, avea un glob mare în camera de lângă

cabinetul lui, dar avea şi hărți atârnate pe pereți, iar altele pe masa de lucru, la îndemână, şi Comandantul Suprem, tot păşind dintr-un colț în altul cu pipa în mână, se apropia şi de hărți, pentru a înțelege mai clar ce i se prezenta ori ca să arate ce anume cerea el.) Acum, principalul guraliv şi zurbagiu[18] a fost dat jos – cu una după ceafă şi un picior în fund. Şi poate că treptat, treptat se reface cultul pentru Comandantul Suprem. Totuşi, s-a produs o pierdere ireparabilă.

În afară de membrii Biroului Politic, din punct de vedere profesional tu ai venit în strâns contact cu El, ca nimeni altcineva. Au existat şi momente foarte amare. (Când se supăra, Stalin nu îşi alegea expresiile, putea să jignească fără cel mai mic motiv, trebuia să ai obrazul gros ca să nu te afecteze. Iar dacă avea în mână pipa stinsă, era semnul unei dispoziții neîndurătoare, care urma să se abată asupra capului tău.) Dar au existat şi momente de surprinzătoare încredere cordială.

[18] Este vorba despre Nikita Sergheevici Hruşciov (1894-1971), om politic. Prim-secretar al Comitetului Central al PCUS (1953-1964), preşedinte al Consiliului de Miniştri al URSS (1958-1964). A demascat cultul personalității lui Stalin şi a favorizat reabilitarea celor condamnați pe nedrept. A inițiat o serie de reforme fără a le urmări consecvent, ceea ce a dus la înlocuirea lui cu L.I. Brejnev.

Şi cum să scrii acum, onest şi echitabil, despre asta?

Mai este şi faptul că apropierea în aceste luni încordate – şi înşelătoare! – de dinainte de război v-a legat şi printr-o responsabilitate comună: Comandantul Suprem s-a înşelat? a dat greş? a greşit socotelile? – dar de ce nu ai verificat tu, de ce nu L-ai prevenit, chiar şi cu preţul capului tău? Oare nu ai văzut defel că, din cauza dogmei imperative din anii ’30 „mereu în ofensivă!” – în toate operaţiunile din anii ’40—41, latura ofensivă a fost pusă cu bună ştiinţă într-o situaţie privilegiată? S-au ocupat prea puţin de apărare, iar de retrageri şi de încercuiri nu s-au ocupat absolut deloc – aşa ceva nu le-a trecut prin cap – şi nici ţie, nu-i aşa? Şi ai lăsat să treacă o asemenea concentrare de forţe germane! Avioanele germane zburau întruna deasupra teritoriului sovietic, iar Stalin credea scuzele lui Hitler: piloţi tineri, neexperimentaţi. Sau în 1941, pe nemţi i-a cuprins brusc dorinţa de a căuta prin ţara noastră morminte germane din Primul Război Mondial – nu-i nimic, lăsaţi-i să caute... Asta a fost o adevărată campanie de spionaj! Dar atunci lui Jukov i s-a părut că nu există pe acest pământ un om mai bine informat, mai profund şi mai perspicace decât Stalin. Şi dacă El spera până în ultimul moment că va reuşi să întârzie războiul cu Hitler, atunci tu erai dator să strigi: nu!!

chiar dacă ar fi fost ultimul tău strigăt înainte de moarte.

Cine nu era paralizat, chiar şi de departe, de teribilul nume al lui Stalin? Când trebuia să fii primit direct de el, mergeai de fiecare dată aşteptându-te la orice grozăvie. (Totuşi, îl rugase să-l elibereze pe Rokossovski din lagăr şi obținuse acest lucru.) Jukov era paralizat şi din cauza neîncrederii în sine însuşi în ce priveşte problemele de strategie, din cauza nepotrivirii lui în rolul de şef al Statului-major general. Dar, mai presus de asta, fireşte, şi din cauza atitudinii extrem de imprevizibile, în permanență, a Comandantului Suprem: niciodată nu era posibil să ghiceşti pentru ce te convoacă acum. Şi cum să răspunzi cu deplină siguranță la întrebări de genul: „Şi ce propuneți? Şi de ce anume vă temeți?". Asculta rapoartele pe scurt, chiar disprețuitor parcă. În schimb, în legătură cu multe aspecte despre care îl informau alții pe Stalin, el nu comunica nimic Statului-major general. Jukov reprezenta, pentru el, o echipă de foc, care avea întotdeauna succes, iar Comandantul Suprem îl hărțuia şi îl trimitea prin surprindere în misiune.

Izbucnea războiul şi, în aceste prime ore ale confuziei lui nemaipomenite, pe care Stalin nu o putea masca, abia după patru ore de la începutul războiului s-a îndrăznit să se dea

regiunilor militare ordinul de a rezista, dar era deja prea târziu; Comandantul Suprem l-a aruncat pe şeful Statului-major general la Kiev, să salveze acolo situaţia („aici ne descurcăm fără dumneavoastră"). Dar întreg Comandamentul superior era condus la nimereală. Şi peste trei zile l-a târât înapoi, la Moscova: se întâmpla că trebuie să salveze nu frontul de Sud-Vest, ci frontul de Vest. Şi a mărturisit cu o frază rostită pe un ton jalnic: „În această situaţie – ce se poate face?". (Jukov s-a descurcat să dea câteva sfaturi, şi anume: să formeze divizii alcătuite din locuitori neînarmaţi ai Moscovei – mulţi dintre ei bat drumurile fără rost, iar procedura de mobilizare prin comisariatele militare durează mult. Şi Stalin a proclamat imediat concentrarea Armatei Populare.)

Remarcând această lipsă de siguranţă a lui Stalin, Jukov s-a încumetat să dea şi alte sfaturi, temeinice. La sfârşitul lui iulie a îndrăznit să-l sfătuiască: să abandoneze Kievul şi să se retragă dincolo de Nipru, să salveze acolo forţele armate puternice, pentru ca ele să nu fie încercuite. Stalin şi Mehlis l-au beştelit într-un glas pentru atitudinea de capitulant. Stalin l-a retras imediat pe Jukov de la Statul-major general şi l-a trimis să-i respingă pe nemţi la Elnia. (Dar se putea şi mai rău: în acele săptămâni împuşcase zeci

de generali importanți şi remarcabili, cu reuşite şi în războiul civil spaniol; cu toate acestea, l-a eliberat brusc pe Meretkov.)

Lângă Elnia, deşi luptele au fost devastatoare, nu au necesitat profunde reflecții ale statului-major, a fost o operațiune concretă pe care Jukov a dus-o la bun sfârşit într-o săptămână. (Desigur, ar fi fost mai rezonabil ca această zonă proeminentă de la Elnia să fie separată şi încercuită, însă atunci nu am mai fi avut atâta încredere în noi.)

Am fost nevoiți să cedăm Kievul, având în vedere şi „sacul" imens de prizonieri. (Şi cât de mulți a dus Vlasov acolo, la 500 de kilometri, dar acum nu are voie să-şi amintească de el.) Şi, dacă Jukov ar fi rămas să comande Frontul de Sud-Vest, poate că ar fi primit şi el pedeapsa cu moartea prin împuşcare, ca şi Kirponos.

Şi s-a petrecut un fapt ieşit din comun: la începutul lui septembrie, convocându-l pe Jukov, Stalin a recunoscut că acesta avusese dreptate atunci în legătură cu Kievul... A dictat imediat un ordin, ultrasecret, doi de Zero de două ori Nouăsprezece: să se formeze din regimente ale NKVD[19]

[19] NKVD – Narodnîi komissariat unutrennih del (Comisariatul poporului pentru afacerile interne).

detaşamente de baraj; să se ocupe liniile din spatele trupelor noastre şi să se deschidă focul asupra celor care bat în retragere. (Extraordinar! Dar – ce-i de făcut, dacă ei nu stau până la moarte şi fug?) L-a trimis imediat să salveze Leningradul, izolat de restul ţării, iar sectorul central al frontului, salvat de Jukov, să-l predea altora. Dar tot timpul Jukov îşi păstrase calitatea de membru al Cartierului general şi asta i-a permis să învețe multe de la cei cu educație militară, care erau Şapoşnikov, Vasilievski şi Vatutin. (Iar de învățat – şi voia, şi trebuia neapărat.) Aceştia i-au transmis multe cunoştințe – totuşi, ca principal scut, sau berbece, sau proiectil, pe cele mai periculoase porțiuni îl aruncau cu avânt pe Jukov, întotdeauna.

În conformitate cu deplinul său analfabetism strategic şi operațional, cu ignoranța lui crasă în interacțiunea diferitelor arme (în bagajul lui de cunoştințe se afla ceea ce rămăsese din Războiul civil), în primele săptămâni de război Stalin acumulase decizii fără apel şi îngrămădise una peste alta mai multe greşeli, dar apoi a devenit mai prudent. Dintre toți comandanții militari, numai lui Boris Mihailovici Şapoşnikov, numit din nou şef al Statului-major general, i se adresa cu prenume şi patronimic şi numai lui îi permitea să fumeze în cabinetul său. (Iar celorlalți rareori le strângea

mâna.)

Dar incomparabil mai sus decât toți şefii militari erau ținuți de Stalin toți membrii Biroului Politic, mai ales un favorit precum Mehlis (până când a cauzat pierderea definitivă a capului de pod în estul Crimeii). S-a întâmplat nu o dată ca, după ce ascultase raportul unui general în prezența câtorva membri ai Biroului, Stalin să spună: „Ieşiți deocamdată, acum noi o să ne consultăm". Generalul ieşea, pentru a aştepta docil să se hotărască soarta proiectului său ori chiar a capului său, şi nu se supăra absolut deloc: noi toți suntem comunişti, dar membrii Biroului Politic sunt mai presus de noi, chiar şi Şcerbakov, şi este firesc să decidă ei acolo fără noi. Şi furia lui Stalin împotriva lor nu dura niciodată mult timp, nici nu era definitivă. Voroşilov pierduse războiul cu Finlanda, fusese destituit pentru un timp, dar, în timpul invaziei lui Hitler, a primit tot Nord-Vestul, l-a pierdut şi pe acesta, şi Leningradul; este destituit, însă rămâne, din nou, un mareşal norocos şi membru în anturajul cel mai apropiat şi de încredere, ca şi cei doi Semion – Timoşenko şi întunecatul Budionnîi, cel care dusese la dezastru şi Frontul de Sud-Vest, şi Frontul armatelor de rezervă, dar ei toți erau în continuare membri ai Cartierului general, în care Stalin nu îi introdusese încă

nici pe Vasilievski, nici pe Vatutin şi, bineînțeles, au rămas toți mareşali. Jukov nu a fost făcut mareşal nici pentru salvarea Leningradului, nici pentru salvarea Moscovei, nici pentru victoria de la Stalingrad. În ce mai constă atunci sensul acestui grad, dacă Jukov a condus totul pe deasupra capului tuturor mareşalilor? Abia după ridicarea blocadei Leningradului i s-a dat brusc titlul de mareşal. Nu numai că este jignitor, dar de ce nu i-a fost acordat mai înainte? Pentru ca Jukov să aspire mai mult la asta? S-a temut să nu greşească: să-l ridici înainte de vreme, iar apoi să-l scapi din mâini? N-are niciun rost. Comandantul Suprem nu cunoştea sufletul de soldat fără complicații al lui Jukov. De altfel, când ar fi putut să cunoască el sufletul de soldat? În tot timpul războiului, el nu a fost pe front nici măcar o oră şi nu a stat de vorbă nici măcar cu un soldat. Te convoacă, vii de departe cu avionul şi după bubuitul de multe săptămâni al frontului ți se pare de-a dreptul chinuitor să stai în liniştea cabinetului de la Kremlin sau în timpul prânzului la dacea lui Stalin.

Dar iată ce i-ar fi fost imposibil lui Stalin să învețe: el asculta cu interes care sunt pierderile omeneşti ale inamicului, dar niciodată nu întreba de ale sale. Nu făcea decât să se eschiveze cu un gest al mâinii: „Ăsta-i războiul”.

Iar despre cei care se predaseră nici nu voia să afle cifrele. Timp de aproape o lună a interzis să fie făcută publică abandonarea Smolenskului, tot sperând să reocupe oraşul, trimiţând, ieşit din fire, noi şi noi divizii la tocat. Jukov a învăţat lecţia: dacă socoteşti de la început pierderile posibile, iar după aceea pierderile reale, atunci e drept că niciodată nu vei fi un mare conducător. Un mare conducător nu are voie să cedeze din cauza compasiunii, iar în ce priveşte pierderile are nevoie să ştie doar acele cifre necesare pentru a completa din rezervă şi la care termen anume. Şi nu pentru a calcula proporţia pierderilor raportată la cine ştie ce mică proeminenţă cum este cea de la Elnia.

Iar această duritate câştigată trebuie să ştii să o şi transmiţi, ca pe o calitate profesională, tuturor generalilor aflaţi în subordine.

Astfel, în septembrie 1941, Jukov a păzit Leningradul. (Pentru o blocadă de 900 de zile...) Şi, imediat, la o zi după ce Guderian a luat Oriolul, a fost smuls iarăşi de Stalin, de data asta pentru a salva chiar Moscova.

Iar acum, când nu trecuseră nici douăzeci şi patru de ore, ai noştri au căzut în imensa încercuire de la Viazma, mai mult de jumătate de milion... O catastrofă. (Pentru căderea Frontului de Vest, Stalin a hotărât să-l defere tribunalului

militar pe Konev, însă Jukov l-a apărat şi l-a salvat de mânia lui Stalin.) Toate drumurile spre capitală erau deschise inamicului. Credea oare Jukov însuşi că Moscova poate fi apărată? Deja fără să mai spere că va susține apărarea pe un arc între Mojaisk şi Maloiaroslaveț, el a pregătit defensiva pe Klin – Istra – Krasnaia Pahra. Dar, adunându-şi voința de neînfrânt (Stalin nu avea oare şi el voință? – şi se frânsese de câteva ori: în octombrie, tot spunea ceva despre utilitatea păcii de la Brest-Litovsk, şi acum, cu Hitler, mai că ar fi încheiat un armistițiu...), Jukov se zbuciuma, a strâns (printr-un fel de semn al destinului, aproape de satul lui din provincia Kaluga, de unde şi-a scos mama, sora şi nepoții) o armată care nu exista şi, în cinci zile de lupte aproape de Iuhnov, de Medin şi chiar de Kaluga, a reuşit să blocheze înaintarea nemților spre Moscova.

Iar din Moscova, în acest timp, plecaseră deja spre vest douăsprezece divizii ale Armatei Populare (prinse în încercuiri, unele la Smolensk, altele la Viazma) – asta în afară de toate celelalte mobilizări. Şi acum, adunând în noroiul de toamnă un sfert de milion de femei şi de adolescenți, au scos 3 milioane de metri cubi de pământ umed foarte greu – au săpat tranşee. Şi răsuflarea frontului

care se apropia deja îi ardea cu veşti panicarde. De pe 13 octombrie s-a început evacuarea diplomaților şi a administrațiilor centrale, au început să fugă şi cei care nu fuseseră evacuați şi – e jenant s-o spunem – chiar şi comunişti din comitetele raionale; se dezlănțuise o panică incontrolabilă în Moscova pe 16 octombrie, atunci când toți considerau deja capitala abandonată.

A rămas pentru totdeauna o enigmă: de ce, în această groaznică săptămână hotărâtoare, Comandantul Suprem nu a dat niciun semn, nu şi-a făcut auzită vocea, nu l-a chemat nici măcar o dată pe Jukov, nici măcar nu i-a telefonat – iar Jukov însuşi nu a îndrăznit niciodată să sune. Şi a rămas o enigmă: unde a fost Stalin toată jumătatea lui octombrie? În mod cert, el a apărut la Moscova numai la sfârşitul lui octombrie, când Jukov, Rokossovski (dar şi Vlasov) îi opriseră pe nemți pe un arc mergând de la Volokolamsk până la Naro-Fominsk. La începutul lui noiembrie, Stalin şi-a făcut simțită prezența printr-un telefon, cerând un contraatac imediat asupra întregului cerc, pentru a avea neapărat o victorie cu ocazia aniversării din Octombrie şi, fără să asculte obiecțiile lui Jukov, a lăsat jos receptorul, aşa cum făcuse nu o dată, pur şi simplu zdrobindu-ți sufletul.

Totuşi, acum, un asemenea contraatac era complet absurd în condițiile slăbiciunii noastre, iar Jukov nici nu l-a inițiat. Nemții, epuizați, se opriseră singuri pentru un timp. Ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat, Stalin l-a sunat pe Jukov şi l-a întrebat: nu s-ar putea lua de pe front câteva trupe pentru parada din Piața Roşie de pe 7 noiembrie?

Iată, acum stai pe veranda cu vedere spre râul liniştit şi spre malul cu apa în care se bălăcesc oamenii de pe plaja din Serebrianîi Bor; te întorci la gândurile tale: cum?? Cum se poate scrie despre toate acestea? Şi, în general, se poate oare?

Greu.

Dar, pentru un comunist, trebuie să fie accesibil. Deoarece comunistul vede strălucirea adevărului, care nu se stinge niciodată. Iar tu, întotdeauna şi în toate, te-ai străduit să fii un comunist destoinic.

Să începem cu începutul. În acei ani, noi eram slabi în însuşirea teoriei marxist-leniniste. O studiam cu mari dificultăți. Abia mai târziu am înțeles mai profund rolul organizațional al partidului nostru. Şi că, din primele zile ale existenței Armatei Roşii, creierul ei a fost Comitetul Central al Partidului Comunist (bolşevic) al Uniunii Sovietice. Dar, vai, tineretul de astăzi nu pătrunde în cifre, iar acestea

arată că ritmurile de dezvoltare înainte de război erau deja o mărturie vie a progresismului sistemului nostru. Însă industrializarea nici nu putea să nu meargă în concordanță cu mărfurile de larg consum. (Nu, şi mai devreme, din tinerețe: sărăcia şi pustiirea satului rus în timpul țarului. Şi chiaburii îi sugeau pe săraci. Oare nu-i acesta adevărul? Acesta-i adevărul.)

Dar ce poți spune despre sinistrul an 1937? Tu însuți înțelegi şi trebuie să le aminteşti altora: încălcările nefondate ale legalității nu corespund esenței sistemului nostru. Poporul sovietic credea în partid şi îl urma cu un pas ferm. Iar pagubele decurgeau din suspiciunea neprincipială a unora dintre conducători. Dar superioritatea sistemului socialist şi principiile leniniste au învins. Şi poporul a dat dovadă de o stăpânire de sine incomparabilă.

Iar atunci când a început războiul? În ce mod decisiv a consolidat rândurile noastre trimiterea în armată a combatanților politici – a comunişti lor cu experiență în propagandă! Şi o directivă importantă a Administrației politice a Armatei Roşii Muncitoreşti-Țărăneşti a fost: să se ridice rolul de avangardă al comunişti lor. Da, îşi aduce aminte, această directivă a jucat un rol colosal. Totuşi, asta s-a întâmplat în condițiile unui insuficient spirit de

rezistență al trupelor.

— Şi de ce Cartierul nostru general s-a dovedit mai puternic decât al hitleriştilor? Ei bine, întotdeauna pentru acelaşi motiv: se sprijinea pe marxism-leninism. Şi trupele au dovedit o rezistență nemaivăzută. Şi au stat până la moarte, aşa cum şi aşteptau de la ele Comitetul Central şi Comandamentul.

De altfel, nemții aveau o armată de prim ordin. La noi nu se scrie deloc despre asta ori se face disprețuitor. Dar asta devalorizează victoria noastră.

Atunci când nemții, la jumătatea lui octombrie, s-au oprit de la eşalonarea frontului şi a comunicațiilor, a fost timpul şi pentru noi, într-un cerc de dimensiuni mai mici, să ne ocupăm de acelaşi lucru: concentrarea de forțe omeneşti, strângerea de arme, de muniție, consolidarea apărării şi am fi putut să întâmpinăm următorul atac al nemților, la jumătatea lui noiembrie, aproape fără să batem în retragere. Dar, după nefericita idee de a avea cât mai repede o victorie, şi totul pentru 7 noiembrie, Comandantul Suprem a cerut iarăşi un contraatac, şi asta pe fiecare sector al frontului, de la regiunea Klin până la Tula. Şi cine ar fi putut să nu execute? În prezent, Jukov îndrăznea să obiecteze, să discute, dar Comandantul Suprem nici nu voia să asculte.

Şi a trebuit să aruncăm în luptă divizii complet nepregătite şi prost înarmate. Am pierdut două săptămâni preţioase în contraatacuri de care nu avea nevoie nimeni, inutile, care nu ne-au dat niciun kilometru, dar care ne-au secat ultimele puteri. În acest moment, începând cu 15 noiembrie, nemţii au început a doua etapă a ofensivei lor asupra Moscovei, iar de pe 18 noiembrie, asupra oraşului Tula: Guderian a luat Uzlovaia, a mers la Kaşira, s-a apropiat şi de Mihailov, în gubernia Riazan, şi a pornit să încercuiască Moscova pe la est! Acesta ar fi putut să fie cu adevărat sfârşitul.

Iar pe 20 noiembrie Stalin l-a sunat pe Jukov, fără să-şi ascundă neliniştea, şi l-a întrebat, cu un ton neobişnuit, cu vocea frântă: „Sunteţi sigur că vom păstra Moscova? Vă întreb cu durere în suflet. Vorbiţi deschis, ca un comunist".

Jukov a fost bulversat că Stalin nu ştie şi nici nu încearcă să-şi ascundă spaima şi durerea. Şi că are atâta încredere în comandantul lui de oşti. Şi, adunându-şi toată, toată, toată, toată voinţa – cu adevărat de fier –, Jukov a făcut un fel de jurământ lui Stalin, patriei şi lui însuşi: „O vom apăra!!"

Şi, după o socoteală riguroasă a zilelor, a fixat data ofensivei noastre: 6 decembrie. Stalin a şi început să se tocmească: nu, 4. (Nu pentru că ar fi făcut vreun calcul, ci

pentru că era ziua Constituției, asta era.)

În acelaşi timp, fiecare zi aducea noi înfrângeri: a fost pierdut oraşul Klin, au cedat Solnecinogorsk, iar lângă Iahroma nemții au traversat canalul, deschizându-şi drum în estul regiunii Moscova. Totul nu era decât haos şi dezastru, deja nu mai existau unități militare, ci grupuri întâmplătoare de soldați şi de tancuri. Aproape că nu mai avea voința de a crede, de a se forța să creadă: nu, nu se va prăbuşi! Nu, îi vom opri. (În aceste zile de bătălie la Moscova, dormea câte două ore pe zi, nu mai mult. Lui Molotov, care îl amenința la telefon că îl va împuşca, îi răspundea impertinent.)

Şi, imediat, un apel telefonic de la Stalin l-a dat gata pe Jukov:

— Ştiți că Dedovsk a căzut?

Dedovsk? La jumătatea drumului dintre Moscova şi Istra? Complet exclus.

— Nu, tovarăşe Stalin, nu ştiu.

Stalin în receptor – în bătaie de joc:

— Dar comandantul trebuie să ştie ce se întâmplă pe front. Mergeți imediat acolo personal şi recuperați Dedovskul.

Să abandoneze punctul de comandă, legătura dintre toate

mişcările, toate preparativele, în asemenea momente? Nu, El nu a învățat nimic în aceste şase luni de război. (De altfel, nici Jukov nu ținea cont mai mult de generalii aflați în subordinea lui, iar în acest fel reuşeau să învingă.)

— Dar, tovarăşe Stalin, să părăsesc statul-major al frontului într-o asemenea situație încordată nu este deloc prudent.

Stalin – cu iritată zeflemea:

— Nu-i nimic, ne-om descurca noi cumva şi fără dumneavoastră.

Adică: tu nu însemni nimic, asta ți-e valoarea.

Jukov s-a repezit să-l sune pe Rokossovski şi a aflat că, bineînțeles, niciun Dedovsk nu a căzut, ci, aşa cum ghicise Kostea, era vorba despre satul Dedovo, aflat mult mai departe şi în altă direcție.

Trebuie să ai mare curaj să discuți cu Stalin. Însă Jukov spera să-l potolească şi chiar să-l amuze cu telefonul lui. Dar Stalin s-a înfuriat de-a binelea: să meargă imediat la Rokossovski şi împreună să recupereze acest Dedovo! Şi să mai ia pe un al treilea cu ei, comandantul armatei!

Era imposibil să mai discuți în continuare. S-a dus la Rokossovski şi, tustrei, în statul-major al diviziei, au stabilit încă o dată: da, câteva case din satul Dedovo, de cealaltă

parte a unei râpe, căzuseră în mâinile nemților, dar celelalte sunt încă ale noastre. Acele case nu meritau nici măcar o împuşcătură peste râpă, dar patru generali de rang înalt au început să planifice operațiunea şi să trimită acolo o companie de trăgători cu tancuri.

O zi pierdută pentru toți.

Cu toate acestea, Jukov a reuşit să adune toate rezervele la timp şi, pe 5 decembrie, a pornit în marea ofensivă atât de mult dorită.

Şi, în câteva zile, a respins în mod vizibil inelul german care încercuia Moscova. (A avansat bine şi Vlasov, cu armata a 20-a, dar despre asta nu are voie să vorbească. Iar nemții nu au ajuns să cucerească Moscova.)

Victoria a avut răsunet. Toată lumea se mira şi se bucura. Dar mai mult decât toți în lume era uimit însuşi Conducătorul Suprem, care, după toate aparențele, nu crezuse niciodată în ea. Capul începuse să i se învârtă de la această victorie şi nu mai voia să asculte că fuseseră utilizate şi ultimele noastre rezerve, că acum erau epuizate şi că abia-abia reuşim să păstrăm ceea ce am luat. Nu! Triumfătorul Stalin, într-un acces de curaj nelimitat şi disperat, a ordonat: să se declanşeze imediat o mare ofensivă generală cu toate trupele noastre de la lacul Ladoga

până la Marea Neagră, să se elibereze şi Leningradul, şi Oriolul, şi Kursk – toate simultan!!

S-au scurs lunile – ianuarie, februarie, martie – acestei tensiuni imposibile şi inutile a trupelor noastre extenuate, pentru a realiza visul radios al lui Stalin. Şi doar au căzut, au căzut, au căzut la pământ zeci şi sute de mii de oameni în atacuri fără rost. (Printre ele – şi a Doua Armată de şoc a lui Vlasov a fost lăsată să putrezească în mlaştinile din Nord-Vest, abandonată fără niciun ajutor, dar iată că despre asta nu va scrie nimeni niciodată şi e mai bine să uite şi el. De altfel, Vlasov s-a şi dovedit după aceea un trădător.) Au ajuns să limiteze împuşcăturile de tun la una sau două pe zi.

Nu au obținut nimic nicăieri, nu au făcut decât să distrugă tabloul victoriei de la Moscova. A existat un singur succes remarcabil – chiar pe Frontul de Vest al lui Jukovski – şi, în acest moment, Stalin a retras Prima Armată de şoc de pe frontul lui. Jukov a sunat, sigur că îl va convinge de perspectiva succesului, dar Stalin nici măcar nu a vrut să stea de vorbă, l-a înjurat şi a trântit receptorul.

Trebuia să ai la fel de multă artă ca şi pricepere militară pentru a sta de vorbă cu Stalin. De multe ori, el ba trântea receptorul, ba înjura cu cuvinte murdare. (Şi te cheamă de

pe un front îndepărtat, mai mult de 24 de ore de mers, chiar dacă eşti cuprins de febră, chiar dacă vremea este neprielnică – şi zboară la Conducătorul Suprem, şi nu ai voie să întârzii nici măcar 10 minute. Odată, au aterizat la Moscova pe timp de furtună, tocmai ca să nu întârzie, şi puțin a lipsit să acroşeze cu o aripă coşul de fum al unei fabrici.)

Dar – în cine ştie ce chip de neînțeles – toate greşelile lui Stalin au fost întotdeauna acoperite şi corijate de Istorie.

Este evident: tocmai datorită superiorității sistemului şi ideologiei noastre. Asupra acestui lucru, nici duşmanii noştri nu au nimic de obiectat. E cazul să repetăm: Comitetul Central a cerut să i se dea o mai mare amploare activității politice a Partidului – şi asta a trezit un eroism de masă printre comunişti şi printre komsomolişti[20], iar întregul popor s-a unit şi mai strâns în jurul Partidului Comunist.

În orice caz, Jukov, personal, nu se simțea jignit de Stalin: pe umerii Lui nu era numai frontul, ci şi industria, pe care El o ținea în mâinile sale de piatră. Dar şi – țara

[20] Komsomol – Kommunisticeskij Soiuz Molodiojî (Uniunea Tineretului Comunist), organizație fondată în 1918 cu scopul de a-i îndoctrina pe tineri şi de a-i introduce în domeniul politic.

întreagă.

Era acesta un defect al lui Stalin sau, dimpotrivă, o calitate? – lui nu-i plăcea să-şi schimbe deciziile. Toate contraatacurile din iarnă au suferit un fiasco, debarcarea lui Mehlis aproape de Kerci a fost înecată în sânge (dar: cum Stalin era cel care avusese ideea asta, nimeni nu a fost sancționat serios); oricum, fără să dea ascultare obiecțiilor ridicate de cei din Cartierul general, Comandantul Suprem a întreprins în luna mai o încercare nereuşită de a recupera Harkovul – şi a risipit toate rezervele şi toate eforturile noastre, fără niciun rost. Şi atunci când, vara, nemții, care îşi întăriseră forțele, au trecut la marea ofensivă (şi nu asupra Moscovei, aşa cum se aştepta Stalin), încă un odor al lui Stalin, Golikov (acelaşi comisar politic care în 37 îl interogase pe Jukov în legătură cu legăturile lui apropiate cu duşmanii poporului) era să piardă Voronejul, iar avalanşa nemților s-a rostogolit pe Don şi pe Caucazul de Nord, aşa că în septembrie ei ocupaseră deja trecătorile din munți; se pare că abia acum a priceput Stalin că de eşecul din 1942 a fost vinovat el însuşi. Şi nu a căutat vinovații printre generalii lui. La sfârşitul lui august, l-a numit pe Jukov (care tot nu era mareşal) reprezentant al Comandantului Suprem şi şi-a mărturisit, iarăşi, durerea

sinceră: „Am putea pierde Stalingradul”. Şi l-a trimis acolo. (Iar peste câteva zile, aflând că următorul contraatac era prevăzut pentru 6 septembrie, şi nu pentru 4, iarăşi a aruncat receptorul. Şi a adăugat o telegramă din cale afară de expresivă: „Tărăgănarea este echivalentă cu o crimă”.)

Dar la Stalingrad, pentru prima dată, Stalin a acceptat să-şi tempereze nerăbdarea, şi Jukov împreună cu inteligentul Vasilievski au câştigat aproape două luni ca să elaboreze în cele mai mici detalii planul unei enorme încercuiri (l-au antrenat şi pe Stalin în frumusețea acestui proiect) şi să concentreze metodic forțele, să pregătească celulele de comandament, interacțiunile – învățând din greşelile lui, Stalin a răbdat şi nu i-a întrerupt. Şi în acest fel a fost încununată de succes marea bătălie a Stalingradului.

Dar ai mai avut şi un alt succes, de care nu ştiau mulți: tu nu ai învățat aceste lucruri de la nimeni niciodată, dar se vede treaba că ai ceva în căpățână. Iată că numai aici, pentru prima oară, în biruința plină de încordare, Jukov a devenit strateg, a devenit un alt Jukov, pe care nu-l ştia în el însuşi până acum. El a dobândit perspicacitate în anticiparea acțiunilor inamicului şi capacitatea de a simți în permanență, cu toată ființa lui, toate forțele noastre armate

simultan – alcătuire, diversitate, posibilități, calitățile generalilor. A dobândit siguranța zborului la înălțime şi a câmpului vizual, care îi lipsise întotdeauna până acum.

Şi cu atât mai jignitor a fost să citească după aceea minciunile lui Eriomenko, cum că operațiunea de la Stalingrad a fost elaborată... de el şi de Hruşciov. L-a întrebat direct în față: „Cum ai putut?!" – „Hruşciov mi-a cerut asta".

După asta, Ciuikov, care comandase în total doar una dintre armatele de la Stalingrad, şi-a atribuit lui însuşi tot meritul a trei fronturi şi, în memoriile sale, i-a dat cu piciorul lui Jukov, spunând că acesta „nu a făcut decât să încurce". I-a luat foc inima, riscă să facă un nou infarct; l-a sunat direct pe Hruşciov: cum e posibil să tolereze publicarea unei asemenea minciuni? Țarul porumbului a promis că va interveni. (De altfel, ce erau aceste memorii ale lui Ciuikov? Avea el ceva de spus? Strânsese la întâmplare episoade din reviste de front şi de armată şi le prezenta ca fiind ale lui.)

După Stalingrad, tot cu Vasilievski, Jukov s-a angajat cu siguranță de sine în planul bătăliei de la Kursk, cu o decizie incredibil de riscantă: să nu se grăbească să atace! să nu înceapă deloc ofensiva, ci să-l lase mai întâi pe Manstein să

se lupte o săptămână şi să se lovească de apărarea noastră organizată, bine eşalonată (decizia era cam hazardată: şi dacă străpunge apărarea??) – abia după aceea să-i zguduie pe nemți, cu ofensiva noastră, la Oriol.

Şi aceasta s-a dovedit o creație strategică asemănătoare, prin frumusețe, forță şi eficiență, cu cea de la Stalingrad. Jukov avea acum şi mai multă experiență şi îşi consolidase strategia, câştigând certitudinea că îl va bate pe Hitler şi fără „Al Doilea Front" al aliaților. El era coordonatorul acestui proces enorm şi impresionant, dar, în acelaşi timp, şi o piesă a acestui proces, de care era condus el însuşi. (Şi continua să se călească în discuțiile cu Stalin; a reuşit chiar să-l dezbare să mai sune după miezul nopții: Dumneavoastră o să dormiți după aceea până la ora două după-amiază, dar noi lucrăm încă de dimineață.)

Cu toate acestea, răbdarea lui Stalin nu a ținut mult. Lichidarea lui Paulus, care era încercuit, trena, de aceea El era nervos, îi presa pe toți şi îi insulta cu tot felul de cuvinte jignitoare. Iar după Kursk, nu le mai dădea timp pentru a elabora operațiuni de încercuire, ci numai atacuri frontale şi fără niciun câştig, doar să-i lovească pe nemți frontal, permițându-le să-şi păstreze forța de luptă, numai să plece mai repede de pe pământul sovietic, chiar şi cu armata

intactă. (Dar: acum, la fiecare întâlnire, îi strângea mâna lui Jukov, glumea chiar, şi a început să-i dea, după gradul de mareşal, ba ordinul lui Suvorov clasa I, ba steaua de aur a Eroului, una, două, trei. Nu înceta să-l arunce în luptă peste tot unde era vreun eşec sau vreo întârziere; s-a întâmplat odată ca Jukov, nu fără plăcere, să-l elibereze din funcție pe un comandant de front – pe Golikov.)

Apoi a avut loc un salt îndârjit peste Nipru. Şi o rostogolire ca de avalanşă până în România. Până în Bulgaria. A mai fost şi operațiunea din Bielorusia, unde nemții au cedat cu uşurință depresiunea de la Bobruisk. Şi, din nou în avalanşă, până în Polonia. Apoi – dincolo de Vistula. Pe Oder.

Cu fiecare operațiune, Jukov creştea tot mai mult şi avea tot mai multă încredere în el însuşi. Doar numele lui, în sine, începuse deja să-i bage în sperieți pe nemți: era de-ajuns să se afle că a venit pe acest front. Acum nici nu-şi putea imagina un obstacol pe care să nu-l poată depăşi. Şi astfel, la ordinul înfierbântatului Stalin de a lua Berlinul – ceea ce Hitler nu putuse face cu Moscova – şi cât mai repede! singuri, fără aliați!

— Jukov a încununat războiul – şi propria lui viață – cu operațiunea Berlinului.

S-a dovedit că Berlinul se afla la distanță aproape egală de noi şi de aliați. Dar nemții îşi concentraseră toate forțele împotriva noastră şi exista marele pericol ca ei să se predea pur şi simplu aliaților şi să-i lase pe aceştia să treacă. Aşa ceva era intolerabil! Patria cerea: să atacăm – noi! şi mai repede, mai repede! (Împrumutase obiceiul de la Stalin şi voia acum – neapărat până la o sărbătoare, până la 1 mai. Nu a mers.) Lui Stalin nu-i rămânea altceva decât să atace din nou, frontal şi iarăşi frontal, fără să țină cont de pierderi.

Operațiunea Berlinului ne-a costat, să spunem, trei sute de mii de victime (sau vreo jumătate de milion?). Dar, înainte de asta, oare au fost puțini cei care au căzut în luptă? Cine le-a mai ținut socoteala? Este inutil astăzi să ne oprim în mod special asupra acestui lucru. Bineînțeles, oamenilor noştri le-a fost greu să piardă tați, soți, fii, dar ei toți au suportat cu stoicism aceste pierderi inevitabile, deoarece au înțeles toți că se apropie vremurile glorioase ale poporului sovietic. Cine supraviețuieşte va povesti toate astea nepoților, dar acum – înainte!! (După război, aliații, mai mult din invidie, au început să pretindă că a fost inutilă nu numai operațiunea Berlinului, dar şi întreaga campanie din primăvara anului 1945: cică Hitler s-ar fi predat şi fără

ea, fără noi lupte, era deja condamnat. Dar ei – pentru ce au dat foc atunci, într-un inutil bombardament aerian, oraşului nemilitarizat Dresda?... şi acolo au ars vreo cinci sute de mii de civili.)

De altfel, Jukov era gata să se războiască în continuare, ca o maşină, autoritatea strategică şi voința sa de oțel dezlănțuită cereau să macine. Însă viața lui s-a schimbat dintr-odată: ca şi cum de pe o corabie în plin avânt ar fi eşuat pe un banc moale, într-un post onorific. În prezent, devenise Comandant-şef al trupelor sovietice de ocupație în Germania. Nopțile fără somn petrecute în elaborarea operațiunilor fuseseră înlocuite cu lungi banchete, bogate în mâncare şi băutură, cu aliații (ei se şi lipiseră de caviar şi de votcă). Se legase un fel de prietenie între el şi Eisenhower. (La unul dintre banchetele nocturne, Jukov a tras un „dans popular rusesc", ca demonstrație.) S-a pornit un val de schimb reciproc de decorații cu aliații. (Doar că ei aveau decorații masive, care atârnau pe burtă.) În locul preocupărilor militare apăreau griji economice: să demonteze întreprinderile germane şi să le trimită în URSS. Dar şi, bineînțeles, să repună pe picioare viața populației germane – noi am făcut multe pentru ei, sentimentele noastre internaționaliste nu ne permiteau să ne abandonăm

spiritului de răzbunare, iar Ulbricht şi Pieck junior ne-au explicat multe lucruri. (După 8 ani, Jukov a fost uluit de revolta inexplicabilă a muncitorilor germani: asta se întâmpla din pricină că noi am abolit toate legile naziste şi am dat deplină libertate tuturor partidelor antifasciste.)

A avut doar mândria de a merge, în iunie, să conducă parada Victoriei în Piaţa Roşie, călare pe un cal alb. (Era evident că Stalin voia să meargă el însuşi, dar nu era sigur că va reuşi să stea pe cal. Se vedea că îl invidiază: i se încordau muşchii feţei. Iar odată, pe neaşteptate, i-a mărturisit lui Jukov, într-un mod fără precedent: „Eu sunt omul cel mai nefericit. Mă tem şi de umbra mea" – se temea de un atentat? Jukov nu putea să creadă o asemenea mărturisire.)

În cursul verii, a avut loc ceremonia conferinţei de la Potsdam (în Berlin, distrus complet de artileria şi de aviaţia noastră, nu s-a găsit un loc pentru conferinţă). În continuare, era declarată preocuparea de a-i convinge pe aliaţi să-i înapoieze organelor de securitate pe cetăţenii noştri sovietici, care, în mod inexplicabil, nu doreau să se întoarcă în patrie. (Ce-i asta? Cum se poate aşa ceva? Ori se ştiu vinovaţi de crime grave, ori s-au lăsat seduşi de viaţa uşoară din Occident.) A trebuit să le cerem ferm aliaţilor ca,

la întrevederea cu aceşti oameni, să-i accepte pe reprezentanții noştri, profesionişti ai urmăririlor. (Aceştia s-au dovedit nişte oameni foarte experimentați, ei făceau parte dintotdeauna din armata noastră, însă Jukov, de la înălțimea funcțiilor lui, intrase prea puțin în contact cu ei.)

Şi multe alte lucruri de acest gen. Jukov a dus la îndeplinire toate acestea, dar cu un fel de lene, ca în somn: nu mai revenise niciodată zborul lui de vultur de dinainte, care îi permitea să ghicească intențiile inamicului şi să-şi construiască propriile planuri.

Era timpul să lase acest post onorific şi plictisitor de la Berlin, să se întoarcă pentru a reînnoi şi a consolida Armata Sovietică (acum nu mai era Armata Roşie) în vederea unor eventuale conflicte viitoare şi pentru a o dezvolta în concordanță cu noua tehnică militară. După război, e puțin probabil că Stalin va vrea să păstreze pentru sine postul de comisar (acum – ministru) al apărării. Înseamnă că i-l va da lui Jukov. De altfel, chiar dacă ar rămâne adjunctul lui, oricum toate problemele militare vor trece în mâinile lui Jukov.

Dar în 1946, când s-a întors de la Berlin, Jukov a fost uimit să afle că în postul de adjunct al ministrului apărării a fost numit, pe neaşteptate, nicidecum el, ci un civil –

Bulganin. Şi, cum i-a explicat Stalin, trăgându-şi într-o parte mâna în care ținea pipa fumegândă, în semn de neputință de a interveni: Bulganin a organizat deja atât de bine cadrele ministerului apărării, încât nu mai este loc pentru un al doilea adjunct.

Jukov s-a simțit de parcă ar fi fost aruncat de pe cal în plină goană.

Dar totuşi!... Păi eu...?

Şi – ce să-i reproşezi? Doar nu Stalin avusese această idee, El nu ar fi putut să se poarte aşa după tot ceea ce îi unise în victoriile militare! după atâtea întâlniri la dacea Lui, după atâta muncă, atâtea mese luate împreună. A fost, desigur, ideea ipocritului de Bulganin. (O asemenea neaşteptată abilitate ieşită din comun i s-a întâmplat lui Jukov să observe şi la alți „membri ai consiliului militar", adică la conducători politici ai fronturilor şi ai armatelor – după ce se încheiau principalele bătălii, dar până atunci stăteau liniştiți. Aşa a fost întotdeauna şi Hruşciov, genul de băiat bun, după cum şi arăta.)

Şeful statului-major era deja Vasilievski, pe bună dreptate. Lui Jukov i s-a propus să fie Comandantul-şef al armatelor terestre. Adică nu numai fără aviație şi flotă, nu numai fără muncă de strategie, dar şi în subordinea directă

doar a lui Bulganin, fără dreptul de a se adresa lui Stalin (aşa cum era stipulat în noua organigramă a personalului).

Da: în plină goană – şi trântit la pământ. Dureros.

Ca odinioară în provincia Tambov, când fusese aruncat din şa.

Şi chiar atunci Gheorghi Konstantinovici intra în al cincizecilea an de viaţă. Plenitudinea forţelor şi a capacităţilor.

Suferea după trecutul lui de luptător...

Dar fatalitatea lipsei de activitate i se părea acum mai apăsătoare decât se aşteptase. Dar nu ştia că necazurile nu se sfârşiseră încă.

Atunci când, la sfârşitul anului 1945, în timpul unei conferinţe la Kremlin, Stalin îi reproşase lui Jukov că îşi atribuie toate victoriile, acesta a negat cu hotărâre: pe toate – nu şi le-a atribuit niciodată. Iar când a suportat cu amărăciune mişcarea perfidă a lui Bulganin, în aprilie 1946, tot nu înţelegea încă ce nenorocire i se întâmplă. Nu a rămas decât o lună comandant-şef al armatelor terestre: în cursul unei şedinţe a Consiliului superior de Război, s-a dat citire depoziţiilor fostului aghiotant al lui Jukov (arestat, după cum s-a dovedit!) şi ale principalului mareşal al aviaţiei, Novikov (se părea că fusese şi el arestat, nu

demult!) – şi ale altor ofiţeri arestaţi; conform acestor depoziţii, Jukov ar fi pregătit un complot militar – ce aiureală!! În capul cui îşi găseşte locul chestia asta?? Însă Râbalko, Rokossovski, Vasilievski s-au repezit să-l apere prieteneşte pe Jukov, noroc de ei. L-au convins pe Stalin să intervină, iar acesta l-a salvat de represaliile lui Beria[21] – şi totul s-a rezumat la faptul că a fost trimis să comande regiunea militară Odessa.

A suferit o cădere vertiginoasă, dureroasă, dar măcar nu a fost trimis la închisoare.

Cu toate acestea, să scrie cu mâna lui în aceste amintiri că, pentru toate victoriile lui mondiale, Eroul Uniunii Sovietice – unicul din ţară care fusese decorat de trei ori cu acest ordin! – a fost degradat la rangul de comandant al unei regiuni militare, aşa ceva peniţa refuză, e ruşinos în faţa istoriei; în legătură cu asta trebuie să taci.

Dar nici acesta nu fusese capătul nenorocirii. Nu

[21] Lavrenti Pavlovici Beria (1899-1953), om politic de origine georgiană. A ocupat funcţii importante în serviciile CEKA ŞI OGPU din Georgia şi Transcaucazia. În 1938 este numit şeful NKVD-ului. I se acordă gradul de mareşal (1945). În 1946 este eliberat din postul de la NKVD, dar este ales membru în Biroul Politic şi numit vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri, păstrând controlul asupra serviciilor securităţii. După moartea lui Stalin este numit ministru de interne, dar în iunie 1953 este destituit, judecat şi împuşcat.

trecuseră nici doi ani de la arestarea generalului Teleghin, membru al Consiliului militar al lui Jukov la sfârşitul războiului (şi, cum a aflat mult mai târziu, în arest i-au spart toţi dinţii, el şi-a pierdut minţile; de altfel şi pe Novikov îl torturaseră la fel, dar apoi fusese eliberat) – atunci a înţeles Jukov că Beria pornise o campanie împotriva lui. Şi atunci a făcut primul infarct.

Abakumov[22] şi Beria au venit pe neaşteptate la dacea lui Jukov (dăruită de Stalin pentru salvarea Moscovei, unde îşi scria acum memoriile) – chipurile ca să verifice păstrarea documentaţiei: au scotocit în sertare, au deschis seiful, au găsit vechi hărţi operative, pe care ar fi trebuit să le predea – să-i faci asta comandantului-şef! Şi i-au ticluit o mustrare aspră.

Nu, nu a fost arestat încă: l-a salvat Stalin, i-a luat apărarea! Însă a fost exilat în regiunea militară Ural, care pe atunci nu era lângă graniţă. Cât de mult semăna asta cu exilul lui Tuhacevski din 1937 în regiunea militară a Volgăi de Mijloc – numai că acela a fost arestat imediat în tren. Aşa se aştepta şi el acum. Şi ţinea pregătită o valijoară cu

[22] Viktor Semionovici Abakumov (1894-1954), om politic. A activat în serviciile de contrainformaţii ale Armatei Roşii. Ministrul securităţii statului începând din 1946. A fost condamnat şi executat în 1954.

lenjerie şi cu alte mici obiecte.

Faima – ca şi cum n-ar fi fost. Puterea – ca şi cum n-ar fi fost. Fusese aruncat în pasivitate, într-o chinuitoare inactivitate, când el îşi păstrase toate forţele, toată voinţa, inteligenţa, talentul, toate cunoştinţele de strategie acumulate.

Uneori se gândea: oare nu cumva acesta e planul lui Stalin însuşi? (Nu-i iertase acel cal alb la parada Victoriei?...) Nu, Beria este cel care l-a bătut la cap pe Stalin cu tot felul de calomnii la adresa lui Jukov.

Dar, pe de altă parte, se găseau în lume forţe antipopulare cărora le convenea să creeze condiţiile unui „război rece". Dar într-un război rece Jukov era complet inutil, acesta e adevărul.

În acei ani, totuşi, nici nu i-ar fi trecut prin cap să stea să-şi scrie amintirile: e ca şi cum ar fi recunoscut că viaţa lui s-a încheiat.

Iar Stalin nu-şi uitase, nu, căpitanul şi eroul calomniat, dar credincios. În 1952 l-a acceptat la congresul Partidului şi, ca membru supleant, în Comitetul Central. Iarăşi l-a adus înapoi la Moscova şi i-a pregătit o funcţie importantă în noua conjunctură, atât de complicată.

Dar – şi-a dat sufletul, pe neaşteptate...

Veşnica Lui pomenire!

Iar conjunctura a devenit din ce în ce mai complicată. Beria era printre ştabi, şi nu numai el. Jukov devenise din nou comandant-şef al armatelor terestre şi prim adjunct al ministrului apărării.

Şi au trecut încă două luni, iar Jukov s-a dovedit extrem de util! A fost convocat de Hruşciov şi Malenkov: mâine la Biroul Politic (acum îl redenumiseră mai blând, Prezidiu) pe ordinea de zi se va afla o problemă militară, vei fi chemat şi va trebui să-l arestezi pe Beria, exact acolo! Deocamdată nu ştim asta decât noi trei. Ia cu tine doi-trei generali de nădejde şi, bineînțeles, câțiva adjutanți şi nişte arme.

La ora fixată, stăteau în anticameră şi aşteptau să fie chemați (generalii ghiceau pentru ce au fost chemați, dar el nu le-a explicat decât cu puțin înainte de a intra în şedință, şi le-a indicat cine să stea la uşi cu pistoalele). A intrat, a făcut câțiva paşi, apoi fuga până la Beria! – cu o smucitură, l-a prins de coate şi, cu o forță de urs, l-a tras de la masă: poate are acolo un buton pentru a-şi chema garda? Şi a răcnit la el: „Eşti arestat!!”. Ai dat de dracul, canalie. Ticălosul ticăloşilor! (Biroul Politic stă jos, nimeni nu mişcă, niciunul dintre ei nu ar fi îndrăznit să facă asta.) Acum şi-a amintit un procedeu pe care îl foloseau atunci când luau

prizonieri: aghiotantul îi scoate arestatului cureaua de la pantaloni, îi taie sau îi smulge nasturii imediat, iar ăla n-are decât să-şi ţină nădragii cu ambele mână. L-au luat pe Beria. Ajunşi la automobilul spaţios, l-au aruncat pe podea, înfăşurat strâns într-un covor, i-au pus căluş în gură – altfel, garda ar putea opri maşina la ieşirea din Kremlin. Patru generali au urcat în aceeaşi maşină; la postul de gardă au fost doar salutaţi. Şi l-au dus pe ticălos la statul-major al Regiunii militare, în buncărul din curtea interioară; acolo au aşezat tancuri cu tunuri, îndreptate spre buncăr. (Iar preşedinţia tribunalului militar i-a revenit lui Konev.)

Numai că nici acest dulce moment nu-l poţi însera în memorii. Nu este adecvat. Nu ajută cauza Partidului Comunist. Iar noi, înainte de orice, suntem comunişti.

După această operaţiune, Direcţia colectivă l-a convocat din nou pe Jukov pentru activitate reală. Tocmai când devenise ministrul apărării naţionale, Patronul Armatei, cu toată forţa şi puterea lui. Şi, într-un asemenea moment plin de responsabilitate, erau preocupaţi de descoperirea armei atomice. (Împreună cu Hruşciov a făcut o călătorie amicală în Ural, în taberele militare de la Toţkoe, unde au făcut un experiment de supravieţuire a trupelor noastre, 40 de mii de oameni pe câmp, imediat după o explozie atomică: puneau

la punct o lovitură tactică preventivă împotriva NATO.) Jukov pregătea Armata pentru misiuni importante, fie acestea şi împotriva Americii.

Acum a mers şi la Geneva pentru o întâlnire „la vârf” cu ţările aliate. (Şi l-a întâlnit acolo pe colegul său Eisenhower: ia te uită, deja preşedinte!)

Aşa cum se întâmplă în viaţă – necazul la necaz trage, iar fericirea la fericire –, s-a căsătorit a doua oară, cu Galina, mai tânără decât el cu 31 de ani. Şi i s-a născut încă o fiică, a treia deja, cu atât mai dragă cu cât este atât de mică. Ca o nepoţică...

Şi nu mai avea ciudă pe Stalin, nu. Tot ceea ce îndurase în ultimii ani ştersese pur şi simplu din memorie. Stalin fusese un om excepţional. Şi cât de bine colaborase cu el spre sfârşitul războiului, câte lucruri chibzuise şi hotărâse împreună cu el!

Numai că al XX-lea congres al partidului l-a zdruncinat: câte abuzuri au fost date în vileag! Cât de multe! Era cu neputinţă să te şi gândeşti.

La al XX-lea congres, el a devenit membru supleant al Biroului Politic.

Iar după congres, au început să se apropie, din ce în ce mai mult, de atotputernicul ministru de război câţiva

generali – fie câte unul singur, fie câte doi: „Gheorghi Konstantinâci, nu avem nevoie acum în armată de secții politice şi de comisari, ei nu fac decât să ne țină mâinile legate. Eliberați-ne dumneavoastră de ei, acum nu va îndrăzni nimeni să vă stea în cale". – „Şi de aroganții agenți ai SMERŞ[23]-ului, şi de Secțiile speciale! Va fi pe deplin – în spiritul Congresului".

A fost abordat astfel nu o dată – şi pe ascuns, şi la mici mese de sărbătoare (numai că Jukov nu bea niciodată prea mult): chipurile, armata rusă l-a învins pe Hitler, dar ce vor să scoată iarăşi de la proştii de noi? Da, într-adevăr, nu a sosit oare timpul, Gheorghi Konstantinâci...? îl abordau chiar şi în mod direct: zice, în prezent, ministrul forțelor armate este mai puternic decât tot Biroul Politic, în întregime. Aşa stând lucrurile – şi...? poate că...?

Jukov rămăsese chiar pe gânduri: poate că era adevărat? Puterea era toată în mâinile lui, îşi păstrase şi perspicacitatea militară şi nu era greu, din punct de vedere operațional, să-i răstoarne pe toți aceştia.

Dar dacă tu eşti comunist? Cum se poate să fii dispus la

[23] SMERŞ – sovetskii metod razoblaceniia spionov (metoda sovietică de combatere a spionilor), serviciul de contra-spionaj al URSS în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

aşa ceva, dacă noi, pentru Victorie, suntem datori – da, chiar şi aparatului politic, şi SMERŞ-ului.

Nu, băieți. Asta nu se poate.

Dar s-au scurs nişte informații, s-a răspândit zvonul prin Moscova, dacă nu şi în Armată. Şi chiar în Biroul Politic, lui Jukov i se puneau întrebări pline de neliniște.

— A asigurat pe tovarăşi:

— Ce-i cu voi? Eu n-am fost niciodată împotriva instituției secțiilor politice în Armată. Noi suntem comunişti şi rămânem cu ei pentru totdeauna.

Astfel au reuşit să treacă prin criza din 1956.

Jukov împlinise 60 de ani, era în plină putere şi, din nou, a fost nevoie de el din cauza neînțelegerilor din cadrul Direcției colective. Acolo, aproape toți până la unul se ridicaseră împotriva lui Hruşciov: că este un conducător prea dur, că se cațără în locul lui Stalin şi puțin mai lipsea ca să fie destituit. Hruşciov a dat fuga la Jukov: „Salvează-mă!”

Însă, pentru a fi salvat, trebuia să întrunească voturile Comitetului Central, de vreme ce în Biroul Politic Hruşciov era complet în minoritate, dar adversarii lui au refuzat să reunească Comitetul.

Nimic mai uşor! Jukov a trimis şaptezeci de avioane

militare şi toți membrii Comitetului Central au fost aduşi într-o clipă la Moscova. Cu ei, Hruşciov era în avantaj. Aşa că a denunțat şi a blestemat gruparea antipartinică a lui Molotov-Malenkov-Kaganovici şi a celor care li se alăturaseră. (Şi Bulganin, şi Voroşilov se aliaseră cu ei.)

Salvând Patria de fascismul german, de degeneratul Beria şi de gruparea antipartinică, Gheorghi Jukov era acum, cu aceste biruințe, de trei ori încununat, un fiu vrednic şi iubit al Patriei.

Sub nicio formă nu i-ar fi trecut prin minte că ar putea să se ocupe cu o asemenea distracție lipsită de importanță cum e redactarea unor Amintiri.

Acum, trebuia să meargă imediat în vizită oficială în Iugoslavia şi în Albania. A plecat cu o flotilă de câteva vase de război prin Marea Neagră, Marea Mediterană şi Marea Adriatică – o minunată plimbare pentru cineva care nu era obişnuit cu asta.

Aflându-se în Albania, a aflat că la Moscova a fost destituit din postul de ministru al forțelor armate!

Ce-i asta??? Vreo neînțelegere? o redenumire, o reformare? va fi un alt post – de importanță egală sau chiar mai important?

I se strângea inima. Simțea un gol în piept şi peste tot în

jur, în timpul acestor vizite. Şi-a venit repede în fire, sperând că va avea o explicație cu Hruşciov: nu va putea în asemenea grad să nu-şi amintească binele pe care i-l făcuse Jukov, care îl salvase de două ori.

Nu numai că nu-şi amintea, dar se pare că el deja declara, în Comitetul Central şi în cercurile de la Kremlin: Jukov este o personalitate periculoasă! Un bonapartist! Jukov vrea să răstoarne scumpa noastră putere sovietică! Şi apoi, când s-a întors la Moscova, chiar lângă avion – cine era? Konev! L-a însoțit pe Jukov la Kremlin, unde a fost imediat exclus din Biroul Politic şi din Comitetul Central.

Din Albania nu se putea face nimic. Dar, odată sosit la Moscova, a fost neutralizat, aici totul s-a schimbat şi nu i-a rămas nicio linie de legătură.

Abia acum! acum, cu mintea de pe urmă, s-a dumirit Gheorghi Konstantinovici: el fusese o personalitate prea importantă pentru Hruşciov. Era peste putință ca acesta să țină alături o asemenea personalitate.

Lucrurile se explică: în Pravda, Konev – iarăşi el!! – a publicat un articol mârşav împotriva lui Jukov. Konev! – salvat de Jukov de tribunalul militar stalinist – tot într-un octombrie, în patruzeci şi unu.

O asemenea jignire, o asemenea umilință, o asemenea

insultă nu suferise niciodată în toată viața lui. (Stalin era Stăpânul legitim, era mai sus, avea dreptul la Putere, dar Hruşciov – această bubă a porumbului?!) Atât de greu îi era, încât a început să se amețească cu somnifere: lua şi noaptea somnifere, unul, două, iar dimineața se trezea – îl roade la inimă – şi lua din nou somnifere. Noaptea – din nou. A doua zi – din nou. Mai mult de o săptămână, doar în acest fel mai reuşea să adoarmă, ca să poată supraviețui.

Dar nu s-a încheiat nici cu asta: din Armată a fost azvârlit complet: în rezervă. Şi nici cu asta nu s-a încheiat: în fruntea Direcției politice a Armatei şi a Flotei, Hruşciov l-a numit pe acelaşi Golikov, adversarul lui Jukov, iar Golikov era cel care urmărea să pună capăt tuturor deplasărilor mareşalului căzut în dizgrație şi tuturor vizitelor pe care i le puteau face prietenii care nu-l abandonaseră – la el, în această dacea de lângă Moscova, din pădure, în casa lui cu o neverosimilă colonadă. (Mulțumesc, dacea nu mi-au luat-o.)

Şi în acest moment Jukov a suferit al doilea infarct (dacă nu cumva mai grav).

Şi-a revenit, dar nu mai era omul de fier dinainte. Parcă tot corpul rămăsese imobilizat şi slăbit în mod ireversibil. I se înmuiase şi gâtul. Bărbia lui neîndurătoare, celebră în

lumea întreagă, devenise flască. Obrajii i se umflaseră, iar buzele începuseră să se mişte mai greu, inegal.

Pentru un timp, câteva infirmiere au făcut de serviciu în dacea, douăzeci şi patru de ore din douăzeci şi patru.

Acum stăteau cu Jukov soția (fiind medic, era cel mai adesea la serviciu), fetița, soacra lui şi un vechi şofer încercat, care îi fusese alături încă de pe front. Urmărea cu interes şi simpatie notele pe care le obținea Maşenka la şcoala de muzică. (El însuşi visase întotdeauna să cânte la acordeon şi, după Stalingrad, găsise timp să învețe puțin. Şi acum cânta în timpul liber. Ar fi vrut să cânte Marchitanii, Baikalul şi cântecul ostăşesc Noapte întunecată.) Cu maşina mergea numai la locul lui de pescuit preferat. Altfel, se plimba pe jos, pe terenul lui din mijlocul pădurii, se ocupa de florile lui, iar când era vreme urâtă umbla prin sufragerie, de la bufetul mare din lemn de stejar până la bustul său, operă a lui Vucetici, şi la modelul de tanc T-34.

Viața exterioară îşi urma cursul ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat. Fusese publicată o istorie a Marelui Război de Apărare a Patriei, dar lui Jukov nu i s-a adresat nimeni pentru nicio informație... Chiar şi numele lui fusese trecut sub tăcere, lăsat în umbră cât mai mult posibil. Şi – se spunea – fotografia lui fusese retrasă din Muzeul Forțelor

Armate. (În afară de Vasilievski şi de cel care îl mai vizita, Bagramian, toți îşi întorseseră fața de la Jukov. În ce-l priveşte pe Rokossovski, el fusese trimis să comande armata poloneză.)

Şi, chiar în această perioadă, extrem de mulți mareşali şi generali s-au repezit să-şi scrie memoriile şi să le publice. Jukov rămânea uimit să vadă gelozia lor reciprocă, modul în care se prezentau pe ei şi se străduiau să atragă asupra lor stima de care se bucurau camarazii, iar nereuşitele şi erorile proprii să le arunce asupra aceloraşi camarazi. Aşa proceda Konev acum, mâzgălindu-şi amintirile (sau erau scrise de altcineva?); era impecabil în toate privințele şi, fără nicio mustrare de conştiință, îşi aroga faima succeselor obținute de modestul şi talentatul Vatutin (ucis de partizanii lui Bandera). Mareşalul de artilerie Voronov a ajuns până acolo încât afirma că el a elaborat planul operațiunii de la Halhin-Gol şi că acesta e succesul lui.

Exact acum s-a apucat Jukov să-şi scrie, şi el, amintirile. (Dar fără secretare, cu mâna lui, trasând literele încet, cu grijă. Şi un singur fost ofițer-ordonanță, noroc de el, l-a ajutat să verifice date şi evenimente în arhivele militare; să meargă, în prezent, el însuşi la arhiva ministerului era şi penibil, dar se şi putea lovi de un refuz.)

În general, memoriile de război reprezintă un lucru inevitabil şi necesar în acelaşi timp.

Uite câte memorii au însăilat germanii! uite şi americanii, deşi, prin comparaţie cu noi, ce război a fost la ei, acolo? Dar se publică şi amintirile simplilor ofiţeri, chiar şi ale celor mici în grad, şi ale sergenţilor, şi ale aviatorilor – toate acestea vor fi utile la un moment dat. Dar atunci când un general, un mareşal se aşază să scrie – trebuie să înţeleagă responsabilitatea pe care o are.

Scria şi nu găsea în el răutate şi grabă de a polemiza cu ei toţi. (De altfel, Vasilievski îi şi făcuse morală unui asemenea om fără scrupule). Intransigenţa era necesară în lupte, nu aici. Nu găsea în el ranchiună nici faţă de Konev, nici faţă de Voronov. Au trecut şi lunile, şi anii de dizgraţie, şi inima lui şi-a revenit, s-a împăcat. Cu toate acestea, este imposibil să permiţi ca nedreptăţile să rămână în istorie. Oricum trebuie să-i corijezi pe camarazi, chiar şi cu blândeţe, să pui totul în ordine. Cu blândeţe, pentru a nu-i face să se întărâte pentru împărţirea plăcintei comune a Victoriei. Şi ceea ce el însuşi nu a reuşit să facă, ce nu a dus la bun sfârşit, nu trebuie să treacă sub tăcere. Cel puţin din greşelile noastre pot învăţa viitorii generali. Trebuie să scrie adevărul adevărat.

Chiar dacă şi adevărul se schimbă cumva de-a lungul

istoriei, necontenit şi ireversibil: în timpul lui Stalin era unul, iar în timpul lui Hruşciov, iată, altul. Dar despre multe lucruri, chiar şi în prezent, este prematur să vorbeşti. Da... Să scrie despre război – şi să încheie. Mai departe – nici nu ar vrea, nici nu se poate.

Şi, dintr-odată, iată – l-au dat jos pe incapabil! acum nu s-a mai găsit niciun Jukov ca să-i vină în ajutor.

Dar nici situaţia mareşalului căzut în dizgraţie nu se schimbase într-o săptămână sau într-o lună: dizgraţia continua să planeze deasupra capului fără să fi fost reconfirmată de nimeni (Golikov murise deja) şi nici anulată de nimeni: cine va îndrăzni primul să pronunţe cuvântul hotărâtor?

Şi-a permis un singur lucru: a mers în provincia Kaluga, în satul natal; îi ducea dorul foarte mult, nu mai locuise acolo de jumătate de secol. Şi tare s-a mai întristat: le-a văzut pe fetele cu care dansase cândva în tinereţe – acum, toate erau nişte bătrâne foarte necăjite, şi satul întreg parcă sărăcise: „Dar de ce trăiţi în sărăcie atât de mare?" – „Păi nu ni se dă voie să fim mai bogaţi..."

Se apropia a douăzecea aniversare a Victoriei şi noile autorităţi nu puteau să nu-l invite pe Jukov la ceremonie în palatul Kremlinului. Prima lui apariţie în public după şapte

ani. Ulterior, în mod neaşteptat, a fost invitat la un banchet la Casa Scriitorilor. Căldura cu care l-au primit scriitorii l-a impresionat şi l-a surprins pe mareşal.

— Şi încă o dată, în acelaşi an, a fost chemat la Casa Scriitorilor, la aniversarea unui cunoscut scriitor militar. A mers îmbrăcat în civil; acolo, a fost aşezat la prezidiu. Iar mai departe aniversarea şi-a urmat cursul, el era un invitat din afara lumii lor, dar când, pe la al şaselea discurs, fără o legătură directă, a fost pronunțat pe neaşteptate numele lui Jukov, sala plină de scriitori, intelighenția moscovită, a aplaudat furtunos, iar toată lumea s-a şi ridicat, de două ori.

Ia te uită!...

Jukov şi-a îngăduit să meargă la Podolsk, la Arhiva centrală a Ministerului Apărării, şi să răsfoiască anumite documente din anii războiului, inclusiv propriile lui ordine. Acum, şi arhivarii îi veneau în ajutor. Acum, chiar şi la dacea lui căzută în dizgrație, uitată de toți, se perindau ba corespondenți de presă, ba cineaşti; a venit o femeie de la o anumită editură APN[24] ca să încheie un contract pentru memoriile lui, pe care ar fi trebuit să le termine în şase luni

[24] Editură care depindea de Agenția Novosti.

(redactase deja până la ofensiva asupra Berlinului). Cartea ar fi putut să iasă cu ocazia aniversării lui de 70 de ani; ar fi de acord să le cedeze drepturile de a-i publica şi în străinătate cartea? Păi, vă rog.

Nu demult, nici măcar nu-l întreba nimeni de aceste pagini de amintiri, aproape că nici nu-l cunoştea nimeni, iar acum aveau nevoie de ele, şi cât mai repede, şi dintr-odată – în lumea întreagă!

Ce să facă acum, să dea zor, pentru a respecta termenul? Dar această muncă de reflecție, de examen minuțios la masa de scris nu este deloc proprie unui profesionist al războiului. Este mai uşor să deplasezi o divizie cinci kilometri înainte decât să duci la capăt un rând.

Redactoarele veneau la el des – mai întâi una, apoi alta. I s-a propus să facă şi înregistrări cu un magnetofon; ele aveau cuvintele gata pregătite, chiar fraze întregi, şi sunau foarte bine. De exemplu: „Activitatea politică a partidului a fost condiția cea mai importantă în pregătirea pentru luptă a trupelor noastre”. La început, asta trezeşte în tine o oarecare împotrivire: tu eşti cel care ai făcut pregătirea pentru luptă de atâtea ori, tu ştii din ce este ea făcută. Dar stai şi meditezi: activitatea politică? Bine, nu e cea mai importantă, dar, fireşte, una dintre cele mai importante. Sau:

„Organizațiile de partid şi de komsomol au investit multe forțe morale pentru a ridica nivelul combativ al trupelor”. Dacă stai să te gândeşti mai bine – şi asta e adevărat şi nu intră în contradicție cu eforturile operaționale ale comandamentului. Tot ele aduc din arhive materiale pe care tu nu le-ai controlat personal niciodată şi, în prezent, nu ai posibilitatea de a le verifica. De exemplu, stă scris negru pe alb în rapoartele înaintate de secțiile politice: „În 1943, glorioşii noştri partizani au aruncat în aer 11 mii de trenuri germane”. Cum se poate aşa ceva?... Dar, la urma urmelor, nu este exclus: poate că le-au aruncat în aer, dar parțial, ici – câteva vagoane, colo – o roată, dincolo – o platformă.

Le-a cerut celor de la APN să afle de la KGB: nu ar fi posibil să vadă rapoartele pe care le-au înaintat Beria şi Abakumov referitoare la mareşal? Au aflat: tocmai aceste dosare au fost, toate, distruse, întrucât nu au semnificație istorică.

În schimb, iată ce a aflat: fosta traducătoare a armatei noastre la Berlin publicase, foarte demult, informația că în mai 1945, în cancelaria Reichului, ea participase la identificarea – după protezele dentare – a cadavrului lui Hitler, găsit acolo. Cum? Oare chiar a fost găsit cadavrul lui Hitler? Jukov, comandant-şef, învingătorul de la Berlin, nu

ştiuse nimic despre asta nici atunci, nici după aceea! Atunci i s-a spus că a fost găsit numai cadavrul lui Goebbels. Asta a şi declarat atunci la Berlin, dar despre Hitler, cică, nu se ştie nimic. Păi nu pică el acum de prost? Subordonații lui făcuseră un raport secret în legătură cu această descoperire adresat direct lui Stalin, pe deasupra lui Jukov – cum au îndrăznit? Iar Stalin nu numai că nu-i dezvăluise nimic lui Jukov, dar în iulie 1945 îl şi întrebase, singur: nu ştie oare Jukov unde o fi Hitler?...

Nu, o asemenea perfidie – şi în aşa măsură de neînțeles – Jukov nici nu putea să-şi imagineze.

Şi credea că în anii războiului îl cunoscuse bine de tot pe Stalin...

Şi cum să recunoască asta acum în memorii?... De fapt, ar fi şi incorect politic.

Tot cu dificultate trecea şi peste minciuna asta. (A rugat-o pe această traducătoare să-i procure documentele pe care el nu le putuse obține.)

Dar Jukov tot nu a fost reprimit printre membrii Comitetului Central. (Se spunea că Suslov este împotrivă.)

Într-o zi, a venit Konev. Ca să-şi recunoască vina.

Făcând un efort sufletesc, l-a iertat.

De bine, de rău, a predat manuscrisul la editură la

termenul promis. Dar cât mai e până la carte! Acum, această APN constituise un grup de consultanți – „pentru verificarea faptelor”. Şi ei, lună după lună, aduceau propuneri, noi formulări, 50 de pagini dactilografiate de remarci.

Ce să se mai aştepte acum la apariția cărții pentru aniversarea lui de 70 de ani! Lucrul trena – ba dintr-o cauză, ba din alta... Trebuia să elimine, să rescrie. Caracterizările lui Tuhacevski, Uborevici, Iakir, Blücher – să le înlăture pe toate. Iată ceva nou: nu îți permiți să scrii tu singur ce ai pe suflet, ci te întrebi: dar ce va trece? Va fi autorizat sau nu va fi autorizat? Ce este oportun – şi ce nu este oportun? (De altfel, şi tu eşti de acord: da, aşa este. Exact.)

Înainte, scria pur şi simplu pentru el însuşi, încet, liniştit. Iar acum – ardea atât de mult să vadă cartea sub tipar! Şi – ceda, şi transforma. A durat doi ani şi jumătate colaborarea cu aceşti redactori, dar cartea tot nu şi nu. În acest moment, se ştia că, dintr-un motiv sau altul, şi Direcția politică a Armatei, şi nou-promovatul mareşal Greciko sunt împotriva acestor memorii. Dar Brejnev le-a ieşit în întâmpinare şi a pus rezoluția: „Să se constituie o comisie de autorități pentru controlul conținutului”.

Între timp, în luna decembrie, atât de importantă pentru el (în care s-a născut şi în care a repurtat victoria de lângă Moscova), Gheorghi Konstantinâci a plecat împreună cu Galia la sanatoriul militar din Arhanghelsk. Iar acolo a fost lovit de o gravă congestie cerebrală.

A trecut multă vreme. Şi-a revenit, dar era într-o şi mai mică măsură cel dinainte. La început, nu putea să meargă deloc fără să fie ajutat. Masajele şi gimnastica medicală au început să-i ocupe mai mult de jumătate de zi. I-a apărut şi o inflamație a nervului trigemen.

Nu se simțea bine nici la cap.

Viitoarea sa carte deja îi era cumva indiferentă. Cu toate acestea, ar fi vrut şi să ajungă s-o vadă.

În vara aceea, trupele noastre au intrat în Cehoslovacia. Şi bine au făcut: era imposibil să fie lăsată să se dezlănțuie o asemenea dezordine.

Nelinişti le Patriei îl tulburaseră întotdeauna pe Jukov mai mult decât ale sale.

Din punct de vedere militar, operațiunea a fost condusă cu mare clasă. Perfect, şcoala noastră merge înainte.

Se încheia şi al treilea an de redactare. Şi i s-a spus fără ascunzişuri: Leonid Ilici dorea ca şi el să fie amintit în memorii.

Asta mai lipsea... Şi ce să-şi amintească despre acest politruc, dacă în anii războiului nu se întâlnise niciodată cu el, nici măcar pe acel minuscul cap de pod de lângă Novorossiisk?

Dar trebuia să salveze cartea. A înserat două-trei fraze.

După aceea, Brejnev personal a dat aprobarea pentru carte.

Tot în decembrie, dar la aniversarea de 72 de ani a lui Jukov, s-a dat bunul de tipar.

Să se bucure? să nu se bucure?

Sleit de puteri, stătea într-un fotoliu adânc. Şi îşi amintea – îşi amintea aplauzele furtunoase de la Casa Scriitorilor – când fusese asta, acum trei ani? îşi amintea cum s-au ridicat toți cei din sală şi cum au pecetluit cu palmele gloria lui nemuritoare.

Aceste aplauze erau ca o adevărată reluare a acelor aluzii şi speranțe ale generalilor, imediat după cel de-al XX-lea congres.

Inima i se strângea. Poate că ar fi trebuit să se decidă chiar atunci, chiar atunci?

O-oh, oare nu cumva se purtase ca un proost, ca un prost?...

1994-1995

CADRE TINERE

1

Se desfăşura examenul oral de Rezistenţa materialelor.

Anatoli Pavlovici Vozdvijenski, inginer şi conferenţiar universitar la Facultatea de Construcţii de Poduri, vedea că studentul Konopliov se înroşise puternic, fornăia şi lăsa să-i treacă rândul, nu mergea la masa examinatorului ca să răspundă. Apoi se apropie cu pas greoi şi ceru încet să-i schimbe întrebările. Anatoli Pavlovici se uită la faţa lui, la fruntea lui îngustă acoperită de transpiraţie, la privirea neajutorată şi rugătoare a ochilor luminoşi – şi le schimbă.

Dar trecu încă o oră şi jumătate, mai răspunseră câţiva, deja se pregăteau ultimii, din anul patru, printre ei se afla şi Konopliov – care devenise stacojiu –, dar tot nu se ducea.

Astfel, rămase ultimul. Nu mai erau decât ei doi în sală.

— Ei bine, Konopliov, nu se mai poate, spuse Vozdvijenski fără supărare, dar cu fermitate. Deja era clar că nu ştie o iotă. Pe foaia lui erau un fel mâzgălituri, prea puţin

asemănătoare cu formulele, şi nişte desene, prea puțin asemănătoare cu schițele.

Konopliov, lat în spate, se ridică în picioare, cu fața plină de transpirație. Nu se duse la tablă să răspundă, ci se îndreptă, greoi, spre cea mai apropiată masă, se aşeză şi spuse cu extremă naivitate:

— Anatoli Palâci, creierul se face ferfeniță de la aşa greutate.

— Trebuie lucrat în mod sistematic.

— Anatoli Palâci, ce mod sistematic? La fiecare materie se pălăvrăgeşte, şi asta în fiecare zi. Credeți-mă, nu glumesc, stau şi nopțile, dar nu intră-n căpățână. De-ar da mai puțin, mai uşurel, dar aşa – nu mă duce capul, nu-i obişnuit.

Ochii lui priveau cu onestitate, vocea îi era sinceră, nu mințea, şi nici nu părea un pierde-vară.

— Ați venit de la facultatea muncitorească?

— Îhî.

— Şi la facultate câți ani de studiu ați făcut?

— Doi ani în regim comasat.

— Şi la facultatea muncitorească de unde ați venit?

— De la uzina „Krasnîi Aksai”. Eram spoitor.

Un nas mare, lat, şi toată fața cu osatură lată, buzele groase.

Nu era prima oară când Vozdvijenski medita: „Pentru ce îi chinuiesc pe unii ca aceştia? Ar fi putut să spoiască oale în continuare, la Aksai”.

— Vă compătimesc, dar nu pot face nimic. Trebuie să vă dau „insuficient”.

Dar Konopliov nu acceptă argumentul şi nu scoase din buzunar carnetul de student. Îşi puse ambele palme, ca nişte labe, pe piept:

— Anatoli Palâci, asta mi-e imposibil. Unu – o să-mi micşoreze bursa. Şi o să fiu criticat în Komsomol. Eu oricum n-o să iau niciodată examenul de Rezistența materialelor. Şi aşa sunt întors pe dos, nu-s în apele mele – acum încotro s-o apuc?

Da, era clar.

Dar mulți studenți de la facultatea muncitorească aveau viața „întoarsă pe dos”. Ceva tot gândiseră autoritățile atunci când îi trimiseseră în instituții de învățământ superior. Cu siguranță prevăzuseră şi o asemenea variantă. Administrația recomandă în mod deschis: față de cei de la facultatea muncitorească, să se reducă cerințele. Politica de luminare a maselor.

Să se reducă – dar până la ce nivel? Astăzi promovaseră examenul şi alți studenți de la facultatea muncitorească,

Vozdvijenski chiar fusese indulgent cu ei. Dar nu se poate merge până la absurd! Cum să-i pui „suficient”, când el nu ştie absolut nimic? Ce mai rămâne din toată predarea ta, din tot rostul ei? Începe ăsta să lucreze ca inginer şi iese la iveală rapid că habar n-are de rezistența materialelor.

Spuse o dată: „Nu pot, în niciun caz”. Spuse a doua oară.

Iar Konopliov îl implora, numai cât nu avea lacrimi în ochi, era penibil să vezi asta la un asemenea necioplit.

Şi Anatoli Pavlovici se gândea: dacă autoritățile țin atât de mult la politica lor şi chiar înțeleg ce fac, ce absurditate fac – de ce ar trebui să fiu eu mai preocupat decât ei?

Îl dădu lui Konopliov o povață. Îl sfătui cum să varieze metodele de lucru; cum să citească tare pentru o asimilare mai bună a informațiilor; prin ce metode să-şi refacă forțele intelectuale.

Îi luă carnetul de student. Răsuflă adânc. Trecu încet „suf”. Şi semnă.

Konopliov se însenină la față şi sări în picioare:

— N-am să vă uit în veacul vecilor, Anatoli Palâci! Alte materii pot să le mai duc, dar Rezistența materialelor zău că e tare schimonosită.

Institutul de căi de comunicație se afla la periferia Rostovului, iar Anatoli Pavlovici mai avea mult de mers până

acasă.

În tramvai se vedea bine cât de mult se simplificase, față de vremurile dinainte, înfățişarea populației de la oraş. Anatoli Pavlovici purta un costum modest şi nici pe departe nou, dar avea, totuşi, guler alb şi cravată. Însă erau la institut şi profesori care intenționat umblau îmbrăcați cu o simplă rubaşcă trasă peste pantaloni şi încinsă cu o curea. Iar unul dintre ei se încălța primăvara chiar cu sandale pe piciorul gol. Şi asta nu mai mira pe nimeni, pentru că era în spiritul vremii. Epoca mergea în acest sens, iar când soțiile nepmanilor[25] începuseră să se împopoțoneze – asta îi enervase pe toți.

Anatoli Pavlovici ajunse acasă tocmai la ora mesei. Soția lui impetuoasă, scumpa lui Nadia, era acum la Vladikavkaz, la fiul lor mai mare, şi el inginer de căi de comunicație, căsătorit de curând. Bucătăreasa venea la familia Vozdvijenski de trei ori pe săptămână, iar astăzi nu era aici. Dar Liolka trebăluia cu însuflețire ca să-şi hrănească tatăl. Şi masa lor pătrată de stejar era pregătită deja, cu o

[25] Denumire colocvială pentru antreprenorii care au prosperat în timpul NEP-ului (Novaia ekonomiceskaia politika), politica economică a PCUS şi a statului sovietic în perioada de trecere de la capitalism la socialism (1921-1928).

crenguță de liliac în mijloc. Pentru păhărelul de argint pe care el îl golea negreşit în fiecare zi, ea adusese un clondir de votcă cu gheață. Încălzise supa cu găluşte şi, iată, îl servea.

La şcoală, era în clasa a opta, învăța foarte bine la fizică, chimie, matematică şi executa perfect desenul tehnic, ar fi putut ajunge să lucreze chiar la institutul unde preda tatăl ei. Dar un decret care data deja de patru ani, din 1922, impunea o selecție la admitere: numărul celor acceptați să fie strict limitat pentru persoanele care nu erau de origine proletară; în plus, absolvenții fără delegație de la partid sau de la komsomol erau obligați să prezinte un certificat de loialitate politică. (Fiul lui reuşise să intre cu un an mai devreme.)

Nu reuşea să uite, îi stătea ca o amărăciune în suflet acel calificativ nemeritat pe care îl trecuse astăzi în carnetul de student.

O întrebă pe Liolea de şcoală. Toată şcoala (se numea „Zinoviev", dar denumirea fusese ştearsă de pe placă) era încă zguduită de o sinucidere recentă: cu câteva luni înainte de terminarea studiilor, se spânzurase un elev din clasa a noua, Mişa Derevianko. Înmormântarea fusese muşamalizată rapid şi începuseră imediat şedințele în

fiecare clasă, prelucrările, cum că acesta era rodul unui individualism burghez şi al unei decadenţe a moravurilor: Derevianko reprezintă o rugină, de care trebuie să se cureţe cu toţii. Dar Liolea şi două prietene de-ale ei credeau cu fermitate că Mişa fusese persecutat de unitatea de komsomol a şcolii.

Ea adăuga astăzi cu nelinişte că circula o informaţie care nu era zvon, ci o certitudine: Malevici, directorul şcolii, adorat de toţi, un vechi profesor de liceu de altă dată care reuşise să se menţină pe post în timpul tuturor acestor ani şi a cărui rigurozitate senină făcea să funcţioneze şcoala într-o ordine perfectă – va fi îndepărtat.

Liolea dădu fuga la primus, apoi băură ceai cu prăjituri.

Tatăl privea cu duioşie la fiica lui. Atât de mândru îşi ridica, dintr-o singură mişcare, capul cu păr castaniu ondulat, care scăpase modei cu tunsoare scurtă, avea atâta inteligenţă în privire şi, înclinându-şi fruntea, îşi enunţa judecăţile atât de răspicat!

Aşa cum se întâmplă adesea la fete, chipul ei cuprindea o minunată enigmă a viitorului. Dar, pentru privirea părinţilor, aceasta era şi mai apăsătoare: să distingă, în acest viitor nedezvăluit nimănui, încoronarea sau eşecul atâtor ani de creştere a ei, de educare şi de grijă faţă de ea.

— Dar totuşi, totuşi, Liolenka, n-ai să poți evita să intri în komsomol. A mai rămas un an, nu poți risca. Dacă n-ai să fii admisă la institut, nici măcar eu n-am să te pot ajuta.

— Nu vreau! scutură ea din cap, iar părul i se încurcă. Komsomolul e o porcărie.

Anatoli Pavlovici răsuflă din nou.

— Ştii – sugeră cu blândețe, total convins el însuşi de ceea ce spunea –, tineretul din ziua de azi are, cu siguranță, dreptatea lui, care nouă ne este inaccesibilă. Nu se poate să nu aibă.

Trei generații de inteligheție nu s-au înşelat visând la inițierea poporului în cultură, la eliberarea energiilor lui. Desigur, nu stă în puterea tuturor această ascensiune, acest salt. Iată, ei îşi epuizează creierul, se clatină sufleteşte – e greu să te dezvolți în afara unei tradiții de familie. Dar trebuie, trebuie să-i ajutăm să se ridice la înălțime şi să suportăm cu răbdare ieşirile lor câteodată stângace.

— Dar, recunoaşte, ei au şi un optimism remarcabil, şi o forță a credinței demnă de invidiat. Şi în acest curent – nu ai încotro, trebuie să înoți, ca să nu rămâi în urmă. Altfel, copila mea, rişti, cum se spune, să ratezi Epoca. Doar se construieşte – chiar dacă în mod absurd, fără pricepere şi nu imediat – ceva grandios. Toată lumea ne urmăreşte,

ținându-şi respirația, toată intelighenția apuseană. Pentru că nici în Europa oamenii nu sunt proşti.

Doborând cu succes rezistența materialelor, Lioşka Konopliov se alătură cu plăcere camarazilor lui, care mergeau în seara aceea la casa de cultură a Sovietului raional. Fuseseră adunați nu numai komsomolişti, ci şi tineri apartinici, dar care doreau să se înscrie în partid: cineva sosit de la Moscova ținea conferința „Despre obiectivele tineretului nostru”.

Sala era prevăzută pentru vreo şase sute de oameni şi se umpluse ochi, unii stăteau şi în picioare. Era mult roşu: în spatele scenei, două steaguri brodate cu aur, desfăcute şi înclinate unul către celălalt; în fața lor, pe un suport, un bust mare al lui Lenin de culoarea bronzului. Fetele aveau la gât năframe roşii, iar unele aveau pe cap o panglică roşie de bumbac; comandanții detaşamentelor de pionieri îşi etalau cravatele roşii, iar câțiva îi aduseseră pe pionierii mai mari, care stăteau alături de ei.

Iată cum stau lucrurile: noi, tinerii, suntem aici în relații de prietenie, strâns uniți, chiar dacă nu ne cunoaştem: aceştia suntem noi, aici sunt toți ai noştri, toți pentru aceeaşi cauză. Cum se spune: făuritorii Lumii noi. Şi, datorită acestui lucru, fiecare este de trei ori mai puternic.

Apoi, în fața podiumului apărură trei gornişti, şi ei tot cu batiste roşii agățate de instrumente. Se aşezară în aşa fel încât să lase spațiu între ei şi sunară adunarea.

Sunetul acestor trompete îi stimula ca o lovitură de cravaşă! Era ceva încântător în această fuziune solemnă: drapelele roşii din colț, bustul de bronz al lui Ilici, trompetele argintate, sunetele pătrunzătoare şi atitudinea mândră a gornişti lor. Simțeau arsura apelului sever şi a jurământului aspru.

Gornişti i ieşiră cu acelaşi pas militar, iar pe scenă apăru, parcă rostogolindu-se, vorbitorul – cam scund, cam rotunjor, cu mâinile aflate mereu în mişcare. Şi, din spatele pupitrului, începu să vorbească nu uitându-se pe foaie, ci din cap, repede, cu siguranță şi insistent.

Mai întâi vorbi despre faptul că anii măreți ai Revoluției şi ai Războiului civil au umplut inimile tinerilor de un conținut tumultuos, dar i-au şi dezobişnuit de îndatoririle cotidiene.

— Această reîntoarcere este dificilă pentru tineret. Emoțiile materialului specific revoluției lovesc deosebit de dureros adolescența. Unora li se pare că ar fi mai vesel dacă ar începe din nou o revoluție adevărată: ar fi dintr-odată clar ce să facă şi încotro să meargă. Să ne apucăm de treabă, să dinamităm, să zgâlțâim – mai repede, căci altfel la ce bun

revoluția din Octombrie? De exemplu, în China, ar trebui să se facă mai repede revoluția, de ce nu izbucneşte nicicum? E bine să trăieşti şi să te lupți pentru Revoluția mondială, dar noi suntem obligați să ne ocupăm cu prostii, cu teoreme de geometrie, la ce folosesc toate astea?...

Sau de rezistența materialelor. Ce-i drept, ar fi mult mai bine să dezmorțeşti picioare, mâini, spinări înțepenite.

Dar – nu, îi îndemna vorbitorul, coborând de la tribună şi agitându-se de-a lungul scenei, însuflețit repede de propriul său discurs.

— Trebuie să înțelegem corect şi să ne însuşim prezentul. Tineretul nostru este cel mai fericit din toată istoria omenirii. El ocupă în viață o poziție combativă, are un rol activ. Trăsăturile lui sunt – în primul rând, ateismul, sentimentul unei eliberări complete de tot ceea ce nu este ştiințific. Acesta descătuşează fondul enorm de curaj şi de sete de viață, până acum ținute captive de religie. În al doilea rând, avangardismul şi planetarismul, capacitatea de a depăşi epoca, deoarece pe noi ne privesc şi prietenii, şi duşmanii.

Şi se uita împrejur cu capul său rotunjor, ca şi cum ar fi căutat să-i vadă pe aceşti prieteni şi mai ales pe duşmanii din depărtările de peste mări şi țări.

— Aceasta este moartea psihologiei „care nu vede mai departe de lungul nasului”, fiecare detaliu este analizat obligatoriu de tineretul nostru din perspectivă mondială. În al treilea rând – un spirit de clasă ireproşabil, un refuz indispensabil, chiar şi temporar, al „sentimentului umanității în general”. Iar după aceea – optimismul!

Merse până la marginea estradei şi, fără să-i fie teamă că va cădea, se aplecă pe cât putu către sală:

— Înțelegeți! Sunteți tineretul cel mai radios din lume! Ce fermitate a tonusului plin de bucurie aveți!

Mai alergă puțin de la un capăt la celălalt al scenei, dar îşi împrăştia vorbele fără întrerupere:

— Apoi, voi aveți setea de cunoaştere. Şi organizarea ştiințifică a muncii. Şi înclinația spre raționalizarea propriilor procese biologice. Şi un avânt combativ – şi ce avânt! Şi, în plus – înclinația de a-i călăuzi pe oameni. Şi datorită fraternității voastre organice de clasă – aveți colectivismul, atât de bine însuşit, încât se amestecă până şi în viața intimă a membrilor săi. Şi lucrul acesta e firesc!

Deşi vorbitorul se comporta bizar, nimeni nu se gândea să zâmbească. Şi nici nu şuşoteau unii cu alții, erau numai ochi şi urechi. Vorbitorul îi ajuta pe tineri să se înțeleagă pe ei înşişi, e un lucru folositor. Iar el se înflăcăra, mai şi ridica

una din mânuțele lui scurte, le ridica şi pe amândouă – în semn de apel, pentru a convinge mai bine.

— Priviți şi la tineretul feminin, care conştientizează forța socialismului pe care tocmai îl făurim... Într-un timp scurt, femeia a dobândit o libertate intimă, o eliberare sexuală. Ea pretinde acum de la bărbat o revizuire a raporturilor, şi chiar ea învinge mentalitatea masculină a proprietarului de sclavi, introducând, şi în morala sexuală, aerul proaspăt al revoluției. Astfel, şi în domeniul iubirii se caută şi se descoperă o modalitate revoluționară de acțiune: îndreptarea fondului de energie vitală pe şinele creării unei noi societăți.

Terminase. Dar nu obosise, se vedea că e obişnuit. Trecu la pupitru:

— Aveți întrebări?

Tinerii începură să pună întrebări – direct din sală ori scrise pe bilețele care i se aduceau la tribună.

Întrebările se refereau mai mult la eliberarea sexuală. Dar un băiat – de-a dreptul frate de-al lui Konopliov – observă: e uşor de zis „în doi ani să creşti cât în zece”, dar de la un asemenea ritm creierul explodează.

Iar apoi pionierii prinseră, şi ei, curaj şi puseră întrebări:

— O pionieră are voie să poarte panglică pe cap?

— Dar să se pudreze?

— Dar cine trebuie să asculte de cine: pionierul bun de tatăl rău – sau tatăl rău de pionierul bun?...

2

Încă din anul Douăzeci şi Opt „afacerea Şahtî”[26], atât de aproape de Rostov, îi speriase foarte tare pe ingineri. Începuseră şi aici să dispară.

Oamenii nu se obişnuiseră imediat cu asta. Până la revoluție, arestatul continua să trăiască după gratii sau în exil, lua contact cu familia, cu prietenii, dar acum? Cădea în neant...

Dar în Treizeci, în septembrie, se rostogoli ca un tunet vestea condamnării la moarte a 48 de oameni – „diversionişti în aprovizionarea cu produse alimentare”. Se publicară „ecouri muncitoreşti”: „Diversioniştii trebuie să fie şterşi de pe fața pământului!”; pe prima pagină din Izvestia, un desen: „Să strivim viermele!” (cu cizma), iar proletariatul

[26] Afacerea Şahti – proces care a avut loc în anul 1928 în raionul Şahtî din Donbass, când numeroşi ingineri au fost acuzați de diversionism.

cerea ca OGPU[27] să fie decorat cu ordinul Lenin.

Iar în noiembrie fu publicat actul de acuzare în „Procesul Partidului Industrial” – şi era înhăţată toată inginerimea. Şi apoi, în ziare, se rostogoleau formulări îngrozitoare: „agenţi ai intervenţionişţilor francezi şi ai emigranţilor albi”, „să curăţăm patria de trădători cu un măturoi de fier!”

Lipsiţi de apărare, simţeau cum li se strânge inima. Dar nici nu puteau să-şi mărturisească frica oricui, ci numai celor pe care îi cunoşteau bine; aşa erau, de pildă, Anatoli Pavlovici şi Friedrich Albertovici, care se ştiau de vreo zece ani.

În ziua deschiderii procesului Partidului Industrial avu loc la Rostov şi o demonstraţie de patru ore: se cerea împuşcarea tuturor celor acuzaţi! Era respingător, insuportabil. (Vozdvijenski ştiuse să se eschiveze, nu se dusese.)

Zi după zi, sufletul se strânge, întunecat, iar sentimentul fatalităţii se accentuează. Totuşi: pentru ce s-ar întâmpla asta?... De când se instalase regimul sovietic, ei lucraseră întotdeauna cu entuziasm, cu inventivitate, cu credinţă şi

[27] OGPU – Obiedinionnoe gosudarstvennoe politiceskoe upravlenie (Direcţia politică de stat unificată). Organ al Securităţii (1923-1934), coordonator al activităţii GPU-urilor din republicile unionale.

numai prostia şi neglijența directorilor impuşi de partid îi împiedicau la fiecare pas.

Dar nu trecuseră nici două luni de la proces – şi într-o noapte veniră să-l ia pe Vozdvijenski.

Mai departe, începu un delir coşmaresc inimaginabil – pentru multe nopți şi zile. De la dezbrăcarea la piele, tăierea tuturor nasturilor de la haine, perforarea cu o sulă a bocancilor – până la subsolul fără aer, sufocant, saturat de respirații, fără nicio fereastră, doar cu nişte cadre de sticlă mată în tavan, fără să se facă ziuă niciodată, într-o celulă fără paturi, unde se dormea pe duşumea, pe nişte scânduri puse unele lângă altele pe ciment, fără să fie fixate, toți buimaci de nesomn din cauza interogatoriilor nocturne, unii bătuți până la învinețire, alții cu mâinile acoperite de arsuri făcute cu țigara, unii tăcuți, alții povestind ceva în seminebunie; Vozdvijenski nu fusese chemat nici măcar o dată nicăieri, nu fusese atins de nimeni nici măcar o dată, dar era incapabil să înțeleagă ce se întâmpla, măcar cât să facă o legătură cu viața lui dinainte – ah, atât de iremediabil pierdută! Din cauza sănătății şubrede, nu luase parte la războiul cu germanii, nu se atinseseră de el nici în Războiul civil, care trecuse rapid peste Rostov-Novocekarssk, nu cunoscuse timp de un sfert de secol decât o muncă

intelectuală cu ritm regulat şi ajunsese acum să tresară la fiecare deschidere a uşii, din zi sau din noapte – va fi chemat acum? Nu, nu era pregătit să îndure tortura!

Cu toate acestea, nu era chemat. Şi se mirau de asta toți cei aflați cu el în această încăpere care, după cum se putea înțelege, fusese altă dată un depozit la subsol, iar cadrele de sticlă mată din tavan erau părți dintr-un trotuar de pe strada principală a oraşului, pe care mergeau şi mergeau, fără nicio grijă, pietonii, încă necondamnați să nimerească aici, iar prin pământ se transmitea vibrația tramvaielor care treceau pe deasupra.

Nu era chemat. Toată lumea se mira: tocmai nou-veniții, la prima lor arestare, erau tratați cu duritate.

Poate că era, într-adevăr, o eroare? Poate că urma să fie eliberat?

Dar la capătul unui anumit număr de zile – le pierduse şirul – fu chemat, „mâinile la spate!", şi un supraveghetor cu părul negru precum cărbunele îl duse, îl tot duse pe nişte scări – la nivelul solului? şi apoi sus, şi mai sus, urcară nişte etaje, iar supraveghetorul plescăia din limbă[28] ca o

[28] Este vorba de sunetul pe care îl scoteau supraveghetorii atunci când conduceau câte un deținut pe holurile închisorii, pentru a evita întâlnirea cu alți deținuți.

pasăre necunoscută.

Anchetatorul, în uniformă GPU[29], era aşezat la masă într-un colţ întunecat; faţa lui nu se distingea prea bine, se vedea numai că este tânăr şi botos. Arătă în tăcere spre o măsuţă situată în colţul opus, pe diagonală. Şi Vozdvijenski se pomeni pe un scaun îngust, cu faţa spre o fereastră întunecată mai îndepărtată; lampa de birou nu era aprinsă.

Aştepta cu răsuflarea tăiată. Anchetatorul scria în tăcere.

Apoi spuse pe un ton sever:

— Povestiţi despre activitatea dumneavoastră diversionistă.

Vozdvijenski mai mult se miră decât se sperie.

— Nimic de genul acesta nu a fost niciodată, vă asigur!

— Ar fi vrut să adauge acest argument rezonabil: cum poate un inginer să distrugă ceva?

Dar după procesul Partidului Industrial?...

— Nu, povestiţi.

— Dar nu s-a întâmplat nimic şi nici nu putea să se întâmple!

Anchetatorul continua să scrie, tot fără să aprindă lampa.

---

[29] GPU – Gosudarstvennoe politiceskoe upravlenie (Direcţia politică de stat). A înlocuit CEKA în perioada februarie-decembrie 1922.

Apoi, fără să se ridice, spuse cu voce tare:

— V-ați uitat prin celulă? N-ați văzut încă totul. Pe ciment se poate şi fără scânduri. Sau într-o groapă umedă. Ori sub lumina unei lămpi de o mie de lumeni, să orbiți.

Vozdvijenski abia reuşea să-şi sprijine capul cu mâinile. Ei chiar fac toate astea. Şi cum să rezişti?

Acum anchetatorul aprinse lampa lui de birou, se ridică, aprinse şi becul din tavan şi se aşează în mijlocul camerei, privindu-l pe anchetat.

În pofida uniformei GPU, avea o față extrem de simplă. Osatură lată, nasul scurt şi gros, buzele groase.

Şi spuse cu un glas nou:

— Anatoli Palâci, eu înțeleg perfect că nu ați comis niciun fel de acte de sabotaj. Dar trebuie să înțelegeți şi dumneavoastră: de aici – nimeni nu iese achitat. Ori un glonț în ceafă, ori detenția.

Nu de aceste cuvinte dure se miră Vozdvijenski, ci de vocea binevoitoare. Îşi aținti privirea asupra feței anchetatorului şi ceva – ceva parcă îi era cunoscut. O simplitate naivă. Când o mai văzuse?

Iar anchetatorul stătea aşa, în plină lumină, în mijlocul camerei. Şi tăcea.

Îl mai văzuse, îl mai văzuse. Dar nu-şi putea aminti.

— Nu vi-l aduceți aminte pe Konopliov? întrebă acela.

Ah, Konopliov! Exact, exact! – cel care nu ştia rezistența materialelor. Iar apoi dispăruse undeva de la facultate.

— Da, n-am absolvit. Conform tabelului de repartiție de la komsomol, am fost luat în GPU. Sunt deja de trei ani aici.

Şi – ce se întâmplă în prezent?...

Stătură puțin de vorbă. Pe deplin liber, omeneşte. Ca în cealaltă viață, de până la coşmar. Şi Konopliov spuse:

— Anatoli Palâci, în GPU nu se fac greşeli. Pur şi simplu de aici nu iese nimeni. Vreau să vă ajut, dar nu ştiu cum. Gândiți-vă şi dumneavoastră. Trebuie să scriem ceva.

Vozdvijenski se întoarse în subsol cu o speranță nouă.

Dar şi cu o învolburare întunecată în cap. Nu putea să scrie nimic.

Dar să meargă în lagăr? La Solovki?

Simpatia lui Konopliov îl impresionase puternic şi îl încălzise. Între aceşti pereți? într-un asemenea loc?...

Începu să se gândească la acei tineri împinşi înainte de facultățile muncitoreşti. Până acum, cunoscuse unul dintr-ăştia, care se făcuse remarcat: un arogant, un necioplit, pe care Vozdvijenski îl avea ca superior în munca lui de inginer. Şi în şcoala pe care o absolvise Liolka, în locul talentatului director Malevici, destituit atunci, fusese numit

un ignorant obtuz.

Cu mult timp înainte de revoluție, poeții îi presimțiseră şi-i preziseseră pe aceşti viitori huni...

Încă trei zile în celula de la subsol, sub picioarele trecătorilor neştiutori, şi Konopliov îl chemă din nou.

Numai că Vozdvijenski nu născocise încă nimic – să scrie.

— Dar – trebuie! – îl îndemnă Konopliov. Nu aveți încotro. Nu mă siliți, Anatoli Palâci, să iau măsuri. Sau o să vi se schimbe anchetatorul şi atunci sunteți pierdut.

Până una-alta, fu mutat într-o celulă mai bună – nu la fel de umedă şi cu paturi suprapuse. I se dădură tutun şi permisiunea de a primi un pachet de acasă.

Bucuria pachetului nu era legată atât de alimentele şi de lenjeria primite, cât de ideea că acum cei de acasă ştiau: eu sunt aici! şi sunt în viață. (Semnătura prizonierului de pe inventarul de colet este transmisă soției.)

Şi îl chemă din nou Konopliov, din nou încercă să-l convingă.

Dar – cum să scuipe munca pe care o făcuse cu pasiune şi cu zel timp de douăzeci de ani? Pur şi simplu – să scuipe pe el însuşi, pe sufletul lui?

Iar Konopliov spunea: fără un rezultat, ancheta o să fie acuşi încredințată altcuiva.

Şi într-o zi îi spuse:

— Mi-a venit o idee. Şi am obținut aprobările. Există o cale de scăpare: trebuie să semnați o declarație prin care vă obligați să ne dați informațiile necesare.

Vozdvijenski se dădu înapoi:

— Cum se poate...? Cum... să fac aşa ceva?! Şi ce fel de informații v-aş putea da?

— Păi, despre starea de spirit din mediul ingineresc. Despre câțiva cunoscuți de-ai dumneavoastră, de exemplu despre Friedrich Werner. Şi mai sunt şi alte nume acolo, pe listă.

Vozdvijenski îşi prinse capul în mâini:

— Dar asta – eu nu pot face!!

Konopliov clătină din cap. Pur şi simplu nu credea:

— Înseamnă că o să mergeți în lagăr? Țineți cont: fiica dumneavoastră o să fie exmatriculată din ultimul an de facultate, ca element străin de clasa muncitoare. Şi poate o să se recurgă şi la confiscarea bunurilor, a apartamentului. Eu vă învăț de bine.

Anatoli Pavlovici stătea fără să simtă scaunul sub el şi, de parcă şi-ar fi pierdut vederea, nu-l vedea nici pe Konopliov.

Capul îi căzu pe mâini, pe măsuță – şi începu să plângă.

După o săptămână era eliberat.

1993

NASTENKA

1

Părinții Naştenkăi muriseră devreme, iar de la vârsta de cinci ani o crescuse bunicul ei, părintele Filaret, văduv şi el la vremea aceea. În casa lui din satul Milostaiki a trăit fata până la vârsta de doisprezece ani, în vremea războiului cu Germania şi a revoluției. Bunicul i-a ținut loc de părinți şi capul său cu păr alb şi cu privire pătrunzătoare, luminoasă, dar şi duioasă când se îndrepta spre ea, trona în copilăria ei ca o imagine esențială, statornică, iar toți ceilalți, printre care şi două mătuşi, veneau abia după aceea. De la bunicul său învățase şi primele rugăciuni, şi regulile de comportare în viață. Mergea cu drag la slujbele bisericeşti, stătea în genunchi, iar în diminețile senine se uita îndelung cum razele de soare bat prin ferestruicile cupolei şi printre ele, din înălțimea bolții, îşi pogora privirea cu asprime, dar şi cu îndurare, Atotțiitorul. Iar când avea unsprezece ani, când a fost sărbătoarea Aducerii la Bari a moaştelor Sfântului

Ierarh Nicolae, Naştenka a mers singură pe jos la mănăstire, peste câmp, mai mult de 25 de verste. La spovedanii căuta de ce anume ar putea să se învinovățească şi se plângea că nu-şi găseşte păcatele, iar părintele Filaret, de peste epitrahilul pus deasupra, o dăscălea:

— Dar tu, fetițo, căieşte-te dinainte. Căieşte-te dinainte, păcate o să tot fie, o să to-oot fie.

Vremurile se schimbau repede. Părintelui Filaret i s-au confiscat 15 deseatine din terenurile bisericii şi i s-au dat 4 hectare după numărul de persoane, fiind puse la socoteală şi cele două mătuşi. Dar cu condiția să fie lucrate cu propriile lor mâini, altfel le-ar fi fost luate şi acestea. La şcoală, elevii au început să se uite chiorâş la Naştenka şi să o numească „nepoata popii”. Dar, în scurt timp, şcoala din Milostaiki a fost închisă cu totul. Pentru a studia mai departe, Naştenka a fost nevoită să se despartă şi de casă, şi de bunicul ei.

Naştenka s-a mutat la 10 verste depărtare, în Cerenciți, unde a închiriat o locuință, împreună cu alte trei fete. În şcoala aceea, băieții obişnuiau să le necăjească: se aşezau de o parte şi de alta pe un coridor îngust şi nu lăsau să treacă nicio fată fără să pună mâna pe ea. Nastia s-a întors imediat în curte, a rupt nişte crengi de salcâm cu ghimpi, a

pornit cu îndrăzneală şi i-a biciuit bine pe băieți. Pe ea nu au mai atins-o. Era roşcată, pistruiată şi se considera urâtă. (Şi se tulbura dacă, în vreo carte, citea despre dragoste.)

Cele două mătuşi ale ei – mătuşa Ganna şi mătuşa Frosea – nu reuşeau să vadă nicio cale în viață, aşa cum li se întâmplă tuturor fiicelor de preot. Aşa cum procedase unchiul Lioka mai înainte, cumpărând o adeverință care arăta că el este fiu de țăran sărac şi ascunzându-se apoi undeva departe, la fel şi mătuşa Frosea a plecat la Poltava, sperând să-şi schimbe acolo originea socială. Mătuşa Ganna avusese un logodnic, chiar în Milostaiki, şi ar fi rămas aici, dar a aflat pe neaşteptate la spitalul din oraş că o prietenă a ei avortase copilul făcut cu acest logodnic. Mătuşa Ganna s-a întors acasă ca moartă şi, de furie, după o săptămână s-a măritat cu un comunist, soldat în Armata Roşie, unul dintre cei care erau cantonați atunci în casa lor. Şi cum s-a măritat? S-a căsătorit civil şi a plecat cu el la Harkov. Iar părintele Filaret, îndurerat, şi-a blestemat de la amvon fiica pentru că nu s-a cununat. A rămas el în casă, complet singur.

A mai trecut o iarnă, Naştenka a terminat şapte clase. Ce să facă mai departe, încotro s-o apuce? Între timp, mătuşa Ganna se aranjase bine: era administrator la un cămin

pentru copii, chiar în apropiere de Harkov, iar cu soțul se certase, se despărțise, deşi el fusese avansat într-un post important. Şi a chemat-o pe nepoată la ea. Pentru ultima oară, Naştenka a mai petrecut o vară în casa bunicului. La sfatul lui, a luat o iconiță de hârtie cu Mântuitorul (icoana Mantuitorului cea nefăcută de mână) – „ia şi roagă-te!"; a ascuns-o într-un plic, şi pe acesta într-un caiet: acolo nu merge să se vadă că ai aşa ceva. Şi la începutul toamnei a plecat la mătuşa ei.

Aceasta devenise deja mai înțeleaptă: „Acum ce-o să faci? Ai să lucrezi la fabrica de cărămizi? sau ca femeie de serviciu? Altă cale nu există pentru tine decât să te înscrii în komsomol. Uite, ai să te înscrii aici, la mine". Până una-alta, mătuşa ei a instalat-o ca ajutor de educatoare, să se ocupe de copilaşi; Naştenkăi îi plăcea foarte mult, numai că postul era provizoriu. Dar deja avea multe de făcut: să nu le spună copiilor decât lucruri corecte, să nu greşească şi să se pregătească ea însăşi pentru komsomol. Tot acolo era şi komsomolista instructoare de pionieri Pava, care purta cu ea un volum roşu de Marx şi Engels, de care nu se despărțea niciodată. Ba mai rău, avea cele mai infame cărțicele, printre care se afla un fel de roman despre o mănăstire catolică din Canada; acolo se prezenta modul în

care erau pregătite fetele pentru împărtăşanie: înainte de asta, sunt duse în timpul nopții într-o chilie, unde se află un călugăr zdravăn, care o ține pe fată în pat. Iar apoi o consolează: „Să ştii şi tu. Trupul nostru oricum va pieri, trebuie să salvăm nu trupul, ci sufletul”.

Nu era posibil aşa ceva, e o minciună! Sau poate aşa e dincolo de ocean? Dar Pava susținea cu fermitate cum că ştie ea că şi în mănăstirile ruseşti totul este întemeiat pe minciună.

Cât de silă îi era să intre în komsomol: şi acolo tot aşa îşi vor bate joc? mai sunt şi alții ca Pava?

Dar mătuşa Ganna insista şi o îndemna: înțelege odată, nu ai altă cale în afară de komsomol. Altfel, îți rămâne doar să te spânzuri.

Da, viața se tot se închidea, tot mai inflexibilă... Să intre în komsomol?

Şi odată, noaptea târziu, când nu vedea nimeni, Nastia a luat iconița cu Hristos şi s-a aplecat spre ea cu un sărut de adio şi de căință. Apoi a rupt-o mărunt-mărunt, ca să nu se înțeleagă din bucăți ce a fost.

Pe 21 ianuarie era prima comemorare a lui Lenin. Căminul lor de copii se afla sub patronajul sovnarkomului Ucrainei şi, la adunarea solemnă, a venit însuşi Vlas

Ciubar[30]. Scena era împodobită în roşu şi negru, iar în faţa unui portret mare al lui Ilici, copiii care deveneau pionieri erau rebotezaţi din Mişa şi Maşa – în Kim, Vladlen[31], Marxin şi Octombrin; străluceau de bucurie că îşi schimbau numele şi le repetau pe cele noi.

Iar Nastia – Nastia a depus jurământul de intrare în komsomol.

Până la sfârşitul primăverii, ea a rămas să lucreze la căminul de copii, dar nu avea un post permanent aici. Şi mătuşa Ganna a obţinut pentru Naştenka un post de administrator al sălii de lectură din satul Ohocee. Astfel, prin comuna Taranovka, Nastia, care nu împlinise încă şaisprezece ani, a plecat cu o căruţă, luând cu ea doar o legăturică.

A găsit sala de lectură, o cameră murdară, aflată sub acelaşi acoperiş cu sovietul sătesc. Şi-a suflecat poalele şi a început să spele podeaua, deoarece totul trebuia să fie şters, spălat, trebuia să agaţe pe un perete portretul lui Lenin şi o

[30] Vlas Iakovlevici Ciubar (1891-1939), om politic. A ocupat înalte funcţii de partid şi de stat în Ucraina şi URSS (printre care şi preşedinte al sovnarkomului Ucrainei).

[31] Prenume formate prin abreviere, din iniţialele în rusă ale cuvintelor „Internaţionala Comunistă de Tineret”, respectiv de la Vladimir Lenin.

puşcă fără închizător donată casei, cine ştie pentru ce. (Tocmai atunci a venit preşedintele comitetului executiv al raionului, Arandarenko, înalt, tuciuriu – s-a mirat de curățenia pe care o făcuse Nastia şi a lăudat-o.) La casa de lectură se găseau broşuri, dar aveau abonament şi la revista Sărăcimea. Revista o luau s-o citească (dar şi ca să-şi răsucească țigările) numai doi-trei țărani, dar broşuri – nu a luat nimeni niciodată, niciuna.

Dar unde să locuiască? Preşedintele sovietului sătesc, Roman Korzun, i-a spus: „E periculos pentru tine să stai departe, poți fi împuşcată” şi a trimis-o în jumătatea de casă rechiziționată de la diacon, aproape de sovietul sătesc.

Nastia nu a înțeles pe loc de ce este periculos: pentru că acum ea făcea parte chiar din neîndurătoarea putere sovietică. Se apropia sărbătoarea Ivan Kupala[32], hramul bisericii din Ohocee, era zi de iarmaroc şi era aşteptată multă lume. Organizația lor de komsomol repeta o piesă antireligioasă şi, cu ocazia sărbătorii, a reprezentat-o în magazia cea mare. Se şi cânta acolo:

Nu mă săruta focos.

Născătoare eu nu mi-s.

[32] Naşterea Sfântului Ioan Botezătorul, sărbătorită pe 24 iunie.

Nicicând pe Iisus Hristos

Nu l-oi naşte nici în vis.

I se strângea inima de umilință şi de ruşine.

Şi ce se mai întâmpla? – în casa diaconului toată familia se uita acum la Nastia cu ochi duşmănoşi, dar ea nu se hotăra să le explice şi să se destăinuiască! – n-o să fie oare şi mai rău? Umbla în linişte prin casă până ajungea în colțişorul ei. Însă Roman – deşi trecut de treizeci de ani, era holtei sau divorțat – a anunțat-o că prima cameră de trecere o va lua el, iar Nastia va locui în următoarea.

Numai că între camere nu era uşă plină, era doar o perdea.

Dar Nastia nu se simțea în pericol – Korzun era deja bătrân, ba încă şi preşedintele sovietului sătesc; ea mergea în cameră, se întindea în pat şi citea o cărțulie la lumina lămpii cu gaz. Însă, după o zi, el a început deja să bombănească: „Nu-mi plac târfulițele astea de oraş, toate se dau mironosițe”. Şi în a treia seară, când iarăşi stătea şi citea, Korzun s-a repezit fără zgomot spre deschizătura uşii, a dat brusc perdeaua la o parte şi s-a aruncat asupra ei. I-a prins foarte repede ambele mâini, iar ca să nu țipe – i-a astupat gura cu gura lui arzătoare.

Să nu te mişti. Dar – e buimăcită. Iar el este ud de

sudoare, dezgustător. Dar – ce înseamnă asta?

Roman a văzut sângele – s-a mirat: o komsomolistă?! Şi şi-a cerut iertare.

Iar acum – ea trebuie să spele totul în lighenaş, pentru ca familia diaconului să nu vadă asta.

Însă, chiar în aceeaşi noapte, din nou s-a desfătat cu ea şi din nou, acoperind-o cu sărutări.

Nastia se simțea de parcă ar fi fost lovită în cap şi complet lipsită de puteri.

Şi acum, în fiecare seară, nu mai venea el – ci o chema, iar ea, nu se ştie de ce, se ducea supusă. Şi multă vreme nu-i dădea drumul, fumând în pauze câte o țigară.

Chiar în aceste zile, a auzit ea un zvon şi a înghețat: că prin Ohocee bântuie sifilisul.

Dar dacă – şi el??

Însă nu îndrăznea să-l întrebe direct.

Şi asta ar mai fi durat multă vreme? Korzun era posesiv şi nesățios. Odată, spre dimineață, înainte de a se lumina de ziuă, el dormea, dar ea nu – şi a văzut dintr-odată că se uită la ei de afară, pe fereastră, secretarul pirpiriu al sovietului sătesc, venit de bună seamă să-l cheme de urgență pe Korzun – dar văzuse deja – şi a văzut că ea îl vede şi râniea satisfăcut, mârşav şi josnic. Şi chiar a mai stat, s-a uitat şi

abia după aceea a plecat, renunțând să mai bată.

Şi acest rânjet diabolic al secretarului a rupt, a tăiat toată acea stare de amețeală, de năucire în care trăise Nastia în aceste săptămâni. Nu de ceea ce se va bârfi acum în tot satul i se făcea ruşine, ci din cauza acestui zâmbet zeflemitor!

Nastia s-a vânzolit fără încetare, însă Roman tot nu s-a trezit. Şi-a strâns încetişor toate lucrurile într-o bocceluță la fel de mică precum cea cu care venise, a ieşit încetişor, dormeau toți – şi a pornit pe drum spre reşedința de raion, la Taranovka.

Era o dimineață liniştită şi caldă. Vitele erau mânate la păşune. Se auzea cum pocneşte biciul ciobanului. Dar nu trecea nicio brişcă, nu se ridica nicăieri praful drumului, care se întindea sub picioare ca o catifea. (Şi-a adus aminte de dimineața în care a mers, odinioară, la mănăstire.)

Nu ştia nici ea: unde merge şi de ce? Ştia doar că nu putea să rămână.

Cunoştea pe cineva: pe Şura, o femeie nemăritată, curiera comitetului executiv al raionului. A ajuns la ea în odăiță, a plâns cu hohote şi i-a povestit totul.

Şura i-a purtat de grijă, a alinat-o. A pus la cale ceva: o să-i povestească totul pe şleau lui Arandarenko.

Iar el nici nu a chemat-o s-o vadă, şi-o amintea. A dat dispoziție ca ea să primească, în spațiul ocupat de comitetul executiv, o măsuță, nişte documente şi un salariu.

Însă nu multă vreme s-a mirat ea de bunătatea lui. De la cei din comitetul executiv a aflat că este un mare fustangiu. Şi iată care era metoda lui: lua ori vreo asistentă medicală de la spital, ori vreuna dintre profesoarele tinere şi o urca vara într-o brişcă, iarna în sanie, şi vizitiul îşi mâna caii vijelioşi undeva prin stepa pustie, iar el, în goana mare, întindea fata pe jos. Asta era plăcerea lui.

Nici Nastia nu a aşteptat prea mult timp să-i vină rândul. (Dar – cum să se împotrivească? Şi – unde să mai plece cu bocceluța?) Arandarenko a chemat-o, a atins-o pe umăr şi i-a făcut semn cu capul să meargă cu el. Şi-au pornit în galop! Oh, şi diavolii de cai, de ce nu se întorc din drum? Sălbaticul ciufulit a aruncat-o pe spate, ea şi-a încolăcit mâinile pe cap – şi pe lângă el nu vedea decât spinarea lată a vizitiului, care nu s-a întors nici măcar o dată, şi cerul acoperit de norişori.

În zilele acelea, Korzun a venit la Taranovka, a rugat-o să se întoarcă şi i-a promis că se căsătoreşte cu ea. Dar Nastia nu-l putea suferi şi a refuzat zeflemitor. Atunci el a amenințat că îşi va pune capăt zilelor. „Un membru al

Partidului Comunist? Nu pui tu niciun capăt”. Atunci el a depus o hârtie oficială: cerea ca ea să fie trimisă în sat la sala de lectură, era o dezertoare! Cererea nu a fost aprobată. Korzun a convocat chiar adunarea obştii satului şi i-a obligat pe toți să voteze: să fie adusă înapoi funcționara de la sala de lectură! Nastia s-a temut foarte tare că va fi retrimisă în Ohocee. (Din fericire, nu se îmbolnăvise acolo.) Dar Arandarenko a refuzat.

El i-a dat dispoziție Nastei să se pregătească pentru a merge la Harkov, urmând să participe la nişte cursuri de bibliotecară timp de două luni. A plecat şi el. Şi acolo a rezervat pentru ea o cameră cu un pat pentru câteva zile.

Şi – venea aici. Până acum, ea fusese indiferentă, dar acum o răscolea ceva, a devenit îndatoritoare şi Arandarenko a lăudat-o: „O să te faci o fată lipicioasă. Şi ochii îți strălucesc, eşti frumoasă”.

Apoi Arandarenko a plecat în raion, dar cursurile au continuat. După aceea, ea s-a întors la Taranovka pe un post de bibliotecară. Aştepta atenție de la Arandarenko, însă nu l-a mai văzut nici măcar o dată, ca şi cum uitase de ea.

La clubul komsomolului funcționa un cerc de teatru. Nastia a început să meargă seara acolo. Puneau în scenă

Timpul când soarele răsare[33], precum şi o piesă dintre cele mai noi despre lupta de clasă: copiii chiaburilor se fac îndrăgiți de copiii săracilor, ca „să pătrundă în socialism încet şi pe nesimțite”. Iar în cercul lor era şi Saşko Poguda – cu umeri largi, bine făcut, cu părul bălai cârlionțat şi cânta admirabil:

Astăzi mie mi-este foarte dor[34].

El îi plăcea Naştenkăi tot mai mult, cu adevărat, sufleteşte. Şi a sosit primăvara, a şaptesprezecea pentru ea; cu dragă inimă a mers Naştenka să se plimbe cu el – de-a lungul căii ferate şi pe câmp. El a început să spună că se va căsători cu ea, fără să-i întrebe pe părinți. Şi au făcut dragoste. Au ajuns la cimitir – şi acolo, pe iarba tânără de aprilie, chiar lângă biserică... – dar ce mai avea ea de păstrat şi pentru ce? Şi – chiar de prima dată a zămislit. I-a spus lui Saşko, iar el: „De unde ştiu eu cu cine ai mai umblat?”

A plâns. Dinadins a ridicat greutăți, a mutat mobilă grea – nimic nu a fost de folos. Iar Saşko a început să evite întâlnirile. Părinții voiau să-l însoare cu fiica unui felcer,

[33] Piesă de teatru scrisă de Marko Kropivnițki (1840-1910), un clasic al literaturii ucrainene.

[34] Dintr-un cântec popular ucrainean.

care avea o zestre bună.

A vrut să se arunce în fântână, dar o prietenă a reuşit să o țină. S-a dus vestea. Şi organizația de komsomol l-a obligat pe Saşko să se însoare. S-au căsătorit civil. (Conform unei zicale batjocoritoare de pe vremea aceea: „Căsătorie-n primărie – a sta capră-n magazie"). Părinții lui nici nu voiau s-o vadă pe Nastia în casă.

Au închiriat o locuință sărăcăcioasă. Saşko nu împărțea banii pe care îi câştiga – el chefuia. Pe un ger puternic, în ianuarie, Nastia a născut pe o sobă rusească, nu reuşiseră să o ia de acolo, ca să o ducă la spital. Fetița şi-a ars picioruşul de o cărămidă încinsă şi i-a rămas o cicatrice pentru toată viața.

Dar fetița – ce-o să fie cu ea, o să rămână nebotezată? Păi acum – şi unde? Păi se duce vestea – o să fie dată afară din komsomol, nici nu avea rost să încerce.

Iar Poguda chefuia şi mai mult, pe ea parcă o abandonase, nu era preocupat nici de ea, nici de fetiță. S-a hotărât să plece de la el. Divorțul a fost simplu: a plătit 3 ruble şi i-au trimis de la oficiul stării civile o carte poştală: divorțată. Komsomolul a ajutat-o să primească un post de bibliotecară la periferia Harkovului, în Kacianovka – o localitate aflată lângă un abator şi o fabrică de prelucrare a

mațelor. S-a găsit un cuplu de oameni buni, fără copii, care au fost de acord să o ia la ei pe Iulka, deja înțărcată, pentru o jumătate de an, apoi un an, iar Nastia venea în vizită; altfel, nici locuință nu ar fi găsit. Acum, a închiriat un colț de cameră la o văduvă singură.

Însă renunțarea nu a durat multă vreme. S-a făcut din nou vremea caldă. Din organizația lor făcea parte şi Terioşa Repko – liniştit, tandru, cu fața albă. Într-o seară, după o şedință lungă (în acel an toți luptau cu opoziția troțkistă), a mers cu ea să o conducă: localitatea era cunoscută pentru tâlhăriile petrecute acolo şi Naştenka trebuia să meargă pe lângă un maidan folosit ca groapă de gunoi, unde fuseseră găsiți şi oameni ucişi. A condus-o o dată, s-au sărutat, o asemenea tandrețe Nastia încă nu cunoscuse. A început să o conducă atunci când ieşea de la bibliotecă – şi a doua oară, şi a treia. Erau foarte atraşi unul de celălalt, dar – nu aveau unde să se întâlnească, la ea nu putea să-l aducă, era o singură cameră şi văduva se culca devreme. Însă mai era o verandă cu geamuri – s-au furişat încet-încet şi s-au întins direct pe podea.

Ea l-a îndrăgit – voia să-l rețină, să-l păstreze multă vreme. Îl dezmierda. Voia să se mărite cu el. Toamna târziu, a rămas însărcinată. Şi atunci – a dat buzna în bibliotecă,

pe neaşteptate, gazda lui Terioşa, o femeie de vreo patruzeci de ani: „Am venit să văd ce poamă eşti!”. Nastia a încremenit, iar cealaltă o ponegrea în gura mare. Şi abia după aceea a aflat: ea îl întreține pe Terioşa şi, din cauza asta, el trăieşte cu ea şi nu poate să o părăsească.

Dar cum de nu a spus dinainte?! A apucat-o disperarea! A făcut avort, sarcina avea doar o lună.

Trăia – ca în neant. Şi – trebuie s-o ia şi pe Iulka înapoi.

Însă a remarcat-o şi i-a făcut rost de o cameră însuşi responsabilul cu frigiderele, Kobâtcenko. A luat-o pe Iulka la ea. Şi toată iarna el a întreținut-o bine. De data asta, ea a lăsat sarcina să evolueze, apoi a mers să se interneze într-un spital particular, unde i-a fost scos un făt de trei luni, doctorul a înjurat, au aruncat fătul, care deja se vedea că este băiat, în găleata de gunoi.

Kobâtcenko a fost ori destituit, ori mutat, nu s-a mai ştiut nimic de el. Nastei i-a apărut o inflamație. A aflat că Poguda este acum în Comitetul Central al sindicatului şi s-a dus ca să-i ceară un bilet de repartizare pentru un sanatoriu în Crimeea. El i-a promis că va obține unul, dar, până să-l procure, inflamația a trecut. Totuşi, ea a plecat, fără Iulka.

Sanatoriul se afla în Mănăstirea Sfântul Gheorghe, aproape de Sevastopol. După marele cutremur din Crimeea

din anul precedent, mulți se temeau să vină aici, de aceea erau numeroase locuri libere. Şi iată ce s-a întâmplat: alături, în apropiere, era cantonat un detaşament de marinari. Şi câteva femei şi fete din sanatoriu mergeau acolo, la ei în vizită, pe sub nişte arbuşti. Şi Nastia nu putea să-şi înfrângă starea de dorință permanentă. A devenit receptivă la invitații şi nu-şi cobora privirea. S-a găsit şi pentru ea un marinar, şi încă unul.

S-a întors la Kacianovka, iar acolo, contabilul uzinei, un om în vârstă, i-a spus: mergem într-o delegație, departe. Şi a luat-o împreună cu Iulka. Au mers câteva zile într-un compartiment separat, câteva zile au stat acolo, iar alte câteva la întoarcere. Şi a dezmierdat-o în fel şi chip. Aici, în tren, a împlinit ea nouăsprezece ani şi au sărbătorit cu vin. Iar după ce s-au întors din delegație, contabilul nu a mai venit la ea nici măcar o dată, avea familie.

Trebuia cumva să stea pe picioarele ei. Noroc că administratorul clubului a trimis-o la nişte cursuri pregătitoare pentru a intra la un institut, de genul facultate muncitorească, însă numai pentru o jumătate de an. O bursă de treizeci de ruble, pentru o supă şi un terci, deja totul se scumpea. Căminul era într-o biserică mare, neîncălzită. Cursurile deja începuseră, fără ea, iar paturile

de scânduri cu două etaje fuseseră demontate. Pentru a nu sta pe podeaua de ciment, ea împreună cu Iulka dormeau pe masa pe care înainte se punea epitaful sau erau aşezate sicriele cu cei răposaţi. Apoi, fiind mamă cu copil, au mutat-o într-o baie nefolosită, fără geam, dintr-un alt cămin. Pe Iulka o ducea la grădiniţă de la 7 dimineaţa la 7 seara. S-a găsit şi aici un „vizitator" pentru ea, Şcerbina, bine hrănit, puternic, foarte greoi. El era căsătorit şi spunea că trăia bine cu soţia, dar se năpustea cu exasperare pe Nastia. Pentru ea, cu viaţa ei înfometată, asta era bine, nu se mai sătura de acest trai. De fiecare dată, Şcerbina îi lăsa câte ceva, ba ciorapi cu fir persan, ba parfumuri ori pur şi simplu bani. Şi ce putea face? Accepta. După acel avort dificil, ea nu mai rămânea însărcinată.

În luna septembrie a anului următor, Nastia a fost admisă la Institutul Educaţiei Sociale, cu trei ani de studii. A fost mutată într-un cămin normal, o cameră la trei mame, iar Iulka mergea la grădiniţă.

În această iarnă, mătuşa Ganna, care dispăruse pentru multă vreme, a apărut pe neaşteptate în Harkov. Nastia s-a repezit spre ea. Se dovedise că părintele Filaret a fost exilat în Solovki.

Aşa deci – a simţit un fior de gheaţă. Îl vedea – chipul său

atent, bun, încadrat de părul alb – şi chiar putea să-i audă vocea caldă şi moralizatoare. Solovki?? – cel mai groaznic cuvânt după GPU.

Şi iată, temându-ne să lăsăm urme – noi toți l-am abandonat. L-am trădat.

Dar – cu ce l-am fi putut ajuta?

Nu, s-a dovedit că mătuşa Frosea din Poltava a corespondat cu el cât timp el era încă în Milostaiki – în acest fel s-a şi descoperit că este fiică de preot, a fost dată afară din contabilitate şi nu a fost lăsată să obțină un loc de muncă bun. Iar după mătuşa Frosea – şi mătuşa Ganna a fost demascată şi ar fi putut să piardă totul – însă cunoştea pe cineva în GPU, care i-a obținut o misiune: să întrețină în Harkov un apartament bun şi să atragă aici persoanele pe care le vor indica ei. Deşi trecuse de treizeci de ani, îşi păstrase farmecul şi se îmbrăca bine acum, iar apartamentul era mobilat bine, avea trei camere şi era încălzit. (Încălzit! – acum nu aveau toți această fericire.)

După câteva întâlniri, mătuşa Ganna a întrebat-o: „Ştii ce sunt nopțile ateniene?”. Nastia nu ştia. „Trebuie ca toți să umble dezbrăcați, iar bărbații aleg. Când n-o să fie destule femei, îți dau un telefon şi te chem, bine?”

De acord, fireşte. De altfel, Nastia mergea cu dragă inimă,

devenise desfrânată. Mătuşa Ganna a comandat pentru Nastia o rochie mulată şi străvezie ca muselina. Totul era nostim, lipsit de griji. De jur-împrejur, se trăia modest, existau cartele, dar pe cartele nu primeai mare lucru, iar aici domnea abundența.

Astfel au trecut două ierni şi o vară între ele, Iulka are deja patru ani, merge pe cinci, iar Nastia – douăzeci şi doi. Şi acum, dintr-odată, pe mătuşa Ganna agenții „au detaşat-o", fără urmă. Şi toată treaba asta a luat sfârşit.

Dar Nastia a devenit cu atât mai dornică să învețe în ultimul an de studii, ca să obțină note bune. „Educație socialistă" se făcea în toate şcolile cu caracter general, se învăța şi pedagogie, se învăța şi pedologie. Absolventele trebuiau să ducă în învățământul public gândirea socialistă.

Dar întreaga regiune şi chiar Harkovul erau amenințate de foametea mortală. Pe cartelă se dădeau două sute de grame de pâine. Țăranii înfometați intrau pe furiş în oraş peste bariere, pentru a cere de pomană. Şi mamele îşi abandonau copiii muribunzi. Iar pe străzi, ici şi colo, erau întinse cadavre.

De la mătuşa Frosea a sosit o scrisoare în care spunea că părintele Filaret a murit. (Nu putea să spună de-a dreptul în scrisoare, dar era limpede că murise – acolo.)

Şi cum să nu fie dureros??

E cu putinţă?

Acesta e trecutul. Totul, totul s-a prăbuşit nu se ştie unde.

În ianuarie 32, studenţii au fost trimişi în practică pedagogică. Dar multe şcoli rurale rămăseseră pustii din cauza colectivizării şi a foametei, nu mai existau elevi. Şi când a venit timpul să primească repartizarea, Nastia a nimerit în „orăşelul de copii Ţiurupa”, aflat pe fosta proprietate a generalului Brusilov. Copiii erau din Harkov, dar cu atât mai uşor le era ţăranilor din împrejurimi să ajungă aici, îşi aduceau copiii lihniţi de foame, iar ele se întorceau să moară acasă. (De altfel, în unele sate erau şi cazuri de canibalism.) Din cauza inaniţiei, mulţi copii din orfelinat erau uzi tot timpul, nu puteau să-şi ţină urina. Reuşeau cu chiu, cu vai să le dea de mâncare, iar copiii îşi luau unul altuia mâncarea sau îmbrăcămintea pe care o primeau. Cei de la oraş, din neştiinţă, culegeau primăvara plantele nepotrivite şi se otrăveau cu mătrăgună. Orăşelul Ţiurupa era condus de un militar, întotdeauna îmbrăcat cu tunică şi pantaloni de călărie, sever, rigid şi cerând să fie ordine pretutindeni şi în toate. (Avea o soţie frumoasă, venea la el din oraş, dar el a început să meargă la Nastia, care îi

atrăgea pe toți prin ceva anume.)

În mai, studenții s-au întors la Harkov pentru ultimele examene de absolvire. Avea Nastia o colegă, Emmocika, deja căsătorită, dintr-o familie de bogătaşi, ar fi putut să intre şi într-un institut mai bun, dar nu se ştie de ce se afla aici. Şi într-o zi de mai – Nastia nu a ştiut nimic, a înțeles după aceea – a sosit de la Moscova, în delegație la Harkov, un erou al Războiului civil, Viktor Nikolaevici Zadorojnâi. El făcuse cunoştință cu Emma, cine ştie unde, şi i-a trimis un bilet în care scria că vrea să o vadă – „aştept veşti". Dar curierul i-a dat biletul, în mod foarte penibil, în prezența soțului ei, astfel încât Emma a fost nevoită să-l citească cu voce tare – însă ea a întors totul în glumă, spunând că o caută pe colega ei, dar nu ştie adresa, şi a scris de față cu soțul ei cum şi unde o poate găsi pe Nastia, dar apoi până seara nu a putut să scape de soțul ei, pentru a o preveni. Zadorojnâi a primit biletul, s-a mirat, dar a venit imediat şi a invitat-o pe Nastia să iasă pe bulevard, unde s-au aşezat sub un salcâm frumos mirositor.

Zadorojnâi era înalt, bine făcut, tot în tunică şi pantaloni de călărie, numai că îi lipsea o mână: în timpul Războiului civil, cazacii îi tăiaseră o mână de la cot. (Ca şi cum aceştia ar fi ştiut că lui îi plăcea să povestească cum înainte de

revoluție, în timpul grevei, aşteptând atacul cazacilor, puneau grape cu dinții în sus, iar cazacii care năvăleau în zbor cădeau şi se răneau, împreună cu caii lor.) Din anul 17, el era membru de partid, iar în prezent studia la Academia Industrială de pe lângă Comitetul Central.

Şi, abia revenindu-şi din această situație imprevizibilă, încă neînțelegând toate circumstanțele întâlnirii, Nastia, în bluza ei albă simplă cu o dungă verde, a hotărât dintr-odată că este în puterea ei să nu-i dea drumul să plece.

El se grăbea: au stat de vorbă o jumătate de oră, apoi el a invitat-o în aceeaşi seară la hotelul în care stătea. Ea, fireşte, s-a dus, ştiind că, după aceea, el nu o va abandona.

Într-adevăr, dimineața el a anunțat-o că o va lua la Moscova. (De Emma, în ziua următoare, a scăpat cu o glumă, iar ea s-a înfuriat pe Nastia.)

El a mai petrecut câteva zile la Harkov, Nastia nu i-a spus imediat despre Iulka, dar el a acceptat-o şi pe fetiță, o să le ia împreună. Ea mai avea de dat ultimele examene de absolvire, dar deja i se promisese că va fi trimisă mai departe la un institut specializat în studierea lui Şevcenko – Viktor a zâmbit doar: el însuşi era ucrainean, dar nu dădea nicio importanță limbii ucrainene.

Să plece la Moscova sau oriunde în altă parte – era

imposibil: nu i se dădea nimănui bilet fără un document ştampilat şi cu adeverinţă. Dar Zadorojnâi a venit după o lună cu toate documentele necesare şi le-a luat pe ea şi pe Iulka din oraşul înfometat, pe jumătate mort. Mare noroc.

Iar la Moscova, într-una din primele vitrine, Nastia a văzut franzele albe de grâu! – la 10 copeici una!! – un miraj... Capul i se învârtea, i se făcea rău. Asta era cu totul altă ţară.

Şi mai uluitor s-a dovedit căminul Academiei Industriale: nu erau camere „de cămin", cu paturi pentru patru, şase ori zece oameni. De pe coridor fiecare uşă dădea într-un antreu mic, iar aici erau două uşi pentru două camere diferite. Alături stăteau doi – soţ şi soţie, iar Zadorojnâi – singur, într-o cameră mare, şi iată acum venise cu prada. Pentru Iulka era deja pregătit un pătuţ.

La Academia Industrială, spunea Viktor, studiază şi soţia lui Stalin. Şi cantina Academiei este bună. Există şi o grădiniţă curată şi bine aprovizionată.

Încă un lucru nemaiîntâlnit era în cameră: un mic aparat electric care se răcea în interior, iar în el se puteau păstra alimente proaspete – salam, şuncă, unt.

Şi – să mănânci, oricând doreşti!

2

Naştenka şi-a petrecut copilăria la Moscova – cea veche, de dinainte, pe o străduţă nu departe de Cistâie Prudi. Încă nu începuse războiul cu Germania, când ea ştia deja să citească, iar apoi tatăl ei i-a dat voie să-şi ia singură cărţi din raft. Era o grădină de flori! – cotoarele cărţilor de toate culorile, şi o grădină de flori cu nume de scriitori, de poezii, poeme, povestiri, iar de la o anumită vârstă, a ajuns şi la romane. Şi Tatiana Larina, şi Liza Kalitina, şi Vasili Şi banov, şi Gherasim, şi Anton Goremâka, şi puştiul Vlas, care conducea căruţa cu vreascuri[35] – toţi apăreau vii în faţa ei, îi vedea alături în carne şi oase şi le auzea vocile. Pe lângă asta, ea lua lecţii de germană cu Madam şi citise deja Cântecul Nibelungilor, poeziile lui Schiller, suferinţele tânărului Werther, care erau tot vii, dar îndepărtate, în timp ce eroii cărţilor ruseşti erau toţi foarte aproape, dragii ei

[35] Personaje din următoarele opere: romanul în versuri Evgheni Oneghin de A.S. Puşkin, romanul Un cuib de nobili de I.S. Turgheniev, balada Vasili Şi banov de A.K. Tolstoi, povestirea Mumu de I.S. Turgheniev, nuvela Anton Goremîka de D.V. Grigorovici, poezia Copii de ţărani de N.A. Nekrasov.

prieteni sau adversari.

Chiar înainte de revoluție, Naştenka intrase la gimnaziu, unul dintre cele mai bune din Moscova, care a rezistat printr-un fel de miracol nu numai pe timpul întregii revoluții, ci şi câțiva ani din perioada sovietică, numindu-se ca şi înainte „gimnaziu”, profesorii fiind tot cei dinainte, între care se afla, la literatură, Maria Feofanovna, profesoara cu părul cenuşiu-cărunt. Ea le dezvăluia tuturor – însă Naştenka simțea asta deosebit de profund – cum să vadă cărțile într-o manieră nouă: să trăiască nu numai împreună cu aceşti eroi, dar şi împreună cu autorul, tot timpul: ce anume simțea el când a scris? şi cum se raporta la personajele lui, şi – e stăpân pe viața lor? sau nu este defel? de ce a procedat într-un fel sau altul şi ce cuvinte sau fraze a ales pentru asta?

Naştenka o îndrăgise pe Maria Feofanovna şi îşi dorea să fie ca ea: când va fi mare – exact la fel va preda şi le va explica literatura rusă copiilor, pentru ca ei să capete interesul de a învăța versuri pe de rost, de a citi în clasă piese pe roluri şi de a reprezenta fragmente din aceste piese la serate, pe scena şcolii. (Maria Feofanovna îi acorda atenție Naştenkăi şi îi încuraja pasiunea.) Încă nu se întâmplase ca Naştenka să se îndrăgostească de vreun băiat, însă tot acest

univers literar – cât de mult îl iubea! – era o întreagă viață enormă, mult mai intensă decât cea care se desfăşura la vedere.

Ea spera ca după absolvirea şcolii să intre la Universitatea din Moscova, la ceea ce rămăsese din facultatea de istorie-filologie de dinainte. Şi tatăl ei, Dmitri Ivanîci, medic epidemiolog, el însuşi un mare admirator al lui Cehov, îi încuraja alegerea.

Dar s-a întâmplat o nenorocire: printr-un ordin, el a fost detaşat să lucreze în regiunea Rostov. Şi au fost nevoiți să se despartă de Moscova atunci când Naştenkăi, în vârstă de şaisprezece ani, îi mai rămăsese un singur an de şcoală. (E drept că, începând din acel an, Maria Feofanovna nu mai fusese lăsată să predea, fiind considerată depăşită ideologic.)

Moscova!... Nu putea exista un oraş mai frumos decât Moscova, alcătuită nu după planul rece al unui arhitect, ci de fluxul vieții vii a multor mii de oameni în decursul câtorva sute de ani. Bulevardele ei dispuse în două cercuri, străzile ei animate şi divers colorate, dar şi străduțele strâmbe, întortocheate, cu viața separată a curților pline de iarbă ca nişte lumi închise – iar peste toate, cerul răsună de clopote cu toate timbrurile şi toate densitățile. Şi mai există

Kremlinul, şi Biblioteca Rumianțev, şi măreața Universitate, şi Conservatorul.

E drept, şi în Rostov le fusese pus la dispoziție un apartament destul de bun, chiar foarte bun pentru condițiile actuale – la primul etaj, cu ferestre mari care dădeau spre liniştita stradă Puşkin, ce avea un bulevard în mijloc. Însă oraşul părea cu totul străin, parcă nu ar fi fost rusesc: şi prin populația ce cuprindea naționalități diverse, dar şi, mai ales, prin limba stâlcită: sunetele în vorbire sunt deformate, iar accentele în cuvinte nu sunt cum ar trebui. La şcoală, ea nu s-a împrietenit cu nimeni, aici era aceeaşi atmosferă aspră şi străină. Îi era silă şi de faptul că neapărat acum trebuia să se înscrie în komsomol: pentru a fi mai sigură că va fi primită în învățământul superior. Imaginile Moscovei o vizitau pe Naştenka şi în vis, şi în stările de veghe. Era pregătită să locuiască în cămin, numai să studieze la Universitatea din Moscova.

În apartamentul din Rostov, aşa cum fusese şi în cel de la Moscova, s-au adunat pe perete, în camera Naştenkăi, douăzeci de portrete ale scriitorilor ruşi. Căuta să prindă puteri de la ei în acel adevăr în care crescuse şi care parcă se începeşa, se dispersa acum din cauza mediului nou şi apăsător. Îi sfâşia inima mai ales portretul lui Nekrasov pe

patul de moarte[36]. Îl iubea cu ardoare pentru sensibilitatea lui la suferința poporului.

Iar acum – ca printr-o asemănare amenințătoare? – s-a îmbolnăvit tatăl ei, a răcit grav în timpul unei călătorii pe Don prin intemperiile de toamnă; a făcut o pneumonie, iar aceasta s-a transformat în tuberculoză. Este groaznic numai cuvântul tuberculoză (sunt groaznice afişele referitoare la această boală din sălile de aşteptare ale dispensarelor), dar câte vieți a luat deja! şi pe a lui Cehov, după cum se ştie. Medicamente nu există de niciun fel. Acum să schimbe clima, să meargă altundeva? – nu au nici bani, nici putere. Blestemat oraş! nefastă e toată mutarea asta aici. Şi vânturile înghețate de nord-est peste Rostov, care suflă chiar până în aprilie. Îi provoca o durere ascuțită să se uite în ochii tatălui ei: poate că el ştie şi mai bine? poate chiar – se şi pregăteşte în adâncul sufletului?

Cum să meargă la Universitatea din Moscova? Şi încă un lucru: se dăduse interdicție pentru medici să practice în particular, iar tatăl ei deja îşi pierduse forța de viață. Şi a fost nevoită să intre aici, la Rostov, la Facultatea de Litere,

[36] Tablou realizat de pictorul rus Ivan Kramskoi în anul 1878, expus la Galeria Tretiakov.

dar a Institutului de Pedagogie (numit îndată „Industrial-Pedagogic”).

Cu toate acestea, a rămas literatura rusă cu Naştenka oricum? Uite că nu. În literatura care era prezentată în faţa ei acum la cursuri, ea nu o mai recunoştea pe cea dinainte. În ce-l priveşte pe Puşkin, deşi i se recunoştea, în treacăt, muzicalitatea versurilor (însă despre claritatea evidentă cu care simţea lumea nu se spunea o vorbă), se arăta cu insistenţă că el a înfăţişat psiho-ideologia nobilimii mijlocii în perioada crizei iniţiale a feudalismului rus: această clasă avea nevoie de reprezentarea prosperităţii domeniilor pe care munceau iobagii şi dovedea frica de o revoltă ţărănească, ceea ce se spunea foarte clar în Faţa căpitanului.

Un fel de algebră, nu de literatură, dar unde oare dispăruse Puşkin însuşi?

În acel an universitar erau multe fete, unele dintre ele deloc proaste. Şi se putea observa cum una sau alta dintre ele erau tulburate să afle că poetul, scriitorul nu creează conduşi de inspiraţia liberă, ci, poate fără să-şi dea seama ei înşişi, fără să vrea, dar şi în mod obiectiv, execută o comandă socială, aici ceea ce este ascuns nu trebuie scăpat din vedere, ci trebuie pus în evidenţă. Totuşi, să-şi exprime deschis una faţă de alta dezacordul faţă de cursuri era un

lucru nepermis în obiceiurile instituțiilor de învățământ superior – sau, mai curând, destul de primejdios?

Dar ce plictiseală! – cum să trăieşti cu asta? Şi – unde erau acele chipuri luminoase?

Sau, despre Ostrovski, Naştenka trebuia să tocească acum faptul că şi el a reflectat procesul de descompunere a orânduirii feudale iobăgiste şi înlocuirea lui cu capitalismul industrial aflat în expansiune, iar totodată autodeterminarea ideologică l-a aruncat într-un lagăr al slavofilismului reacționar. Şi toată această împărăție a întunericului este străbătută în modul cel mai convenabil de raza de lumină a lui Dobroliubov[37].

Ei bine, în ce-l priveşte pe Dobroliubov – acest lucru era indubitabil.

Tinerii din anul lor erau cam stângaci, de parcă ar fi nimerit întâmplător la această facultate. Dar a apărut Şurka Ghen – impetuos, ager, plin de energie, cu părul de un negru incandescent şi cu ochi expresivi. Se simțea aici ca la el acasă! şi a devenit imediat şeful organizației de komsomol, un adevărat conducător; a ieşit în evidență şi la învățătură,

[37] Aluzie la articolele Împărăția întunericului (1859) şi o rază de lumină în împărăția întunericului (1860) ale publicistului şi criticului literar Nikolai Dobroliubov (1836-1861).

iar în discuțiile din afara cursurilor, acum frecvente, aducea iruperea unei literaturi pe care nu o studiaseră încă – literatura actuală, clocotitoare, cu lupta înverşunată între grupările ei – unde să te ascunzi de modernitate? (Dar trebuia oare să o eviți?) Câte grupări, se vede, au ars până la capăt şi au licărit în aceşti ani – Forjeria, Cubiloul, Lef, Octombrie[38] – „toate acestea sunt, pentru cei din partea noastră, tranşee literare".

— Dar, răsuna vocea lui, nici antipozii noştri ideologici nu dorm: tovarăşii de drum[39] sunt scriitorii din tabăra duşmanilor noştri de ieri, care sunt morții de mâine, natura lor este reacționară, ei deformează în mod calomnios revoluția şi, cu cât fac asta cu mai mult talent, cu atât este mai periculos. Literatura nu este obiect de delectare, ci un câmp de bătălie. Tot acest pâlniakovism[40], ahmatovism[41],

[38] Grupări literare de stânga şi de extremă stângă în anii 1920. Lef – Levâi front isskustra (Frontul de stânga al artei).

[39] Denumire dată scriitorilor care împărtăşeau idealurile sovietice socialiste, dar care nu erau gata să se supună necondiționat ideologiei oficiale.

[40] Boris Andreevici Pîlniak (1894-1938), scriitor. Arestat în 1937, a fost împuşcat sau a murit în lagăr.

toți aceşti mici serapioni[42] şi mici scorpioni[43] trebuie ori să se alinieze la literatura proletară, ori să fie măturați cu un măturoi de fier, concilierea nu este posibilă. Tranşeele pozițiilor noastre literare nu trebuie să fie năpădite de ciulini! Şi noi, tinerii, noi toți fiii şi fiicele lui Octombrie, trebuie să ajutăm, de asemenea, la stabilirea unei singure linii comuniste în literatură. Cât nu au încercat literații melancolici să ne sperie! Tonul fundamental al tineretului nostru trebuie să fie voioşia, nu melancolia!

Şura se manifesta întotdeauna cu atâta pasiune şi atâta incandescență în intervențiile lui, încât nimeni nu se putea compara cu el, colegele amuțeau în fața lui. Pur şi simplu le atrăgea cu discursul lui. E puțin spus că aceste discuții erau interesante, ele făceau legătura cu viața vie, noi curenți

---

[41] Anna Ahmatova (1888-1966), poetă, unul dintre reprezentanții străluciți ai poeziei ruse din secolul al XX-lea. Adeptă a akmeismului. Între 1925 şi 1940, poezia ei este interzisă.

[42] „Frații Serapion" – grupare literară declarat apolitică, a cărei denumire provine de la titlul culegerii de nuvele a lui E.T.A. Hoffmann. A funcționat în perioada 1921-1926. Printre membrii fondatori se aflau Konstantin Fedin, Mihail Zoşcenko, Veniamin Kaverin, Nikolai Nikitin ş.a. Conducătorul grupării a fost Evgheni Zamiatin.

[43] „Scorpionul" – editura simboliştilor ruşi, înființată în 1899 la Moscova, a publicat ultima carte în 1915.

tainici se revărsau din ele. Naştenka era una dintre primele ascultătoare ale lui Şurik şi tot mai adesea îl întreba aparte câte ceva.

Şi e drept: e cu neputință să trăieşti doar cu literatura trecutului, trebuie să o iei în seamă şi pe cea de astăzi. Torentul viguros al vieții curge întruna şi trebuie să te afli în el.

De unde ştia el atât de bine totul? când a reuşit să asimileze toate acestea? Se vede că în ultimii ani de şcoală nu a pierdut vremea. Acolo a trecut prin futuriştii galben – verzi – zmeurii şi peste acest Lef („Lef sau bluf?”[44]), apoi peste futurismul comunist şi Frontul literar – toate acestea traversându-i în mod înflăcărat inima; devenise un napostovian[45] convins încă de pe băncile şcolii. (De altfel, revista Na literaturnom postu’ era disponibilă în biblioteca institutului, însă nimeni nu o cercetase atât de amănunțit şi nu o inspirase cu pieptul însetat.)

---

[44] Cele două cuvinte rimează în rusă („Lef ili blef”); calambur care s-a răspândit după publicarea unui articol al lui Viaceslav Polonski, în 1927.

[45] Napostovian – membru al redacției revistei Na literaturnom postu’ (La postul de luptă pentru literatură), revistă militantă „de critică marxistă”, care a apărut din aprilie 1926 până în mai 1932; aici, „napostovian” are sensul de adept al doctrinei acestei reviste.

— Niciun fel de „tovarăşi de drum” – respingea Şurik – nu pot exista! Ori e aliatul nostru, ori – duşman! Spuneți cu ce anume se mândresc ei: cu delicatețea trăirilor. Dar totul este decis nu de inima scriitorului, ci de viziunea lui asupra lumii. Iar noi prețuim un scriitor nu pentru ceea ce trăieşte el şi pentru felul în care o face, ci pentru rolul lui în cauza proletară. Psihologismul nu face decât să împiedice înaintarea noastră victorioasă, iar aşa-numita transformare într-un personaj slăbeşte clasa. Ce să mai vorbim! – în literatură, se poate spune, revoluția nici nu a început cu adevărat încă. După revoluție este nevoie nu atât de cuvinte noi, cât de litere noi! Până şi virgulele şi punctele de dinainte devin potrivnice.

Suna amețitor! – ți se învârtea capul. Dar cât de mult influența el gândirea lor, cu această ardoare, cu această convingere nezdruncinată!

Iar la cursuri – la cursuri totul se desfăşura după manualele temeinice ale lui Kogan şi Fritsche[46]. Ei doi scriau cam acelaşi lucru: Shakespeare este poetul regilor şi

[46] P. Kogan (1872-1932) şi VI. Fritsche (1870-1929) – istorici marxişti ai literaturii ale căror opere consacrate dezvoltării literaturii occidentale şi istoriei literaturii ruse moderne (după Petru I) au fost reeditate în anii 1930.

al domnitorilor, avem noi nevoie de el? Şi toți aceşti Oneghin şi aceşti Bolkonski o să ne tot fie străini de clasă la nesfârşit?

Da, dar cum ştiau să iubească în acele vremuri!

Cu toate acestea, vechea dispută cu Kogan nu rezista nici ea: nu putea totul-totul să fie construit pe o absurditate – existaseră şi aici în realitate fundamente istorice şi sociale?

Pe fața tatălui ei, de la o lună la alta, părea că ochii ocupau din ce în ce mai mult loc şi exprimau din ce în ce mai mult. Câtă profunzime – şi suferință – şi înțelepciune se adunaseră în ei! Sufletul ei se frângea cu şi mai multă milă, dar nu îndrăznea să spună cu voce tare: şi totuşi, el trece dincolo? A depăşit o anumită limită? Fața lui se îngălbenise, slăbise în ultimul hal, iar mustățile cărunte îşi pierduseră elasticitatea şi atârnau de parcă ar fi fost lipite.

Şi cum tuşea el, îngrozitor, îndelung, rupând nu numai propriu-i piept, ci şi pe cel al soției şi al fiicei. Sentimentul de jale – acasă, în apartament – nu o mai părăsea, era tot timpul – aici. Dar ajungea la institut şi acolo era înconjurată de ale sale. Față de tatăl ei, Naştenka era mai apropiată, încă din copilărie, decât față de mama ei, întotdeauna îi plăcea să-i povestească lui totul; şi acum îi povestea tot ceea ce o captiva în afara casei şi care era atât de nou şi de

tulburător.

El asculta. Nu se mira, ci privea doar, o privea cu ochii săi măriți, prin care, de la o lună la alta tot mai evident, apărea iminența pierderii – aceasta era principala expresie a lor.

O mângâia pe cap (acum, el stătea tot timpul în pat, sprijinit de nişte perne mari). Uneori, cu ultimele puteri ale respirației şi vocii, răspundea că orice cunoaştere este un proces îndelungat, nelinear şi că toate lucrurile la care a ajuns ea acum vor trece la rândul lor şi ea îşi va reexamina opiniile din nou şi din nou, iar profunzimea nu are capăt în viața omului.

Şurik şi cu ea erau din ce în ce mai apropiați şi, precum vântul de vară dogoritor în Rostov, nimic şi nimeni altcineva nu aducea asupra Naştenkăi un asemenea suflu arzător al Epocii, aşa cum o făcea el! Cât de bine o înțelegea, cu câtă forță vitală comunica el! Fusese publicat deja şi în revista locală Barosul, nu rata niciodată ocazia să ia cuvântul la şedințele institutului şi la cursuri, la mitinguri, apoi din nou, în cadrul discuțiilor literare, şi îi făcea plăcere să schimbe idei cu colegii în pauze, iar cu Naştenka în mod deosebit, de când începuse să o conducă acasă. (El provenea dintr-o familie bună, era fiul unui avocat important şi nu dădea dovadă de grosolănie crasă față de fete, aşa cum se

obişnuia în aceste vremuri.)

Acum el recunoştea că cei de la revista la postul de luptă pentru literatură au greşit declarându-se, în timpul discuțiilor din partid, de partea lui Troțki, dar îşi recunoscuseră greşeala şi se îndreptaseră! Şi încă înainte de „afacerea Şahti" declaraseră cu îndrăzneală: „noi ne mândrim cu denumirea de cekişti ai literaturii şi cu faptul că duşmanii ne numesc delatori". El se arunca într-o luptă împotriva şcolii lui Polonski, a şcolii lui Voronski, împotriva grupării literare „Trecătoarea", care tot emitea absurdități precum neoslavofilism, umanism al chiaburilor, „iubirea pentru om în general", „frumusețea comună tuturor oamenilor". La urmă de tot, secția literară a Academiei Comuniste a hotărât că şcoala lui Voronski trebuie desființată. Însă adversarii se înmulțeau: în acelaşi timp, a început lupta împotriva adepților lui Pereverzev[47]. Aceştia, deşi înțeleseseră corect că personalitatea unui autor, biografia lui şi precursorii lui literari nu au nicio importanță în opera sa şi că sistemul de reprezentări decurge din sistemul de producție, exagerau, totuşi, spunând că fiecare

[47] Viaceslav Polonski (1886-1932), Aleksandr Voronski (1884-1943, mort în Gulag), Valerian Pereverzev (1882-1968) – critici literari şi jurnalişti, acuzați de diverse „devieri" de la ideologia oficială.

autor este un scriitor doar al clasei sale şi că un proletar nu poate să descrie un burghez. Iar aceasta era deja o deviere de stânga.

După ce o conducea, se sărutau pe bulevardul Puşkin aflat în semiîntuneric, uneori luminat de luna plină, la vreo douăzeci de paşi de-a curmezişul ferestrei dincolo de care zăcea, epuizat de tuse, tatăl ei.

Dar Şurik insista, din ce în ce mai tare: în relația lor, să meargă până la capăt.

Ea l-a oprit, l-a implorat. Cedase în ceea ce putea, dar există nişte limite!

Totuşi, căsătoria mai exista acum oare? Era ca şi cum n-ar fi existat. Cine era de acord mergea la starea civilă, dar mulți nici nu mergeau, trăiau împreună şi se despărțeau şi fără asta.

Iar Şurik pretindea: ori – ori! Dacă nu, atunci despărțirea.

Ea se simțea rănită de neîndurarea lui. Plângea la pieptul lui şi îl ruga să mai aştepte.

Nu!!

Dar pentru asta ea nu era pregătită încă să cedeze.

Şi, într-una din aceste seri chinuitoare, s-a despărțit de ea, brutal şi demonstrativ.

Apoi, la cursuri, o evita cu indiferență.

Cum i se strângea inima!

Îl iubea, îl admira. Dar – nu putea...

Ar mai fi suferit mult oare? Şi la ce ar fi ajuns? Dar atunci s-a sfârşit tatăl ei.

Aceste săptămâni deja numărate, care preced despărțirea ce înfrigurează, când ultimul fir care lega conştiințele şi gândurile voastre alunecă printre degetele grijulii, şi tu cu mama rămâneți aici, iar el deja pe veci...

După înmormântare – mama ei era credincioasă, dar într-un oraş cu un sfert de milion de oameni nu mai rămăsese nicio biserică, niciun preot, însă ar fi fost şi periculos! – este momentul când vidul ajunge la extrem. Mama ei a făcut riduri, a slăbit, a pierdut orice urmă de vioiciune. Atât de repede s-a întâmplat asta, încât Naştenka se simțea parcă mai bătrână şi mai responsabilă. Mama nu mai reprezenta pentru ea niciun fel de îndrumare.

Iar Şurik parcă tăiase totul, nu a făcut niciun pas de revenire la relațiile lor dinainte, avea un caracter de fier.

La sfârşitul iernii, absolvenții au fost repartizați şi acum însăşi Naştenka a ținut să primească un post în Rostov, nu voia să plece nicăieri. Şi a reuşit.

În ultima vară, emoționată că se va întâlni cu patruzeci de căpşoare care vor fi date în grija ei, a studiat mult în

bibliotecă: Enciclopedia Literară (începuse acum să apară), şi revista pedagogică a Direcției Centrale a Educației sociale a RSFSR, şi revistele cu articole de critică literară. Naştenka parcă recupera ceea ce aflase mai înainte de la Şurik; toate acestea, într-adevăr, erau publicate cu prisosință peste tot, numai să găseşti timp ca să faci conspecte.

Iar Şurik a plecat pentru totdeauna la Moscova, i s-a dat un post într-o redacție.

În acea Moscovă minunată pe care ea o lăsase în urmă şi care era deja părăsită pentru totdeauna...

Dar e mai bine că a plecat.

La bibliotecă se putea merge ori pe străduța îngustă Nikolaevski, care plonja într-o râpă din timpuri străvechi, ori pe alături, prin grădina publică. Aceasta era variată ca aspect: aleea centrală în linie dreaptă, care nu pierdea din înălțime, având pe ambele părți nişte pante ce duc spre scuaruri cu straturi de flori, cu fântâni arteziene, iar pe coline – de o parte un pavilion unde vara se dădeau concerte simfonice gratuite, de cealaltă parte – un restaurant tot de vară, unde orchestra de estradă cânta seara o muzică răscolitoare.

Naştenka avea o față cam mare, şi nici corpul nu-i era frumos, dar ochii aveau o strălucire remarcabilă şi avea un

zâmbet care desfăcea inimile, i se spusese asta, însă ştia şi ea singură.

Încă din anii în care era la institut se organizau serate cu băieți de la alte facultăți şi, dacă reuşeau să procure discuri de patefon, dansau foxtrot şi tangou (desigur, condamnate acolo de către societate, însă dansurile sunt ale noastre!). Acum, împreună cu o prietenă sau două, care rămăseseră la Rostov, mergea seara în grădina municipală; tinerii cunoscuți „desfăceau" perechile de prietene şi fiecare o ducea pe a sa pe aleile întunecoase. (Uite acuşi ajungi profesoară şi n-o să te mai plimbi aşa.) Dar e de mirare: toți până la unul dovedeau o atitudine grosolană, insensibilă, nimeni nu înțelegea că sentimentele evoluează în timp; mult trâmbițata curtare „fără flori de mălin"[48] devenise acum metoda tuturor, se repeta cu convingere că dragostea înseamnă „nişte chestii de burjui". Iar într-o piesă nouă un personaj se exprima astfel: „Eu simt nevoia să am o femeie, ai putea să-mi faci oare acest serviciu, ca între camarazi de komsomol?"

Nu, Şurik nu era aşa.

---

[48] Titlul unei povestiri, publicate în 1926 de Panteleimon Romanov (1883-1938), care a provocat un mare scandal.

Dar asta se încheiase definitiv.

Iar timpul gonea. („Timp, înainte!” – apăruse şi un roman cu acest titlu[49].) Căpăta amploare şi avea răsunet Planul cincinal în Patru ani. La Institutul pedagogic se sugera că literatura sovietică – deci şi profesorii – nu trebuie să rămână în urma cerinţelor Perioadei de Reconstrucţie. Tocmai în acea lună, când Nastia se apropia de primele ei lecţii, Asociaţia rusă a scriitorilor proletari a publicat o decizie referitoare la prezentarea în literatură a eroilor şi la chemarea în literatură a muncitorilor de şoc de pe şantiere, pentru ca ei înşişi să devină scriitori, şi, în acest fel, arta nu ar rămâne în urma cerinţelor de clasă. A apărut un nou concept: literatura timpului nostru poate fi reprezentată doar de revistă sau de afişul de propagandă, şi nu de roman, absolut deloc.

Ei, e prea repede, nu poate ţine pasul: cum adică – nu de roman? Dar ce se va întâmpla cu romanele?

Trebuie să mergi la copii, iar recomandarea Educaţiei sociale este: utilizarea fabulelor lui Krîlov în incinta şcolii sovietice reprezintă un pericol pedagogic indubitabil.

Anastasia Dmitrievna a primit trei grupe paralele de-a

[49] Roman de Valentin Kataev, apărut în 1932.

cincea, cu copii de doisprezece ani şi dirigenția la clasa a V-a A.

Prima ei lecție! – dar şi pentru copii este tot prima: treceau în treapta a doua, din cea mică, era o mândrie! Acest întâi septembrie era o zi însorită plină de bucurie. Unul dintre părinți a adus flori în clasă. Anastasia Dmitrievna era îmbrăcată cu o rochie de şantung de culoare deschisă, fetele erau în rochițe albe, iar mulți băieți erau îmbrăcați cu cămăşi albe. Şi de la mutrişoarele acestea, şi de la ochişorii strălucitori – a cuprins-o un sentiment de triumf: în sfârşit, visul ei se împlinea şi putea să repete calea Mariei Feofanovna... (Şi încă un lucru: în secolul grosolan de acum, să facă în aşa fel încât din aceşti băieți să crească bărbați plini de noblețe, nu cum sunt cei de astăzi.) Acum – ar trebui să toarne în capetele lor, în multe, multe lecții la rând, tot ceea ce păstra ea însăşi din marea şi generoasa literatură rusă.

Da' de unde! – nu se zărea deocamdată nicio breşă în această direcție: toată programa era repartizată într-un mod rigid –

Huruie macarale

La groapa de fundație...[50]

şi la orice lecție putea să apară un inspector trimis de la raion. Trebuia să înceapă cu Turksib[51], la acea vreme pe cale de finalizare, pentru a învăța pe de rost cum merg trenurile prin deşert

...oriunde te-ntorceai.

Oameni şi turme speriau.

Pe drum de caravane

Să treacă nu-i lăsau.

Mai departe era prezentat Magnitogorskul, apoi – barajul pe Nipru şi poemul lui Bezâmenski, unde era ironizat un profesor care s-a sinucis din cauza unei clase care l-a dat gata[52]. Şi încă un poem despre un băiat hindus, care a auzit vorbindu-se despre Lenin, conducătorul luminos al tuturor oprimaților din lume, şi a venit din India, pe jos, la Moscova[53].

---

[50] Fragment din poemul Noapte de tragedie (1930), de Aleksandr Bezâmenski (1898-1973) (trad. De Adriana Nicoară).

[51] Cale ferată, construită în perioada 1927-1931, care uneşte Turkestan (din Kazahstan) cu Siberia.

[52] Este vorba despre poemul Noapte de tragedie.

[53] Sami (1920) de Nikolai Tihonov.

Iar acum – a fost lansată lozinca „demianizarea literaturii”: să fie străbătută în întregime de spiritul militant al lui Demian Bednâi.

Şi Anastasia Dmitrievna, ea însăşi într-o stare de confuzie, nu vedea nicio posibilitate de împotrivire. Dar cum să ia asupra ei responsabilitatea de a-i separa pe copii de epoca în care le este dat să trăiască?

Măcar bine că sunt elevi în clase mici. Epoca prezentă va trece, iar peste câțiva ani de studii vor ajunge şi la scumpa literatură clasică. De altfel, Puşkin nu a fost suprimat complet nici astăzi:

Aicea îşi duc jugul cel greu până la groapă.

Nădejdea neştiind-o, avântul ne-ndrăznind;

Şi fete tinere-nfloresc aicea.

Pentru mârşava poftă şi tâlhărescul jind[54].

Citea în clasă cu voce tare, se străduia să le redea copiilor această durere a poetului, însă alături de macaralele huruitoare versurile pluteau înstrăinate, parcă venind de departe.

Clipe de răgaz avea doar la lecțiile de limba rusă: sincer, statornic şi veşnic obiect! Şi totuşi! – şi acesta a fost

[54] Versuri din poezia Satul, de A.S. Puşkin (trad. De Maria Bănuş).

clătinat: ce nu s-a mai lipit la noua ortografie! şi atât de repede se schimbau regulile, încât ea însăşi nu putea ține pasul.

Totuşi, Naştenka preda şi toate aceste chestiuni legate de cincinalul de producție cu o asemenea dăruire față de cauza sfântă a Literaturii, încât copiii o iubeau, se adunau în jurul ei în pauze şi o priveau cu recunoştință. (Oglindindu-se în ochii ei neschimbat strălucitori.)

Între timp, în oraş magazinele se goliseră, se închiseseră toate chioşcurile private. Mai întâi se vorbea despre „dificultăți în aprovizionarea cu carne", apoi despre „dificultăți în aprovizionarea cu zahăr", iar apoi nu a mai rămas absolut nimic şi au fost introduse cartele pentru alimente. (Profesorii erau considerați „funcționari" şi de aceea primeau 400 de grame de pâine, iar mama ei, care îşi pierduse din puteri, s-a angajat la fabrica de țigări pentru a avea cartelă „de muncitor", 600 de grame.) Foametea punea stăpânire pe viața tuturor, iar la piață niciun fel de salariu nu era de ajuns. De altfel, miliția îi şi alunga pe vânzătorii din piață.

S-a sfârşit şi cu săptămâna atât de bine organizată, acum erau impuse „cele cinci zile neîntrerupte", membrii aceleiaşi familii aveau zile de odihnă diferite, iar duminica, în calitate

de zi de odihnă comună tuturor – a fost anulată... „Timp, înainte!” se rostogolea atât de repede, încât îşi pierdea chipul şi el însuşi parcă înceta să existe.

Viaţa devenea din ce în ce mai crudă. A început să se dea pâinea pe cartele, într-o zi două sute de grame, iar în cealaltă trei sute, alternativ. Foamea era o senzaţie permanentă. Şi, conform zvonurilor, în satele din regiune se instalase cu totul molima. Pe străzile oraşului se aflau oameni care veniseră de acolo şi căzuseră morţi. Naştenka nu dăduse, ea însăşi, peste niciun cadavru, însă odată bătuse la ele la poartă o ţărancă din Kuban epuizată în ultimul grad, abia ţinându-se pe picioare. I-au dat să mănânce din zeama lor lungă, iar ea, fără să plângă, a povestit că şi-a îngropat cei trei copii şi a plecat prin stepă la întâmplare, ca să se salveze. Tot Kubanul era încercuit de soldaţi care îi prindeau pe cei care fugeau şi îi trimiteau înapoi acasă. Femeia asta se furişase cumva noaptea prin încercuire, dar nu avea cum să stea în tren: erau văzuţi şi prinşi, pe lângă gări şi în vagoane, apoi trimişi înapoi, în zona în care erau sortiţi pieirii, sau la închisoare.

Deci nu o laşi să rămână la tine?...

Şi a ieşit, împleticindu-se.

Mama a spus:

— Şi eu vreau să mor. Unde vor duce toate astea?

Naştenka o încuraja:

— O să ieşim la lumină, mamă! Doar comunismul e ca şi creştinismul, e construit pe aceeaşi bază, numai că are altă cale.

Din magazinele cu rechizite dispăruseră caietele pentru elevi. Era fericit cine îşi păstrase o rezervă, iar un caiet „universal” de 200 de pagini cu copertă de muşama devenise o avere fără seamăn. Acum, caietele – îngustate şi fabricate dintr-o hârtie grosolană pe care peniţa se poticnea – începuseră să fie distribuite prin şcoli, fiecare elev primind câte două pe trimestru, şi asta pentru toate obiectele de-a valma. Copiii erau nevoiţi să împartă aceste caiete sărăcăcioase între obiectele de studiu şi să scrie mai mărunt; cum să-ţi mai formezi scrisul în condiţiile astea? Rămânea tabla, dar şi învăţătul pe dinafară cât mai mult posibil. Unii părinţi făceau rost, pentru copiii lor, de formulare, fişe de pontaj pentru depozite, iar aceştia scriau pe verso.

La vârsta copilăriei, absolut totul este uşor. Ei râdeau în gura mare şi alergau în pauze. Însă tu, după acest an atât de greu, cum să mergi mai departe şi cum să-i conduci pe copii – până la cele mai bune vremuri, păzind în ei

perceperea proaspătă a ceea ce este Pur şi Minunat? Cum să-i înveți să deosebească în tot aspectul contemporan jalnic dreptatea şi inevitabilitatea unei Noi Epoci? Naştenka îşi amintea limpede entuziasmul lui Şurik. Chiar şi până în prezent, ea era contaminată de teoriile lui: el a ştiut să vadă! De altfel, spunea poetul:

El tot o să-ndure – şi larg, luminat.

Cu pieptul lui, drum şi-o croi[55].

Oare literatura rusă nu se continua şi astăzi, oare dragostea de popor din zilele noastre nu-şi însuşea foarte precis şi exact sfintele porunci ale lui Nekrasov, Belinski, Dobroliubov, Cernîşevski? Toate aceste explicații reci ale lui Kogan şi Fritsche sau aprînsele monologuri ale lui Şurik nu se sprijineau chiar pe nimic?

Dacă stăm să ne gândim bine, această rază de lumină dobroliubovian nu a încetat niciodată să strălucească! Ea a pătruns şi în vremea noastră, numai că acum are altă culoare, stacojiu incandescent. La fel şi astăzi trebuie să ştim să o vedem.

Dar s-a dus să citească materialele instructive ale

[55] Versuri din poezia Drumul de fier, de Nikolai Nekrasov (trad. De Miron Radu Paraschivescu).

Educației sociale, mai ales articolele lui Osip Martânovici Beskin, şi inima i s-a prăbuşit: scria acolo că artistul, în opera lui, nu se poate baza pe intuiție, ci este dator să-şi controleze percepția prin intermediul conştiinței de clasă. Şi mai scria că aşa-numita „căldură sufletească" este o slinoasă formulă rusofilă, care stătuse în Rusia la baza patriarhalismului aservit.

Căldura sufletească! mai mult decât orice voia căldură sufletească!...

În programa anului următor a intrat „fondul de fier" al literaturii sovietice – Devastarea[56], Pietre de ascuțit[57], consacrată colectivizării, Cimentul[58] (care era înfricoşător, din cauză că prezenta copiilor de 13 ani scene cumplite de posedare erotică). Dar iată că în Valul de oțel[59], e drept, cu un remarcabil laconism, sunt reprezentate acțiunile maselor în întregime – aşa ceva nu a mai existat în literatura

[56] Roman de Aleksandr Fadeev, publicat în 1927.

[57] Roman de Feodor Panfeorov, în patru volume, publicat în perioada 1928-1937.

[58] Roman de Feodor Gladkov, publicat în 1925.

[59] Roman de Aleksandr Serafimovici, publicat în 1924.

noastră? Iar în săptămâna[60] trezea compasiune Robeiko, prin faptul că, forțându-şi gâtul tuberculos, îi chema pe locuitori să taie o pădurice a mănăstirii ca să alimenteze, cu aceste lemne, locomotiva care le ducea țăranilor semințele pentru semănat. (Dar aceste semințe nu le fuseseră oare confiscate complet anul trecut?)

În fiecare zi, patruzeci de perechi de ochi de copii erau îndreptați spre Anastasia Dmitrievna, cum să nu le întrețină încrederea? Da, copii, sacrificiile sunt inevitabile, toată literatura rusă cheamă la sacrificiu. Iată şi sabotarea, ici şi colo, dar avântul industrial nemaivăzut ne va aduce nouă tuturor şi o extraordinară fericire. Veți creşte şi veți reuşi să luați parte la asta. Fiecare episod, chiar sumbru, să-l priviți aşa cum cu precizie spune poetul:

Doar acela-i demn de-ale noastre zile.
Şi păşeşte pe acelaşi drum cu noi.
Care dincolo de nimicuri e în stare
Să descopere Revoluția Mondială[61].

În această vreme, au fost anulate şi manualele actuale,

[60] Nuvelă de Iuri Libedinski, publicată în 1925.

[61] Versuri din poezia Despre o şapcă, de Aleksandr Bezîmenski (trad. De Adriana Nicoară).

considerate eronate şi neadecvate la realitate. Începuseră să fie tipărite pe „foi volante”, adică pe o temă de actualitate şi pentru utilizarea numai pe semestrul în curs, iar în anul următor deja erau depăşite. Gorki a publicat într-o revistă articolul către umanişti[62], în care îi denunța şi îi blestema, iar acesta a şi fost inclus în următorul manual „volant”: „Este pe deplin firesc ca forța muncitorilor şi a țăranilor să-i strivească pe duşmani ca pe nişte păduchi”.

O cuprindeau spaima, sufocarea, confuzia. Cum să le ofere asta copiilor? Şi la ce duce asta?

Dar Gorki este un mare scriitor, este, şi el, un clasic rus şi o autoritate mondială, şi oare bietul tău creieraş poate să polemizeze cu el? dar iată că el chiar scrie, câteva rânduri mai departe, despre cei care au căzut în nesimțire, care trăiesc în bunăstare: „Ce vrea această clasă de degenerați?... – o viață îndestulată, searbădă, destrăbălată şi iresponsabilă”. În acest moment îți aminteşti: „Departe de cei care jubilează, care pălăvrăgesc fără a face nimic”[63]. Şi oare Cehov nu ne soma: în fiecare zi să ne trezim, cu un ciocănel, conştiința adormită?

---

[62] În revista Pravda, pe 11 decembrie 1930.

[63] Vers din poezia Cavaler pentru o oră (1862), de Nikolai Nekrasov.

Ea s-a gândit să înființeze un cerc literar. S-au înscris zece elevi din clasa a VI-a A, cei mai sensibili, cei mai îndrăgiți, şi, în afara lecțiilor, în afara programei, Anastasia Dmitrievna îi conducea prin ceea ce avea mai bun secolul al XIX-lea. Dar nu poți ascunde cercul de ochii directorului de studii (o femeie incisivă, care preda sociologie). De la ea s-a aflat în raion despre acest cerc şi, ca urmare, a venit o instructoare de la cabinetul metodic care asista, ca o broască râioasă, la şedințele de cerc. Şi a distrus toată prospețimea şi rostul, toată inspirația, iar ea nici nu-şi mai recunoştea vocea. Concluzia broaştei râioase a fost: destul s-a bătut apa în piuă cu operele clasice! fapt e că acestea îi distrag pe elevi de la viață.

În aceşti ani, cuvântul „fapt” devenise unul dintre cele mai răspândite, suna incontestabil şi ucidea ca o împuşcătură. (Dar s-ar fi putut conchide şi mai necruțător: „Aceasta este o uneltire!”.)

Părea că mai există o cale de evadare – şedințele de teatru. Acum se trecuse de la săptămâna de cinci zile la cea de şase şi fiecare zi a cărei dată era divizibilă cu 6 devenea zi generală de odihnă, aşa cum era altă dată duminica. În aceste zile, teatrul dădea matinee la preț redus pentru elevi. Se adunau din tot oraşul copiii, însoțiți de pedagogii lor.

Vraja luminilor care se sting treptat în sală, ridicarea lentă a cortinei, siluetele actorilor care trec pe sub luminile reflectoarelor, înfăţişarea lor scoasă în evidenţă de machiaj, vocile sonore – cât de mult captivează acestea inima unui copil; ca, de altfel, şi calea luminoasă către literatură.

E drept, spectacolele erau planificate şi obligatorii: Liubov Iarovaia[64], în care soţia unui ofiţer alb şi-a împuşcat soţul din cauza ideologiei şi, nu o dată, Kirşon – Şinele vuiesc, o piesă despre sabotajul inginerilor; o altă piesă, Pâinea[65], despre împotrivirea duşmănoasă a chiaburimii şi entuziasmul ţăranilor săraci. (Dar şi să negi lupta de clasă şi rolul ei în istorie – era tot imposibil.) Dar a reuşit să-i ducă pe elevi la intrigă şi iubire a lui Schiller. Şi, sprijinindu-le pasiunea, Anastasia Dmitrievna a organizat în clasa a VII-a A o lectură pe roluri. Elevul fruntaş, slăbuţ, cu părul rebel, citea cu o voce care nu era a lui, tragică până dincolo de limită, imitându-şi actorul preferat: „Luise, l-ai iubit pe mareşal? Această lumânare nu va arde până la capăt când tu vei fi deja moartă...” (Acelaşi băiat reprezenta clasa şi în consiliul pedagogic al şcolii, ca delegat al elevilor,

[64] Piesă de Konstantin Treniov, publicată în 1926.

[65] Piesă de Vladimir Kirşon, publicată în 1930.

aşa era regula.) Această piesă a lui Schiller era considerată unanim ca aparținând epocii revoluționare şi nu fusese blamată. Dar s-au hotărât să recite din Ostrovski şi trebuia să aleagă cu foarte, foarte mare atenție.

Rostov-pe-Don a fost proclamat „oraşul alfabetizării totale” (deşi încă rămăsese un număr mai mult decât suficient de analfabeți). Iar în şcoli se practica „metoda brigăzii-laborator”: profesorul nu făcea lecția şi nu punea note individuale. Elevii erau repartizați în brigăzi de patru sau cinci; pentru asta, băncile erau întoarse în diverse direcții, iar în fiecare brigadă cineva citea cu jumătate de glas din manualul „volant”. Apoi profesorul întreba cine va răspunde pentru toată brigada. Şi, dacă elevul răspundea „suficient” sau „foarte bine”, atunci i se dădea „S” ori „FB” fiecărui membru al brigăzii.

A urmat un trimestru în care nu s-au primit nici manualele volante care urmau la rând, nici programele obligatorii. Fără acestea, se zăpăceau chiar şi autoritățile şcolare ale oraşului: poate că asta e un fel de schimbare a liniei? Şi s-a hotărât ca fiecare să predea deocamdată ceea ce crede de cuviință, pe propria-i răspundere.

Şi atunci directoarea lor de studii a început să predea simultan şi la clasa a cincea, şi la a şasea, şi la a şaptea –

fragmente din Capital. Anastasia Dmitrievna putea acum să aleagă din clasicii ruşi? Dar – cum să alegi corect, să nu greşeşti? Pe Dostoievski – desigur, nu avea voie să-l prezinte, de altfel era şi cam devreme pentru ei. Dar nici Leskov – nu, nu avea voie. Nici Alexei Tolstoi – Moartea lui Ivan cel Groaznic, Ţarul Feodor. Iar din Puşkin, nu-i aşa? – nu tot. Nici din Lermontov – nu tot. (Dar copiii întrebau despre Esenin, iar profesoara evita să răspundă, el era strict interzis.)

De altfel, ea însăşi se dezobişnuise de o asemenea libertate. Ea însăşi devenise incapabilă să exprime ce simţise altă dată. Unitatea de dinainte a literaturii ruse părea fracturată, după tot ceea ce Naştenka, în cursul acestor ani, citise, aflase, învăţase să vadă. Deja îi era teamă să vorbească despre un autor, despre o carte fără să dea nicăieri un argument de clasă. Îl răsfoia pe Kogan şi găsea „cu ce fel de idei cooperează această operă”.

Dar, în acelaşi timp, apăreau numere noi din revistele sovietice, iar în jurnale erau lăudate noile opere. Şi i se strângea inima: nu se poate, într-adevăr, să-i lase pe adolescenţi să rămână în urmă, doar le este dat să trăiască în lumea asta, iar ea trebuie să-i ajute să se integreze.

Şi căuta ea însăşi aceste lăudate versuri noi şi povestiri şi

le aducea elevilor. Iată, copii, limita sacrificiului de sine în favoarea binelui obştesc:

Să uit aş vrea şi numele-mi, şi titlul.

Să le preschimb cu-un număr, o literă, poreclă eu aş vrea[66]!

Asta nu a avut succes. Inimile tinere trebuie aprinse cu ceva eteric, romantic. Şi atunci:

De cai de luptă
Am fost purtați!
În piața largă
Fost-am împuşcați!
Dar scăldați în sânge
Noi ne-am ridicat.
Ochi fără vedere
Am deschis de-ndat!...
...Ca asprul pământ
Sângele să-şi verse.
Din jertfă să se-nalțe
O nouă tinerețe[67].

[66] Versuri din poezia Dimineața republicilor, de Vladimir Lugovskoi, 1927 (trad. De Adriana Nicoară).

[67] Versuri din poezia Moartea pionierei, de Edvard Bagrițki (trad. De Adriana Nicoară).

Şi ochişorii strălucitori, însufleţiţi ai elevilor erau pentru Anastasia Dmitrievna cea mai bună recompensă.

O recompensă – pentru toată viaţa ei atât de puţin reuşită până acum.

1993, 1995

DULCEAŢA DE CAISE

1

...Sunt cu mintea tulbure şi, dacă nu scriu cum trebuie, citiți totuşi până la capăt, nu vor fi vorbe goale. Mi s-a spus că sunteți un scriitor remarcabil. De la bibliotecă mi s-a adus o cărțulie cu articolele dumneavoastră. (Eu am terminat şcoala în sat la noi). Nu am avut timp să citesc tot, am citit doar câteva. Dumneavoastră scrieți: fundamentul fericirii este gospodăria noastră colectivă sătească şi, la noi, orice țăran necăjit merge acum pe bicicleta sa. Mai scrieți şi: la noi, eroismul va deveni un fapt al vieții cotidiene, iar țelul şi sensul vieții este munca în societatea comunistă. În legătură cu asta o să vă spun că substanța acelui eroism şi acelei munci este noroioasă, fermentată în epuizarea noastră. Nu ştiu unde ați văzut toate astea, vorbiți mult şi despre străinătate, cât de rău este acolo şi de câte ori ați observat priviri invidioase: iată, cică, vine un rus. Uite că şi eu sunt tot rus, mă cheamă Fedia, Feodor Ivanîci dacă

doriți, şi o să vă povestesc despre mine.

Din veacul vecilor, noi am locuit în satul Lebiaji Usad din gubernia Kursk. Dar s-a pus capăt felului în care înțelegeam noi viața: am fost numiți chiaburi din cauză că aveam acoperiş din tablă zincată, patru cai, trei vaci şi o livadă bună lângă casă. Livada a început cu un cais rămuros, care făcea o puzderie de caise în fiecare an. Şi eu, şi frații mei mai mici de câte ori nu ne-am cățărat în el! Ne plăceau caisele mai mult decât orice alt fruct şi, după aceea, nu am mai mâncat niciodată altele la fel. În bucătărioara de vară din curte mama făcea dulceață din aceste caise, iar eu cu frații mei ne băgam nasul în spumă, ca să ne îndulcim. Iar când deschiaburitorii au căutat să afle de la noi unde şi ce am ascuns, ne-au amenințat: altfel, o să tăiem cel mai bun copac... Şi l-au tăiat.

Toată familia noastră şi încă vreo câțiva am fost duşi în căruțe la Belgorod şi acolo am fost băgați, ca într-o închisoare, într-o biserică ce fusese confiscată; aduseseră aici oameni din multe sate, pe duşumea nu aveai unde să te întinzi, iar de mâncare nu era decât ce adusese fiecare de-acasă, de primit nu am primit nimic. Trenul a fost tras în gară la căderea nopții; s-a produs o mare harababură la îmbarcare, escorta umbla încoace şi încolo, lanternele

clipeau. Şi tata mi-a spus: „Măcar tu să scapi”. Şi am reuşit să mă ascund în mulțime. Iar ai mei au plecat în taiga, viața lor a ajuns într-o fundătură şi nu mai ştiu nimic de ei.

Însă pentru mine a început o viață chinuită: unde să merg? Înapoi în sat nu puteam, iar oraşul, deşi nu e mic, nu are loc pentru tine, unde să te ascunzi? cine să mă adăpostească în casa lui, să-şi atragă necazuri? Şi, cu toate că eram deja mare, mi-am găsit loc de şedere printre copiii străzii. Ei aveau adăposturile lor, în casele distruse, în magazii, în guri de canal, iar miliția nu se ocupa de aceşti picioare-goale, nu avea unde să-i trimită şi oricum pe toți odată nu poți să-i iei. Erau toți în zdrențe, jegoşi, mânjiți pe față. Mergeau din casă în casă şi cereau de pomană. Umblând în ceată, cu mic, cu mare, o luau la fugă prin piață, răsturnau tarabele, îi îmbrânceau pe negustori, unul înhăța marfa, altul tăia o poşetă de damă, altul smulgea din mâna cuiva traista cu totul – şi prinde-i dacă poți. Sau dădeau buzna în cantină, alergau printre mese şi scuipau în farfurii. Cine nu apuca să-şi păzească farfuria renunța să mai mănânce, iar zdrențăroşii atâta aşteaptă, mănâncă tot. Furau şi din gară, unde se încălzeau pe lângă cazanele cu asfalt. Numai că eu, printre ei, eram prea voinic, ieşeam în evidență, deja nu mai eram un copil şi nu eram atât de

jerpelit. Aş fi putut să devin căpetenia lor, să stau în adăpost, iar pe ei să-i trimit la prădat, dar aveam inimă sensibilă.

Curând, o grupă operativă GPU m-a prins dintre huligani, m-a izolat şi m-a dus la închisoare. La început nu le-am destăinuit cugetările mele, sunt un arestat şi atâta tot; am îndrugat verzi şi uscate, dar apoi m-au băgat la detenție severă şi am înțeles că n-o să rezist; să minți – trebuie să ştii cum, aşa că am recunoscut: sunt fiu de chiabur. M-au ținut acolo până în iarnă. Au luat o nouă hotărâre: au renunțat să mă trimită pe urmele familiei mele şi, de altfel, unde ar fi putut să fie urma familiei mele risipite? Pesemne toate documentele sunt deja încâlcite. Aşa că mi-au spus să mă duc la Dergaci, aproape de Harkov, iar acolo să le prezint autorităților locale adeverința de punere în libertate. Cei de la GPU nu şi-au pus problema cum o să ajung fără niciun ban, m-au pus doar să semnez o hârtie: din tot ce am îndurat şi am auzit în cursul acestor luni în închisoarea GPU – nu trebuie să spun nimănui nicio vorbă, altfel o să mă închidă din nou, fără anchetă şi fără judecată.

Am ieşit pe porți, dar nu mă puteam aduna: încotro se îndreaptă existența mea jalnică? Cum să fac acest drum? Ori să fug din nou, cât mai departe cu putință? Chiar din

prima străduță s-au apropiat de mine două femei, ca şi cum ar fi stat la pândă acolo, una bătrână şi una tânără: nu cumva mi s-a dat drumul din GPU? Am răspuns: da. Şi nu l-am văzut pe cutare om? Zic: în celula noastră nu era, dar mai erau multe celule, ticsite. Atunci soacra femeii tinere m-a întrebat dacă nu vreau să mănânc. I-am spus: m-am obişnuit deja cu foamea. M-au luat la ele. O locuință umedă, la subsol. Soacra a şuşotit ceva cu nora, care a ieşit, iar bătrâna a început să fiarbă pentru mine trei cartofi. Am refuzat: „De bună seamă, sunt ultimii pe care îi aveți". Ea zice: „Pentru un deținut, cel mai important e să mănânce". Mi-a pus pe masă şi o sticlă de ulei de cânepă. Eu îmi cer iertare şi încep să mănânc precum un lup flămând. Bătrâna spune: „Noi trăim sărăcăcios, dar măcar nu suntem în închisoare, iar să hrănim un om ca tine – ne-a poruncit Dumnezeu. Poate că o să-l hrănească cineva şi pe-al nostru undeva, cândva". Atunci s-a întors tânăra şi mi-a întins o rublă de hârtie şi două ruble în mărunțiş, să am pentru drum, mai mult, zice, nu a reuşit să adune. Nu am vrut să iau, dar bătrâna mi-a băgat banii în buzunar.

Dar în gară am văzut la bufet nişte gustări – şi tot corpul a început să mă doară. E rău doar să începi să mănânci, căci nu te mai poți opri. Am cheltuit banii aceştia pe

mâncare, dar oricum nu-mi ajungeau pentru drum. Noaptea m-am strecurat în tren fără să arăt vreun bilet, însă, după câteva stații, controlorul m-a descoperit. În loc de bilet, i-am arătat adeverința mea de eliberare din GPU. Controlorul şi conductorul s-au uitat unul la altul, iar conductorul m-a luat în cămăruța lui. „Ai păduchi?" Zic: „Care deținut n-are?". Atunci, m-a pus să mă bag sub o banchetă şi să-i spun în ce gară să mă trezească.

Oraşul Dergaci nu mi-a făcut o impresie bună, nu mi-a fost dat să locuiesc acolo. M-am prezentat la sovietul local, m-au înregistrat şi mi s-a ordonat imediat să merg la comisariatul militar, scăpându-le din vedere că vârsta mea nu este încă de mobilizare. Medicul m-a examinat din cap până-n picioare, apoi mi s-a dat un livret de carton pe care era aplicată o ştampilă de culoare gri cu inscripția: „A.T.". Asta înseamnă „armată teritorială"[68]. Şi am fost trimis într-o altă casă, unde se afla un reprezentant al întreprinderii de construcții de pe lângă HPZ[69] – Uzina pentru construcția de locomotive din Harkov. I-am spus că toată îmbrăcămintea bună ne-a fost luată în timpul deschiaburirii. Eram în nişte

[68] Armata din spatele frontului.

[69] HPZ – Harkovskii parovozostroitelnîi zavod.

zdrențe: un veston uzat şi pantaloni confecționați în casă, iar cizmele aveau tălpile crăpate, în curând aveam să rămân complet desculț. El a răspuns că asta nu e o pricină pentru a evita munca. „În spatele frontului ți se va da îmbrăcăminte aflată la a doua purtare şi cizme, de asemenea”.

Mă tot gândeam – e ceva temporar, poate că o să-mi dovedesc vârsta şi cu asta suferințele mele o să se termine. Dar mă aflam într-un loc supraaglomerat, nimeni nu asculta nimic şi m-au trimis la muncă. În apropierea uzinei de locomotive, fuseseră construite barăci pentru armata din spatele frontului: nişte pereți din două straturi de scânduri, iar între ele rumeguş de lemn. Acolo unde vreo scândură nu este prinsă prea bine sau a căzut din ea o bucată, se risipeşte rumeguşul, iar vântul suflă prin baracă. Saltele umplute cu talaş de lemn şi perne mici umplute cu paie. O baracă este prevăzută pentru un pluton A.T. În acel loc au fost adunați patru mii de oameni, se considera că formează un regiment. Nu exista nici măcar o baie, nicio spălătorie, nu ni se dădea niciun fel de echipament, ci eram aliniați imediat la muncă. Abrevierea HPZ era explicată de cei din armata teritorială prin: „umblă până crăpi”[70]. Noi săpam

[70] În original: Hodi poka zdohnesi.

gropi pentru construirea a trei secții, dar ele au ajuns, nu se ştie de ce, prea adânci, aşa că, atunci când au fost construite acestea, se vedeau numai acoperişurile lor. Pământul a fost cărat cu tărgile, pe toată suprafața şantierului, de câte doi oameni ca o bandă rulantă vie: intrăm în groapă câte o pereche, una după alta într-un şir legănat, iar pe drum fiecare săpător îți azvârle câte o lopată de pământ. Până străbați şirul de săpători, tărgile sunt atât de pline, încât nu le poți duce. Însă ne-am deprins. Se săpa la groapă douăzeci şi patru de ore din douăzeci şi patru, pentru ca în timpul nopții pământul să nu poată îngheța, iar uneori ni se prelungea schimbul. Rânduiala era una militară: deşteptarea, stingerea, adunarea la muncă – suna goarna ca pe front. Cantina fusese prevăzută pentru 600 de oameni, dar servea mai întâi o mie de muncitori liberi, apoi 4.000 de oameni din A.T., aşa că micul dejun nu mai era servit de dimineață, iar masa de prânz se întindea aproape până seara. Ori se întâmpla aşa: grupa noastră este mânată la masa de prânz, dar acolo este o altă grupă, care nu a terminat încă de mâncat şi ne călcăm în picioare în fața cantinei, uneori în viscol, doar pentru o zeamă lungă, călduță. Te întorci din ger în baracă, iar aici păduchii se înviorează şi ne apucăm toți să-i strivim. Şi în viața noastră

nu mai rămânea niciun fel de râvnă. Cine nu e suficient de călit – se prăbuşeşte cu totul.

În afară de muncă, mai erau şi politrucii, care ne cântau în urechi şi, din cauza lor, nu puteam avea o atitudine răbdătoare. Fie seara, fie în zilele de odihnă, ei vin la plutonul nostru şi îți pompează în cap gazul ideologic pentru conştientizarea, pentru înțelegerea naturii muncii productive din timpul Planului cincinal în patru ani. Şi superiorul tuturor politrucilor era comisarul lagărului, Mamaev, cu o insignă în formă de steguleț, „membru VȚIK”[71], şi trei însemne de colonel pe gulerul tunicii.

Printre muncitorii din A.T. Erau şi câțiva fii de nepmani – veniseră cu geamantane mari, îmbrăcați călduros, şi primeau pachete de acasă. Mai erau acolo şi simpli deținuți de drept comun, dar care fuseseră privați, la proces, de drept de vot. Erau şi oameni de-ai locului – pe ei îi lăsau chiar şi acasă în zilele de odihnă. Dar mai mulți eram noi, fiii de chiaburi, aproape toți zdrențăroşi, epuizați, dar conducerea parcă nu observa asta. Vestonul meu şi cămaşa

[71] VȚIK – Vserossiiskii țentralnâi ispolnitelnâi komitet (Comitetul executiv central panrus), organul legislativ, de dispoziție şi control al puterii de Stat în RSFSR (1917-1938). În 1938 denumirea s-a schimbat, devenind Sovietul Suprem.

erau găurite la coate, pantalonii se rupseseră la un genunchi, iar partea din față a cizmelor se desfăcuse, aşa încât se vedea obiala, uite ce năpastă era. Îmi înveleam picioarele în cârpe din saci rupți, când reuşeam să-i găsesc pe şantier, iar pe deasupra înfăşuram sârmă.

Din cauza acestei vieți chinuitoare, m-am îmbolnăvit de furunculoză; totuşi, medicul lagărului m-a uns cu iod şi m-a trimis la muncă. Am început să slăbesc şi eram deja indiferent la ce se va întâmpla cu mine, iar corpul îmi era parcă străin. Barba mi-a crescut, dar am încetat să mă rad.

Într-o seară, a sunat deodată goarna pentru adunare generală. Ne-au aliniat pe toți pe câmpul înzăpezit din spatele barăcilor. A apărut comisarul, cu revolverul la şold, iar împreună cu ei au venit câțiva politruci şi un furier cu un document. Comisarul a citit cu voce puternică, tunătoare decizia sa şi ne-a adus la cunoştință situația actuală, prin urmare de acum încolo nu va exista niciun fel de milă pentru cei care se eschivează de la muncă; ei riscă să fie trimişi în judecată şi împuşcați. Apoi a început să dea ocol formației şi să împungă cu degetul spre unii, iar furierul nota care companie, care pluton. A arătat şi spre mine: „şi ăsta”. Furierul a notat. După asta, rândul a fost dispersat. Seara, plutonierul a venit în baracă: „Comisarul te-a numit

ostaş-simulant, în batalionul disciplinar pentru munca din zilele de odihnă. Nu ştiu cine a raportat lucrul ăsta. Am spus la statul-major că nu, dar nu mi-au dat atenție, nimeni nu poate schimba decizia comisarului. Hai, lucrează tu mâine, iar noi o să-ți dăm, pe furiş, zi de odihnă poimâine”.

Asta era în februarie. În timpul nopții s-a dezlănțuit un viscol puternic, apoi a plouat, iar spre dimineață a dat înghețul. Dimineață mi-am înfăşurat picioarele în petice şi am plecat. Noi, cei unsprezece oameni, am fost mânați la muncă, la depozitul de lemne din pădure. Acolo era o stivă de prăjini subțiri şi lungi; ni s-a ordonat să o mutăm într-un alt loc, la vreo patruzeci de metri de acolo. „Dacă terminați munca mai devreme – o să mergeți în baracă, dacă nu – o să munciți şi la noapte”. Eu am tăcut, pentru că deja îmi era complet, complet totuna. Dar ceilalți – toți fii de nepmani, de la oraş, şi bine hrăniți, şi bine îmbrăcați – au spus că e zi de odihnă, deci n-o să muncească. Plutonierul, dar altul, nu al meu, a plecat să raporteze acest lucru la statul-major, care era departe. Şi era doar o cărăruie bătătorită pe zăpada imaculată, pe care a plecat el, cea pe care şi aştepți urgia. Iar eu eram lihnit de foame şi vântul înghețat sufla pătrunzător din toate părțile. Le zic: „Băieți, faceți cum vreți, dar eu o să muncesc, altfel îngheț îndată”. Unul dintre ei,

vioi, a sărit la mine: „Eşti un provocator, distrugi solidaritatea!”. Eu: „Hai să facem schimb de haine şi n-o să muncesc”. Dar alții: „Nu-i nimic, lasă-l să muncească. O să vină plutonierul şi o să vadă treaba făcută”. Iar eu am luat un par, am desfăcut rândul de deasupra al stivei acoperite cu gheață, am făcut din ele „stăvilare” şi am început să le rostogolesc. Erau acoperite cu gheață şi alunecau bine. Lucram şi chiar începusem să mă încălzesc.

Dintr-odată – din altă parte decât cea în care plecase plutonierul, aud un strigăt şi înjurături teribile. Asta însemna că din spate, ocolindu-ne, se apropiase pe furiş comisarul, suprafața imaculată era reavănă, iar în urma lui veneau acelaşi plutonier şi încă cineva din statul-major. Dar băieții îi aşteptau să apară pe cărarea bătătorită şi au fost luați prin surprindere.

Comisarul a început să le agite revolverul sub nas, fierbea: „Vă arestez pe toți! Ticăloşi de burjui! La arest! La tribunal!”. Şi i-au luat. Iar către mine: „De ce arăți aşa de jalnic?” – „Eu sunt un deschiaburit, cetățene comisar”. Cu mănuşa neagră de piele a arătat spre genunchiul meu gol: „Ce-i cu tine, nu ai lenjerie de corp?” – „Am, cetățene comisar, dar numai o pereche. Şi, cum spălătorie nu există, lenjeria este murdară. Dacă o port tot timpul, corpul mă

doare, iar cămaşa parcă e de cauciuc. Aşa că, în timpul zilei, eu îngrop lenjeria în zăpadă, lângă baracă, pentru dezinfectare, iar în timpul nopții o îmbrac". – „Dar plapumă ai?" – „Nu, cetățene comisar". – „Hai, îți dau trei zile de odihnă".

Şi mi-au dat o plapumă, două rânduri de lenjerie de corp, pantaloni vătuiți uzați, cizme noi cu talpă rigidă de lemn – e greu de mers cu ele pe loc alunecos.

Dar eu tot mă chinuiam, şi tot aveam furunculoză. După câteva zile am leşinat la muncă. Mi-am revenit la spitalul municipal. De aici vă şi scriu. Medicul m-a dus în biroul comandantului: „Acest om este atât de epuizat, încât, dacă nu i se îmbunătățesc condițiile de viață, vă garantez că peste două săptămâni va muri". Iar comandantul a spus: „Ştiți, pentru astfel de bolnavi nu avem loc".

Dar încă nu m-au externat. Şi iată – vă arăt situația mea, cui altuia aş putea să-i scriu? Rude nu am, nu am niciun fel de reazem de la nimeni şi nicăieri, de unul singur, nu dobândeşti nimic. Mă simt captiv în împrejurările astea extreme, m-am săturat până în gât de asemenea trai. Poate că n-ar fi prea scump pentru dumneavoastră să-mi trimiteți un pachet cu mâncare? Milostiviți-vă...

2

Profesorul de ştiinţă cinematografică Vasili Kiprianovici fusese chemat la celebrul Scriitor pentru o consultaţie privind formele şi metodele de redactare a unui scenariu de film: Scriitorul îşi propusese, pare-se, ceva în genul acesta şi voia să profite de o experienţă deja acumulată. O asemenea invitaţie era măgulitoare şi, într-o zi însorită, profesorul, aflat într-o dispoziţie excelentă, a plecat, cu un tren, de la periferia Moscovei. El ştia bine prin ce noutăţi ale artei scenariului îl va impresiona fără îndoială pe Scriitor şi era interesant de văzut dacea confortabilă, locuibilă tot timpul anului. (El însuşi visa să aibă măcar una de vară şi nu prea mare, dar încă nu câştiga suficient de mult şi în fiecare vară era nevoit să-şi salveze familia de zăpuşeala moscovită în vreo căsuţă închiriată, chiar şi la 130 de verste, la Tarussa de exemplu, şi, având în vedere perioada de foamete generală, ducea acolo valize şi coşuri cu zahăr, ceai, biscuiţi, salam şi piept afumat cumpărate de la magazinul Eliseev)[72].

[72] Celebru magazin alimentar, înfiinţat de fraţii Eliseev, mai întâi la Moscova (1901), iar ulterior la Sankt-Petersburg (1902-1903).

În adâncul sufletului, Vasili Kiprianovici nu îl respecta pe acest scriitor: avea talent din belşug, fraza lui avea greutate, era masivă – dar cât de cinic era! În afară de romane, nuvele, cele cincisprezece piese, slabe de altminteri (plus vodevilurile stupide, pe tema întineririi bătrânelor abandonate), nu mai prididea să scrie articole de revistă, şi în fiecare era câte o minciună. Iar la aparițiile publice, nici acestea rare, uimea îndrăzneala improvizației cu care Scriitorul bătea câmpii în mod colorat, curgător, în limitele propagandei impuse, însă în maniera lui pregnant personală. Se poate presupune că îşi scria articolele în acest fel: era sunat de la Comitetul Central – şi, după o jumătate de oră, dicta la telefon un articol înflăcărat: de exemplu, o scrisoare deschisă către muncitorii americani – ce e cu minciuna aceasta care se urzeşte despre URSS, că la noi se utilizează munca forțată la exploatarea pădurilor? Sau cu un răget de leu: „Eliberați-i pe tovarăşii noştri negri!" (opt negri americani, condamnați la moarte pentru crimă). Ori aluneca în reverie: vom cultiva caişi sub cerul liber în Leningrad şi grâu abisinian în mlaştinile din Karelia. Era lăsat întotdeauna să se ducă în Europa, scrisese despre Berlin şi despre Paris diverse infamii, dar întotdeauna cu detalii convingătoare, iar pătrunderea sa în Londra

industrială a numit-o, fără şovăială, „Orfeu în infern”. (Ar fi visat Vasili Kiprianovici să primească un ordin de plecare în delegație într-unul din aceste infernuri.) A putut să publice un articol cu titlul: „Instig la ură!”. Adesea răspundea la întrebările revistelor cu o umilință evident prefăcută: el cuprinde bogăția temelor literare doar asimilând cunoaşterea marxistă a istoriei, asta e pentru el apă vie. Sau aşa: noi, scriitorii, în prezent ştim mai puțin decât categoria superioară a intelighenției muncitoreşti. Dar şi, dimpotrivă: până acum – numai sabotajul a împiedicat literatura noastră să atingă rezultate mondiale, iar romancierii americani sunt doar hoții de buzunare ai vechii culturi.

Totuşi, dacă stăm să judecăm drept: cine nu e astăzi un ticălos? Pe asta se mențin toată ideologia şi toată arta. Nişte expresii standard de genul acesta fuseseră şi în lecțiile lui Vasili Kiprianovici, dar cum să faci altfel? Şi mai ales, mai ales dacă ai o mică pată în biografie. Scriitorul avea o pată neagră pe care o ştiau toți: în timpul Războiului civil el călcase pe alături, emigrase şi publicase acolo articole antisovietice, dar îşi dăduse seama la timp şi apoi îşi câştigase cu mari eforturi dreptul de a se întoarce în URSS. În ce-l priveşte pe Vasili Kiprianovici, exista un fapt aproape şters, totuşi o pată: proveniența din regiunea Donului. La

anchete, el ascunsese asta, deşi niciodată nu avusese nicio legătură cu niciun fel de albgardişti şi chiar era un liberal sincer (şi tatăl lui, în timpul ţarismului, tot liberal era, deşi era judecător); dar producea frică doar cuvântul: „Don”. Aşa încât, din punct de vedere politic, putea să-l înţeleagă pe Scriitor. Dar nu şi estetic: cum putea un om atât de talentat să bubuie cu un asemenea baros? Şi cu o asemenea însufleţire a stilului, de parcă îl purta vijelia sincerităţii.

Dacea Scriitorului era împrejmuită de un gard înalt de lemn, vopsit într-un verde închis, care nu bătea la ochi printre copaci, iar deasupra gardului nu se vedea nici casă, din cauza adâncimii terenului. Vasili Kiprianovici sună la portiţă. După un timp, deschise paznicul, un bătrân robust – un personaj din tablouri, cu aspect din vechiul regim, cu o splendidă barbă cam căruntă, despicată în două – unde mai găseşti un asemenea personaj acum? Acesta fusese prevenit şi-l conduse pe cărarea de nisip de pe lângă straturile de flori, în care erau şi trandafiri – roşii, albi, galbeni. Puţin mai departe se afla un crâng des de pini cu trunchiuri de bronz şi coroane înalte. În fundul grădinii se găseau şi brazi negri, sub care era o bancă.

Un aer impregnat de răşină. Linişte absolută. Da, aşa se poate trăi! (Se spune că şi la Ţarskoe Selo deţine o casă

bătrânească destul de plăcută.)

De la etaj coborî în antreu însuşi Scriitorul, foarte binevoitor, iar de la primele cuvinte şi gesturi se dovedi primitor, de o generoasă ospitalitate rusească, cât se poate de sinceră. Nu era gras, dar foarte masiv, cu o faţă mare şi urechi mari. La butoniera sacoului purta o insignă de membru al ŢIK[73].

Acest om, care împlinise de curând 50 de ani şi avusese parte de o aniversare fastuoasă, se vedea că se săturase deja de succese şi de faimă şi avea o atitudine de o simplitate aristocratică. Îl conduse pe musafir sus, la el, într-un birou spaţios, luminos, cu o sobă de teracotă din lespezi mari albe, care, de bună seamă, dă multă căldură; e plăcut aici iarna, să stai şi să priveşti pădurea înzăpezită. O masă de scris mare, de stejar, pe care nu sunt îngrămădite cărţi şi hârtii, un masiv serviciu de scris (reprezentând Kremlinul, probabil unul dintre cadourile de la aniversare), iar pe o planşetă mobilă – o maşină de scris descoperită, cu o foaie înăuntru. (Explică: întotdeauna scrie direct la maşină, fără un manuscris preliminar. Era ciudat că, în pofida corpului masiv, avea o voce de tenor.)

[73] ŢIK – Ţentralnîi ispolnitelnîi komitet (Comitetul executiv central).

Se aşezară în fotolii la o măsuță rotundă. Dincolo de o uşă mare de sticlă se vedea o terasă deschisă. Scriitorul fuma pipă, un tutun aromat, de calitate superioară. Părul lui neted, de culoare deschisă, nu era cărunt încă, era doar argintat puțin la tâmple, însă mult în spate, până în creştet, se întindea o chelie vastă. Sprâncenele cădeau puțin pe ochi, iar partea de jos a obrajilor şi bărbia, deja lipsite de contur, începeau să atârne.

Începură să vorbească foarte amabil, iar discuția era plină de miez. Scriitorul nu-şi nota nimic, însă prindea totul repede şi punea cu pricepere întrebările potrivite.

Vasili Kiprianovici expunea diverse tehnici de redactare a scenariilor: şi cel succint, scris cu zgârcenie, care lasă libertate deplină regizorului; şi cel emoțional, al cărui scop principal este doar de a-i molipsi pe regizor şi pe operator de o anumită stare de spirit; şi maniera vizuală detaliată, când scenaristul hotărăşte dinainte chiar şi imaginile care urmează să apară pe ecran şi chiar procedeul, panoramic sau de îmbinare la montaj, de trecere de la o imagine la alta. Se vedea că Scriitorul asimila bine toate acestea şi-i plăcu în mod deosebit ideea că scenariul trebuie să fie coordonat, în permanență, cu gestul.

— Da! preluă el ideea, cu pasiune. Aproape că acesta este

esențialul. Eu consider că gestul este prezent în fiecare frază, uneori chiar în cuvinte separate. Omul gesticulează fără întrerupere, dacă nu fizic, atunci întotdeauna psihic. Şi fiecare mediu social cere de la noi înainte de toate – gestul.

Se apropia deja ora cinci seara şi Scriitorul îl invită pe profesor jos, la ceai. Coborâră la parter, trecură prin salon – acolo se afla mobilă de anticariat, o canapea sculptată, fotolii, o ramă de oglindă cu ornament geometric, pe pereți atârnau două copii de tablouri, una după Fata cu piersici de Serov şi alta după un peisaj de Monet cu o velă roz. Se mai afla aici şi o sobă, la fel cu cea de sus, mare, de teracotă albă; după toate aparențele, încălzeau camerele fără să cruțe lemne.

Scriitorul îşi conduse oaspetele după un colț al sufrageriei, unde nu rată prilejul să se laude candid cu o noutate remarcabilă: un aparat de refrigerare electric, adus de la Paris.

În acest moment – ştia oare când era momentul potrivit pentru a veni să stea de vorbă? – apăru, într-o scurtă vizită, şi vecinul lui, Efim Martânovici. Alături de Scriitorul rasat, cu o statură considerabilă, statura lui era mică, aproape ca de gnom, dar se purta cu o importanță cu nimic mai prejos decât cea a stăpânului casei.

El avea vreo patruzeci de ani, era mai tânăr şi decât Vasili Kiprianâci, dar cât de mult reuşise în carieră! Numele lui răsuna ameninţător în literatura sovietică, e drept, numai până de curând, nu şi în prezent: critic marxist militant, cunoscut pentru articolele zdrobitor de distrugătoare la adresa anumitor scriitori şi victorios de laudative la adresa altora. În toate cazurile, cerea concluzii în spiritul luptei de clasă – şi le obţinea. El era pretutindeni: preda la Institutul Profesoratului Roşu[74], conducea departamentul de literatură al Editurii de Stat (adică de el depindea care scriitori să fie publicaţi şi care nu) şi tot el era directorul editurii Isskustro şi, în acelaşi timp, redactor la două reviste literare – pur şi simplu toate frâiele căruţei literare erau în mâinile lui, era periculos să-l ai ca duşman. El fusese şi membru în RAPP[75], condusese campania de distrugere a grupării lui Voronski şi a şcolii lui Pereverzev, iar după dizolvarea RAPP-ului se apucase fulgerător să lupte pentru „consolidarea forţelor

[74] Institutul Profesoratului Roşu era destinat să asigure pregătirea profesorilor de ştiinţe sociale pentru universităţi şi a cadrelor superioare de partid şi de stat.

[75] RAPP – asociaţie a scriitorilor proletari în perioada 1928-1932. Partidul bolşevic a susţinut această asociaţie pentru a lichida toate celelalte grupări literare. Ulterior, a fost dizolvată ea însăşi, constituindu-se Uniunea Scriitorilor.

comuniste pe frontul literar”. Şi pe absolut toate acestea le făcea atât de bine, încât iată că achiziționase alături o dacea frumoasă, nu mai rea decât aceasta, fără îndoială.

Vasili Kiprianâci, care, desigur, auzise de el, îl vedea pentru prima dată. O față lipsită de inteligență, ochi ageri, părul bătând în roşcat. Dacă întâlneşti unul de-ăsta în societate, chiar dacă e îmbrăcat cu un costum de bună calitate, nu ghiceşti că este slujitor al Muzelor, ci mai degrabă – un responsabil norocos al unui depozit de produse industriale, hai, în cel mai bun caz, contabilul unui trust. Totuşi: trebuie să se poarte cu el precum cu un brici ascuțit. Drumurile nu li se întretăiaseră până atunci, însă nu poți să ştii ce o să fie mai departe şi era bine pentru Vasili Kiprianovici că acest critic l-a găsit în vizită la Scriitor, bucurându-se de bunăvoința stăpânului.

Soția Scriitorului nu era acasă. Însă pe terasa de la primul etaj, în partea cu soarele cald aflat în declin, ceaiul fusese deja pregătit de către o servitoare în vârstă, cu o față simplă, din popor. Se aşezară în nişte fotolii împletite, confortabile. Pe masă fusese tăiată, pentru unt şi brânză, o pâine albă pufoasă, iar în nişte vase mici se aflau două feluri de biscuiți şi două de dulcețuri – de vişine şi de caise.

Vântul nu bătea. Coroanele pinilor se vedeau ca nişte

căciuli sus, sus de tot deasupra trunchiurilor de bronz croite curbat şi chiar fiecare acuşor de pe ramurile acelea era nemişcat. Zgomot nu venea de nicăieri.

Liniştea mirosind plăcut a răşină şi tihna saturau această izolare deplină de lume.

Băură câte puțin din ceaiul proaspăt, de un cărămiziu închis, din pahare aflate în suporturi crestate. Iar discuția, firește, abordă teme literare.

— De-a oftă Scriitorul, recunoscându-şi astfel propria imperfecțiune. Cât de mult ar trebui să scriem! Cu ce forță ar trebui să scriem! Suntem înconjurați de stima întregului popor, spre noi se îndreaptă atenția partidului, a guvernului şi distinsa atenție a tovarăşului Stalin însuşi...

Acest ultim fragment era potrivit, oare, într-o discuție la un ceai? Da, acum era la modă să se vorbească astfel şi la întâlnirile private. Iar Scriitorul, era clar pentru toți, se bucura de o oarecare favoare din partea lui Stalin. Nemaivorbind despre relațiile strânse cu Gorki.

— ... Să creezi artă de importanță mondială – iată problema scriitorului contemporan. De la literatura noastră, lumea aşteaptă modele – arhitectonice.

Şi mâinile lui, deloc puternice, chiar umflate şi înțepenite din cauza reumatismului, atât la încheieturi, cât şi la

degete, arătau că el este gata şi de un asemenea avânt. (Putea totuşi să fie chiar aşa de flămând? – înghițea tartinele aproape dintr-odată, una după alta. Se spunea că el improviza prelegeri întregi – despre kulebiaka[76], despre cegă...)

Ei bine, într-o asemenea temă Criticul nu putea nicidecum să nu intre!

— Da, de la noi se aşteaptă un realism monumental. Acesta este un tip de literatură şi un gen complet nou. Epopeea societății fără clase, literatura eroului pozitiv.

Naiba mai ştie, începea să ezite Vasili Kiprianovici. Oricât de primitiv ar suna – poate că asta e situația în prezent? Oricât de ciudat sună, adevărul e că la literatura dinainte nu te mai poți întoarce niciodată. Într-adevăr, se deschidea o Epocă absolut nouă, iar lucrul acesta era, după cât se pare, ireversibil.

Pe această terasă, la această masă, în lumina caldă şi tihnită, care strălucea în culorile dulceții, aveai pe deplin impresia că toate acestea fuseseră stabilite pe veci. Iar viața comună, rămasă în urmă, va încerca să ajungă la acelaşi nivel, să se modeleze după acest trai. Niciun fel de duritate a

[76] Plăcintă tradițională rusească, umplută cu carne, cu peşte etc.

vieții nu avea puterea de a ajunge până aici, niciun fel de ciocăneli şi bocăneli ale Cincinalului, deja încheiat, de altminteri, în 4 ani şi 3 luni.

Dar este oare ceva rău în elanul de a crea în artă forme epice?

— Iată, de exemplu, tragedia Annei Karenina – spuse cu un gest larg Scriitorul – în prezent este deja ceva sec, cu aşa ceva nu mai reuşeşti: roata locomotivei nu poate soluționa contradicțiile dintre pasiunea amoroasă şi oprobriul public.

Dar păzitorul oprobriului public parcă nu avea atitudinea atât de sigură şi de neclintită care se revărsa din articolele lui de până atunci. Dar nici nu avea această manieră amplă şi convingătoare, cum era a Scriitorului. El susținea, să zicem, un lucru total neîndoielnic: Aşa s-a călit oțelul[77] – iată culmea noii literaturi, iată noua epocă.

Era evident: Scriitorul nu era prieten câtuşi de puțin cu acest critic, însă era vecinul lui şi nu putea să i-o spună în față.

---

[77] Roman autobiografic de Nikolai Ostrovski (1904-1936), tânăr proletar, luptător în Armata Roşie, militant model al komsomolului şi al partidului bolşevic. Personajul principal, Pavel Korceaghin, a fost considerat prototipul „eroului pozitiv" în literatura proletcultistă şi modelul „omului nou al societății comuniste", devenind obiectul unui adevărat cult.

Nu începu o polemică în legătură cu Oțelul, dar o suci, spunând că nu orice noutate ne arată drumul înainte. RAPP-ul, de exemplu – care se înfățișa drept o noutate –, nu s-a dovedit un purtător de cuvânt al maselor largi şi s-a delimitat de ele printr-un zid de dogmatism.

Ah, nimerise – dar se pare că şi țintise! – într-o vulnerabilitate greu vindecabilă. Criticul se chirci ca o ciupercă apropiată de foc. Ah, cum s-ar fi mâniat cu un an în urmă! Dar acum – doar dădu înapoi, târâş, cu vocea lui scârțâită:

— Dar RAPP-ul a dat mult culturii noastre proletare. I-a dat o temelie solidă.

— Nu, nicidecum! Câtuşi de puțin! obiectă cu toată puterea Scriitorul, abia abținându-se să râdă din cauza schimbării care se petrecea cu interlocutorul său. Nu degeaba se afirmă bănuiala că în conducerea RAPP-ului s-au strecurat şi sabotori.

Da... Uite aşa...

— Şi ei au căutat o modalitate abilă de a compromite literatura noastră. Pe mine, de exemplu, m-au defăimat spunând că sunt reacționar şi burghez, ba chiar lipsit de talent. Iar criticul...

Făcu o pauză, holbându-se puțin la Critic şi, după cât se

pare, pregătind o lovitură. Dar nu, el avea suficient simț al umorului, aşa că o întoarse, într-un mod chiar inspirat:

— ... Criticul trebuie să fie prieten cu scriitorul. Atunci când scrii, este important să ştii că ai un asemenea prieten. Nu e acel Robespierre în Convenția artelor care, cu o privire care interzice, pătrunde în circumvoluțiunile tainice ale creierului de scriitor doar pentru a te încadra într-o clasă ori alta, iar tu poți să scrii cu pana, poți să scrii cu mătura – lui îi este indiferent.

Referirea la Robespierre era deja un atac frontal. Da, Epoca s-a rupt în două în mod respingător, iar acest Scriitor, dintr-un tovarăş de drum suspect, se pomenise nu ştiu cum într-o poziție mai sigură. Părea să aibă o independență cam misterioasă.

Şi, clipind din pleoapele fără gene, Efim Martânovici se zgribuli. Dar poate că nici nu e un prieten? Iar el venise ca să întrebe despre activitatea Scriitorului, despre planurile lui de creație. De altfel, Scriitorul, conform admirabilei sale generozități, nu ținea minte răul. Îi destăinui că în prezent prelucrează partea a doua a trilogiei sale despre Războiul civil:

— Acolo nu am arătat suficient rolul organizator al partidului. Trebuie să creez şi să adaug un personaj

bolşevic, curajos şi disciplinat. Dar cu inima ce faci? Da, eu iubesc şi Rusia. Din cauza asta nu am înțeles totul imediat, nu m-am împăcat imediat cu Revoluția din octombrie, a fost o greşeală cumplită. Şi am trăit ani grei acolo, în străinătate.

Spuse toate acestea cu uşurință, cu o voce vibrantă de tenor şi cu o generoasă sinceritate cuceritoare, arătând şi mai palpabil forța poziției lui solide în centrul literaturii sovietice. (Doar şi Gorki greşise la fel, în mod crunt, şi la fel emigrase.)

— Şi cine îndrăzneşte să vorbească despre lipsa de libertate a scriitorilor noştri? Păi eu, atunci când scriu, am anvergura amplă a cosaşului lui Kolțov[78], dezlănțuie-te, mână!

Şi fu crezut. Aceste cuvinte veneau din suflet. Da, era un om simpatic.

Iar chelia de pe capul lui distins lucea în mod cinstit, impresionant.

Numai că nu se vedea suficient de bine că el consideră stratul superior al intelighenției muncitoare mai bine informat decât el însuşi.

---

[78] Aleksei Vasilievici Kolțov (1809-1842), poet rus, în creația căruia un loc important îl deține reflectarea vieții țăranilor.

— Dar în literatură născocirea este, uneori, superioară adevărului. Personajele pot vorbi şi ceea ce nu au spus – şi asta e o revelaţie şi mai mare decât adevărul gol-goluţ, este o sărbătoare a artei! Eu, atunci când scriu, îl pătrund cu imaginaţia pe cititor şi văd în mod reliefat de ce anume are el nevoie.

Se luase cu vorba şi se adresa aproape numai lui Vasili Kiprianovici, cu simpatie:

— Limbajul operei este, pur şi simplu, totul! Dacă Lev Tolstoi ar fi gândit atât de limpede ca tovarăşul Stalin, nu s-ar fi încurcat în fraze lungi. Cum să te situezi mai aproape de limba poporului? Chiar şi la Turgheniev găseşti o franceză întoarsă pe dos, iar simboliştii tind de-a dreptul spre structura limbii franceze. Eu, recunosc, în Nouă Sute şaptesprezece – atunci eram încă boem, cu o pieptănătură îndrăzneaţă, dar timid, de fapt – am trecut printr-o criză literară. Vedeam că nu ştiu cu adevărat limba rusă. Nu simţeam ce modalitate de formulare a fiecărei fraze să aleg. Şi ştiţi ce anume m-a scos din impas? Studiul actelor judiciare din secolul al XVII-lea şi de mai devreme. Pe parcursul interogatoriilor şi torturilor la care erau supuşi grămăticii acuzaţi, se notau cu exactitate şi concizie vorbele lor. În timp ce era biciuit cu cnutul, era întins pe stâlpul de

tortură sau ars cu măturoiul aprins, din pieptul schingiuitului izbucneau vorbele cele mai neaoşe, urcând din chiar măruntaiele lui. Uite, asta da – noutate fierbinte! Asta e limba pe care ruşii o vorbesc deja de o mie de ani, dar niciun scriitor nu a folosit-o. Iată – turnă el din linguriță pe farfurioara de sticlă sucul gros de dulceață de caise –, iată, o asemenea ambră transparentă, o asemenea culoare neaşteptată şi o asemenea lumină trebuie să existe şi în limba literară.

În vasul de cristal, fiecare caisă arăta ca un soare condensat. Dulceața de vişine avea şi ea o culoare enigmatică, imperceptibil diferită de un bordeaux închis – dar nu, nu se compara cu cea de caise.

— Dar iată că uneori şi din partea actualului public cititor provincial ne parvine o scrisoare într-o limbă de la începutul lumii. Nu demult, am primit o scrisoare de la un constructor la o fabrică din Harkov – ce îmbinare samavolnică de cuvinte, şi totuşi cuceritoare, şi ce stăpânire a lor! L-ar face invidios şi pe un scriitor! „Nu le-am destăinuit cugetările mele”... „am găsit o pricină de-a evita”... Sau: „În viața noastră nu mai rămânea niciun fel de râvnă”... Cum vă place? Numai o ureche care nu e supraîncărcată de livresc poate inspira aşa ceva. Dar şi ce vocabular, să-ți lingi

degetele: „mi-am găsit loc de şedere”, „ne-am deprins cu munca”, „n-avem un reazem”, „am ajuns complet fără ciorapi”... Aşa ceva nu inventezi, chiar de înghiți şi penița, cum spunea Nekrasov. Dar dacă un om îți dă asemenea întorsături de frază – trebuie să ți le însuşeşti, să ți le însuşeşti...

— Le răspundeți acestora? întrebă Vasili Kiprianovici.

— Ce să răspunzi, nu e vorba de răspuns. Importantă este găselnița de limbaj.

1994

E TOTUNA

1

În regimentul lor de rezervă, cina era servită la şase seara, deşi stingerea era tocmai la zece: cineva considerase, în mod just, că înainte de culcare nu-ți mai este chiar aşa de foame, iar după asta – se şi doarme prea mult.

Deşi stingerea se dădea la zece, în serile întunecoase de noiembrie niciun fel de instrucție politică nu era de ajuns pentru a umple timpul, iar lumina în cazărmi era palidă, astfel încât pe soldați nu-i deranja să se culce înainte de stingere, de aceea şi apelul de seară era făcut mai devreme.

Comandantul companiei, locotenentul Pozuşcean, ținut în frâu nu atât de serviciul militar – prin şcoală fusese lăsat să treacă în pripă – cât de conştiința datoriei sale şi a momentului îngrozitor pentru Uniunea Sovietică, înghițea cu amărăciune comunicatele radio despre luptele de la Stalingrad; după cum se vedea, noi rezistam cu chiu, cu vai, şi el chiar voia ca regimentul lor să fie trimis acolo;

locotenentul nu-şi găsea liniştea în aceste seri palide. Şi nici să adoarmă nu putea. Iar astăzi, la ora unsprezece seara, porni deodată să verifice încăperile regimentului.

În camerele în care se aflau primul şi al doilea pluton dormeau toți, iar becurile albastre de camuflaj, de putere mică, erau aprinse. Sobele închise la culoare se răciseră (camerele erau încălzite cu sobe de tinichea cu nişte coşuri de fum provizorii, care ieşeau prin fereastră: vechea instalație de încălzire „Amos” nu mai funcționa de multă vreme în această clădire).

Iar în camera celui de-al treilea pluton, nu numai că ardea focul în sobă, dar cinci soldați ai Armatei Roşii, cu pufoaicele lor de culoare închisă şi pantaloni vătuiți, stăteau în jurul ei, aşezați direct pe podea.

La intrarea locotenentului – tresăriră. Săriră în picioare.

La început, locotenentul nu dădu importanță reacției lor, le acordă permisiunea să se aşeze, dar îi mustră cu voce joasă, ca să nu-i trezească pe ceilalți: de ce nu dorm? şi de unde au procurat lemnele astea?

Soldatul Harlaşin răspunse imediat:

— Am adunat surcele, toa ree locotenent. Când am mers la poligon.

Aşa deci.

— Şi de ce nu dormiți? Aveți prea multă putere? Trebuie păstrată pentru front.

Mormăiră-bălmăjiră ceva, dar nimic limpede.

Treaba lor, la urma urmelor. Îşi povestesc unii altora cine ştie ce istorii cu femei.

Deja se întorsese să iasă, dar avea o bănuială. Aşa de târziu? (Şi doar ei nu-l aşteptau în niciun caz.) Iar în sobă – focul nu e puternic, nu prea te poți încălzi.

— Oderkov, deschide portița.

Oderkov stătea chiar lângă portiță, dar parcă nu înțelegea: care portiță?

— Haide, Oderkov!

Dar tot aici, îşi dădu seama locotenentul, stă şi sergentul Timonov, comandantul de grupă.

Soldații încremeniră. Nimeni nu se mişca.

— Ce-i asta? Deschide, am spus.

Oderkov ridică o mână ca de plumb. Apucă zăvorul şi îl saltă în sus cu mare greutate.

Ei, uite că a ajuns la capăt.

Şi la fel de greu – trase, trase uşa spre el.

În sobă, printre cărbunii încinşi, se afla o gamelă rotundă soldățească, înnegrită de fum.

Şi – în ciuda mirosului neplăcut al moletierelor întinse la

uscat prin cameră – se simțea o adiere caldă şi umedă.

— Ce fierbeți aici? întrebă locotenentul Pozuşcean cu voce scăzută, ca să nu trezească plutonul, însă foarte severă.

Şi deveni clar pentru toți cinci că n-aveau cum să scape, nu puteau evita să răspundă.

Timonov se ridică în picioare. Şovăitor. Încercă să ia poziție de drepți şi să salute, dar mâinile i se îndoiau. Se dădu cu un pas mai aproape de locotenent, ca să-i spună mai încet:

— Scuzați, toa ree locotenent. Noi am fost de serviciu astăzi la bucătărie. Ne-am luat nişte cartofi cruzi, puțini de tot.

Sigur că da! – abia acum pricepu Pozuşcean: începând de astăzi şi până mâine batalionul lor era de serviciu pe regiment şi el uitase, înseamnă că plutonierul companiei lor a dat ordin să trimită o echipă la muncile de la bucătărie. Şi uite că trimisese...

Nu în ochii locotenentului se făcu întuneric – ci în piept. Se ridică un fel de tulburare. O murdărie.

Şi, fără cuvinte de ocară, dar cu o voce suferindă şi la fel de înceată, le reproşă soldaților, care se ridicaseră deja în picioare:

— Dar – ce-i cu voi?? Voi înțelegeți ce faceți? Nemții sunt

deja în Stalingrad. Țara se sufocă. Fiecare grăunte este drămuit! Iar voi – ce faceți?

Unor oameni atât de lipsiți de memorie, de conştiință, de responsabilitate – ce le mai poți băga în capetele confuze?

— Timonov, scoate gamela.

Era şi o mănuşă acolo. Timonov apucă toarta încinsă şi, încercând să nu atingă cărbunii, o ridică şi o scoase cu grijă.

Partea de jos a gamelei negre mai avea puncte de cenuşă încinsă.

Acestea se stingeau treptat. Timonov stătea cu gamela în mână.

Iar ceilalți patru – aşteptau dezastrul.

— Pentru asemenea fapte – se ajunge la judecată! spuse locotenentul. E foarte uşor şi simplu. E de-ajuns să transmit numele voastre la Biroul Politic.

Acum – avea încă un sentiment neplăcut. Iată ce anume: chiar Timonov fusese la locotenent cu o rugăminte: dacă nu cumva era posibil să trimită din partea regimentului la colhozul lui, în Kazahstan, o scrisoare de susținere a familiei, care era asuprită pentru ceva anume, Pozuşcean nu-şi amintea pentru ce, era clar doar că nu-l putea ajuta, statul-major al regimentului nu semna documente de acest

fel.

Şi acum acestea se legau în mod ciudat: fie Timonov devenea şi mai vinovat, fie, dimpotrivă, mai puțin vinovat.

Cartofii erau fierți în coajă. La prima vedere, erau cam douăzeci, nu prea mari.

Şi miroseau enervant.

— Du-te să arunci apa în chiuvetă şi vino aici, repede.

Timonov plecă, doar că nu prea repede.

În lumina insuficientă, locotenentul examină fețele soldaților lui, care tăceau. Ele exprimau tristețe, dar aveau şi ceva greu de descifrat. Buzele strânse. Privirea în jos ori într-o parte. Dar să citeşti de-a dreptul părere de rău la cineva – asta nu.

Ce-i de făcut? Ce-i de făcut?

— Dacă începem să furăm avutul statului – o să reuşim oare să câştigăm războiul? Numai gândiți-vă puțin!

Fețe stupid impenetrabile.

Şi doar cu ei mergem înainte. Să învingem. Ori să suferim o înfrângere.

Se întoarse Timonov cu gamela. Cine poate spune dacă sunt toți cartofii la locul lor?

Fierți pe jumătate.

— Mâine o să avem o explicație în prezența comisarului,

le spuse locotenentul celor patru soldați. Mergeți la culcare. Iar lui Timonov: Tu vino cu mine.

Pe coridor îi ordonă:

— Trezeşte-l pe plutonier şi lasă gamela în răspunderea lui.

Iar el stătu mult timp fără să doarmă: cazul este îngrozitor şi, în plus, este chiar în compania lui! iar el era să nu observe. Poate că şi înainte s-a mai întâmplat asta? Se ţin lanţ ilegalitatea şi hoţia, iar el nici nu observa, a aflat din întâmplare.

Dimineață îl supuse la un scurt interogatoriu pe plutonierul Guskov. Acesta se jură că nu ştiuse nimic. Şi că nu se întâmplase nimic asemănător până acum în regiment.

Însă, privind cu atenție fața zâmbitoare a lui Guskov, cu ochi mici şi vioi, Pozuşcean se gândi pentru prima oară: ceea ce îi plăcuse la Guskov – simțul practic țărănesc, prudența şi plăcerea pentru orice lucruri greu de făcut, care uşurau atât de mult viața unui comandant de regiment – nu presupunea oare şi viclenie?

Dimineața devreme, înainte de micul dejun, locotenentul se duse la comisarul de batalion Fatianov. Acesta era un om curat precum cristalul, neobişnuit de simpatic, sincer, cu ochi mari şi cinstiți. Ținea în mod remarcabil şedințele de

instruire politică pentru soldați – fără să-i bată la cap, fără prezentări învățate mecanic.

Statul-major al batalionului lor avea la dispoziție două cămăruțe într-o casă mică, de partea cealaltă a unui câmp întins, unde era aliniat regimentul de rezervă atunci când era nevoie – pentru defilare.

Dimineața mohorâtă de noiembrie era umedă, ploua mărunt şi des. (Dar cum o fi vremea astăzi acolo, pe la Stalingrad? Comunicatul de dimineață nu spusese nimic limpede.)

În prima cameră se aflau doi furieri în vârstă, care nu se mişcară când intră locotenentul. Comisarul e aici? – ei făcură semn din cap spre a doua cameră.

Bătu. Întredeschise uşa.

— Permiteți să intru? duse mâna cu precizie la tâmplă (gestul acesta începuse de-acum să-i iasă bine). Permiteți să vă vorbesc, toa ree maior?

Maiorul Fatianov stătea la măsuța comandantului de batalion, dar într-o parte a ei. Comandantul nu era acolo. Iar la a doua masă, mai mare, încărcată de hârtii, la fereastră – stătea liniştitul, blajinul căpitan Kraegorski, şeful statului-major. Maiorul era fără manta, dar avea cascheta pe cap, iar căpitanul era îmbrăcat de interior, se vedea părul

puțin grizonant tuns cu grijă şi pieptănat spre tâmple.

— Ce ai să-mi spui, locotenente? întrebă maiorul, binevoitor ca întotdeauna şi puțintel amuzat dinainte, lăsându-se pe spătarul scaunului.

Pozuşcean îi raportă cu emoție totul. Cartofii luați din bucătărie, vreo două kilograme, în buzunare. Şi există bănuiala că asta s-a putut întâmpla şi în alte ture de serviciu la bucătărie. Şi, e posibil, şi în alte companii. Cazul este cu adevărat pasibil de judecată, dar nici nu se poate hotărî să facă asta. (Nu numai că îi este milă de ei, proştii, însă ar fi nechibzuit ca, mergând pe front, să-şi rărească singuri formația regimentului.) Dar ce măsuri trebuie luate? cum să fie pedepsiți? Să faci cazul public – pe regiment? pe batalion? să nu-l faci public?

Ochii mari şi senini ai maiorului se îngustară. Îl privi aspru pe locotenent. Se gândea.

Sau poate nu se gândea?

Nu răspunse foarte repede. Mai întâi răsuflă adânc. Duse mâna la ceafă – şi cascheta lui abia se mişcă, aducând cozorocul spre frunte. Mai răsuflă o dată.

— Cazul este exemplar, spuse el cu mare severitate.

Şi tăcu o vreme.

Chibzuia vreo măsură? O pedeapsă?

— Uite, tu, locotenente, în vara lui patruzeci şi unu nu erai cu noi când am bătut în retragere. Nu ai văzut depozitele incendiate. Şi pe lângă asta – cât au furat cu toţii. Şi în oraşe, şi chiar în armată. Ce şterpeleală a fost, măiculiţă mamă!

— Da, n-am văzut asta, toar se maior. Însă ştiu din şcoala militară: se fură. Şi intendenţii, şi la bucătărie, toţi până la plutonieri. Noi, elevii, eram întotdeauna ca nişte câini flămânzi şi ni se fura totul. Astfel, cu atât mai mult trebuie să luptăm cu aceste practici! Dacă toţi vor fura, vom slăbi noi înşine picioarele armatei noastre.

Maiorul căscă uşor.

— Da-a-a. Tu vezi lucrurile corect. Educă-i în acest fel pe soldaţi, căci instructorul politic al companiei tale este slab.

Locotenentul stătea, puţin descurajat. Aştepta de la comisar o decizie dură şi neîntârziată – iar el o scălda. Oare comisarul însuşi vorbise în acest mod la şedinţele de instruire politică?

În acest moment, uşa se deschis cu putere şi intră în grabă plutonierul batalionului, îmbrăcat cu o pufoaică nou-nouţă. Iar în mâna stângă ducea de toartă o gamelă soldăţească rotundă, la fel cu cealaltă, fără capac, numai că aceasta era perfect curată, verde-oliv.

— Tovarăşe comisar! agită el mâna dreaptă spre căciula cu urechi, mostra! Binevoiți să gustați.

O mostră trebuia să ia comisarul unității care era de serviciu pe regiment. Dar aici mostra era mai mult de jumătate de gamelă de caşă de grâu, cu foarte mult unt, de nevăzut la cantina regimentului.

— Da-a-a, făcu pentru a doua oară comisarul, apoi îşi luă cascheta de pe cap şi o aşeză pe masă. Rămase descoperit părul lui blond-deschis ondulat, care îi dădea întotdeauna un aspect plăcut şi inspira simpatie.

Plutonierul puse cu grijă gamela pe un colț liber al mesei. Şi alături întinse trei linguri de lemn, în culori încă vii.

— Vino să te aşezi, căpitane, îl rugă comisarul pe şeful statului-major. Şi Kraegorski se apropie cu tot cu scaun.

Plutonierul salută şi ieşi.

Din gamelă se ridicau aburul şi o aromă minunată.

— Comandantul batalionului nu e aici, stai şi tu cu noi, locotenente, îl invită comisarul binevoitor, iar ochii lui senini sclipeau parcă de ironie. Nu la adresa locotenentului Pozuşcean, nu...

Nu!!

— Mulțumesc, articulă cu greutate Pozuşcean. Gâtul lui era strâns, aproape blocat.

Şi, ducând mâna la cozoroc, spuse cu o amărăciune nemaiîntâlnită:

— Permiteți să plec?

Maiorul Fatianov privi luminos, aprobator, prietenos şi înțelegător.

— Viața îşi urmează cursul, spuse el încet. Nu o întorci atât de simplu, e totuna. Natura umană nu o poți schimba nici în socialism.

Miji ochii cu viclenie:

— Iar cartofii – să-i dai înapoi, să-i termine de fiert. Ar fi păcat să se piardă.

Locotenentul salută încă o dată, se întoarse pe piciorul stâng şi împinse uşa.

2

N-o să vă vină să credeți, însă chiar înainte de război, de la gurile Angarei până la gurile Ilimului, şlepurile încărcate cu sare erau trase de edecari: cu odgoane, ajutându-se pe alocuri de cai, şi la unele brațe ale fluviului aşteptând vânt prielnic. Mergea destul de bine, făceau trei transporturi pe sezon.

Apoi fusese pusă la punct, aşa cum trebuie, pe Angara, o companie mică de navigaţie, unde Anatoli, după şcoala medie tehnică, condusese încă vreo doisprezece ani până la Enisei diverse vaporaşe. Iar în 74, când începuseră să ridice un baraj aproape de Boguceanî, nu mai rămăseseră nici compania, nici hidrocentrala electrică, nici urmă de ceva. Chiar mai dinainte, construiseră mai în sus barajele Bratsk şi Ust-Ilimsk, făcând fluviul navigabil numai pe ultimele patru sute de verste ale lui – însă viabil, nu paralizat, doar pe două sute de verste până la Kejma; cel care de mult nu mai era Tolik (avea acum cincizeci de ani) conducea tot ce se nimerea.

Aşa stăteau lucrurile şi în prezent. El era şi căpitan, şi timonier, stătea la cârmă în cabină îmbrăcat cu o tunică albastră extrem de uzată, conducea şalupa şi îi ducea pe oaspeţii din salonul de jos. Şi suferea din inimă, ca pentru sine însuşi, pentru această ultimă parte a albiei râului în malurile lui adevărate, încă neîntinate: o să-i convingem, n-o să-i convingem? o să reuşim, n-o să reuşim?

Gemuleţul lateral era dat la o parte şi se simţea aici adierea familiară a râului.

Uite, pe Lena încă se păstrase totul – şi geamăndurile, şi aliniamentele, acolo numai curse de-ai prinde, că poţi obţine

şi o locuință. Dar aici în ultimii douăzeci de ani nici balizele n-au mai rămas, deşi adâncimea de siguranță nu este decât de 60 de centimetri. Conduci din memorie, din pricepere, aproximând din ochi: fiecare meandru trebuie văzut din timp unde coteşte. Mergi şi descifrezi râul: toate cele cincisprezece vaduri pietroase până la Kejma, cu mici diferențe de nivel. Niciun fel de deal de-a lungul malului, de stâncă, de promontorii, gurile râului nu le confunzi unele cu altele, numai ochiului străin i se înfățişează toate otova, ca oile sau ca elanii în turmă.

Însă elanii şi urşii încetaseră să traverseze înot Angara: din cauza hidrocentralei electrice Ilimsk, apa se răcise puternic. Pe Lena apa este mult mai caldă.

Căpitanul îşi iubea numai Angara lui, ca pe o soție pe care nu ar fi schimbat-o cu alta.

Pe vestitul fluviu ziua însorită se aprindea lent şi petele de lumină se aşterneau pe suprafața apei.

Un fuior de nori albi se întindea până departe, dincolo de malul drept. Curând însă avea să dispară.

În iunie, apa Angarei este întotdeauna liniştită. Dar de la jumătatea lui august vântul din nord va mâna valuri mari. În august se topesc şi zăpezile Munților Saian, se pornesc puhoaiele.

Uşița îngustă şi joasă dinspre scara interioară se deschise. Prin ea se strecură maşinistul Hripkin: capul ca o bombă, trunchiul – altă bombă. Se aşeză pe o mică banchetă laterală. Un al treilea n-ar mai fi avut unde să stea în cabină, n-avea decât să proptească uşița cu spinarea.

— Ei, ce se întâmplă pe-acolo, Semion?

Semion, deşi era un om greoi, ciufulit, negru, cu fața lată, avea ochii ageri, isteți:

— Pe cine interesează lucrurile serioase în zilele noastre, Anatoli Dmitrici? Valentina Filippovna abia a ajuns, iar Stepura cară deja sticlele de băutură, încă de dimineață. Ba şi domnul ministru, cred, trage cu ochiul la o gustare.

Căpitanul începu să vireze spre malul drept, cu o pantă abruptă şi golaşă în depărtare.

Aici nu fusese dintotdeauna un loc despuiat. Se întindea taigaua de pini, ehei! În această zonă fusese stabilită o bază de exploatare a lemnului. Locul nu era considerat zonă inundabilă, intra în categoria a doua, cu lemn prețios. Şi smulseseră absolut totul. Iar după pin – alt pin nu mai creşte, aşteaptă plopul de munte. Pinul nu se scufundă, aşa că-l trimiseseră cu plutele.

— Toți pinii de aici, oftă el, s-au împotmolit fără noimă la Boguceanî. Iar în alte locuri – câtă zadă au doborât! Câți

mesteceni! Numai că ăştia se scufundă, iar mijlocul de transport lipseşte. Aşa că şi acum stau şi putrezesc.

Tăcu un timp.

— Da, putrezesc cât vezi cu ochii.

— Când s-a întâmplat asta? întrebă Hripkin cu vorba lui repezită.

— Cu zece ani în urmă. Şi cu şapte în urmă.

— În timpul perestroikăi deja?

— Şi în timpul ei. Au cărat şi au tot cărat convoaie. Pe tot cursul fluviului, de aici până la Boguceanî, au răspândit 27 de baze de exploatare.

Şi câtă pădure viguroasă se mai află sus, pe dealuri.

Trecu spre malul stâng: mai la dreapta zărise apa învolburându-se într-un loc puțin adânc, pe pietriş.

În mijlocul curentului – prora n-o tulbură şi n-o răscoleşte.

Iar în apă – mai persistă un albastru transparent.

Şi în cabină se făceau simțite vibrațiile uniforme ale motorului.

— De m-ar fi întrebat pe mine, i-aş fi lămurit o mulțime de lucruri, încercă să spună Hripkin.

Căpitanul se gândea. Fără să se întoarcă, zise:

— Bine, du-te să te răcoreşti măcar, îți verşi năduful,

numai vezi, nu strica totul. Îi ştim noi pe cei ca tine...

— N-am eu încredere în niciun fel de conducere, nici veche, nici nouă.

Căpitanul se întoarse, nu era nicidecum de acord, dar spuse cu blândeţe:

— Nu, nu spune asta, cu cea nouă se poate vorbi.

Maşinistul încă stătea, se uita la apă.

Coborî pe scăriţă.

Ieşi în partea din faţă a salonului. Cu faţa spre el, stăteau câteva persoane, în fotolii îmbrăcate în piele şi prinse în şuruburi. Alături de ministru – un om solid, sănătos tun, îmbrăcat cu un costum de vară de culoare deschisă – se afla Valentina Filippovna. Ea ţinea pe genunchi nişte hârtii, dar vorbea fără să se uite în ele, fără pauze, cu energie. În spate stăteau doi membri ai suitei: unul – cu umeri largi, de sportiv, un taur; celălalt – cu un bloc-notes mare, deschis. Iar puţin într-o parte – Zdeşnev de la raion şi unul din Irkutsk, uscăţiv, într-un costum negru.

Şi mai în fund încă, în spatele fotoliilor, se afla o masă, şi ea fixată în şuruburi, acoperită deja cu o faţă de masă albă; doi ospătari cu şorţuri albe aduceau farfurii, sticle, pahare şi le aşezau pe masă, iar grăsanul Stepura, cu părul cărunt tuns chilug, cu un tricou de fotbal american, multicolor, pe

sub o vestă deschisă, dădea dispoziții încet, dar gesticula ferm cu mâinile şi cu mişcări repezi.

Maşinistul s-ar fi oprit cu plăcere să asculte, însă mutra lui nu era adecvată asistenței. Şi mai plăcut ar fi fost să spună şi el vreo două, dar e mai bine să nu te amesteci.

Şi – încet, greoi, păşind pe câte o treaptă – plecă mai departe în jos, în sala motoarelor.

Valentina Filippovna era preşedinta comitetului de raion al apărării mediului înconjurător şi al exploatării raționale a naturii. Deşi era încă foarte tânără, nimeni nu-i spunea „Valia”. Avea o față deschisă, o privire directă fără niciun fel de cochetărie femeiască şi i se adresa răspicat oaspetelui de vază:

— Construcția hidrocentralei de la Boguceanî a început chiar cu doi ani înainte de a fi fost gata proiectul, aşa de tare s-au grăbit. Dar astăzi şi proiectul de mult este uzat moral, din cauză că se lucrează la ea deja de douăzeci de ani. Mor toți sturionii, chiar la nivelul intermediar, până la care a ajuns barajul în prezent. Mor şi zeci de mii de bizami. Şi, aproape de baraj, apa se acoperă cu alge şi transformă Angara în mlaştină.

E puțin spus că ministrul asculta atent, asculta cu condescendență. Clătina din cap, ca şi cum nu ar fi putut să

creadă. De vreo două ori îi făcu semn secretarului său, un om slab, cu o față lungă şi inteligentă, iar acela se grăbi să noteze.

Ea vorbea cu atâta pasiune, ținând degetele la baza gâtului, ca despre propria-i soartă.

— Şi acum, dacă se aplică ultimul decret al guvernului de a termina centrala, ridicând barajul până la nivelul prevăzut, vor fi inundați încă un milion şi jumătate de kilometri pătrați; şi mai mult de unsprezece milioane de metri cubi de turbă. Iar zăcământ de magnezit – câteva sute de milioane de tone...

— Notează şi minereurile! indică ministrul peste umărul secretarului.

Era de vârstă mijlocie, plin de viață. Cravata slăbită, după moda nouă, şi nasturele de sus al gulerului descheiat. Stătea picior peste picior, balansând uneori unul dintre ele.

Dincolo de ferestrele mari şi curate ale salonului, pe ambele părți – aproape, puțin mai jos –, curgea foarte repede apa de un albastru-cenuşiu a râului, iar ceva mai departe se perindau malurile ba deluroase, ba acoperite de lunci.

Motorul şalupei nu le deranja conversația.

Valentina Filippovna, ea însăşi chimist tehnolog, cu Academia de Inginerie Forestieră absolvită şi cu stagiu

efectuat într-o secție, îi explica distinsului oaspete, fără întrerupere şi neobosită – cu o speranță sporită –, care sunt dezastrele acumulate mai dinainte în instalațiile de epurare ale hidrocentralelor din Bratsk, Ust-Ilimsk şi ale combinatului Baikal şi cum, printr-un mod irațional de epurare chimică, sunt distruse rezultatele epurării biologice.

Se simțea la ministru o siguranță calmă, temeinic dobândită. Un om ca acesta, dacă se apucă de un lucru, nu îl duce oare la bun sfârşit?

...Şi încă un lucru: lemnul tăiat în grabă, iar acum scufundat, îi transmite Angarei descompunerea de la fundul apei, fenol, terebentină – şi iată că Angara, nespus de curată odinioară, este pe punctul de a trece de la categoria a cincea la categoria a şasea, cea mai gravă, de pericol ecologic. Dar, dacă s-ar opri construcția hidrocentralei de la Boguceanî, s-ar mai putea salva cel puțin două sute de kilometri din Angara cu apă curgătoare, unde va avea loc o auto-curățare. Altfel – este terminată toată Angara: şi aici apa va deveni stătătoare...

În serviciul ei, deşi nu de multă vreme, Valentina Filippovna văzuse şefi perfect imperturbabili, chiar dacă totul s-ar fi prăbuşit sub ochii lor. Era o întreagă şcoală aşa, şi ca grad – toți importanți, din altă categorie decât noi. Dar

acesta nu este aşa. Nu este aşa. Şi cât de sus este plasat! Dacă o să vorbească el... Şi faptul că are un aspect tânăr şi parcă vesel – tot te încurajează cumva.

Descurcărețul Stepura, terminând de aranjat totul acolo, în spate, pe masă, se apropie şi, preocupat să atenueze eventuala oboseală a oaspetelui, îi invită, dacă nu să întrerupă complet conversația, atunci măcar să continue discuția la masă. (Se uită chiorâş o dată, de două ori: şi ce se bagă aici activista asta, o să strice tot?)

Dar ministrul refuză ferm, voia să mai audă şi alte voci.

Omul acela uscățiv, într-un costum negru, reprezentantul guvernatorului, tăcuse tot timpul, dar privise cumva sarcastic.

Atunci începu să se agite pentru a interveni şeful administrației acestui vast raion fluvial – Ivan Ivanîci Zdeşnev. El nu ajunsese nici la rangul de administrator, avea o față simplă, cu nasul cârn, un vestonaş care nu era de gală şi pantaloni de culoare diferită. Dar se forța să amintească importanța postului său, gravitatea actuală a nenorocirilor şi rangul înalt al interlocutorului:

— Înțelegeți, desigur, că eu, ca primar al acestor locuri, îndur un mare „presing” din partea populației. Noi toți vom deveni ostaticii hidrocentralei de la Boguceanî, indiferent

dacă va fi sau nu va fi terminată. Dacă va fi terminată, atunci traiul nostru se va înrăutăți.

Şi, privind cu atenție, încercă să desluşească pe fața ministrului dacă nu cumva se exprimase prea dur, dacă nu întrecuse măsura.

Însă ochii ministrului erau plini de gravitate şi de înțelegere. Nici urmă de mânie.

Iar secretarul, în spatele lui, scria totul în carnețel.

Ivan Ivanîci pricepea că există o limită a argumentelor admisibile şi că nu se poate să discute prea înflăcărat. Cu toate acestea...

— Iată, Starîi Keul a fost evacuat din zona inundabilă... Asta n-a reuşit prea bine. Satul are trei sute de ani. Oamenii nu pleacă – şi basta. Atunci au început să le dea foc la izbe – iar ei s-au apărat cu furci şi topoare. De acord, cimitirul lor a fost lăsat acolo deocamdată. Însă oamenii au fost mutați în Novâi Keul. Şi acesta s-a dovedit a fi pe un teren alunecos: nu se pot construi pivnițe.

Nu, ministrul nu se supără nici de data asta. Era un om înțelegător. Aşa încât Ivan Ivanîci îi mai prezentă un caz, avea multe astfel de exemple:

— Iar în satul Kata – râuşorul Kata este taman în fața lui Iodorma, acolo unde mergem noi – o bătrână nu le-a permis

să-i dărâme izba: „Omorâți-mă aici, pe loc!”. Au lăsat-o în pace... Şi uite că ea prinde mihalți în timpul iernii, îi stivuieşte în magazie. Şi i se aduce pâine cu elicopterul, în schimbul mihalților.

Înțelegând însă că s-a întins la vorbă, deja prea spusese totul pe şleau, adăugă:

— Binevoiți să mă iertați. Dar, ca primar preocupat de „imegi-ul” meu, nu îmi permit să tac...

De fapt, şeful sosit nu era ministru, ci doar un adjunct, dar adjunct al unui ministru plasat foarte, foarte sus. Venise aici cu afaceri legate de privatizarea enormului şi greoiului Combinat de industrie forestieră, care trebuia neapărat şi urgent privatizat – urgent deoarece privatizarea avea nu numai mulți prieteni, ci şi nu mai puțini duşmani. Un asemenea monstru – nu-l cumpăra şi nici nu se încurca nimeni cu el; soluția găsită era să fie împărțit în 42 de întreprinderi. Ultimele luni fuseseră în întregime ocupate cu realizarea acestei operațiuni, ministrul adjunct venise doar pentru a încheia mai repede formalitățile finale. Şi îndeplinise cu succes acest lucru, ştia că îşi va bucura superiorii. Iar în aceste zile îl tot îndemnaseră să facă o plimbare pe Angara şi, într-adevăr, cum să nu facă o plimbare? Şi astăzi, în ultima zi petrecută aici, iată că

porniseră cu şalupa. Dar de unde apăruse această femeie, cine o adusese aici? Şi cât de repede mai dă din gură! Nu e măritată, sau ce? Până acum nu avusese cunoştinţă de niciun fel de problemă cu o hidrocentrală situată la gurile fluviului – şi acum, poftim...

Iar şalupa îşi continua drumul, încă nu ajunseseră până la Iodorma, şi Stepura, cu energia lui, convinsese grupul să se aşeze la masă. El trebăluia cu sârg, era vesel, ca la o mare sărbătoare, deşi ziua era din cele mai obişnuite. Începem cu şampanie?

Săriră dopurile de la două sticle, se turnă vin în pahare. Valentina Filippovna, la început, nici nu vru să se aşeze la masă, refuză multă vreme cu severitate.

Pe Stepura, grăsun, cu capul lui rotund, energic, deşi avea peste cincizeci de ani, isteţ la vorbă – cine nu-l ştia în Ust-Ilim încă de la început, cu douăzeci de ani în urmă, ca electrician, când lucra cu colegii lui, atârnând deasupra Angarei, pe cabluri? Atunci alcătuiseră aici o echipă din cei mai buni din toată Uniunea şi fusese primit şi el. Iar apoi începuse să studieze dreptul la fără frecvenţă, fusese desemnat pentru un post în procuratură, după care fusese retrimis la combinat. Atunci începuse să conducă ba administrativul, ba personalul, ba chiar secţia întâi – el

semna şi autorizațiile celor care puteau să plece din Ust-Ilim înapoi în Rusia, fusese chiar numit director adjunct al Complexului forestier. Când totul prinsese a se clătina, devenise simplu director de hotel; tot echipamentul de aici era de la el, uite că toarnă vinul, şi uite că serveşte mâncarea, iar ajutoarele lui sunt pline de zel.

Dar, înainte ca veselia să devină generală, reprezentantul guvernatorului, care tăcuse până atunci, reuşi să-i spună posomorât două-trei lucruri în plus superiorului aflat în vizită; de acesta depindea ce se va raporta mai sus. Se construiseră atâtea centrale electrice în regiunea Irkutsk, încât aproape cincizeci la sută din capacitatea sistemului energetic stătea pe loc deja de trei ani: fusese planificat ca ea să servească uzinele de aluminiu, dar acestea nu aveau să fie construite nici în douăzeci de ani de-aici încolo. Acum, dacă va fi terminată hidrocentrala de la Boguceanî, unde va fi trimisă această electricitate? Poate în China, dar linia de înaltă tensiune care va trebui să traverseze taigaua din jumătate de Siberie va deveni mai scumpă decât însăşi terminarea lucrărilor la hidrocentrală.

Ministrul era uimit. Părea imposibil de crezut, însă interlocutorul său era o persoană absolut oficială. Situația se complica şi mai mult.

— Da, desigur, răspunse el serios, cu o voce de bas. Desigur, aceste argumente raționale trebuie luate în considerare.

Atunci reprezentantul guvernatorului explică mai departe că autoritățile din Krasnoiarsk erau cele care îmboldeau la încheierea lucrărilor: ele colonizaseră acolo douăzeci şi cinci de mii de oameni în rezervă, dar nu era nimic de lucru pentru ei.

Sprânceana ministrului se ridică. „Îmboldesc?" – nu este deloc un termen oficial, dar – există, există, e omenesc...

Malurile înalte rămăseseră în urmă, mai întâi pe dreapta, iar acum şi pe stânga.

Ce imensitate!

Bărbații atacaseră deja şi votca.

Obrajii ministrului se înroşiseră puțin.

Privi prin geamurile din dreapta, privi şi prin cele din stânga. Pronunță meditativ:

— Despre Angara, parcă, este undeva la Puşkin.

Dar nimeni nu-i sări în ajutor.

Între timp, şalupa acostă la malul stâng.

Şi toți-toți părăsiră masa şi merseră pe mal ca să-şi dezmorțească genunchii.

Discretul căpitan coborî din cabină. Şi maşinistul ieşi din

sala maşinilor. Iar ajutoarele lui Stepura, cu şorțuri albe, începură să se agite de zor pentru a instala pe mal, chiar lângă apă, cele necesare ca să aprindă focul pentru şaşlâc şi ca să facă ciorba din peştele adus gata pregătit.

Se urcară pe rând pe deluşorul plin de gropi de pe mal.

...Iar acolo – de-a lungul râului se afla o uliță cu case pe un singur rând, şi în spate încă una, mai scurtă. Iar pe uliță – că parcă drum nu-i?... – nu poate merge pe-aici niciun fel de căruță, se rupe osia în aceste făgaşe şi hârtoape cu noroi uscat.

Şi oricum, căruța nu are unde să meargă, nici într-o direcție.

Şi să faci o plimbare, să te dezmorțeşti – tot nu ai unde, numai îți rupi picioarele.

Acum, fără zgomotul motorului, se lăsase linişstea peste toată Angara, pe cele două maluri şi mai departe, pe o distanță de câteva verste. Numai țânțarii se auzeau bâzâind când se apropiau de ureche.

Casele se aflau unele lângă altele, în bună stare. Una dintre ele avea chiar dantelăria de lemn din jurul ferestrelor proaspăt vopsită în albastru, iar în fața casei – o barcă răsturnată, cu bordurile în aceeaşi culoare albastră. Dar pe tot rândul de izbe – nici o singură uşă deschisă, nicio

fereastră. Pe una dintre case era o firmă: „Articole de uz curent”; zăvorul uşii ruginise, dar firma încă nu.

Pustietate. Nu se vedea nicio găină ciupind ici şi colo, nu trecea agale nicio pisică. Numai iarba creştea cum credea de cuviinţă, neştiind ce e necazul. Şi copacii înverzeau tihnit în grădinițe.

A fo-ost viață...

Totuşi uite – butuci groşi, claie peste grămadă, tăiați de curând cu toporul. Există viață şi astăzi.

Se făcea cald, ziua se înfierbânta.

Deodată – se auzi cucul. De peste Angara, de la ce depărtare putea veni? Şi ce bine se aude.

Ei da, imensitate. Ei da, linişte...

Stăteau toți în tăcere.

Dar Zdeşnev începu să strige cu voce puternică:

— Zabo-lot-nov! Niki-iforâci! Zabolotnov!

Aşteptând, le explica superiorilor: satul lodorma, douăzeci şi două de gospodării, avea înainte şi dispensar, şi o şcoală cu patru clase, evacuată cu ocazia inundării. Aici e, de altfel, capătul regiunii Irkutsk, mai departe începe Krasnoiarskul. Iar Zabolotnov, la cei 63 de ani ai săi şi cu bătrâna lui, bolnavă, n-a plecat nicăieri: aici, zice, sunt îngropați tatăl şi mama mea, n-o să plec. Ei bine,

deocamdată l-au lăsat în pace. Şi uite, în acord cu vremurile noi, fără colhoz, s-a apucat de-o fermă. De partea aceea a Angarei nu e un mal, sunt două insule, iar dincolo de ele este încă un braţ. Pe insuliţa stâncoasă ţine animalele tinere, pe insula mare, cu hrană bogată – vacile de lapte. Laptele este dus de acolo pe râu, cu şalupa. Soţia lui deja nu mai e bună de nimic, aşa că în zori el traversează râul cu barca şi mulge vacile singur. Are şi-un mic ogor aici.

— Şi munceşte totul singur?

— Nu, are doi fii cu el, uite, unul a şi vopsit pervazurile. Iar nurorile sunt la Novâi Keul, au să vină la vară, au să-i aducă şi pe cei şapte nepoţi. Dar uite-l.

Deja venea de undeva, ţinând în mână un frâu lung din curele. În pantaloni din pânză de casă, cu o haină din tricot uzată, împodobită cu desene, şi cu o şapcă neagră pluşată, pe jumătate îmblănită – un omuleţ nu cine ştie ce, prizărit, cam încovoiat, dar cu pas ferm. Încă de departe aruncase o privire spre grup şi înţelesese că e vorba de şefi.

Ajunse.

— Să fiţi sănătoşi! glasul nu era de moşneag.

N-avea barbă – bărbieritul nu era neglijat. Faţa şi gâtul de culoare brună, un neg mare pe obraz.

Doar Ivan Ivanîci întinse mâna şi i-o strânse pe a lui.

— Ei, povesteşte, Nikiforâci, câte capete de vite ai?

— Păi am crescut trei sute. Iar acum, dacă nu le pun la socoteală pe care le-am dat, au rămas şaptezeci. Şi douăzeci de cai.

Era imposibil să crezi că el administrează toate acestea.

— Şi cum o scoți la capăt?

— Aş scoate-o eu şi mai bine la capăt, dar am de suferit din pricina speculanților. Cooperativele raionale s-au fărmat, abatorul înşală, combinatul de lapte înşală. Trebuie găsit un negustor bun, dar de unde să-l iei? Şi motoarele sunt imposibil de procurat.

Tot punându-i întrebări lui Nikiforâci, Ivan Ivanîci trăgea cu ochiul la ministru:

— Dar pâinea de unde-o iei?

— Eu se întâmplă să scot la hectar 30 de chintale, după ce ogorul a stat pârloagă – ne e de-ajuns. Noi şi măcinăm, noi şi coacem.

— Şi fiii tăi unde sunt?

— Pe insule.

— Doi?

— Au fost trei. Unul s-a înecat. La şaisprezece ani.

— Oftă din rărunchi.

— S-a răsturnat barca.

— Oftă iarăşi. Ochii lui, oricum mici, se mijiră şi mai mult.

— Domnul a dat, Domnul a luat.

Tăcu – şi toți ceilalți tăcură din politețe.

Iar Nikiforâci – ca şi cum n-ar fi avut niciun vizitator, ca şi cum ar fi încetat să-i mai vadă, ca şi cum ar fi fost orb – termină pentru el însuşi, cu voce joasă, convingându-se pe sine:

— Pe Dumnezeu – îl iubesc.

Şi toți se simțiră incomod, penibil. Tăceau în continuare.

Dar iată că se apropia şchiopătând şi bătrâna lui, în fustă de culoare închisă, cu o bluză cafenie călduroasă. Aducea cu grijă, să nu se poticnească, o oală de lut şi două căni. Le aşează pe un buştean lat.

Se înclină:

— Uitați, lăptişor proaspăt muls, poate vreți să gustați?

Valentina Filippovna:

— Şi încă cum, mătuşă. Mulțumesc.

Turnă lapte şi începu să bea, chiar închizând ochii:

— În ziua de azi, nu ai de unde să bei aşa ceva în oraş.

Nimeni nu întinse mâna spre a doua cană şi din rândul din spate ieşi modestul căpitan, cu o față inocentă.

Totuşi, schimbă o privire complice cu Valentina

Filippovna.

Turnă în tăcere şi începu să bea.

Iar Ivan Ivanîci îşi reluă întrebările:

— Ia spune, Vasili Nikiforâci: cum consideri tu acum noua viaţă?

Acela spuse pe şleau:

— Păi cum, s-a îndreptat în direcţia cea bună. Pe tatăl meu nu l-au deschiaburit, dar când avea 75 de ani l-au pus sub ordinele unui brigadier care era un băieţandru. Şi spunea tata: eu sunt stăpân! – şi trebuie să ascult de un mucos? De supărare a şi murit.

Dar, în timp ce răspundea, Zabolotnov pricepuse deja şi singur că nu la el veniseră aceşti oaspeţi, nu ca să-i afle lui părerea. Păi atunci – e limpede cu ce treabă. Se porni să turuie:

— Erau aşa nişte oameni veseli la noi, un sătuc de oameni harnici. Şi pe toate malurile – cât vezi cu ochii numai ogoare. Locuri primitoare. Secara creştea înaltă de doi metri. Şi pe fiecare insuliţă înverzea iarba. Fânaţuri, semănături. Cartofii se făceau la noi – uite aşa: unu cât treişpe. Iar acum – toţi au lăsat totul. Deznădejde. Tragi la jug, însă nu ştii ce-o să fie mâine.

Şeful, de altfel, este, în mod vizibil, atent, înţelege totul,

dă din cap. Şi ce ar fi aşa greu de înțeles? Un pământ binecuvântat cum e aici – să-l părăseşti sub o apă stătătoare de mică adâncime? Dar răspunse cu grijă:

— Guvernul are propriile lui considerente. De aici nu se văd.

Zabolotnov nu se intimidă:

— Dar ce-i Moscova? Am fost eu odată şi la Moscova. Cerul acolo e jos. Iar oamenii – în turmă.

Aşa stăteau ei grămadă pe locul acela accidentat, ales la întâmplare, care mai sus, care mai jos, lângă două gropi. Iar de la marginea apei, unde se pregăteau şaşlâcul şi ciorba de peşte, urca un abur plin de arome.

Zabolotnov încă mai cugeta:

— Cursul care a fost stabilit pentru râu trebuie şi pentru om stabilit. Acela, şi nu altul.

Şi deodată apăru din spate maşinistul murdar, îi ocoli pe ceilalți, hotărât, şi rosti bătăios, privind la ministru:

— Şi noi – ce cuvânt avem noi de spus?

Ministrul întoarse prompt şi binevoitor capul:

— Sigur că aveți. Suntem în democrație acum. Şi campania electorală este făcută pentru asta.

Se vedea că țânțarii nu se atingeau defel de maşinist – din cauza mirosului oare? Şi nici de Nikiforovici, în jurul căruia

doar se roteau, socotindu-l de-al locului.

— Şi când nu e campanie? Ursul, când prinde vaca, nu mănâncă imediat carnea proaspătă: o lasă să se învechească un pic, ca să înceapă să se simtă parfumul.

Ministrul nu înțelese, ridică sprâncenele:

— La ce problemă vă referiți?

Maşinistul ciufulit, el însuşi bine clădit, îl fixă impertinent cu privirea pe ministru, la fel de voinic, doar că mai înalt de statură şi cu părul aranjat cu grijă:

— Păi problemele noastre întrec secara aceea care creştea aici. Dacă vreți, să vorbim de complexul de industrie forestieră, spre exemplu: pentru ce a trebuit să fie divizat în patruzeci de întreprinderi? Acum au şi fost oprite toate. La un singur muncitor – trei conducători de lucrări, şi toți fără lucru. Şi cine a avut nevoie şi-a umplut buzunarele cu milioane. Şi nu de ruble. Ei fură la scară mare, nu sunt ca noi, şi ştiu să se ascundă, nu sunt prinşi.

Timidul căpitan îl privea cu reproş pe maşinist, dar acela nu vedea. De asta se şi temuse, că va izbucni, furios, şi va strica totul. Dar situația se aranja deja, iar acest ministru era abordabil, vorbea cu el mai blând. Şi nu despre tot dintr-odată, cu toptanul.

Gura ministrului era încadrată de două dungi marcând

voința şi siguranța. Iar în glas, pentru prima oară, îi răsună metalul:

— Fără dovezi clare nu aveți dreptul să faceți asemenea declarații.

Dar Hripkin, fără a se tulbura câtuşi de puțin:

— Declari, nu declari, pe noi nimeni nu ne ascultă. Acum iată: a rămas din Angara doar partea de mijloc, şi ea o să fie sugrumată? Dacă oamenii ar fi avut minte, ar fi putut să obțină electricitate de la acest fluviu prin simpla învârtire de roți, fără niciun fel de baraje. Ăstora deja li s-a adăugat o îngrăditură. Şi acum – să-i dăm lovitura de grație? Oricum, pentru peşti, apa nu se mai încălzeşte atât cât trebuie.

Valentina Filippovna îşi aținti privirea spre chipul ministrului. Nu, nu este indiferent, a fost atins? Nu putea să nu-l impresioneze amploarea pieirii inevitabile a acestui fluviu mândru, iată, chiar şi în acest loc? Simte el ceva?

Cu siguranță ministrul simțea pişcăturile țânțarilor, deoarece îi tot lovea, însă mâna respectivă nu se crispa nervos, ci părea să fie sigură că atinge şi striveşte.

Iar acestui scandalagiu mânjit? Nu poți explica totul, şi de ce tocmai lui?

Însă țânțarii deja îi scoteau din sărite şi pe alții, iar în acest moment hop şi descurcărețul Stepura anunță încet: e

gata, cică. Trecem în salon? Nu-i mai poftim şi pe ei, şi nici nu sunt țânțari.

Începură să coboare spre mal.

Nikiforâci, cum stătea, aşa şi rămase, cu picioarele depărtate. Fără să se mişte. Şi fără să se mire.

Zdeşnev mai avu timp să-i spună:

— Moşule, poate că vom obține ceva.

Iar maşinistul îi spuse căpitanului, pe cărare, în salon nu fuseseră chemați:

— Amatorul ăsta de plimbări? Nu-u, Anatoli Dmitrici, trebuie să ştim ce le poate pielea. Oricum n-o să schimbe ei nimic, le e totuna.

Iar tristul căpitan – of, cât sperase!

Valentina Filippovna mergea nesigură, cu capul în jos, nu cumva să-şi rupă un toc.

Pe mal deja, ministrul ajunse lângă ea şi, încet, cu simpatie:

— Nu vă întristați, toate argumentele dumneavoastră sunt notate. Vor fi luate în considerare.

Ea ridică fericită fața spre ministru:

— Mulțumesc!

Şalupa se întoarse şi porni împotriva curentului.

Din nou se perindară în depărtare, apoi începură să se

apropie colinele de pe maluri. Şi mai departe, o stâncă colțuroasă.

În salon, ciorba de peşte însoțită de votculiță avu succes la bărbați.

Mai tare decât toți se fălea Stepura:

— De-al Eu am fost, cum se spune, un conducător cu perspectivă. Dar iată că acum elanul mi-a fost tăiat.

Pe cine nu dă gata votca în combinație cu o ciorbă de peşte şi cu şaşlâc? Fața ministrului se înduioşă, se înroşi, întineri şi mai mult. Numai că, dacă te afli într-o poziție înaltă, trebuie să te porți cu demnitate. Dar în situația aceasta, zău – oameni suntem toți, şi băuturica, ciorba...

— Neplăceri de serviciu, tuna Stepura, am avut mai multe decât anii mei! Dar nu mă dau bătut. Şi mă simt jignit când aud cum se vorbeşte acum: toate acestea nu erau necesare, a fost o cale greşită. Cum greşită? Dar toate victoriile noastre? Dar măcar hidrocentralele noastre Bratsk şi Ust-Ilimsk?!

La urma urmelor, rezultase o plimbare pe râu grozavă. Iar diseară – în avion, şi la Moscova. Acolo, peste vreo două zile – delegație în străinătate. Iar aceste obiecții, îndoieli – desigur, ele toate sunt întemeiate. Dar – dintr-odată îşi aminti, îşi aminti, femeia aceasta spusese: „ultimul decret al

guvernului”?...

— De când datează? îl întrebă pe cel din Irkutsk.

— De-acum trei luni. În conformitate cu cel dinainte.

E-e-e, în acest caz este inutil să te mai agiți şi să încerci să le demonstrezi superiorilor – îți tai singur craca.

Ce, nu ştie el care e atmosfera în sferele înalte? Dacă decizia e luată, ba şi confirmată încă o dată – totuna e, nu o poate schimba nimeni. Totul merge cum a fost trasat.

1993; 1995

FRACTURI

1

Cine nu a răbdat de foame în anul acela? Deşi tatăl era şeful secției, nu a luat niciodată nimic în plus şi nu a lăsat pe nimeni să facă asta. În familie erau mama, bunica, sora şi Dimka în vârstă de 17 ani – şi ce foame le este!!

Ziua lucra la strung, noaptea mergea cu barca, împreună cu un camarad, ca să prindă peşte.

Dar ce fel de secție era? – făcea muniție pentru „katiuşa". În fabrica Secera şi Ciocanul din Harkov au muncit până la epuizare – întreruperea lucrului interzisă! – până când oraşul era deja în flăcări, puțin a lipsit să nu cadă în mâinile nemților, au plecat sub bombardament şi au fost aruncați îndărăt până la Volga.

Războiul? Părea că se apropie de sfârşit, fronturile se îndepărtau, dar ce avea să se întâmple acolo mai departe? Mai era un pas până la încorporare. Şi, fiind conştient de buna alcătuire a caracterului şi a minții sale, în primăvara

acelui an, 1944, Dmitri a trecut examenele ca extern pentru clasele a IX-a şi a X-a cu calificativul „excelent”.

Iar din septembrie se putea avânta la institut. Dar unde anume? A reuşit să obțină, împreună cu un prieten, o broşură informativă: „Instituțiile de învățământ superior din Moscova”. Of, multe denumiri, dar şi mai multe facultăți, secții, specializări, însă ce se ascunde dincolo de ele? Nu pricepe nici naiba. Şi cum să decidă? Cum să se hotărască? Dar la Institutul de Energie, Şoseaua Entuziaştilor, au citit: „trei mese pe zi”! Şi asta a cântărit mai mult decât orice. (Chibzuia: la Drept? la Istorie?) Şi iată, erau atât de uşori, încât simțeau că plutesc – să pornim!

Au fost acceptați. Căminul era la Lefortovo. Numai că cele trei mese pe zi se socoteau în felul următor: ciorbă de varză – o dată, un linguroi de piure de cartofi cam mucegăiți – deja a doua... Şi pâinea – 550 de grame, de proastă calitate. Adică: ziua învață cum poți, iar seara şi noaptea descarci marfă. Eşti plătit cu țigări – mergi la magazin, schimbi țigările „Dukat” pe cartofi. (Dar îl ajuta şi tatăl său.)

Leatul Douăzeci şi Şase fusese deja măturat tot în armată. Iar leatul Douăzeci şi Şapte se balansa, ori va fi, ori nu va fi încorporat. Dar nu a fost. S-a terminat războiul, de aia.

Războiul se terminase şi nu se terminase. Stalin a anunțat: acum – vom reconstrui! Şi viața a pornit pe aceeaşi cale a războiului, lipseau doar înştiințările de deces; un an, doi, trei – să reconstruim! adică – să muncim, să trăim, să ne hrănim ca şi cum războiul ar continua. El era deja în anul IV, pusese deoparte 400 de ruble, ca să-şi cumpere pantaloni noi, iar acum începuse să vuiască un zvon: se va face reformă! Şi oamenii au dat buzna la casele de economii şi consemnațiuni, pe două rânduri deodată; unii depuneau, alții retrăgeau, n-aveai de unde să ghiceşti cum e mai bine. Şi Mitea Emțov n-a ghicit, s-au dus pe copcă şi pantalonii. Dar, pe neaşteptate, a venit şi câştigul: nici bursele, nici salariile nu fuseseră diminuate de zece ori, iar cartele nu mai erau. Cu bursa pe ianuarie au cumpărat pâine de secară pe săturate, ba pe deasupra şi ceai, şi zahăr. Directorul institutului lor era o femeie impozantă, autoritară, soția lui Malenkov[79]; ea a făcut demersuri pentru a obține burse majorate, aşa că a beneficiat şi Emțov de o asemenea bursă. Aşa a mai prins el putere.

Dar a prins putere nu numai de la hrană şi nu numai în

[79] Gheorghi Maximilianovici Malenkov (1902-1988), om politic. A fost secretar al lui Stalin, a preluat conducerea guvernului în 1953, demisionând în 1955. Din 1957 este eliminat din viața politică.

ce priveşte studiul. (Au avut de optat între secția de energie atomică şi cea de aeronautică, iar el a ales-o pe a doua, nepricepând încă multă vreme că altfel s-ar fi închis pentru ani buni ca într-o închisoare.) A prins el putere şi în activitatea socială, komsomolistă.

Asta se întâmplă încetul cu încetul şi fără un plan anume: aflăm cât valorăm numai odată cu trecerea anilor şi după felul în care ne percep cei din jurul nostru („deosebit"). Toți observă că tu eşti dinamic de la natură, că înaintezi cele mai rapide propuneri, ştii ce şi cum în privința colectivului; că opiniile tale ies învingătoare asupra altora. Atunci – locul tău e în prezidiu! Faci un referat? De ce n-ai face? Şi cuvintele în prezentare se înlănțuie cu uşurință. Pe cine susții, pe cine demaşti? Şi băieții aplaudă. Şi votează pentru tine. Şi asta se întâmplă în cel mai simplu şi mai natural mod din lume: şef în komsomol; începând cu anul III – secretar de komsomol pe facultatea ta; din anul V – secretar general adjunct pe tot institutul. (Dar pentru asta deja trebuie să fii membru de partid. Totuşi, dispoziția Comitetului Central este următoarea: începând cu anul 1948 să se suspende primirea de noi membri; adică în timpul războiului fuseseră primiți destul de mulți. Şi iată – „sub formă de excepție să fie primit tovarăşul Emțov"? La

şedința de partid sunt prezenți şi combatanții, care au început să cârtească: de ce el? de ce să se facă o excepție (pentru un mucos)? Sala este împotrivă. Dar se ridică directoarea, impunătoare, sigură de sine – doar a cui soție este? cine nu ştie asta? – şi lansează convingător: „Avem motivele noastre”. Şi asta-i tot. Până şi combatanții au votat pentru.)

Iar la scurt timp – încă nu ai terminat institutul, nu ai primit încă niciun fel de „repartiție” – ai fost primit în Comitetul orăşenesc al komsomolului din Moscova, ca şef adjunct al tineretului studențesc. (Iar ca să ajungi la institut – de ce să mergi cu tramvaiul? Ai sunat la Comitetul orăşenesc – şi mergi cu „Pobeda”; o chemi şi a doua oară; de la institut te duci acasă, deja într-un apartament, nu la cămin, iarăşi cu „Pobeda”.)

Da, ascensiunea ta s-a produs dintr-o suflare, dar față de colegii tăi nu e jenant câtuşi de puțin, deoarece în asta nu e nimic incorect: tu n-ai cerut nimic, n-ai umblat cu şiretlicuri, ci iată – totul a ieşit de la sine. Şi apoi, cauza tineretului komsomolist este onestă, justă, chiar sacră! (Prima dată a intrat în Comitetul orăşenesc al komsomolului cu o strângere de inimă, să zicem, ca un credincios într-o biserică.) Această cauză e un suflu viu care izbucneşte, un

suflu al vieții noastre comune uimitoare: după o victorie mondială – cum se vor mai revărsa în țară valurile regeneratoare! şi cum vor răsuna de pretutindeni succesele şantierelor grandioase! şi tu eşti o parte din toate acestea şi îndrepți generația ta de studenți spre aceste planuri şi aceste realizări.

— A scris cu mândrie tatălui său (el rămăsese în secția lui acolo, pe Volga, nu fusese nimeni adus înapoi la Harkov). Tatăl său poate să aprecieze ce înseamnă să răzbeşti prin propriile tale forțe. El însuşi fiu de fierar, devenise inginer. Îşi luase o soție dintr-o familie nobilă din Poltava, care căuta o aripă protectoare la începutul anilor Douăzeci. (Dar apoi tare se supăra când soția şi mama ei vorbeau între ele în franceză.) În 1935, a trecut printr-o nenorocire: a fost arestat din cauza unei calomnii (li s-a restrâns spațiul locativ, pianul Schroeder stătea în pivniță, înclinat pe o parte) – dar peste o jumătate de an a fost achitat, iar miracolul acestei eliberări a consolidat şi mai mult credința proletară a tatălui în trăinicia regimului nostru, devotamentul lui pentru calea trasată de Lenin.

Numai că, iată, în Comitetul orăşenesc al komsomolului ceva începuse să se schimbe! Nu toți arătau venerație atunci când intrau aici. La unii dintre ei, ardoarea ideologică este

deficitară – falsitatea iese la suprafață, nu o poți ascunde. De altfel, e drept, abia te abandonezi propriilor tale interese, că acestea te şi aspiră cu putere. Toți se pândesc unul pe altul, ca să ocupe un post mai înalt. Pe neaşteptate, al doilea secretar al Comitetului orăşenesc a fost găsit într-un birou pe canapea cu o secretară. De aici, şi excluderile hotărâte de organizație...

Eşti, nu eşti înflăcărat, în viața noastră intră şi fapte. Iată un Fapt: începând cu şeful adjunct şi mai sus, în fiecare lună ți se strecoară printre degete un plic lunguleț de culoare mocirloasă, întotdeauna acelaşi. Se numeşte plic oficial. Iar în interior încă o dată salariul lunar, însă net, fără rețineri, impozite sau împrumuturi de achitat. Şi vei minți dacă vei încerca să convingi că pentru tine este neplăcut, ne-necesar, ne-acceptabil. Într-un anumit fel – este acceptabil, banii întotdeauna prind bine la ceva.

S-a căsătorit cu o colegă de an, dar n-au avut lună de miere: în Comitetul orăşenesc trebuie să fii de serviciu până la ora două-trei noaptea, aşa cum nu doarme toată Moscova funcționarilor de partid, conform voinței şi obiceiurilor lui Stalin. Tot cu „Pobeda” pleca acasă la ora patru dimineața – cum să-şi trezească soția? Ea se trezea la ora şase ca să ia trenul şi să meargă serviciu.

Îndeletnicirile şi obligaţiile s-au extins. A fost creată Uniunea Internaţională a Studenţilor (acolo a făcut cunoştinţă cu Şelepin însuşi), iar el a fost cooptat în lupta mondială pentru pace, însă aici era prevăzută şi o activitate suplimentară – să scrie, pentru şefii importanţi, discursuri de genul: „Nu vom permite ca cerul senin al patriei să fie acoperit iarăşi de vârtejul războiului”. Oricum ar fi fost munca lui, ascunsă ori nu – el era în văzul tuturor şi ţinea capul sus.

În această perioadă a venit la el, în concediu, tatăl său. A rămas aici o săptămână. Şi-a ascultat fiul, l-a privit. Dar nu şi-a exprimat mândria părintească, aşa cum aştepta Dmitri. Mai rău. A oftat şi a spus: „Păcat, te-ai apucat să-i mână pe alţii. Dar ar fi trebuit să te conduci pe tine însuţi, în producţie. Esenţialul este numai producţia”.

Dmitri era jignit, ofensat. El se simţea într-un zbor continuu, iar dacă atingea pământul, atunci mergea semeţ. Şi dintr-odată – reproşul că-i mână pe alţii?

Tatăl lui citea numai Pentru industrializare. Şi trăia „pentru fericirea poporului”, aşa cum spunea nu o dată.

Fiul respingea aceste lucruri, considerându-le bombăneală părintească. Dar săptămânile treceau şi ceva începea să-l sfredelească înăuntru şi să-l apese.

Dezaprobarea părintească se aşază ca o greutate pe inimă. Dacă ar fi venit de la altcineva, ar fi trecut peste ea cu uşurinţă. Dar aşa?...

Dar oare nu avea dreptate tatăl său: care este „esenţialul”? Vezi şi tu: pălăvrăgeală şi iar pălăvrăgeală, şi pânde, şi intrigi, şi beţii. Te uiţi la colegii tăi – nişte bătuţi în cap. Şi birocraţi. Dar dacă tu ai aptitudini – încotro s-o apuci ca să obţii mai mult? (Numai – ce anume? Încă nu-i era clar.)

Dar nu-i este uşor încă să se despartă nici de plicuri, nici de „Pobeda”.

Rodea ceva în el, rodea. Dar nu-i era uşor să se hotărască.

Dintr-odată – aşa, pe negândite, în mod nechibzuit – a aruncat pe hârtie o cerere de plecare. Şi a depus-o.

Dar ce fel de cerere e asta? Cum poate un membru al partidului să scrie o cerere? Împotriva voinţei partidului? Înseamnă că în mijlocul nostru se află un element instabil! S-a declanşat o asemenea tulburare şi l-au supus pe Emţov unei asemenea prelucrări şi atâta l-au schingiuit la şedinţele de partid, încât stătea roşu ca racul fiert şi nu făcea decât să-şi recunoască vina, iarăşi şi iarăşi.

Dar poate că totul a fost spre binele lui. Ulterior, cariera i

s-a redresat. (Şi iată ce misiuni-ghicitori avea: într-un institut, studenții au creat, chipurile în glumă, „Societatea de apărare a viperelor, şopârlelor şi a altor târâtoare”. Dar dacă ne uităm mai atent? – e clar că asta este o chestiune politică subversivă.)

Iar atunci – Moscova a tras o mare sperietură: la şedința plenară a Comitetului orăşenesc de partid al Moscovei, obişnuitul prim-secretar al său, Popov – cel atât de solid, impozant, de neclintit – a fost doborât brusc. (Uneltirea era a lui Mehlis, duşmanul lui, iar decizia fusese a lui Stalin, să fie epurați cei care se îngrăşaseră în timpul războiului; nu s-au zgârcit cu învinuirile: de ce drumul asfaltat dincolo de oraş ajungea taman până la casa amantei lui, şi nu mai departe?) În locul lui Popov a fost numit Hruşciov.

Atunci a sosit ziua sărbătoririi Komsomolului. Activul Komsomolului a fost primit în sala Gheorghievski, la un banchet. Vioiul şi generosul Hruşciov, cu un cap rotund, care parcă era ras, promitea: „Străduiți-vă! Străduiți-vă şi veți fi toți secretari în Comitetul Central!”

Şi, deodată, ca şi cum un fel de diavol i-ar fi răsucit limba, Emțov s-a repezit, fără nicio fereală:

— Nikita Sergheici! Pot să pun o întrebare?

— Da.

— Sunt doi ani de când am terminat institutul, iar diploma mea stă în noptieră. Oare nu e nevoie de oameni în producție? Sunt gata să merg unde mă trimite partidul.

(Şi cum a sunat asta în sala Gheorghievski! îşi admira singur curajul.)

Hruşciov, gândindu-se puțin, şi-a ridicat, cu o mişcare rapidă, capul chel:

— Tovarăşe Sizov, cred că această cerere se poate examina.

„Examina!" – venind de la cei din conducere, asta e deja lege! (Nu se aştepta la acest răspuns definitiv. S-a grăbit oare, s-a repezit?...)

Sizov l-a chemat la o discuție. Cu bunăvoință: „Dar de ce ai procedat aşa? Ar fi trebuit să ne spui. Te-am fi promovat în Comitetul Central". Ei bine, a trecut deja ocazia. „Şi unde vrei să lucrezi?" – „În aeronautică". – „VIAM? ȚAGHI[80]?" – „A, nu, direct în producție!"

S-a trecut peste administrația ministerială şi a fost numit la periferie. E adevărat, a ales oraşul din care a plecat, unde locuiesc părinții lui. Întortocheate, deghizate denumiri mai

[80] VIAM, ȚAGHI – institute de cercetare a materialelor de construcție pentru industria aeronautică.

avem: „Uzină de agregate” – apucă-te să descifrezi ce se ascunde în spatele lor! Iar dincolo de ele – şi echipament electric în aeronautică, piloți automați, dozajul combustibilului; dar există şi o comandă pentru mărfuri de larg consum: să se pună la punct producția de frigidere, să ne fie ruşine că avem un asemenea decalaj față de Europa!

După faima că „însuşi Hruşciov l-a trimis”, a devenit destul de repede şeful secției. (Iar de la salariul din plicul oficial, primit de la comitetul orăşenesc – a ajuns la unul scăzut dintr-odată de 5 ori, vai-vai! erau deja palpabile chiar şi cele 30 de ruble de „spor de pâine”.) Numai că taman secția lui a primit sarcina de a fabrica frigidere! Iată, aveți la dispoziție un model englezesc, trebuie doar să faceți o copie exactă. Dar, naiba ştie, au copiat exact, dar n-au prins anumite secrete: în circuit ba se înfundă una dintre conducte, ba îngheață complet de la propriul ei frig. Clienții se întorc cu plângeri şi blesteme – „nu răceşte!”, magazinele – cu reclamații.

Dar munca era uşurată de faptul că acum, la începutul anilor ’50, se mai păstra în fabrică o disciplină necondiționată, ca şi cum războiul ar fi continuat şi astăzi – chiar şi în „fabrica lor amețită de băutură”, aşa cum i se spunea în oraş (li se trimitea mult alcool pentru curățarea

aparaturii).

Moartea lui Stalin i-a zguduit! Nu pentru că îl considerau nemuritor, dar se părea că el este un Fenomen etern şi nu poate să înceteze să mai fie. Oamenii plângeau în hohote. Plângea bătrânul tată. (Mama nu.) Plângeau şi Dmitri cu soția.

Şi toți au înțeles că au pierdut un Om Măreț. Dar nu, Dmitri nici nu a înțeles atunci până la capăt cât de Măreț este, a trebuit să mai treacă ani şi ani ca să conştientizeze cât Avânt spre Viitor a primit de la el toată țara. Se estompează, iată, această senzație că totul ar fi un război necontenit – iar Avântul va rămâne, şi numai prin el noi vom realiza imposibilul.

Bineînțeles, Emțov nu era un om obişnuit, nu era obişnuit. Nu erau obişnuite mintea şi energia lui. În fabrică nu foloseau atât cunoştințele dobândite în universitate, cât abilitatea de a o scoate la capăt cu utilajele şi cu oamenii. Ca şi înainte, aproape că nu apuca să ajungă acasă. I se născuse un fiu totuşi, dar când să-l educe? Nu avea nicio secundă a lui. Dar a primit o lecție importantă de viață de la directorul Borunov.

Se schimbaseră câțiva directori, rezistaseră câte un an, câte un an şi jumătate. Ultimul, iar împreună cu el şi

inginerul-şef, au fost destituiți „din cauza producției de proastă calitate”: au apărut pe neaşteptate comisii de la nemilosul Control de Stat, de la procuratură, au oprit fabrica, interogatorii prin cabinete, toată lumea era în stare de groază. Şi iată că a intrat ca nou director Borunov – un om de vreo patruzeci de ani, înalt, frumos, cu o nobilă prestanță. Nu de la zâmbet, nu, strălucea pe fața lui o superioritate fermă, ci mai degrabă de la ceva indefinibil: că el ştie cum să rezolve orice situație.

Şi – da, uluitor! În două-trei săptămâni, întreaga fabrică, inclusiv secția frigiderelor, a devenit alta. Oamenii parcă ar fi căzut într-un câmp magnetic puternic: toți parcă erau întorşi în aceeaşi parte, toți priveau în aceeaşi direcție şi înțelegeau în acelaşi fel. Despre noul director se povesteau episoade fabuloase, cu tot felul de detalii. (Acum Emțov a avut o săptămână liberă, a plecat la o partidă de pescuit la copcă şi nu a apărut la apel, iar când s-a întors, secretara lui Borunov l-a anunțat: „A spus că nu mai are nevoie de dumneavoastră”. Şi timp de trei zile nu i s-a permis accesul la director!) Pe neaşteptate, în ianuarie el a anunțat: „De la 1 februarie, fabrica va lucra ritmic!”. La sfârşitul fiecărei zile, au început să deseneze pe planşetele de prezentare pentru fiecare secție fie un bastonaş roşu (plan îndeplinit), fie

albastru (plan neîndeplinit). Şi s-a instituit o asemenea rânduială, încât, din cauza bastonaşelor albastre, nimeni nu mai avea zile bune în secție. Altfel spus, agață-te, ține-te cu ghearele! Au fost livrate cumva frigiderele? dar secția de galvanizare nu reuşeşte să furnizeze rafturile pentru ele. Un fleac, nu contează! – dar să livrezi frigiderele fără aceste rafturi este imposibil. Şeful secției de galvanizare imploră: „Tu semnezi că ai primit azi, iar eu o să ți le dau mâine dimineață”. Şi a doua oară, şi a treia, iar deficitul e tot mai mare. Emțov a refuzat, iar secției de galvanizare i s-a trasat un bastonaş albastru. La următoarea şedință de plan, Borunov: „Emțov, ieşi afară!”. Emțov şi-a ridicat mâinile, într-un gest de rugăciune: doar sunt corect! Nu, era ca în fața unei stânci. A fost pus la punct.

În timpul şedințelor de plan, se uita atent: prin ce se impune Borunov? Doar nu o face nici răcnind, nici lovind cu pumnul. El e convins că este superior oricăruia dintre subordonații lui. Din punct de vedere intelectual. Prin viteza de a prinde ideea. Prin precizia zdrobitoare a judecății. (Dar toate aceste calități – Emțov le găsea şi la el însuşi!) Cu Borunov era imposibil să te cerți. În acelaşi timp, era imposibil şi să nu îndeplineşti dispozițiile.

Dar iată ce e posibil: să-l depăşească în agerime şi să facă

propuneri. Iată, releele din Kursk au început să ajungă la ei neregulat şi au compromis întregul plan. Emțov a chibzuit şi a mers la Borunov: „Dați-mi un avion! Bani! Mă duc la Kursk cu o brigadă de montori!”. Directorul s-a înseninat la față şi i-a dat numaidecât. La uzina din Kursk, Emțov a pus şi brigada lui să regleze releele, a organizat acolo o consfătuire şi un miting. Oricât ne-ar fi costat – veneau numai bastonaşe roşii.

Borunov nu a mai rămas director pentru mult timp. Numai că nu a fost îndepărtat, ci avansat în funcția de secretar al Comitetului local de Partid.

Dar în cursul acestei instruiri Emțov s-a maturizat foarte mult şi a înțeles următorul lucru: aici nu e vorba de Borunov personal, ci de faptul că Borunov (sau oricare altul, sau chiar tu) avansează pe creasta marelui Avânt stalinist, care ne va fi de ajuns pentru alți cincizeci – o sută de ani. Iată unica Regulă: niciodată nu trebuie să asculți explicațiile nimănui (te epuizezi în explicații, te descurajezi şi strici treaba). Un singur lucru contează: ori e făcută treaba – ori nu e făcută. Atunci să te ții!

Dar oamenii nu aveau altă ieşire!! Executare fără discuție! Iar întregul sistem se administrează destul de uşor.

La scurt timp, era deja tehnician-şef, înainte de a împlini

30 de ani. Iar după ce a trecut puțin de 30 – inginer-şef.

Iată o sarcină de partid: să pună la punct producția de magnetroane – nişte generatoare puternice de înaltă frecvență, care urmau să fie utilizate în radarele pentru apărarea antiaeriană. Modele? Iată unul nemțesc, iată unul american. Copiază cât vrei, dar cu magnetronul problema e mai complicată decât cu frigiderul: cum să evacuezi căldura? Cum să-i măreşti capacitatea? Şi este insuficient să produci unde de înaltă frecvență – nu, trebuie făcut acest lucru cu nişte caracteristici foarte precise, altfel ținta nu va putea fi descoperită. (La tot acest aspect lucrau grupuri teoretice în birourile de proiectare.)

Anii treceau, iar complexul de apărare, răspândit prin țară, dar legat prin canale de aprovizionare neîntrerupte, îndeplinea, una după alta, sarcini care păruseră irealizabile nu cu mult timp înainte. Obişnuiau să repete vorbele lui Hruşciov (naşul lui...): „Acum, noi facem rachete cum faci crenvurşti pe bandă rulantă”. Dar, pentru ca aceste rachete să zboare pe un curs cât mai precis, apărea problema giroscoapelor: pentru viteza de lansare a rachetelor, ele sunt conectate în permanență, dar din cauza asta se uzează şi, după ce a apărut în tehnică laserul, au început să se gândească la giroscopul laser, fără frecare internă,

disponibil imediat. Şi Emţov, deja obişnuit să nu stagneze, să se mişte fără să fie împins de la spate, să caute singur noi direcţii, le-a propus ministrului, care venise la uzină, şi şefului secţiei de apărare a Comitetului Central: încredinţaţi-ne nouă aparatura laser! (Pasul era îndrăzneţ! Dar îl împinsese ceva irezistibil, ca pe un kamikaze.)

S-a aprobat. Şi, drept urmare, brusc – la cei 33 de ani ai săi –, a devenit directorul fabricii.

Asta se întâmpla în aprilie 1960. Iar pe 1 mai au doborât cu o rachetă de-a noastră avionul lui Powers.

Dar în ce fel? Peste câteva zile a fost o mare consfătuire la Ustinov – atunci deja vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri, adjunct al lui Hruşciov în Apărare, dar se simţea încă foarte legat de vechiul lui post la Ministerul de Industrie a Apărării. (Şi tânărul proaspăt director se afla pentru prima dată într-o companie atât de selectă.) De la Ministerul Apărării a venit o delegaţie în frunte cu Baidukov, şi acesta, cu o respiraţie şuierătoare, a aruncat acuzaţia gravă conform căreia complexul militar-industrial compromite apărarea sovietică.

Aceste blestemate U-2 americane (coincidenţă amuzantă a denumirii cu avioanele noastre „kukuruz” de placaj, de joasă altitudine) zburau la înălţimi de neatins pentru

distrugătoarele noastre; în plus, dezorientând radarele prin crearea unor ținte false, aruncau benzi metalice, sistemul nostru nu distingea cu certitudine natura țintei şi ochirea însăşi era şi mai imprecisă când încercau să doboare aceste avioane – vulpea, dacă nu ajunge la struguri, zice că-s acri.

Şi acum Powers a scăpat fără dificultate de sistemele noastre de apărare antiaeriană, a zburat chiar pe deasupra poligonului nostru antiaerian Kapustin iar de pe Volga Inferioară şi, apropiindu-se dinspre Iran, a tăiat o jumătate din URSS; trăgeau după el, dar nu puteau să-l doboare. (În locul lui, au doborât unul de-al nostru.) Şi abia în Ural l-au lovit, întâmplător, de fapt. (Iar Powers a preferat captivitatea în locul sinuciderii prin injecția letală, prevăzută în contract. Apoi a publicat o carte de memorii şi a scos bani.) La vremea aceea, toată întâmplarea a fost făcută publică în varianta următoare: la început, Hruşciov nu a vrut, din milă, ca avionul să fie doborât. Dar noi înşine ştiam la ce eram buni!

Se vedea cât de greu îi era lui Ustinov, cât de neplăcut – Emțov stătea chiar aproape, dar nu la masa principală, ci pe rândul de scaune de lângă perete. Ustinov, cu o față şi mai lungă decât de obicei, căuta, în mod evident, cum să se justifice, cui să dea cuvântul pentru asta, ca să aducă argumente ingenioase?

În acest moment, pe Emțov l-au apucat dintr-odată, ca atunci în fața lui Hruşciov sau atunci când se angajase să producă giroscoapele laser, şi spaima, şi curajul, ca şi cum ar fi zburat fără aripi – o să te ridici sau o să te prăbuşeşti? – , a ridicat mâna, înclinată spre Ustinov, pentru a cere cuvântul! (În sinea lui: vai, de nu mi l-ar da! La şedințele de asemenea nivel, este mai periculos decât pe un câmp de luptă, decât pe un teren minat: o exprimare un pic imprudentă sau o mică frângere a vocii te pot nenoroci. Totuşi, inginerii lui îl convinseseră că soluția era aproape găsită.)

Ustinov văzuse mâna, dar nu risca să-i dea cuvântul acestui slăbănog: fiind aşa de tânăr, cine ştie ce vorbă ar putea să trântească? Au luat cuvântul un general, apoi altul, un director, alt director. Acum, Emțov ridica mâna de fiecare dată (deşi încă se temea). Ustinov îl privea iscoditor în ochi şi, în acel moment, Emțov a simțit cum în ochii lui s-a aprins o flacără şi a pornit cu un semnal sigur spre Ustinov. Şi Ustinov a înțeles clar, a primit semnalul. Şi i-a dat cuvântul.

Emțov a sărit ca împins de un arc şi a început să vorbească energic. Îi dădea avânt şi experiența cu secția de galvanizare: da, uneori trebuie să declari ca fiind realizat

ceea ce încă nu a fost realizat! Şi cu experienţa Kursk a fost la fel: întârzierea o recuperăm ulterior, dar bastonaşul roşu trebuie obţinut neapărat! Şi, chiar dacă ştia că selecţia ţintelor mobile nu era deloc pusă la punct, ea trebuia să fie! Trebuia – conform legii Marelui Avânt!

Şi, clătinând din cap cu aroganţă, i-a asigurat pe generali cu o voce răsunătoare:

— Problema selecţiei ţintelor de înaltă altitudine a fost deja rezolvată la noi. În scurt timp va fi pusă în practică.

Toţi au încremenit, au rămas cu gura căscată.

Ar trebui să se oprească la asta? Nu, victoria încă nu era deplină. Acum a adăugat, cu un aer foarte îngrijorat, dar şi cu înfumurare:

— În prezent suntem ocupaţi deja cu o altă problemă şi ea este importantă pentru toţi: să creăm un sistem de detectare a ţintelor la joasă altitudine. Americanii coboară fără încetare altitudinea de zbor...

A zguduit Adunarea! În pauză, Ustinov i-a zâmbit recompensator: „Ei bine, nu ai făcut de râs Complexul militaro-industrial”. Un alt general important l-a luat de braţ (Emţov nu a reuşit să-şi dea seama – de ce el? apoi a aflat că generalul respectiv începea să nu mai fie atât de important şi voia să-şi consolideze însemnătatea) şi l-a condus către

un grup care părea alcătuit din mareşali: „Iată, noi...”

Bine, aşa este, e plăcut, dar şi înfricoşător: dar dacă nu iese? Da, ar fi putut să nu iasă... Ar fi putut, dacă nu ar fi fost Marele Avânt! În cursul verii, a trebuit să repete şi la altă reuniune (şefii Complexului militaro-industrial ardeau de nerăbdare) cum că totul merge aşa cum trebuie – dar încă nu se făcuse nimic!

Şi nu era vorba de faptul că îi va fi distrusă cariera, ci de faptul că va fi trimis la închisoare...

Dar avea experienţa lui Borunov: să se dovedească mai rapid şi mai ager decât subordonaţii lui, să nu-i lase să aibă iniţiativă (şi să prindă imediat din zbor orice idee inteligentă). Să acţioneze psihologic asupra subordonaţilor: bastonaşe albastre nu pot apărea cu niciun pretext! El se simţea deja un straşnic lucrător în producţie şi un director luminat. La orice oră din noapte, o maşină venea acasă la el: „S-a oprit banda rulantă” sau altceva acolo, iar el dădea fuga la uzină. (Şi despre el se povesteau deja episoade fabuloase.) Şi a început să creadă că poate face minuni. S-ar părea, după legile fireşti ale naturii, că fie cutare proces nu poate fi comandat dinainte, fie cutare dispozitiv ar putea să nu reziste, însă există şi o lege psihologică: „Vom rezista cu orice preţ!!”

Şi au rezistat. În al patrulea trimestru din acelaşi an, uzina a primit steagul Comitetului Central şi al Consiliului de Miniştri, iar directorul a fost numit Erou al Muncii Socialiste.

Iar mai departe – un salt, şi alt salt, şi alt salt. (În ochii şi în atitudinea oricărei fete din uzină îşi percepea victoria fermă – oare putem să avansăm în carieră fără să fie atinse în noi aceste corzi? Doar prin venele lui curgea sânge nobil, se vedea asta în felul în care îşi ținea capul.) Uzina lui, redenumită cifrat „Tezar”, se extindea în noi şi noi clădiri, aduna mii de noi muncitori. Scotea generatoare de unde de înaltă frecvență, inima radarelor, şi sisteme complexe de alimentare a lor, şi un alt sistem de ghidare a undelor spre antene, şi, pe deasupra, dispozitive de calcul pentru radare. (Semnalele trimise în căutare, pentru localizare, trebuie să aibă frecvențe variabile, pentru ca inamicul să nu reuşească să se deprindă cu ele şi să se apere.) Se construia prima antirachetă defensivă. Deja fusese realizată „umbrela Moscovei”: 140 de dispozitive pentru fiecare dintre cele patru puncte cardinale (se aşteptau la atacuri în mod special pe la Polul Nord), cu detectare de rachete care zboară cu o mie de kilometri la oră, iar aceste dispozitive sunt plasate în trei centuri: cele din interior termină de adunat

ceea ce le-a scăpat dispozitivelor externe. O mie de ținte sunt prelucrate simultan, iar mai departe sunt repartizate cu maşini de calcul electronic către complexele de tir: cine în care țintă trage. (Şi, în ce priveşte această umbrelă, noi i-am depăşit pe americani!!)

După aceea a sosit vremea focoaselor cu capete multiple – îi ajungeam pe americani şi în această chestiune. Şi, după semnalele returnate ale radarelor, am învățat să distingem capetele explozive de cele neîncărcate, destinate demonstrațiilor.

Şi s-a revărsat peste Emțov o ploaie de premii. A pierdut şi socoteala înaltelor adunări la care alerga şi a înaltelor birouri, unde, cum se spune, intra aproape fără să atingă uşa (nu oricare, fireşte). A făcut parte chiar şi din comisia însărcinată cu redactarea rezoluțiilor Comitetului Central. Şi câte din aceste figuri cu obrajii şi bărbiile lăsate, cu fețe şi ochi inexpresivi, cu buzele care se deschid doar puțin atunci când e absolut necesar să pronunțe nişte fraze inevitabile, câți dintre aceştia, întâlnindu-l pe Dmitri Anisimovici, îşi schimbau fără să vrea expresia de obicei ostilă! (Nu era de-al lor, era altfel acest director de la Apărare – foarte tânăr, suplu, sprinten, cu ochii strălucitori, înflăcărați şi frunte aristocratică.) Iar Dmitri Feodorovici Ustinov pur şi simplu a

început să-l îndrăgească pe Emțov.

(Dar s-a frânt coloana vertebrală a carierei lui: un prieten apropiat al lui Emțov, un savant electronist, inițiat în majoritatea secretelor noastre, a plecat în Europa la o conferință şi nu s-a mai întors! – s-a răzvrătit împotriva Sistemului! Lui Emțov i s-a consolidat statutul de persoană căreia îi este interzisă plecarea în străinătate – pentru două decenii! Dar ar fi putut să fie mult mai rău, ar fi putut să fie dat jos cu totul. Cum să înțelegi această întorsătură imprevizibilă şi bruscă a prietenului tău? Să-l înțelegi este imposibil, şi-a pierdut capul. Nu a făcut asta de dragul opulenței occidentale, avea şi aici de toate. Libertatea? – dar în ce îi lipsea lui libertatea? Dar personal – o trădare? Dar ce-i asta – „personal”! Din cauza fugarului, au fost obligați să schimbe, în tot sistemul de apărare antirachetă, toate codurile, numerele, denumirile...)

Iar în următorii douăzeci de ani „Tezar-ul” s-a dezvoltat din ce în ce mai mult. Conducerea uzinei – un palat de marmură. Dar şi noile secții – o frumusețe, clădiri luxoase. Au construit fără să le pară rău de bani. Deja nu mai era o uzină, erau cinci uzine împreună, într-o singură incintă de piatră şi trei Birouri Speciale de construcții (mai secrete decât uzinele înseşi). Şi 18 mii de muncitori şi angajați. Şi

iată că în unul şi acelaşi fotoliu directorial (îl mutase în noua clădire) stătea Emțov, se făcea în curând un sfert de secol de când îl ocupa. Îşi păstrase silueta zveltă, uşurința mersului şi privirea inteligentă şi ageră. Părul îi căzuse, dar ceea ce rămăsese nu albise. Dădea dispoziții numai în mod poruncitor şi ştia să pună la punct pe oricine. Avea peste cincizeci de ani.

La o asemenea vârstă, nu soția este cea care îți dăruieşte un al doilea fiu. Însă chiar acest fiu este un motiv de atâta mândrie şi de căldură, reprezintă un aflux de speranțe şi promisiunea de a te continua pe tine atât de mulți ani mai departe! Primii lui paşi, ai impresia că îi faci împreună cu el! Fiul mai mare este de mult pe cont propriu, dar nu îşi duce viața aşa cum ți-ar plăcea ție, însă acesta, după douăzeci de ani de la primul, ce viitor minunat va avea! Şi ce sens profund aduce în viața ta!

Iar Tezar-ul pătrundea din ce în ce mai mult cu toate fundațiile în pământul de lângă Volga, acaparând din ce în ce mai mult, printr-un gard extins, hectare vecine de terenuri construite şi de păşune, însă prin producția lui, prin menirea şi activitatea lui, se infiltra în apărarea noastră ca un gigant al întregii Uniuni Sovietice. Împreună cu el – şi directorul lui, căruia nu-i scăpa nimic şi care nu obosea să

marcheze toate noile orientări ale descoperirilor şi producţiei. (Cu toate acestea, era o persoană căreia îi este interzisă plecarea în străinătate: Comitetul Central avusese încredere în el, nu avea cum să nu aibă! – dar prudenţa Direcţiei Speciale nu era, totuşi, inutilă...)

Da, apărarea sovietică – şi atacul! – erau întotdeauna invincibile şi eficace. Însă cineva care cunoştea detaliile rapoartelor secrete de dincolo de ocean şi care, totodată, avea şi o minte ageră începea să priceapă, la începutul anilor ’80, pe vremea lui Reagan, că noi nu eram în cursă, că noi rămânem puţin în urmă. Acest lucru nu fusese tolerat niciodată, nu ni se permisese niciodată să ne oprim! – dar pe aceşti şefi prăbuşiţi în fotolii, cu ochii morţi, cu sprâncenele căzute pe ochi, cu ochii închişi pe jumătate, care ascultă fără prea multă atenţie, ostili faţă de toţi subalternii, cum să-i înduioşezi? S-ar putea oare să ajungi la conştiinţa lor muribundă? (Spre bătrâneţe, nici Ustinov nu mai era cel dinainte.)

Şi dintr-odată – a apărut Gor-ba-ciov, o revelaţie! Chiar de la prima şedinţă a Comitetului Central, el a trezit speranţele. Vom renaşte! Alături de el – şi Lihaciov, care l-a autorizat pe Emţov chiar să ia cuvântul în Biroul Politic! Dar în mintea lui Dmitri Anisimovici, încă de la reforma

îngropată a lui Kosîghin, licărea înțelegerea faptului că atunci, în 1965, venise timpul să reconstruim economia, însă din teamă, din lâncezeală, din indiferență se pierduse totul. Iar atunci – atunci industriaşii adoptaseră o atitudine combativă şi credeau în lozinca: să planificăm – într-o nouă manieră! să stimulăm munca – prin metode noi! Şi Emțov nu se exprimase doar în numele lui când se apucase, cu entuziasm, să citească referate auditoriului compus din membri de partid, chiar în şcoala superioară de partid: ce este noul sistem economic şi cum va salva el țara. Au ascultat atunci şi s-au minunat. În aceeaşi perioadă, a fost invitat şi de universitatea locală la un ciclu de prelegeri: „Bazele politicii economice a socialismului" – şi Emțov a acceptat provocarea, s-a dus. El însuşi era deja pasionat de cibernetică, pe atunci interzisă, se cufunda în lectura lui Ashby, aşa că a introdus în cursul lui şi elementele de cibernetică pe care reuşise să le asimileze. S-a mirat şi el: să abordezi totul, absolut totul de pe poziții sistemice! – nu e rău, nu?... (De la universitatea recunoscătoare primise titlul de „candidat".)

Dar apoi – toată reforma s-a dezumflat ca un balon spart. Şi a înghețat pentru 20 de ani. Ei, nu-i nimic, o duceam, de bine de rău. Aveam să ne trăim traiul şi fără reformă.

Nu, iat-o! Gorbaciov! Deja răcita încredere a început să se reaprindă. După vechile, dar reînnoitele teze, Dmitri Anisimovici a pornit să citească la universitate cursuri despre sistemul modern de administrare a industriei (totuşi, fără vechiul adaos de cibernetică, parcă poți să ții pasul cu ea timp de 20 de ani?).

Dar – Gorbaciov? – despre ce vorbiți? Acest neghiob cu vederi înguste – ce făcea el? Ce ordine distrugătoare lansa, nişte prostii, una după alta? S-au creat Sovietele Colectivelor de Muncitori! – şi aceste Soviete examinează şi ori aprobă, ori nu aprobă planul comunicat de minister?! Dar o să vă folosesc vorbele contra voastră: care bucătăreasă dă voie cuiva să-şi bage nasul în bucătăria ei? – cu atât mai puțin directorul unui celebru combinat puternic! Nu, ascultați, şi mai bine: aşa-numitul „colectiv de muncitori" de acum îşi va alege directorul! Dar jumătate din activitatea mea are loc, în general, în afara uzinei: toate livrările, relațiile externe, organele directoare, achizițiile de devize – şi cine din colectivul de muncitori, care neisprăvit poate să ia decizii în legătură cu toate astea? E o aiureală! Şi o gazetuță oarecare, ba încă una literară, lansează rubrica: „Dacă aş fi eu director..." Trimiteți dorințele... A existat asta în viața noastră dinainte? Probabil că memoria voastră este

excelentă. Dar eu am însuşirea de a generaliza. Şi vă spun: acesta e sfârşitul!

Însă, oricare ar fi sfârşitul, orice vietate trebuie să trăiască. (Iar tu ai un al doilea fiu, creşte. Dar ce muzică e asta în suflet! Acum e vremea să trăieşti! Şi să tot trăieşti!)

Aşa s-au târât, timp de cinci ani de „perestroika". Au găsit soluții prin „metoda încercării şi a erorii", cum spun experimentatorii. Şi deja făceau asta singuri, la distanță de cei care guvernau, fără plecăciune, de fiecare dată, la Moscova. Spre sfârşitul anilor '80, toate legăturile dintre întreprinderi în URSS s-au destrămat atât de mult, încât nu se mai putea conta pe niciun furnizor. Şi monstrul Tezar căuta să crească producția prin mijloace proprii.

Dar nici măcar atunci nu cunoşteam suferința adevărată. Am aflat asta când a fost desființat Partidul. Da! Eu eram primul căruia nu-i plăceau aceste sprâncene pleoştite la nivel înalt, nu vă uitați la decorațiile mele, nu-mi socotiți steluțele de aur sau de câte ori am luat cuvântul în fostul Comitet Central, considerați că sunt un om onest, un simplu profesor de cibernetică. Aşa. Însă partidul era Pivotul nostru. Sprijinul nostru! Dar a fost izgonit.

Şi s-au aruncat în marea Reformă, aşa cum a spus un pescar bătrân la copcă: cu capul înainte!

La Tezar, a ajuns în felul următor. Exact după trei săptămâni de la strălucitul debut al reformei, într-o zi mohorâtă de sfârşit de ianuarie, Emțov a primit o telegramă de la ministerul apărării: „Să înceteze livrarea producției, codul cutare, codul cutare din lipsa finanțării”.

Dmitri Anisimovici stătea singur în cabinetul lui mare, în vechiul lui fotoliu, aplecat asupra telegramei, şi simțea furnicături pe pielea capului.

Ca şi cum un spirit rău, un demon i-ar fi zburat chiar pe deasupra capului, foarte jos şi foarte aproape.

Sau ca şi cum un pod grandios peste un râu mai lung decât Volga s-ar fi prăbuşit într-un minut şi n-ar mai fi rămas decât praful, depunându-se încet.

Timp de patruzeci şi unu de ani, din ziua în care vorbise în sala Gheorghievski, Emțov fusese un lucrător în producție. Timp de treizeci şi doi de ani, de când fusese doborât Powers, fusese directorul Tezar-ului. Iar această telegramă îl anunța că totul se sfârşise...

Dacă după doar trei săptămâni de la startul „reformei” la Ministerul Apărării nu este finanțare pentru aşa ceva, înseamnă că nici nu va fi vreodată. Şi un om înțelept este obligat să prevadă totul, neîmpiedicându-se de niciun obstacol. Într-adevăr, totul s-a sfârşit. Şi cel mai nechibzuit

ar fi să se zvârcolească încercând să se apere, să trimită telegrame cu implorări, să se mintă pe sine însuşi, să amâne deznodământul. Da, se spune doar „să înceteze livrarea”, nu se spune „să înceteze producția”, iar în secții şi în depozite este încă spațiu, procesul de producție poate continua.

Nu. Trebuie să taie dintr-o lovitură. Să nu prelungească agonia.

A stat aşa un ceas? Nu aprinsese lumina, iar biroul era acum cufundat în semiobscuritate.

A aprins lampa de birou. A chemat trei responsabili. Şi a ordonat cu detaşare, cu o voce inertă, ca şi cum asta nu ar fi avut legătură cu el: codul cutare, codul cutare – imediat trebuie să se întrerupă furnizarea materialelor către ateliere.

Înseamnă că Marele Avânt s-a încheiat.

În săptămânile acelea, dintr-o sută de directori de uzine de război, nouăzeci şi cinci s-au repezit la Moscova pentru a încerca să convingă: „O să pierdem tehnologia! Dați-ne o comandă de stat, iar noi o să lucrăm până una-alta să refacem stocurile!”. Se temeau de un singur lucru: numai de nu i-ar exclude din aprovizionarea publică, „numai de nu m-ar arunca în privatizare”. Acest cuvânt devastator înspăimânta ca un monstru marin.

Lui Dmitri Anisimovici i-a devenit clar următorul lucru, la

fel de clar cum îi era că temperatura Zero Absolut este de minus 273° C: acesta era sfârşitul Electronicii noastre. Tehnologiile noastre superioare vor pieri în mod iremediabil, căci branşele sau uzinele nu vor putea să se mențină separat: întotdeauna va lipsi ceva la seria de producție. Sistemul se va degrada în întregime, era inevitabil. Înalta noastră tehnologie de război se va prăbuşi, se va prăbuşi – iar apoi nu o va putea reconstrui nimeni nici măcar în zeci de ani.

Totuşi, reforma lui Gaidar-Elțân-Ciubais este genială! Fără jumătatea de măsură a lui Gorbaciov: trebuie distrus tot – tot – tot – până la capăt! Şi doar după aceea, vreodată, va fi reconstruită Cartagina, dar nu de noi şi nu în maniera noastră.

Însă, la o mică întâlnire agitată a unor directori uniți în sectorul aprovizionării de stat, Emțov a declarat: „Eu merg în privatizare!" – „Dar parcă ai mâncat mătrăgună! – s-au înfuriat cei care lucrau în industria de apărare.

— Cum se poate închipui asta în lucrul cu care ne ocupăm noi: privatizarea? Cât o să mai trăim, nici nu poate fi vorba de privatizare!"

— De-a? a zâmbit Emțov cu siguranța lui inefabilă, chiar dacă amară de data asta. Bine, haideți să judecăm, vă fac

praf imediat. Dacă v-am înțeles bine: la noi, de exemplu, va continua să se dezvolte metalurgia? Producem oțeluri ieftine, iar oțelurile speciale sunt pierdute? Aveți o excelentă memorie a trecutului. Dar trebuie să uităm trecutul. Nici conducerea Complexului militaro-industrial, nici cadrele Complexului militaro-industrial nu vor mai exista. Şi în curând vom ajunge în situația de a nu mai putea să obținem producția pe care o avem în prezent.

Printre toate lozincile prosteşti – „perestroika", „accelerare", „piața socialistă", apoi „reforma" (nu se ştie după care program) – era una de o profundă înțelepciune, dacă nu o treceai cu vederea. Se adresa directorilor de uzină: „Deveniți patronii producției!"

Exact! Bine zis! Aici e piatra de temelie.

Dar dacă tu eşti, cu numele, „patron al producției" – de ce să nu devii în mod real?

Totuşi, să devii patron – ce ar însemna asta?

Pe o cale neumblată, primului îi este întotdeauna mai greu. Însă ar fi câştigat timp pentru reconstruirea Tezarului.

E adevărat, s-au găsit câteva cazuri asemănătoare şi s-a înființat „Partidul Libertății Economice". S-a înscris în acest partid. Dar nu era decât pălăvrăgeală sau voiau puterea

politică. Nu, nu se rezolvă nimic prin politică.

La început, Emțov a crezut în contribuția investitorilor occidentali. I-a primit cu amabilitate şi cu încredere pe bancherii veniți din Occident în vizită la Tezar, i-a ospătat cu generozitate, în stil rusesc. Foarte politicoşi, zâmbitori, au mâncat bine icre, dar nu au oferit drept ajutor niciun cent.

Dar de la guvern – cu atât mai mult nicio para chioară. Trebuie să se grăbească.

Cum fiecare era acum liber să iasă din țară, a plecat singur în America. A fost întâmpinat foarte bine, ca un „antreprenor progresist". Întâlniri, consultații, prânzuri de afaceri. Dar investiții – nu i-au dat nicio lețcaie. Dar i-au tot dat unul şi acelaşi sfat temeinic: nimeni nu va investi niciodată într-un monstru precum Tezar-ul vostru, cu el se iese doar în pierdere. Trebuie să-l descongestionați în mai multe întreprinderi distincte şi apoi fiecare răzbeşte prin forțe proprii.

Din copilăria lui petrecută la Poltava îşi amintea bine de Gogol: „Eu te-am făcut, eu te omor".

În Consiliul de Miniştri – agitație, învârteală, fiecare obține câte ceva, îşi dau brânci unul altuia. Aşa s-a furişat Emțov în avionul vice-premierului şi, până să ajungă la

conferință, a primit rezoluția de privatizare a Tezar-ului şi de scindare a lui.

Însă, dacă rupi un trup viu în bucăți, ele se vor crispa căutându-se una pe alta. Dar nu ne rămăseseră multe variante.

Şi iată care va fi de-acum înainte principiul meu: nu acceptăm niciun fel de comenzi de stat de-ale voastre! – plata înainte, comanda după. Banii înaintea mărfii – nu aşa se obişnuieşte? Nu ne-a rămas altă soluție: bănuții înainte! A redus secțiunea „apărare” a Tezar-ului la 5 procente – piesele de schimb pentru apărarea antirachetă, nişte rămăşițe. Ai fracționat Tezar-ul în şaizeci de filiale, dar tu rămâi director general. După statutul lor, o parte vine din vechiul Tezar, dar, pentru restul – căutați acționari bogați, căutați-i singuri. Fiecare celulă are propriul ei interes de a supraviețui, crispați-vă. Toate cele şaizeci sunt egale din punct de vedere juridic, dar direcția generală este ceea ce în termeni noi se numeşte „holding”, susținere.

Un principiu pentru toate filialele: de acum înainte, ne este indiferent modul în care se vor câştiga banii! Frecvențe înalte pentru a lucra hrişca? Bine. Dar cuptoare cu microunde, care nu au existat niciodată la noi, pentru uz domestic? Dați-i zor! Cineva a început să producă

magnetofoane? Minunat. Rame de plastic pentru ferestre, jucării pentru copii. Şi dacă cineva nu a găsit nimic de făcut şi nu aveți pentru ce să-l plătiți? Atunci, nu-l plătiți. Atunci, concediați muncitorii.

Tot oraşul a început să vuiască: „Fabrica radioelectrică a trecut la producția de greble!”. (Nu era departe de adevăr.) Dar cei care ştiau mai multe despre afacerea asta – inginerii electronişti sau directorii de apărare din toată țara – strigau: „Emțov distruge imperiul Tezar!”. Muncitorii care nu fuseseră concediați încă, dar lucrau fără salariu de peste trei sau patru luni şi cei deja concediați fierbeau de mânie nepotolită. S-au adunat, strigau în fața administrației fabricii şi îl blestemau pe director. Emțov a hotărât să meargă la club, pentru a ține o şedință.

Şi – neschimbat la bătrânețe, la fel de subțire, suplu ca o trestie, cu privirea şi chipul senine – a ieşit să înfrunte furtuna. Şi simțea aceeaşi prezență de spirit şi acelaşi curaj care îi fuseseră de folos de câteva ori în viață. Ştia cum să-i zguduie.

Sala urla. Emțov a ridicat mâna lui subțire cu degete lungi ca pe o baghetă şi a vorbit, cu forța care îi mai rămăsese în voce:

— Dar cine este vinovat? Sovietul suprem actual – cine l-a

ales? Directorii? Sau muncitorii? Pe cine aţi votat? I-aţi ales voi – pe directori, organizatori, directori administrativi, pe cei care cunosc problema?! Nu!! V-aţi repezit să-i alegeţi pe democraţii de dată recentă, majoritatea profesori de marxism-leninism, economişti, conferenţiari de birou şi jurnalişti... Hasbulatov, Burbulis, Gaidar, Ciubais, vă pot numi treizeci dintr-ăştia – cine i-a ales? Acum luaţi-vă steagurile roşii şi tropăiţi la aceşti pedagogi, căutaţi dreptatea! Dar eu – o să vă salvez preventiv! Vă las şomeri, da, însă ţineţi minte: în anul 1992, nu mai târziu! Este încă timp pentru voi, care părăsiţi Tezar-ul, o să reuşiţi să găsiţi de lucru sau să vă adaptaţi la o muncă nouă. Şi cine defilează cu steagurile pentru a primi salariul – o să rămână cu buzele umflate.

E uşor să-i reorganizezi unui tânăr viaţa, opiniile, proiectele. Dar unuia de 65 de ani?

Iar tu eşti sigur că ai dreptate. Dar simţi un gust amar în faţa acestui naufragiu.

Trebuie să ai o excelentă mobilitate a spiritului: să-ţi schimbi complet viaţa pe care ai dus-o până acum. Ca şi cum totul ar fi fost în zadar, iar tu ai început să mergi într-un fel nou, cu vioiciune.

Şi te poticneşti la fiecare pas. Şi cuptoare cu microunde,

şi videomagnetofoane – mai bune şi mai ieftine decât cele de la Tezar – veneau în valuri din Japonia. Aşa stând lucrurile, nu are de ce să se zbată, trebuie să închidă şi această branşă de activitate. (Şi să concedieze în continuare, să concedieze. De altfel, unii ingineri, funcţionari şi muncitori au plecat singuri, fără să aştepte concedierea – şi cine a plecat? Mai întâi cei mai talentaţi, apoi a doua categorie. Au rămas doar masa cenuşie şi balastul, din 18 mii – doar 6 mii.)

A trecut un an, iar un sfert din cioburile rămase din Tezar au dat faliment, s-au spulberat, s-au risipit. Dar câteva unităţi au ieşit din încurcătură, au scos profituri. Trebuie să te uiţi cu atenţie, să cauţi căi pe care nimeni nu le-a trasat încă, nu le-a prevăzut, nu le-a imaginat, chiar şi pământul să-l sapi – şi sub pământ să cauţi, ba chiar şi în cosmos. A sclipit ceva nou: telefoane mobile, la îndemână, care funcţionează prin satelit – susţinem invenţia! Construim relee şi antene pentru ele, vindem abonamente, uite şi câştigul! Şi apoi, simplele contoare de gaz, care nu există nici la Gazprom, dar de care au nevoie toţi – iarăşi un câştig!

Da, domnilor-tovarăşi, nimic nu trebuie să ne facă să ne jenăm, ne convine orice negoţ! – chiar şi cu greble, chiar şi cu pălării, chiar şi să închiriem oricare dintre clădirile

noastre luxoase – palatele noastre şi grădiniţele noastre de copii –, chiar şi pentru un magazin de mobilă scandinavă! chiar şi pentru un supermarket! pentru un cazino sau pentru un veritabil bordel! (Obiecte de uz zilnic – vânzare asigurată, dar vechile secţii – cine să le cumpere? De ce nu, Statul, care s-a dezis de noi, pune mâna pe ele – pentru achitarea datoriilor, pentru alimentarea cu energie.)

Dar cea mai rodnică idee a fost să ne creăm propria bancă, în legătură cu filierele Tezar-ului care aveau succes. Cu abilitatea noastră, am profitat de scurta perioadă în care băncile s-au deschis ciorchine, iar cine a întârziat şi-a muşcat mâinile după aceea. Banca este sistemul nervos a tot ceea ce trăieşte şi creează! Şi nici noi înşine nu ne aşteptam: după trei ani, banca „Tezar-ului" a primit premiul american „Făclia Birminghamului". (În acel Birmingham din Statele Unite începuse cândva refacerea în Marea Criză, de unde şi premiul.)

Acei directori de la sectorul de apărare, care au tot aşteptat un an, doi comenzi de la stat sau care au produs pe datorie se tăvăleau acum într-un mod jalnic, ca broaştele pe nisip. Însă Emţov nu numai că a reuşit totul la timp, dar nici măcar nu s-a extenuat din cauza acestei cotituri, umbla prin fostele lui teritorii arătând şi mai autoritar şi mai

mândru decât înainte, pe vremea când era un celebru director roşu. Trecând pe lângă cazino, uneori se strâmba: „Acestor neputincioşi, neisprăviți eu însumi le-aş plăti ca să nu le aud muzica”. Era din nou învingător, chiar dacă îşi ascunsese într-un sertar îndepărtat al mesei decorațiile de altă dată şi stelele aurite de erou al muncii socialiste. Mobilitatea spiritului şi pasiunea durabilă pentru afaceri – şi nu vei fi niciodată pierdut! Spunea:

— Părerea mea este că a face bani este o ocupație interesantă. Cu nimic mai prejos decât a lua pulsul Complexului militaro-industrial ori, să zicem, a te descurca în cibernetică.

Iar fiul său creşte – lasă, că o să studieze în străinătate.

2

Într-o casă de pe strada Karl Marx nr. 15 a avut loc un atentat asupra unui bancher. S-a produs o explozie în marchiza de la intrarea în casă, însă bancherul a rămas în viață şi a plecat imediat după aceea, împreună cu soția lui, cu maşina.

La Direcția Regională de Luptă împotriva Crimei

Organizate, semnalul de alarmă a ajuns seara târziu. Locotenentul de serviciu ar fi trebuit să meargă imediat în anchetă, însă, chiar dacă ia cu sine doi oameni înarmați cu pistoale-automate, noaptea pot să nimerească într-o situație periculoasă: unde a avut loc o explozie, acolo se pot produce şi a doua, şi a treia. De aceea locotenentul a aşteptat până în zori – o dimineață de februarie, adică nu prea devreme – şi abia atunci au plecat.

Casa era o coproprietate, locatarii instalaseră singuri o uşă metalică exterioară şi, dincolo de ea, construiseră o marchiză. La uşă rămăsese şi acum structura magnetică a uneia dintre cele două mine care explodaseră. Uşa interioară de lemn fusese spartă de explozie la nivelul pieptului unui om şi întreaga marchiză fusese tăiată circular de schijele care acum acopereau podeaua: conform avertizării locotenentului, serviciul de menaj nu atinsese nimic în timpul nopții, iar locatarii care veniseră seara acasă trecuseră cu mare precauție. Locotenentul a făcut toate măsurătorile şi a întocmit procesul verbal. Bancherul (se numea Tolkovianov, un om încă tânăr) nu era acasă. Din apartamentul lui – unul standard, cu două camere, ceea ce l-a uimit pe locotenent – nu a răspuns nimeni atunci când au sunat: nu se întorseseră nici el, nici soția după explozie,

iar copilul de doi ani, le-au explicat cei de acolo, era fără îndoială la bunică.

Încheind deocamdată ancheta, locotenentul s-a întors în grabă la biroul său de la Direcție, pentru a ajunge înaintea maiorului şi a altor colaboratori. A reuşit să ajungă. Însă maiorul, nu se ştie de ce, nu a venit, iar la ora 10 a ajuns însuşi locotenent-colonelul Kosarghin. Locotenentul şi-a asumat riscul de a merge să-i prezinte raportul direct lui.

Locotenent-colonelul avea patruzeci de ani, acum era îmbrăcat în civil, dar cu o evidentă ținută militară. El fusese în serviciul Organelor timp de 15 ani, dar plecase de acolo cu un an şi jumătate în urmă. Şi era aici de un an deja.

Locotenentul îşi tot prezenta raportul, arăta chiar şi o schiță. La un moment dat, Kosarghin a ridicat o sprânceană, mirat cu privire la apartamentul modest.

— Ce ordonați, Vsevolod Valerianâci?

Fața lui Kosarghin era uscățivă, energică şi avea întotdeauna o expresie care arăta că e gata să facă un lucru fără întârziere.

— Care e numele complet al lui Tolkovianov, ați aflat?

— Da. Aleksei Ivanîci.

— Şi câți ani are?

— Douăzeci şi opt.

Pe fruntea netedă a lui Kosarghin a apărut o cută oblică – un gând? o amintire?

— Cred că am să mă ocup singur de asta. Sunați la bancă, găsiți-l pe Tolkovianov.

Locotenentul a făcut stânga-împrejur, uşurat că nu a fost acuzat că întârziase intervenția din timpul nopții, şi a plecat să îndeplinească ordinul.

Iar Kosarghin a rămas nemişcat. Memoria sa profesională reținea perfect: Aleksei Tolkovianov fusese adus la interogatoriu în 1989, atunci când avuseseră loc revoltele studențeşti de aici şi, la o stradă distanță, ciocnirea dintre ei şi elevii de la şcoala de poliție de frontieră: elevii fuseseră transformați într-o armată şi trimişi să-i pună pe studenți la locul lor. Despre Tolkovianov existaseră informații conform cărora, dacă nu era chiar conducătorul studenților, atunci era unul dintre principalii instigatori. La vremea respectivă, interogatoriul lua o direcție severă: nu vă lăsați fermecați de glasnost şi de tot felul de ticăloşii a căror publicare în ziare şi reviste este permisă acum; mai întreceți-vă puțintel cu gluma – şi pe unii ca voi o să vă închidem într-un lăgăraş şi acolo o să vă şi găsiți sfârşitul.

Pe atunci... Pe atunci, Kosarghin nu putea să-şi imagineze ce turnură va lua totul. Şi încotro se va îndrepta.

Şi cu ce rapiditate şi în ce haos! – au fost zdruncinate şi Organele înseşi în interior, iar cei mai inteligenți şi mai activi dintre cekişti au început – fiecare în parte – să-şi caute ceva nou de lucru şi chiar să se retragă. Şi unde anume? În aceste noi societăți comerciale, consilii de administrație, puțin a lipsit să nu devină chiar bancheri, provocând o adevărată ciudă celor care rămăseseră acolo şi celor care rămăseseră în urmă...

Uite că şi un student pornise în această direcție şi reuşise fără greş, în timp ce tu...? Această schimbare circulară depăşea capacitatea de înțelegere.

Dar cu atât mai mult ar fi vrut să ducă la capăt ancheta aceasta, chiar şi pentru el însuşi.

Tolkovianov era la bancă şi aştepta deja vizita Direcției.

Kosarghin a plecat. L-a lăsat pe şofer pe o stradă liniştită, în fața unei clădiri noi a băncii, cu fațada de sticlă, cu şapte etaje, cu o denumire complicată, aşa cum se inventează acum, şi a intrat. La etajul al doilea era amenajată sala pentru clienți, după model occidental, cu separare fără sticlă. Încă de la uşă, l-au identificat imediat pe cel care sosise, în pofida hainelor civile, i-a ieşit înainte un tânăr şi l-a condus imediat la reprezentantul conducerii băncii. Acesta a venit personal în întâmpinarea lui, în anticameră.

Da! De la acel interogatoriu se fac în curând şase ani, dar Kosarghin l-a recunoscut de la prima privire: el e. La fel de înalt, cu o expresie cam naivă pe chip, ca un cioban de la țară îmbrăcat frumos. Dar nu în costum, aşa cum ar fi fost normal pentru un director de bancă, ci cu un pulover larg, neglijent, de culoare verde-oliv, e drept cu o cămaşă cu gulerul scos, de culoare mai deschisă, în acelaşi ton. Pe deget – un inel îngust de aur, aşa cum poartă acum cei logodiți.

Nu se vedea dacă îl recunoscuse pe cel sosit.

Au intrat în cabinetul directorului. Aici, mobila era disparată: şi piese moderne, enorme fotolii de piele, joase, în jurul unei măsuțe pentru reviste, dar şi câteva scaune de modă veche sau care imitau mobila veche, rigide, cu spătare înalte şi drepte, sculptate, în jurul unei mese acoperite cu postav verde. Iar pe perete – un ceas tot vechi, cu o pendulă de bronz şi cu o bătaie uşoară, insinuantă, care a sunat imediat ce au intrat.

Kosarghin a refuzat să se aşeze pe fotoliu şi a luat loc, ținându-şi servieta subțire, la masa verde, iar bancherul s-a aşezat la biroul lui, plasat de-a curmezişul față de masă.

Se stăpânea bine: chipul său nu trăda nici spaimă, nici stupoare după ceea ce trăise, ci exprima o atenție severă. Se

bărbierise de dimineață, ca de obicei. Forma alungită a feței devenea şi mai evidentă din cauza urechilor plasate sus.

Kosarghin a spus doar din partea cărei instituții vine, dar nu şi-a spus numele, iar Tolkovianov nu i-a cerut legitimația şi doar asta a trădat neatenția lui sau zăpăceala.

Împrejurările? Totul s-a petrecut în felul următor. El a deschis uşa metalică şi a pornit să iasă, iar soția venea din urmă. Brusc, s-a gândit să ia încă o geantă pentru ea şi – după o secundă? o jumătate de secundă? – a făcut un pas în spate, atunci când deja ar fi trebuit să fie în marchiză, uşa metalică aproape s-a închis din nou, iar în interior a răsunat explozia. Cel care a declanşat explozia s-a grăbit în aceste jumătăți de secundă, a estimat că victima va fi exact în marchiză.

A zâmbit strâmb, ca şi cum s-ar fi scuzat.

Simplitatea feței lui completa pieptănătura simplă a părului, pe o parte, băieţeşte.

— Şi care sunt presupunerile dumneavoastră? Cine a comandat asasinatul? Cine a declanşat explozia?

Tolkovianov l-a privit drept în ochi. Cu atenție. Meditativ. Chibzuind.

Acum l-a recunoscut! Kosarghin a înțeles dintr-odată, după expresia feței lui.

Dar nu i-a ieşit în întâmpinare, nu i-a amintit.

Iar Tolkovianov nu a pomenit niciun nume.

Se tot gândea.

Şi, aşezând circular cele cinci degetele răsfirate de la o mână cu cele cinci de la cealaltă mână, ca o emisferă, încrucişându-le şi, cu un efort parcă, despărţindu-le, tot aşezându-le – şi despărţindu-le, a răspuns:

— Nu sunt sigur că departamentul dumneavoastră poate fi efectiv de vreun ajutor.

Alioşa nu-şi imaginase, nu presimţise că asupra lui va fi un atentat, şi atât de curând.

Totuşi, pornind pe un drum sinuos în această lume obscură, ar fi trebuit să se aştepte de mult la asta şi să se aştepte în orice moment.

Cine a ordonat – Alioşa bănuia, deşi nu avea cum să dovedească: capii firmei Ellomas. Relaţiile cu ei erau instabile, cereau multă prudenţă şi acum Alioşa înţelesese cu ce anume se făcuse vinovat. Se întâmplă să spui o frază imprudentă, iar concluziile se îndreaptă împotriva ta. Cine s-a apucat de o afacere financiară nu are voie niciodată să dea frâu liber vreunui sentiment, nici să dea greş.

Iar cine a executat – e mai greu de găsit. Şi imposibil de ghicit. Deşi numai de la el poate începe depănarea

ghemului.

Dacă s-ar apuca de această investigație? Ori poate ar trebui să mai rabde?

Şi de unde se naşte în noi un asemenea impuls neclar, de neînțeles: de ce nu a luat o geantă pentru Tania mai devreme, ci tocmai în acele jumătăți de secundă?

Puteau să cadă amândoi în capcană...

Programul lui Alioşa era atât de regulat, încât nu-l costa nimic pe asasin să ghicească momentul potrivit.

Dar de ce au ales o metodă aşa de complicată? Nu e mai simplu cu pistolul, drept în față?

Fără îndoială, planul era să orienteze căutările pe piste false: nu aici, în capitala regională, ci în B., de unde venise Alioşa odată ca să învețe la universitate; în B. Fuseseră nu demult două crime, identice: explozia unei mine acționate la distanță. Nu au estimat rău.

Dar pe cine să convingi că Alioşa nu avea cu B. Nici în din nici în mânecă, doar amintiri duioase din copilărie şi tinerețe.

Amintirile duioase nu erau legate numai de fântâna din curtea care îşi păstrase aspectul provincial; nici de iarba bătătorită ici şi colo prin curte; erau legate de tot cartierul de căsuțe cu un etaj, ale căror ferestre erau împodobite cu

dantelărie de lemn, şi de băieţii din acest cartier. (Câte năzbâtii nu făcuse cu ei: lipiseră prin oraş un manifest cu textul „Moarte popilor!” şi plănuiau să arunce în aer ultima biserică din B. China dădea semne că ne-ar declara război? Aşadar, dacă o să ajungă până la Ural, o să alcătuim grupe de partizani chiar aici, lângă Volga, prin păduri.) Dar şi de şcoală – ce interesant refugiu, de la primul pas şi chiar din prima zi! Iar după cinci ani – fizica! şi puţin mai târziu – chimia! – ce materii minunate, până acum neidentificate, nebănuite în lumea înconjurătoare, iar ele fuseseră tot timpul cu tine! La chimie – o profesoară remarcabilă, şi ce frumuseţe! Toţi învăţau chimia cu entuziasm, dar Alioşa îi întrecea: începând din clasa a noua luase un avans în programă şi îi lăsa în urmă chiar şi pe colegii lui dintr-a zecea. Dar fizica? Profesorul nu era bun de nimic, era nepăsător, pur şi simplu nu-şi înţelegea obiectul de studiu, nu înţelegea substanţa sclipitoare pe care o primise în mâinile lui neglijente. În ce priveşte experimentele, era cu desăvârşire incapabil să le facă, Alioşa era cel care pregătea totul pentru el. Mergând înainte de cursuri dincolo de misteriosul perete despărţitor al laboratorului de fizică, el îşi lăsa imaginaţia să hălăduiască şi se cufunda în visuri printre acele cercuri rotitoare, acele tije generatoare de

scântei răsărind dintr-o bobină închisă, acele ace în spatele dispozitivelor de sticlă, acele căni gradate şi cilindri gradaţi, toate acele varietăţi de spirale... Un fel de flux invizibil trecea prin toate şi niciun western nu putea concura, probabil, cu această lume fascinantă.

În scurt timp, însă, Alioşa, puţin mai în vârstă, şi-a dat seama că toate acestea erau depăşite, erau ceva infantil: fluxul încântător al fizicii curgea mai repede undeva, dar nu aici. Elevii mai mari l-au sfătuit să citească reviste – Ştiinţa şi viaţa, Cunoaşterea este o forţă, Natura –, iar el a început să alerge la biblioteca orăşenească şi să petreacă acolo multe ore cufundat în lectură. Câte lucruri se făceau în lume! Câte lucruri se făcuseră ori erau pe cale să se realizeze: calculatoare, milioane de operaţii pe secundă, care controlau fără intervenţia omului procese mari în uzine! Calculatoare care fabricau alte calculatoare! Tot calculatoare – în radionavigaţie! Transformarea căldurii în electricitate fără dispozitive mecanice! Baterii solare! Dezvoltarea vertiginoasă a electronicii cuantice, laserele! Vederea şi fotografierea în condiţii de întuneric total!! Ca şi cum toate ramurile fizicii, asemenea câinilor care aleargă după pradă, rupseseră legăturile în acelaşi timp şi se aruncaseră în toate direcţiile pe întrecute. Ceasuri moleculare. „Ştiinţe de

frontieră”, sinteza fizico-chimică a substanțelor cu proprietăți predefinite. Din clipă în clipă, alte invenții erau pe punctul de a fi realizate: sinteza termonucleară controlată. Biofluxurile. Bionica: dispozitive tehnice care copiază sistemele biologice. Iar în astronomie: teoria Big-Bang-ului! Universul nu e câtuşi de puțin veşnic: el a fost creat – dintr-odată? Şi Găurile Negre care, definitiv şi ireversibil, înghit materia – în nimic??

Iar Alioşka pierdea vremea în anemia cabinetului de fizică şi învăța cine ştie ce noțiuni perimate, paragraf după paragraf!

Toată lumea savanților alerga, zbura, se rotea, se transforma într-un ritm nebunesc, încât era imposibil să mai rămână, imposibil să stea mai departe în înapoiatul oraş B., chiar dacă aici existau acum uzine. Desigur, nu se va descoperi, nu se va inventa totul, totul până la ultima limită, până la frontiera extremă, va rămâne ceva şi în sarcina lui Alioşa?

Cu o diplomă de absolvire excelentă, s-a repezit aici, la universitate, la facultatea de fizică, şi în primii doi ani s-a uitat cu admirație, cu nesaț la specializările care îl aşteptau. Va trebui să obțină cel puțin două specializări – şi pentru că este pasionant, dar şi pentru că, cu cât erau mai multe, cu

atât mai amplă ar fi fost ulterior opțiunea care să-l ducă la reuşită.

Şi în aceşti doi ani – cei mai fericiți din viața sa!

— Alioşa a studiat cu frenezie şi s-a străduit să afle şi să înțeleagă cât de mult se putea.

În plus, un soi de certitudine vibra în pieptul lui: de orice m-aş apuca, indiferent cu ce lucru m-aş ocupa, în toate voi avea succes! (A reuşit să intre şi în rândul activiştilor din komsomol, nu se odihnea niciodată, era acaparat de treburi. Chiar a reconstruit o maşină dintr-o vechitură, o rablă abandonată de cineva; în fiecare seară urca bateria până la etajul al treilea al căminului pentru a o încărca, iar dimineața o ducea înapoi, colegii râdeau şi îl ironizau, însă chiar ei ajungeau să-l roage: du-ne, suntem în întârziere!)

Pe neaşteptate, după doi ani de studii, în 1986 – când speranțele întregii societăți începuseră să prindă formă! – a fost ca şi cum i-ar fi tăiat o parte din viață: a fost luat în armată pentru doi ani.

Ar fi putut să fie mai devreme sau la sfârşitul studiilor – dar de ce chiar la jumătate?

În plină inspirație.

Şi, poate, iremediabil pierdută.

Armata şi aşa nu-i totdeauna lapte şi miere, însă acum

era la apogeu fenomenul, cunoscut în armată, al despotismului „bătrânilor” față de recruți. Iar de la „bătrâni” să nu aştepți milă. Dar în anii aceia Alioşa nu era atât de slab, ca acum, ci masiv şi rezistent, lovea destul de bine, se apăra.

În armată a fost luat la radiocomunicații. A încercat să citească şi acolo cărți de fizică. Da’ de unde... A renunțat...

Apoi a început să citească ziare, să se uite la televizor – trebuia să se pregătească pentru viață, care se schimbase la 180 de grade în timpul celor doi ani de serviciu militar. Se agitau un fel de marginali, era un fel de inițiativă generală, nemaivăzută!

S-a întors din armată în anul trei de facultate – a sa? Nu mai era a sa. Aceeaşi universitate? Deja nu mai era aceeaşi. (Deşi înțelegea că, printre majoritatea instituțiilor de învățământ superior cu denumiri umflate care apăruseră ca ciupercile după ploaie şi chiar printre institutele de cercetare, Universitatea lor îşi menținea încă tradiționalul nivel înalt.) Părea că armata îi scosese din suflet un sâmbure viu – setea de ştiință. Primea în continuare cele mai bune note, dar iată ce pierduse: senzația constantă a frumuseții în ştiință, asemănătoare cu o stare febrilă. Rămăsese nu frumusețea, ci doar posibilitatea aplicării

practice. Să înceapă oare o afacere, aşa cum vezi acum peste tot?

Acum, studenţii se agitau cu nişte societăţi libere, mişcări autonome, autorizate în prezent, care atrăgeau mulţi tineri – l-au atras şi pe Alioşa: dacă se poate căuta pentru oameni Dreptatea – cum să rămâi deoparte? – încă din copilărie era un vis sacru al tău: să nu trăieşti numai pentru tine, ci pentru toţi! Şi toate structurile din jur sunt nişte vechituri care împovărează şi trebuie sfărâmate de avântul tineresc. Şi se organizau reuniuni, asociaţii! Unele autorizate, altele nu, proteste, cu lozinci pe stradă, acum asta se poate, dar depinde când, cum. A ieşit multă fierbere din cauza asta, până la încăierări cu elevii ofiţeri, apoi şi interogatorii la KGB. (Înainte – i-ar fi trimis în lagăr pentru câţiva ani şi nimeni nu ar fi suflat o vorbă.)

Viaţa lua acum mii de căi dintre cele mai diverse. Apăruse o lege care autoriza crearea cooperativelor. Numai că, pentru a deschide o cooperativă, să obţii autorizaţie nu se putea fără o pilă serioasă. Iar acum – imediat după acele tulburări studenţeşti, atunci când Tolkovianov fusese adus la KGB –, a sosit la universitate prim-secretarul Comitetului regional. A permis să i se pună întrebări, iar Tolkovianov a şi ridicat mâna: lucrările de restaurare a universităţii sunt prea

scumpe, cu depăşirea cheltuielilor şi pierderea resurselor; autorizaţi crearea unei cooperative studenţeşti, iar noi vom face munca mai bine şi mai ieftin. Şi – s-a aprobat! Tinerii s-au repezit în număr mare. Era prima oară când erau pe cont propriu, entuziasmul e mare, câştigul real, dar în ţară deja pornise valul contrar: să fie sugrumate toate cooperativele! Şi-au fost sugrumate.

De altfel, asta nici nu era cooperativă – plecată de la nimic, fără un capital iniţial. „Cooperativa" le reuşea celor care se foloseau de ea pentru a ascunde bani deja disponibili, dar păstraţi în secret. Iar acum, deşi au pus la punct încuietori complicate pentru uşi metalice ori sonerii pentru uşi, cu diferite melodii, sau chiar antene parabolice pentru a capta sateliţii, oamenii veneau să le cumpere, dar nu le cumpărau, nu aveau încredere în produsele „sovietice", le căutau şi le aşteptau pe cele străine.

În acelaşi timp, veşti triste soseau de la vechii colegi ai lui Alioşa, care absolviseră. O diplomă de la prestigioasă facultate de fizică fusese întotdeauna un pas sigur pentru a intra, chiar şi într-un colţişor, în ştiinţa noastră triumfală, sub cupolele grandioase ale gândirii ei, în domeniul suveran al institutelor de cercetare de elită. Şi iată că tinerii căutau, încercau să găsească şi se descurajau: se întâmplase ceva în

Marea Ştiinţă, parcă îi fusese tăiat suflul (înainte de asta – fuseseră tăiate toate finanţările). Dar într-o stare de uluire şi mai mare se aflau doctoranzii. Existau locuri vacante? Şi chiar mai multe decât înainte? – asta pentru că savanţii plecau, părăseau ţara. Se prăbuşea ceva enorm, se producea o avalanşă care bloca drumurile şi tăia răsuflarea. Coridoarele institutelor deveneau pustii, în laboratoare colţurile erau acoperite de pânze de păianjen, pe mese se aduna praful.

Nu-ţi venea să crezi?... Asta era o întrerupere a vieţii întregi! O insultă! – pentru ce??

Suportând o fractură încă din anii de armată, Alioşa era acum mai bine pregătit pentru a o suporta şi pe asta.

Da, e clar, va trebui să trăiască într-un fel nou.

Deja începuse epoca lui „cumpără şi vinde" – nemaipomenitele „firme"! firmele! ghiciseră cum să vândă cu amănuntul ceea ce aparţinea statului, dar în cadrul unor legi încă lipsite de experienţă, şi cum să facă avere imediat. Cum să rămână în urma acestei epoci? Trebuie să trăiască bine, trebuie să cumpere şi apartament, ca să se însoare (cu Tania, în anul cinci la facultatea de litere).

Alioşa a încercat să se lipească de o firmă, apoi de alta, dar a rămas la marginea lor, prestând mici servicii; ce

senzație de superficialitate detestabilă, de inutilitate! Şi să-şi dedice viața unui asemenea lucru superficial, să „taie frunze la câini”, nemaisperând să creeze vreodată ceva – e cu putință?...

Totuşi, în ziua de azi nu se poate altfel. Şi nu puteai decât să te miri de felul în care anumite cadre de partid – mai înainte inabordabile, care păreau de piatră păzind „avuția poporului” – s-au transformat dintr-odată în descurcăreți, grăbiți, atenți la ocaziile de a se procopsi, astfel încât să le ajungă, să înhațe cu lăcomie.

Existau, pe deasupra, şi acele Burse, peste tot Burse, apărute ca ciupercile după ploaie. De la primele vizite acolo, Alioşa era complet buimac, încontinuu îi vâjâia capul: brokeri, cumpărători şi vânzători pătimaşi de vouchere, de acțiuni, de valută, panouri electronice orbitoare, inscripții care se derulau cu repeziciune. Şi toți se năpustesc nu se ştie încotro (mai mult decât atât, fiecare îşi păzeşte servieta-diplomat – nu cumva să se țină, după aceea, careva pe urmele norocosului câştigător şi să bage cuțitul în el) – cum e posibil, oare, să trăieşti aşa?

Va fi nevoit să se obişnuiască. Alioşa s-a asociat cu doi prieteni – un fizician şi un matematician. Toți erau aproape de aceeaşi vârstă, cu idei asemănătoare, speranțe, concepții

de viață. Idei aveau multe, dar ideile nu înseamnă bani. Vedeau că apar bănci comerciale, uneori chiar şi mici. O afacere în care ei nu aveau niciun fel de experiență, şi chiar contrară naturii lor, dar atât de bogată în perspective şi atât de flexibilă! Cu rigiditatea finanțării de stat, nu era posibilă niciun fel de dezvoltare. Dar unei bănci mici îi este greu să stea pe picioare, se clatină la fiecare adiere de vânt în economie sau în politică. Mai întâi: trebuie să aibă o mare sumă de bani – ca să plătească mita pentru autorizația de deschidere a băncii. Şi, o dată banca deschisă, trebuie să ai un capital inițial. Din fericire, s-a găsit, cum se spune acum, un „sponsor" care i-a ajutat să demareze afacerea, având, şi el, scopurile lui. Şi-au luat o denumire răsunătoare: „Banca Trans Kontinental". S-au aciuat mai întâi în două camere la subsol, iar primilor clienți nedumeriți le-au explicat: „E ceva temporar, sediul nostru principal este acum în renovare".

Ce s-ar fi întâmplat mai departe? Alioşa s-a întâlnit cu un vechi coleg, Raşit, care abandonase studiile universitare, dar nici în armată nu fusese. Atunci erau prieteni. Acum s-au revăzut, au băut împreună o dată, au băut de două ori – şi Raşit a intrat în „Trans Kontinental", având susținerea compatrioților lui – aici, în acest oraş, formau o comunitate mai solidă decât în altă parte; comunitatea lor dobândise şi

în regiune poziții financiare puternice şi el avea deja conexiuni cu administrația regională care căuta, de asemenea, noi căi. Şi într-un timp scurt au construit o clădire cu şapte etaje, cinci etaje superioare au fost închiriate, iar banca s-a instalat la parter şi la primul etaj.

Raşit avea relații solide, Alioşa avea un cap limpede, se completau unul pe altul şi au început să trăiască în armonie toți patru, având cote de participare diferite. Tolkovianov păşea pe teren necunoscut, ca primul cosmonaut pe Lună. Dar îşi pusese mintea la contribuție şi aici: cum să utilizeze curat şi rapid cliringul în condițiile destrămării relațiilor comerciale sovietice – pentru ca ei să continue să funcționeze. Bineînțeles, important era norocul – cu valuta care oscila în permanență şi, dacă intuiau corect, aceasta putea să ducă la câştiguri uluitoare. Şi aici, intuiția lui Alioşa a fost câştigătoare.

Valul succesului – atunci să te ții – te ridică fără încetare, din ce în ce mai sus. (Fusese nevoit să le îndruge verzi şi uscate cunoscuților: cine putea să te ajute atât de mult?...)

Dar în sufletul lui era dezgustat. Este evident că te bagi în una, două, trei afaceri nu prea curate, dar şi într-una în mod clar murdară. Dar fără asta nu avansezi. Şi tu nu eşti singur doar, sunteți patru membri, afacerea este comună. Ai

putea face asta până la o anumită limită, apoi, mai târziu, când activitatea se va întemeia pe bani palpabili, te vei debarasa de această murdărie, iar mai departe vei lucra doar cinstit, nu-i aşa? Dacă ai reuşi, ai începe atunci să faci şi lucruri bune: primul – să ajuți educația şcolară; ori să susții la un moment dat muncitori aflați în grevă sau, dimpotrivă, să ajuți o făbricuță utilă să nu dea faliment, de exemplu una de deshidratare a legumelor. Nu trăim o singură zi, pe de-o parte ne sacrificăm, iar pe de alta câştigăm.

Numai că era puțin probabil că va avea când să se smulgă din aceste vâltori care îl trăgeau în jos. În afaceri se lovise deja de asemenea ticăloşi – îl treceau fiorii.

Cu Tania discutase de multe ori. Este şi consiliera ta, şi cea care vine în întâmpinarea gândurilor tale, iar uneori este şi împotriva lor. Ea voia şi mai mult decât el ca totul să fie curat. Dar înțelegea şi ea că acest lucru era imposibil, că te-ai scufundat şi nu poți să ieşi prea uşor. Să nu abandoneze totul acum făcând pe delicații – şi pentru ce? Să cadă în sărăcie?

Iar apoi – mai erau şi relațiile cu autoritățile. Pierzând totul, de jur-împrejur, aparatul de stat păstrase doar tenacitatea de a-l sufoca pe cetățean cu impozite irațională

şi absurde care nu existau nicăieri în lume, de a-l persecuta cu reglementări, cu o documentație excesivă, îndreptându-i pe toți într-o singură direcție: să eludeze legea şi să înşele. Aşa au şi pornit, pe căi ocolite, ca să nu fie ultimii proşti. (Cu toate că, şi în această privință, parcă era bine: dacă stai deja bine pe picioarele tale, plăteşti cinstit la stat: doar trăim în el şi prin el. De la stat nu te aştepți să te jefuiască.)

Şi atunci s-a produs explozia.

S-au sfătuit împreună, dar el era cel care trebuia să ia o decizie.

Dacă începeau să ucidă, ce i-ar fi împiedicat să continue? Şi – în afară de propriile sale pistoale şi, bineînțeles, de gardianul înarmat cu pistol automat din holul băncii – nimeni nu îl va apăra, nu îl va proteja. Şi mai puțin decât toți – luptătorii împotriva crimei organizate... La Ellomas, de exemplu, Tolkvianov ştia, existau nu numai comercianți propriu-zişi, dar şi unii dintre aceşti luptători împotriva crimei şi unii eroi ai aceleiaşi crime – totul se amestecă acum în mod indisolubil şi îngemănat.

Iar noi, în cercul nostru, putem fi oare siguri că suntem în întregime la adăpost de ei?

Se poate apăra într-un mod trainic? – numai dacă ar şterge-o în străinătate. Bani pentru asta are.

Aşa ceva aşteptau toți. Tot oraşul, cei care îl cunoşteau asta şi aşteptau, nimeni nu s-ar fi mirat.

Dar putea să-şi abandoneze banca pentru care muncise trei ani? Imediat se va răspândi zvonul despre fuga bancherului principal, depunătorii se vor repezi să-şi retragă banii şi firma se va sparge în bucăți lipsite de apărare. Forța unei bănci constă în suma mijloacelor financiare pe care le atrage.

A avut câteva seri dificile cu Tania.

Au vorbit. Au tăcut.

Astfel – îl vor băga în mormânt şi pe băiețelul lor, cu o explozie?

Au tăcut iarăşi.

Deodată Tania a spus, parcă fără nicio legătură:

— Bunica mea spunea: acele de cusut sunt de folos atâta vreme cât au urechi, iar oamenii – atâta vreme cât au suflet.

Şi, se pare, aşa a şi fost. Şi încă un lucru: în străinătate, dacă nu te apuci de jaf şi contrabandă – nici nu-ți iei avânt. Oamenii de ştiință ruşi? – se prea poate să fie utili acolo. Dar nu noi, tinerii neisprăviți.

Aparent, viața merge ca şi înainte. Nimeni nu vede lupta sufletească, nimeni nu ştie hotărârea lui: rămân, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat!

Între timp, asociația de locatari a decis: Tolkovianov trebuie să repare pe cheltuiala lui cele două uşi de la intrare şi marchiza. Fiindcă totul este din cauza lui...

Asta l-a jignit: asta e singura lor preocupare? Atunci pentru cine să-ți dai osteneala?

Chiar în aceste săptămâni, au fost ucişi la Moscova oameni cunoscuți – unul după altul. Care împuşcați, care în explozii.

În fiecare zi aştepți. Nu are cum să nu-ți fie frică.

A început să poarte vestă antiglonț, să meargă cu gardă de corp.

Acum apăruse următoarea modă: „Recompensă celui care va indica...". Să încerce?

Şi a dat un anunț în ziare: cine va da informații despre participanții la atentat va primi zece mii de dolari.

Nu spera, o făcuse pur şi simplu. Dar, uimitor: după numai o zi, găseşte o scrisoare: voi da informații! Pentru unsprezece mii.

— A mirat diferența atât de mică. Părea o farsă ori o provocare.

Dar era propusă o întâlnire în timpul zilei în centrul oraşului, într-un scuar foarte frecventat.

Că doar n-ai să te duci chiar tu!

— Vitea, asociatul lui, un prieten din şcoală, s-a oferit să meargă el. (Încă unul urmărea întâlnirea stând deoparte.)

Şi totul s-a petrecut fără nicio farsă. Acela era gata să dea nume. Dar nu, nu unsprezece mii, ci douăzeci şi cinci.

Era deja mai verosimil. Dar Vitea i-a râs în nas: nu, doar douăsprezece şi jumătate. Să dea numele celor care au comandat atentatul şi al celui care a executat. Şi să aducă şi fotografii (era mai sigur).

Celălalt ezita. Ezita. S-a gândit un moment, apoi a acceptat.

Deocamdată, pentru primele informații – un avans. Persoana care a comandat lucrează la Ellomas. Pe executant nu-l ştiu. O să vă spun numele celui care a comandat.

A fost plătit.

De altfel, asta bănuia şi Alioşa: Ellomas! Dar în mod sigur cineva mai în vârstă, un director.

Şi acum ce e de făcut? S-au întâlnit prietenii, decizia a fost unanimă: mai departe, fără Organe nu facem nimic.

Nu este etic?

Dar în raport cu cine?

Şi Tolkovianov l-a sunat pe Kosarghin.

Da, în acest tânăr era ceva. Întâlnirea de astăzi îi făcuse o impresie foarte puternică lui Kosarghin. Cum să ghicească?

Era lunganul acela de student, oarecum disident, pe care ar fi putut să-l trimită mai departe, undeva în Iakuția, şi acolo i s-ar fi pierdut urma. Şi uite – ce clădire construieşte, de sticlă, cu şapte etaje, şi ce afaceri învârte, patronii se dau bine pe lângă el pentru a obține sprijin, ajută-ne să acoperim deficitul bugetar până la termen. În această sumbră şi blestemată epocă nouă, el se înşurubase perfect, ca şi cum s-ar fi născut în ea.

Iar tu, poate pentru că ai deja peste patruzeci de ani, şi eşti obişnuit cu ordinea – of, nu te descurci uşor, nu te înghesui.

Organele!! Ce anume exista mai veşnic şi mai statornic decât ele? Ce fusese în URSS în ultimii ani mai dinamic, mai clarvăzător, mai ingenios? Sub conducerea lui Andropov, câți absolvenți de învățământ superior nu dăduseră buzna aici! Vsevolod Valerianovici însuşi nu făcuse decât studii de drept, dar alături de el lucrau acolo şi fizicieni, şi matematicieni, şi psihologi: să intri în KGB însemna şi un avantaj personal evident, şi o muncă interesantă, şi senzația că ai, în mod real, o influență asupra mersului țării. Erau băieții cei mai inteligenți pe lângă veteranii deja îmbătrâniți, înțepeniți. (În schimb, câtă experiență aveau aceştia!)

Şi deodată toată această construcție – mai armonioasă şi

mai frumoasă decât clădirile înalte ale Moscovei – nu s-a prăbuşit, nu, dar a început cumva să se găurească, să se fisureze din cauza incertitudinilor, a îndoielilor şi chiar prin dezertarea celor care au început să se îndoiască: unii la cererea lor, alţii ca urmare a unei reduceri de personal, iar alţii pentru a merge în consiliul de conducere al Uniunii Veteranilor. Iar unii s-au îndreptat spre aceste structuri comerciale. Aceştia, la început, au fost consideraţi trădători ai Cauzei, dar apoi au început să fie invidiaţi ca şmecheri, norocoşi, nu s-ar putea oare să le urmăm exemplul?

Dacă s-ar întâmpla o minune – ca Organele să recapete Forţa dinainte! Importanţa dinainte!

Dar se poate oare întâmpla aşa ceva? S-a pierdut ocazia.

Şi încotro se va îndrepta totul? Nu ai cum să prevezi.

Kosarghin îi ura pe aceşti fugari, şi-a interzis să-i imite. Dar fisurile se deschideau tot mai larg, aerul trecea dintr-o parte în alta prin edificiul atât de solid. Şi cel mai important era că stima de sine slăbise, se pierduse Obiectivul Suprem. Şi – nu din dorinţa de a fugi, nu, ci pentru a alege o poziţie totuşi deosebită în vârtejurile noii epoci nebune – Kosarghin pornise la lupta împotriva crimei organizate. (Oare să nu răspundă deloc la chemarea vremurilor? Ce să facă, să înlemnească precum un butuc şi, poate, să nu mai fie util

nimănui niciodată?)

Uite la băiatul acesta. Îl mira faptul că el nu cerea ajutor. Din cauza vechii ofense? Ori se pregătea să fugă, să se ascundă? – parcă nici asta nu.

De altminteri, nu a refuzat pentru mult timp ajutorul. După câteva zile a sunat.

Dar personalul lui Kosarghin lucra formal, cu indolență, iar ancheta a deschis-o el însuşi. Acum, Kosarghin mergea din nou singur. Din nou în acelaşi birou. Numai că, de data asta, pe postavul verde a găsit trei-patru copii mărite ale unor bancnote de o sută de dolari, plastifiate – o momeală în bătaie de joc?

Şi, din nou, impresia plăcută a recentei întâlniri cu Tolkovianov s-a confirmat: ceva naiv, de la țară, în fizionomia lui, dar o privire directă şi atentă, cu o uşoară încruntare. Şi o voce mereu calmă, egală, care nu se ridică şi nu se aprinde. Şi aceasta nu era o poză, nu făcea niciun efort, nu îşi compunea o expresie a feței – era modul lui obişnuit de a fi? În fiecare zi se putea repeta atentatul, dar el nu manifesta niciun fel de teamă.

Au pus la punct operațiunea de capturare. Doi polițişti în civil au plecat în acelaşi scuar, în apropierea locului de întâlnire; era posibil ca informatorul să fi renunțat la

prudență, să nu prevadă nimic? La semnalul prietenului lui Tolkovianov, l-au luat cu uşurință.

Da, atât de mult s-a tulburat, s-a zăpăcit, nu-şi luase nicio măsură de siguranță. Încă un lucru neaşteptat: chiar el s-a dovedit a fi asasinul, ulterior – s-a denunțat singur!

Cazul s-a dovedit neînsemnat, anecdotic. Tot un fizician! – în acord cu nuanța acestei Epoci amețitoare. Şi – un ghinionist desăvârşit, deja condamnat de două ori şi de două ori eliberat înainte de a-şi fi ispăşit pedeapsa. Aspectul lui era vrednic de toată mila. Nimic nu-i reuşise, era în datorii până la gât, soția îl blestemase – ea era cea care îi transmisese din partea cumnatului, fratele ei, propunerea: să ucidă pentru zece mii de dolari, însă obligatoriu prin metoda exploziei. Din cauza lipsei de bani, din cauza certurilor cu soția, i se tăia răsuflarea – şi s-a angajat, cinci mii, în avans. Şi iată – nu reuşise. Cei care comandaseră asta, scoşi din sărite, se arătaseră pe atât de meschini pe cât fuseseră de imprudenți făcând afaceri cu el: având în vedere eşecul, să restituie nu numai cei cinci mii primiți, ci dublu – zece. Şi în acest moment apăruse anunțul care îi dădea posibilitatea de a primi zece mii de dolari. Buimac, ceruse unsprezece, apoi se dezmeticise – douăzeci şi cinci. Iată – a adus şi fotografia cumnatului.

Oamenii lui Kosarghin s-au repezit după cumnat, dar nu mai era nici urmă de el, dispăruse cu desăvârşire. Rămăsese o urmă reală: el lucra la Ellomas, dar nu într-un post important. Veriga dispăruse şi nu se putea dovedi nimic. Rămăseseră în mâinile lor criminalul în carne şi oase, depoziţiile lui, fotografia persoanei celei mai apropiate dintre cele care comandaseră atentatul, presupunerile victimei şi constatările anchetatorilor. Toate acestea au fost trimise la tribunal.

În timp ce afacerea îşi urma cursul, Tolkovianov s-a dus de două ori la Direcţia regională şi s-au întâlnit din nou. Intuiţia profesională îi spunea lui Kosarghin că descoperiseră totuşi un filon care ar putea să ducă departe.

Departe?... Kosarghin se lovise deja de ceva: să meargă departe – nu l-ar fi lăsat forţe de sus.

Au vorbit despre caz, apoi au început să vorbească şi despre altceva. Pierzându-şi ţinuta fermă pe care o avusese în viaţă, Kosarghin voia să-l înţeleagă pe acest tânăr de succes – poate ar fi o bună modalitate de a se reorienta şi el? Nu-i vorbă, la urma urmei, nici acum nu ratezi ocazii şi nu laşi să treacă vreo oportunitate.

— Nu bem ceva? i-a propus dintr-odată tânărului, întinzând deja mâna spre un dulăpior în perete.

Celălalt a dat din cap. Era de acord.

Au început o conversație deschisă. Cum în oraşul lor se suprapuseseră forțe oculte cu valută forte, şi parveniți ticăloşi, şi bandiți ordinari, se va putea oare, cândva în viitor, să se stârpească toate acestea? Şi va fi posibilă oare, la noi, inițiativa privată onestă, când tocmai pe ea şi numai pe ea o înăbuşă statul?

Atunci au început să vorbească chiar despre stat. Şi atunci, pe principiul vaselor comunicante – de ce nu şi despre Organele înseşi? – cum sunt ele astăzi şi cum vor fi mai târziu? îşi vor urmări doar propriul interes? Sau, totuşi, vor urmări şi interesul Rusiei?

În timpul conversației, Tolkovianov avea un mod anume de a se comporta: se sprijinea pe coate şi compunea cu cele zece degete un fel de figuri vii pe care le deplasa uşor, ca şi cum ar construi ceva – îl ajutau să găsească o soluție? Sprâncenele şi fruntea lui se contractau. Apoi îşi îndrepta spre interlocutor ochii inteligenți, dar calmi. Îl interesa această discuție, era clar.

În timpul tuturor acestor zile, el nu dăduse niciodată impresia că ar fi fost hărțuit, presat ori că i-ar fi fost frică.

Şi, puțin câte puțin, pe neobservate, Vsevolod Valerianovici a început să-i împărtăşească acestui tânăr,

care nu demult era un mucos, nu numai preocupările lui de serviciu, dar şi pe cele existenţiale: ce-i de făcut deci? Rusia va fi distrusă până la capăt? Şi câte miliarde se duceau! (Desigur, asta suna cam ridicol chiar din partea luptătorului şef împotriva crimei organizate din regiunea lor.)

Tolkovianov ştia toate acestea, dar le privea cu seninătate: banii care s-au scurs din Rusia se vor întoarce oricum singuri la noi peste câţiva ani, în deceniile următoare, şi vor învârti roţile ruseşti.

Cum se poate aşa ceva? Pădurile defrişate nu se mai întorc. Nici ceea ce a fost scos din adâncul pământului nu se mai întoarce.

— Şi ceea ce s-a furat le va rămâne hoţilor? s-a revoltat cu sinceritate Kosarghin. Acum el îi ura visceral pe aceşti şperţari. (Dar în secret nu îi invidia oare?...)

— Să zicem că le rămâne lor, a spus Tolkovianov. Dar se va întoarce şi va intra în PIB-ul nostru. Bineînţeles, deja nu mai putem scăpa de criminalitatea de astăzi. Dar toate aceste fonduri vor fi spălate în aceeaşi albie cu investiţiile străine.

Nu! O asemenea soluţie fericită Kosarghin nu putea accepta nicicum.

Dar Tolkovianov încerca să-l aline în continuare:

— Şi creierele, extrem de multe, se vor întoarce şi ele, chiar dacă nu cele mai bune, nu se vor căpătui toți acolo.

Şi se vedea cât era de îndurerat că, iată, atât de mulți fug, fug, să caute posturi mai bune în locuri mai calde. Iar la noi bursa doctoranzilor era acum de 10 dolari pe lună.

Dar pe străzi ce se întâmplă? Aceste mutre grase în Mercedesuri se întâlnesc la intersecții şi blochează tot traficul: ei trebuie să stea de vorbă! Iar milițianul se dă la o parte cu teamă. Cum este pentru cineva de la serviciul de cadre să vadă aşa ceva?

Atunci când, datorită paharelor, se înțelegeau tot mai bine unul cu celălalt, pe Kosarghin l-a luat gura pe dinainte:

— Aleksei Ivanîci. Iată, dumneavoastră, om cu educație tehnico-ştiințifică... ce părere aveți: ce ar trebui să facem noi în această situație blestemată? Ei bine... noi... – explica el, fără să găsească tăria de a pronunța acel cuvânt, acele sunete, însă referindu-se la foştii lui colegi, care se împotmoliseră. Şi chiar – profesia în general?...

Tolkovianov s-a abținut să zâmbească şi, într-un mod cât mai rațional posibil, a început să caute diferite variante de comportament rezonabil.

În drum spre casă, Kosarghin a trecut pe lângă cunoscutul monument al Luptătorilor Revoluției – o stâncă

ascuțită, orientată în sus, din care apăreau trei capete dispuse în evantai – unul de muncitor, unul de soldat şi unul de țăran. Datorită cine ştie cărui hâtru de pe stradă, acest monument era numit în tot oraşul „Zmei-Gorânici”. (Şi chiar că semăna.)

Şi a zâmbit: cum ştiu vremurile să se schimbe!

Da, inimaginabile căi: de exemplu – Kosarghin. În biroul ăla al lor stau cu pistoalele automate nişte indivizi raşi în cap – dar asta nu e oare mutra lor tot timpul? Kosarghin nu e prost deloc şi se pare că se lăsa luminat de fostul său protejat. Cine e mai deştept nu poate să nu înțeleagă că simpla grijă pentru binele propriu nu rezolvă nimic: tu iei cea mai bună cabină, dar ce folos, dacă vasul oricum se scufundă?

Numai că: pot ei oare să se schimbe? Să şi-l amintească aşa cum era la interogatorii. Totuşi, nici să nu se gândească la interesul general al Rusiei – nu se poate nicicum, şi nici ghebiştii de astăzi nu pot să o ignore. Nu poți să te gândeşti numai la tine. Deşi acei diriguitori de la Ellomas au destulă minte pentru a şti că, dacă reuşesc să se strecoare până la putere, atunci capitalul lor va creşte rapid de patru ori.

...Astfel au trecut două luni de la atentat, fără niciun incident. Iar depunătorii de la „Trans Kontinental” aveau

încredere în bancă, nu şi-au retras depozitele, ci chiar le-au mărit. Producătorii agricoli veneau din raioanele lor la Trans Kontinental, şi nu la o bancă de stat, nici la administrația financiară.

Paştele a căzut la sfârşitul lui aprilie. Şi Tania a început să trebăluiască, ceea ce nu făcuse în alți ani, să coacă cozonaci şi să vopsească ouă.

— Nu, a implorat-o Alioşa, te rog, numai nu le vopsi, nu pot să iau în mână ouăle roşii. Cozonaci, fie – dar să nu te gândeşti să-i sfinţeşti, n-am să mănânc.

— De ce vorbeşti aşa? o şuviță ondulată îi cădea pe frunte. Bunica sfințea cozonaci întotdeauna şi vopsea ouă. Nu e asta credința noastră?

„Credința noastră”? Ei nu vorbeau aşa înainte, cu toate că asta era, care alta?

Bine, de acord, poate că religia e capabilă să-l scoată pe om din depresie, totuşi ce au a face aici cozonacii sfințiți?

Tania s-a apropiat de el – obraz lângă obraz:

— Dar tu nu înțelegi că noi eram condamnați? Că ne-a salvat o Forță Superioară? Şi că în aceste luni ne protejează tot Ea?

Da, se poate spune şi aşa. Dar mai există şi teoria probabilităților. Şi variantele posibile ale oricărei experiențe.

De altfel, a fost şi Big-Bang-ul.

Există şi Găurile Negre.

Şi incredibilul instrument de anticipare care sunt celulele ADN.

Peste câteva zile a avut loc procesul ucigaşului. Şi chiar Kosarghin s-a mirat: în condiţiile în care infractorul îşi recunoştea complet implicarea în atentat şi ale tuturor dovezilor materiale, el a fost condamnat nu pentru tentativă de crimă, ci pentru „deţinere ilegală de armă”, 4 ani de lagăr, şi nu în regim sever.

Înseamnă că mituise bine cineva.

Acum Tolkovianov a început să se îngrijoreze serios.

— A rugat pe Kosarghin să-i obţină o copie a fotografiei cumnatului, existentă la dosar.

Dar aceasta – ea, şi nu alta – dispăruse fără urmă din dosar. Deşi era trecută la inventar...

La proces, numele directorilor care comandaseră atentatul nu fuseseră pronunţate, se poate ca ei nici să nu fi aflat că Tolkovianov ştie. Dar iată că a dat peste unul dintre ei pe stradă – ca o ironie, asta s-a întâmplat lângă universitate, mergea să asiste la o conferinţă ştiinţifică, uneori simţea un imbold să meargă acolo; a trebuit să facă un mare efort să nu-l privească drept în ochi, doar să

alunece cu privirea şi să nu se exteriorizeze.

Să fugă peste graniță? – desigur, ar fi fost salvarea şi a soției, şi a fiului, şi a lui însuşi. Dar Alioşa nu putea să fugă.

O menaja pe Tania ca pe un pahar fragil. Dar să fugă nu putea.

Se mira de el însuşi: să mergi în fiecare zi cu această vestă antiglonț grea, să umbli cu garda de corp după tine, să ai un al doilea apartament pentru a deruta... Cine nu e asasinat în ziua de azi? Creditorii – dintr-un motiv, debitorii – dintr-altul. Şi capul este năucit de depuneri, investiții, deconturi, calcule de bilanț, impozite, susținerea întreprinderilor, dar, în toată această tensiune, chiar la capătul puterilor, se păstra înăuntru, în piept, un mic sâmbure indestructibil: să urmărească ce se întâmplă în fizică, ori prin intermediul unui eveniment, ori prezentat de cineva, ori prin parcurgerea unui articol ştiințific. S-a dus vestea despre nişte experimente reuşite ale unui grup de tineri cercetători: prin iradiere au reuşit creşterea cifrei octanice a benzinei. Este colosal! – se va micşora necesitatea mondială de petrol. Arabii au aflat şi s-au şi repezit să cumpere invenția şi să o înăbuşe. Ai noştri nu au opus niciun fel de rezistență, totul se face de mântuială, nu-i interesează decât să-şi umple buzunarele. Şi băieții l-au

vândut.

Cu toate acestea, ai noştri, ruşii, au făcut descoperirea! Nu, nu au murit încă nici ştiința rusă, nici ingeniozitatea rusă.

„Stai să vezi! vorbea el în gând cu cineva”. Cu cine? Imaginea avea contururi vagi, dar era un personaj odios şi respingător. „O să ne ridicăm noi şi mai mult!”

Totuşi – nu, s-a întâmplat în aşa fel că nu bancherul Tolkovianov va ridica ştiința rusă. A fost trasat un „culoar valutar”, au dispărut acele jocuri înverşunate şi câştigurile. Statul a aprobat înmulțirea băncilor, dar nu s-a gândit deloc să le susțină. Dimpotrivă, a fost adoptat un regulament în ce priveşte fondurile proprii, stabilitatea, lichiditatea. Şi băncile slabe au început să agonizeze. Să zicem că deocamdată încă mai rezista piața de acțiuni, mai mult sau mai puțin asigurată de stat. Sau cei care aveau clienți importanți – însă Tolkovianov nu era obedient față de aceşti foşti nomenclaturişti, care îți dădeau aprobarea printr-o mişcare uşoară a capului. Şi cel mai dureros era că în acest impas a început neînțelegerea între prietenii-asociați, iar apoi s-a produs dezbinarea. Unde dispăruse entuziasmul lor de altă dată, când creşteau văzând cu ochii, aveau succes, când puneau, în discuții prieteneşti, halbele de bere pe acele

suporturi în formă de bancnote de o sută de dolari? Acum, ba unul, ba altul îşi exprima dezacordul: nu, nu aşa se obține acumularea de capital; nu, nu aşa se fac cheltuielile. Raşit primul, apoi altul dintre ei şi-au cerut partea, iar acestea erau esențiale. Banii îi uniseră, banii îi şi despărțeau.

Aceste certuri zdruncină mai tare decât eşecul afacerilor. Avea sufletul negru de supărare.

Acolo unde este vorba de bani, nu există limită nici pentru patimi, nici pentru răzbunare.

Cercul apropiaților lui Alioşa s-a restrâns. Situația financiară devenise obscură şi nu poți şti unde iese la iveală groapa sub picioare sau de unde intră în tine tăişul cuțitului. Mergea la întâmplare: a cumpărat o clădire a unui magazin din oraş; şi-a deschis două magazine; şi-a deschis zece case de schimb valutar. Dar fondurile de rulment erau insuficiente, mai avea nevoie de credit. De unde să-l ia? S-a dus să-l roage pe Emțov, care îl proteja pe Alioşa: doar trebuie să creşti generația următoare.

Îl ajuta întotdeauna cu o veselă familiaritate:

— Ei, a venit țâncul? Cum îți merg afacerile în faşă?

Avea deja aproape şaptezeci de ani, dar îşi păstrase pofta de viață, pe femei nu le scăpa din ochi şi era la fel de vioi la

trup şi la minte. Şi cum a putut să treacă peste toate acestea? Doar se prăbuşise de la o asemenea înălțime şi, în fond, cine e acum?

Dmitri Anisimovici nu considera că situația este fără ieşire: am luat-o într-o direcție – să mergem, nu te teme! Ne-am lovit de un zid? – ne întoarcem şi mergem pe altă parte.

— Te împotmoleşti? Ai nevoie de o mână e ajutor? Ei bine, pot să te ajut.

Dar dacă tu nu ai încă nici treizeci de ani? Şi ai putea fi ucis? Şi prietenii te abandonează? Şi – de câte circumvoluțiuni cerebrale mai ai nevoie pentru a ieşi din acest labirint variabil? Şi – vei ieşi oare vreodată?

Şi astfel – regreta-regreta-regreta tinerețea, primii doi ani la facultatea de fizică, până când fusese luat în armată. Dar poate că atunci trebuia să reziste, să nu se abată? Departe-departe se vedea lumina, şi slăbea.

Dar era totuşi fosforescentă.

1996

JELIABUGSKIE VÎSELKI

1

Este a patra zi de când am început ofensiva pentru străpungerea frontului de la Neruci. În ultimele douăzeci şi patru de ore, centrala mea a fost instalată într-o conductă de sub terasamentul de cale ferată, unde este o construcție solidă, care protejează bine de bombardamente. Acolo s-au înghesuit, înainte să ajungem noi, mai multe țărănci cu o droaie de copii şi s-au încuibat douăzeci de țigani şi țigănci veniți nu se ştie de unde; a fost ciudat pentru noi să-i vedem pe toți aceştia, după două luni în care n-am văzut niciun civil. Şi în această noapte, la ora 3, bateria mea a primit ordinul să încetăm focul şi să avansăm. Până când au fost strânse toate posturile, s-a făcut lumină deja. Şi, până să ajungă avioanele, ne-am deplasat în Jeliabugskie Vâselki.

Ne-am deplasat – este mult spus. O baterie de reperaj acustic are dreptul, conform regulamentului, la şase maşini special echipate, dar noi aveam o maşină de trei tone şi o

camionetă de o tonă şi jumătate, rablagite. Cu ele transportam numai aparatura militară şi obiectele de uz gospodăresc, dar şi câțiva însoțitori, urmând ca restul bateriei să vină pe jos. De obicei, bateria este condusă de locotenentul Ovsiannikov, şeful plutonului de transmisiuni, iar comandantul plutonului de măsurători – Botnev – şi cu mine mergem cu maşinile, ca să alegem amplasarea centralei.

Acesta este un factor al cuceririi: toată formația de luptă depinde de alegerea poziției centralei. Cu cât se face asta mai rapid, cu atât mai repede şi mai în siguranță ne organizăm. Dar alegerea trebuie făcută şi fără greşeală, pentru că centrala este inima bateriei; o schijă în inimă – şi s-a dus toată bateria. Să săpăm o groapă şi să o acoperim cu o prelată într-un câmp de secară – s-a întâmplat să facem şi asta, dar numai în condițiile în care eram presați de bombardamente şi nu aveam timp.

De patru zile sunt ca ars, sunt zbuciumat, iar agitația din jur nu se domoleşte. Facem totul, totul cu bucurie. Marea noastră mişcare comună, şi alături arcul Kursk – paşi de gigant.

Şi ce sentiment profund față de locurile acestea şi denumirile lor! Fără să fi pus încă piciorul, de câte ori am

fost deja aici, câte ținte am împuşcat din cauza străpungerii de la Neruci, cât ne-am mai pironit ochii în hartă pentru a fixa pe retină fiecare crânguşor de aici, fiece râpă, deluşor, pârâul Beriozoveț, satul Setuha (acolo am stat alaltăieri), Blagodatnoe (acum îl depăşim prin stânga, deja nu-l mai vedem), Jeliabuga şi, iată, Jeliabugskie Vâselki. Şi în fiecare sătuc ştiam dinainte cum sunt situate casele.

Aşa e, cum ştiam: Vâselki se află pe o pantă lină care duce spre pârâul Panikoveț. Iar noi suntem deja aici, am ajuns de pe drumul bătătorit pe povârnişul plin de gropi. Deocamdată avioanele nu sunt aici, aşa că am început să explorăm. Către băieții din camioane:

— Dughin! Petrîkin! Kropaciov! Împrăştiați-vă şi căutați, poate e pe undeva o pivniță.

Şi ei sar ca boabele de mazăre pe pământ, se duc să caute. În Vâselki a ajuns deja câte cineva: ici şi colo, camioane camuflate, cu partea din față înclinată, în pantă. Aruncătoare de mine (ele pleacă înainte). Tunurile divizionului sunt mai la dreapta, în altă parte a depresiunii. Iar eu, până una-alta, urmăresc, urmăresc pe hartă: unde să instalez posturile. În fața noastră, la vest – Mohovoie, un sat mare; încă de săptămâna trecută, au ajuns până acolo, pentru nemți, trenuri pe care ei le-au şi descărcat. Vor

încerca să păstreze Mohovoie; după cum se vede, vom încartirui aici.

Schițez posturile aproximativ. (Cu exactitate le fixează numai Ovsiannikov.) Pe linia frontului, ele trebuie să acopere vreo cinci kilometri (conform regulamentului, chiar şi până la şapte, dar noi am rectificat de mult regulamentul, niciodată nu desfăşurăm şase posturi, e prea mult, iar în caz de nevoie, în grabă – patru; acum avem cinci). Dar, înainte să decidem posturile, trebuie să găsim un loc pentru postul nostru de observare – un post de prevenire. El trebuie să stea (cel mai adesea în tranşeele infanteriei) astfel încât să audă fiecare sunet care vine de la inamic înaintea oricărui post dintre cele periferice şi – din proprie inițiativă, asta e o artă – să decidă la care sunet să apese butonul care pune în acțiune bateria şi la care să nu apese.

— Am găsit-it! strigă, apropiindu-se în fugă, cine oare? „fiul regimentului” nostru, Mitka Petrîkin, un băiat de 14 ani, adunat din oraşul Novosil complet distrus de război – odinioară reşedință de județ, iar acum stră jă mută din piatră albă, aşezat pe un deal, la confluența râului Neruci cu Zuşa. Toa ree locot nent... o piiivni-țăă! Una bună!

Am pornit repede cu Botnev într-acolo. Era una aşa cum se construiesc aici – nu sub casă, ci separat, cu o

proeminență de cărămizi, apoi o duzină de trepte care duc în jos. Dar pivnița nu este răcoroasă, ci înăbuşitoare: stăpânii, poate, sau vecinii au încărcat aerul cu răsuflarea lor timp de o noapte – două – trei, erau ascunşi aici, îşi îngrămădiseră şi lucrurile. În schimb, bolta de cărămidă în formă de arc – mai bună nici n-am fi putut găsi.

Pentru noi era atât de ciudat şi de îmbucurător să vedem țărani ruşi vii, pe lângă casele lor, grădinile pline de viață, iar pe câmp – grâu. De partea sovietică a frontului, toți locuitorii fuseseră trimişi, din cauza neîncrederii, la vreo douăzeci de kilometri în interior, era al treilea an de când nu mai rămăseseră niciun suflet viu, nicio semănătură, toate câmpurile erau în paragină, ca pe vremea polovților.

(Dar pământul acela – deposedat de roade, despopulat – îl iubeşti şi mai tare. E clar: tocmai pentru această Rusie Centrală nu-ți pare rău să mori. Mai ales după mlaştinile din Nord-Vest.)

Pe partea germană am păşit cu greu şi vedem: oamenii trăiesc!

Cei din pivniță ne privesc cu teamă. Nu, n-o să-i alungăm, sunt ai noştri:

— Va trebui, prieteni, va trebui să vă strângeți mai în spate. Iar în față – o să intrăm noi, aici.

Femeile – bărbați nu sunt, decât unul foarte bătrân, şi o ceată de copii – se tânguie blajin: unde să ne mişcăm? Dar toate fețele acestea ne sunt atât de familiare! Şi sunt bucuroşi că nu-i alungăm defel.

— Imediat băieții o să vă arunce sacii şi coşurile mai sus, unul peste altul. Haideți, băieți.

Cum să nu-i restrângi, ne trebuie destul de mult loc: şi pentru aparatul propriu-zis, şi pentru cele patru măsuțe pliante. Dar se pare că vom încăpea.

Să alegem locul centralei a fost primul vârtej care ne-a zorit. Acum al doilea: să coborâm mai repede stația în pivniță. Pentru asta, ne-au sosit forțe suplimentare: Dughin şi Blohin, doi operatori care se ocupau de aparat cu schimbul, şi cei de la plutonul de măsurători.

Am urcat din nou.

De la răsărit, trandafiriul promițător se ridicase deja în înălțimea cerului. Şi astfel au devenit vizibili câțiva nori cirus, care nu se văzuseră până acum.

Dar – la fel de promițător s-a făcut auzit şi un zgomot de avion.

Tare ne-am mai săturat de blestemații ăştia, cât oare o să ne mai chinuie?

Dar – nu. Nu-nu! Sunt ai noştri!

Începând din primăvara asta, ai noştri apar tot mai des pe cer. Ridicăm şi noi capul. Avioanele noastre stătuseră în apărare nopți întregi, într-un îndepărtat raid de bombardament, şi acum, cu huruitul lor greoi, se revărsau în grupuri mari, mergeau să bombardeze undeva, în depărtare. (Şi de ce ne bucurăm aşa, de vreme ce asta se face peste oraşele noastre ruseşti?) Când erau deasupra Oriolului, le şi vedeam de la şaizeci de verste depărtare: fasciculele încrucişate ale proiectoarelor, exploziile sonore ale tunurilor antiaeriene, rachetele roşii şi exploziile tunătoare ale bombelor. Nu de mult, am învățat să recunoaştem şi stolurile triumfătoare când se întorceau, zburând la joasă altitudine, dintr-o operațiune efectuată în apropiere – „IL-urile”[81], avioanele de asalt – şi strigam „ura!” pe sub aripile lor, pentru că acesta era ajutorul acordat nouă direct aici, alături.

Ai noştri zburau la înălțime. Precis calculat pentru a-i orbi pe nemți: dintr-o clipă în alta va apărea o margine a soarelui.

Plutonul de calcul lucrează în bună organizare, sunt

[81] Avioane de tip Iliuşin, numite astfel după constructorul lor, Serghei Vladimirovici Iliuşin (1894-1977), a căror exploatare a început în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

obişnuiți cu asta. Au luat cu grijă din bena camionului aparatul centralei şi l-au dus jos. Apoi măsuțele şi tot ceea ce serveşte pentru calcule şi planuri. Cei însărcinați cu transmisiunile stivuiesc afară, în apropierea pivniței, bobinele cu etichetele posturilor: cuplăm – aici, întindem toate liniile – de aici. Iar plutonierul Kornev, un gospodar priceput, a ales pentru bucătărie un locuşor – puțin mai jos în tufe, deloc protejat, dar îndepărtat de izbe: de-a lungul şirului de izbe, există riscul să ne execute de sus cu mitralierele. Le-a indicat şoferilor să sape, alături de tufe, adăposturi pentru maşini şi el însuşi, om zdravăn, îi ajută: important este să cobori oricât de mult posibil motoarele în pământ. Trebuie să facem totul cât mai repede.

Umblu de colo până colo, mă enervez, fumez. Desfăşor inutil planşeta şi mă uit pe hartă, iar şi iar, cu toate că o ştiu aproape pe de rost.

Soarele s-a ridicat de tot. Norii îl ascund.

Nu departe de noi urcă una dintre ulițele din Vâselki – deja plină de gropi de obuz recente, de un negru intens. Iar dincolo de o râpă mică, la dreapta – o altă ulicioară, în linie dreaptă. Acolo este desfăşurată bateria a 76-a. Izbele parcă n-ar fi însuflețite: unii sunt prin pivnițe, alții au luat-o din loc spre crânguri. Niciun firicel de fum.

Haide, haide, Ovsiannikov, nu-i atât de mult de mers.

Dar uite-i că vin! – urcă din valea închisă într-o coloană descoperită. Şi, fără să mă uit prin binoclu, simt că sunt ai noştri. Ei merg vioi, Ovsiannikov dă ritmul mersului. Acum, ei se apropie, acesta va fi al treilea vârtej: fiecare post de reperaj îşi pune în ordine aparatura, bobinele, sacii cu obiecte, hrana uscată – şi, în timpul acestor minute numărate, Ovsiannikov trebuie să fixeze pe hartă, după socoteala lui, amplasarea posturilor de reperaj; evaluând forțele detaşamentului, să desemneze cui îi revine primul post, al doilea... al cincilea, şi fiecărui şef de post de reperaj să-i indice direcția bună, cum să țină, pentru a nu greşi, azimutul. Iar celui din avanpost îi dă şi mai multe detalii. Şi iată că aceste zece – cincisprezece minute, până ca toată bateria să fie regrupată, sunt cele mai periculoase. Ne vom dispersa, nu vom mai sta toți grămadă şi va fi mai uşor.

Se apropie ai noştri, se apropie, iar mai departe totul se petrece ca şi cum ar fi fost scris dinainte şi învățat pe dinafară. Posturile se pregătesc iute de desfăşurare.

Mă aşez cu Ovsiannikov pe un trunchi răsturnat, pentru a stabili cu exactitate locurile posturilor.

Cineva ocărăşte din cauza unor bobine, agățase una bună, care nu era a lui, şi apoi a lăsat-o cu firul cârpit.

Fețele tuturor sunt nedormite, epuizate. Bonetele pe capetele lor sunt tocite. Dar mişcările sunt rapide, pe toți îi stimulează conştiința faptului că noi nu participăm la o simplă operațiune anonimă, locală, noi luăm parte la Marea Ofensivă! Asta sporeşte mult puterile.

Oamenii responsabili cu legăturile au fixat capetele şi au întins liniile cu două fire.

Însă de la nemți deja vine în zbor un obuz de mari dimensiuni, care pleoscăie distins peste capetele noastre – şi buu-uf! Fără îndoială, peste Setuha, aproape de drumul principal.

Şi – prima „ramă" de astăzi, avionul de recunoaştere cu două fuzelaje „Focke-Wulf" atârnă stabil la înălțime, vuieşte, examinează cu atenție, căutând în cine să tragă. Tunurile noastre antiaeriene nu răspund, mai ales că în „ramă" este aproape inutil să loveşti, din cauză că face manevre de eschivare întotdeauna.

Şi acolo, pe Setuha, au mai căzut câteva obuze grele.

Atâta vreme cât dimineața este răcoroasă, ar trebui să ne ocupăm de reperaj. Nu fusese momentul potrivit să fim mutați din loc.

La fiecare post există 4 – 5 oameni, iar ca să duci aparatura este greu, obiectele sunt numeroase şi grele, de la

un singur acumulator îți seacă umărul; este nevoie de câte opt bobine, şi uneori chiar mai mult de zece; receptorul nu este greu, dar e un cub dificil de apucat cu mâinile, căruia mai trebuie să-i şi protejezi mai mult decât orice urechile, altfel îi strici membrana mare, sau dacă îl străpunge o schijă? Şi mai sunt transformatorul, telefonul, alte mărunțişuri. Şi puşca automată, unii au carabine, lopețile geniştilor – cară toate astea. (Măşti de gaze nu mai purtăm de mult, le-am aruncat toți în camioane.)

Burlov, robust, îşi duce lucrurile la primul post, cel din stânga; are compasul în mână, ca un ceasornic, el verifică întotdeauna azimutul, merge la fix. La el în echipă se află şi lunganul siberian Ermolaev, care suportă întotdeauna totul netulburat; pentru posturile marginale, Ovsiannikov îi alege pe cei mai puternici. Şmakov este pasibil aproape de a fi trimis într-un batalion disciplinar: într-o luptă antitanc, nu a rezistat confruntării directe, a fugit unde a văzut cu ochii şi a nimerit în formația noastră. Noi duceam lipsă de oameni tot din cauza unor dezertori, iar comisarul a renunțat să-l pedepsească şi a spus: „la-l”. De atunci slujeşte cu devotament.

Şuhov cel isteț (noi l-am avansat la gradul de caporal în locul unui sergent rănit) şi-a dus obiectele la al doilea post.

— Volkov cel posomorât şi întunecat – la al cincilea post, la dreapta, în partea de nord, la fel de departe.

— Iar la posturile intermediare linia va fi mai scurtă, mai puține bobine, patru oameni sunt de ajuns.

Cu Emelianov cel ursuz şi cu fața ciupită de vărsat ne sfătuim şi cu harta în față (când vom avea un exemplar în plus, atunci îi vom da şi lui): avanpostul presupune o muncă delicată, aproape o activitate de ofițer, dar, conform regulamentului, cel de aici are gradul de sergent major şi este întotdeauna plasat în fața tuturor. La fiecare sunet de împuşcătură considerat folositor, el nu trebuie să piardă nicio jumătate de secundă şi trebuie să determine calibrul după auz. (Apoi, cine este mai aproape de explozie, mai corijează.)

S-au animat liniile din față – înghesuială de mine din ambele părți. Din Vâselki, avioanele IL-76 trag deja, dar noi vom trage abia când vom fi pregătiți. Iar solicitarea nu va aştepta.

Picioarele lui Ovsiannikov zbârnâie ca să ajungă în fața ultimului post: este importantă nu numai alegerea finală a gropii pentru aparatul de recepție (soldații aleg unde le este mai uşor să se instaleze, mai aproape de o sursă de apă), dar şi ce se află în apropiere, ca să nu apară ecranarea. (A

fost un caz: ploua, am dus receptorul tot aşa într-o magazie şi ne mirăm: ce naiba, toate recepţiile sunt şterse?) Şi a mers ca să-l ajungă pe Burlov.

În spate, încă o grupă vine spre noi pe jos. După barele în dungi, după trepiede, se vede că sunt topografi. Hei, voi, haideţi mai repede!

Acest grup a fost adus de comandantul de pluton, locotenentul Kuklin, cel mai simpatic puşti, cu o faţă de copil, şi statură la fel. Botnev al meu, nu cu mult mai în vârstă, îi face observaţie:

— Ce dormiţi atât? Fără voi, trebuie să stabilim coordonatele din ochi, cui mai folosesc?

Şi aşa este: noi suntem verificaţi amănunţit şi toate erorile în determinarea ţintelor, în reglarea tirului ne sunt imputate nouă. Dar cine merge să-i controleze pe topografi? – asta nu s-a întâmplat vreodată. Greşesc ei în stabilirea datelor – nici noi nu vom stabili corect ţintele.

M-am aşezat împreună cu locotenentul Kuklin, ca să-i arăt unde vor fi dispuse posturile. Îl rog:

— Iurocika, nu, nu te grăbi. Faceţi mai întâi trei posturi apropiate, chiar şi pentru primul reperaj. Şi trimite-ne imediat cifrele.

Zice: am văzut pe drum al treilea divizion de foc al nostru,

se deplasează încoace, încă nu şi-au ocupat poziţiile.

Kuklin şi-a adus oamenii în şir indian spre primul punct de orientare clar, de la el va merge la cel al lui Şuhov. (Punctul de orientare va fi îndepărtat de pe hartă, el fiind aproximativ.) Dar în luptele aflate în desfăşurare reţeaua trigonometrică este întotdeauna mai mult decât necesară.

Nu se poate spune cine are, în război, o muncă mai rea. Topografii nu luptă propriu-zis, dar au de dus cu ei teodolite, nivelmetre, trebuie să întindă benzi peste câmpuri – drept, pe cea mai scurtă distanţă posibilă: nu întrebi unde este deminat, unde nu, şi în orice moment poţi nimeri sub un bombardament.

Dar – deja ne-au găsit cei de la plutonul de transmisiuni. Şi întind cablul pentru centrală, iar cei cu bobinele vin spre noi de la pârâul care este îndiguit.

Dar cine ne-a găsit? Nu sunt de la divizioanele de foc, nu sunt cei cu care va trebui să lucrăm şi care se află încă în tranzit. Aceştia întind cablul – sunt de la statul-major al brigăzii, desigur – şi dintr-o clipă în alta vor începe să ceară ţintele.

Măcar dacă am fi făcut reperajul de dimineaţă, înainte ca aerul să se încălzească. Nemţii deja ne şi bombardează: iată un foc de armă, acolo – un raid, vreo zece obuze, iar noi nu

suntem încă regrupați. Iar munca din timpul zilei va fi astăzi redusă: se va face arşiță, este deja evident, şi se va produce inversiunea termică: straturile superioare de aer se vor rarefia din cauza încălzirii şi semnalele sonore nu se vor mai întoarce în jos, spre pământ, ci se vor pierde în sus. Dar asta se percepe şi cu auzul simplu: obuzele, iată, cad, însă detunăturile se aud tot mai slab. Pentru cei care lucrează la reperaj, vremea perfectă o constituie umezeala, ceața şi întotdeauna – noaptea întreagă. Atunci înregistrările sunt deosebit de precise, iar țintele – fie bombe care răsună, fie tunuri, fie obuziere cu zgomot mai surd – sunt imediat localizate.

Dar comandamentul nu pricepe deloc această regulă. Dacă ar fi avut minte, ne-ar fi mutat ziua, nu noaptea.

Noi, divizionul instrumental de recunoaştere, suntem o unitate separată, dar întotdeauna subordonați în mod operativ artileriei grele, acum – brigăzii de tunuri. Astăzi vom avea de făcut parc de artilerie: deservim două divizioane simultan: al 2-lea – la dreapta, dinspre Jeliabuga şi al 3-lea – la stânga, dinspre Şişkova.

În pivniță, la Botnev, s-au adunat deja toate: au fost montate şi verificate. Camertonul mare bâzâie într-o vibrație continuă a tijelor. Acele instrumentelor abia tresaltă. Toate

cele şase peniţe capilare de sticlă, înconjurate de inele electromagnetice, sunt pregătite să redea cu cerneală înregistrarea pe bandă. La aparat este acum Dughin, suplu, sprinten. (El are mâini îndemânatice: în fiecare minut liber meştereşte ceva – unuia o pipă, altuia un portţigaret, iar pentru mine a avut ideea de a coase din benzile audiometrice nişte carnete îngrijite, pentru jurnalul meu de front.)

Alături de dispozitiv, pe o băncuţă, se băgase telefonistul, agerul Enko. La urechile lui atârnă două receptoare, legate cu un şnur peste creştet. Într-un receptor este cel din avanpost, iar în celălalt – toate posturile acustice laolaltă, toate se ascultă unul pe altul şi, atunci când vorbesc prea zgomotos, centrala îi opreşte, dar chiar şi ea este avidă de noutăţi: ce se întâmplă undeva, cui i-a fost răsturnată găleata de o schijă.

Şi imediat în spatele dispozitivului se află măsuţa decodificatorului. În spatele ei, foarte aproape, strâns lipită, abia ai unde să te aşezi, o măsuţă pentru strângerea citirilor. Iar lângă un alt perete – măsuţa dispozitivului de calculat şi planşeta pusă pe picioare înclinate. În semiîntunericul din subsol – trei becuri electrice de 12 volţi, unul suspendat deasupra hârtiei Whatman, liniată cu grijă.

Suntem gata.

Fedia Botnev nu este, în luptă, nici brav, nici îndrăzneț, dar nici nu trebuie, judecând după faptul că face parte din plutonul de măsurări şi calcule. Dar este un chițibuşar, perspicace în observarea detaliilor, imediat la locul potrivit. (Chiar şi de fiecare detaşament vecin este curios, de tehnica lor, când este posibil merge să se uite atent. A terminat şcoala de arte şi meserii.) Îi place să stea şi la planşete, să traseze linii directoare pornind de la repere.

Dar bunul mers al fiecărui reperaj depinde de decodificator. La noi, acesta este Lipski, un inginer-tehnician pe care noi l-am avansat sergent. Atunci când la lucru nu e grabă, el este singurul din baterie căruia ne adresăm cu nume şi patronimic. (Cu studii superioare, în bateria mea mai este şi Pugaci, jurist. Un jurist foarte convingător, care găseşte întotdeauna o portiță de scăpare ca să-i fie cât mai uşor. Nu poți să-l trimiți la orice corvoadă: ba „îl ajută pe instructorul politic", ba „publică gazeta de război".)

În fundul pivniței se aude un bombănit surd:

— Vai, ce mai bubuie! Vai, ce mai trosneşte!

— Tare m-aş duce s-arunc o privire: s-o fi-ntâmplat ceva pe la mine, ori ba? Numa ligheanul al smălțuit mi-o mai

rămas, numa el cât face.

— Nu poți lua cu tine tot avutul, Arefievna. Ăştia nimeresc precis – s-ar putea nici izba să nu ți-o mai găseşti.

— Ei, o da Dumnezeu ş-om scăpa.

Iar afară – ziua însorită, fierbinte, se încinge şi mai tare, căpătând o nuanță galben-deschis. Şi norişorii aceia s-au împrăştiat, cerul e curat-curat. Ei, astăzi trebuie să ne aşteptăm la ceva de sus.

Bucătăria de campanie a lui Isakov, cea din tufe, fumegă deja.

Şoferii termină cu efort camuflarea maşinilor, fiecare dintre ei ajutat de câte un soldat disponibil. Leahov, înalt şi flegmatic, nu va lăsa niciodată să se vadă nici cel mai mic semn de oboseală. Iar micul şi grăsunul Paşanin, din Nijni-Novgorod, s-a dezbrăcat până la brâu, dar, cu toate acestea, pieptul lățos şi spinarea îi sunt acoperite de sudoare, iar fruntea şi-o şterge cu încheietura mâinii. Avusese imprudența să-şi povestească necazul: că l-a părăsit soția iubită, cântăreață de operetă; şi a devenit obiect de compătimire, însă şi de batjocură.

Tot în bateria mea taie frunză la câini Kocegarov, comisarul politic al bateriei; într-un moment încordat, când toți sunt în plin avânt, nu ai cum să-i dai ceva de făcut, şi

nici să muncească nu-l poți obliga. În civilie, el însuşi fusese şofer, dar la un comitet regional de partid, iar acum să ia lopata şi să-l ajute pe Paşanin – nu se pricepe.

Primul semnal vine de la al treilea post, cel mai apropiat: am ajuns, ne-am conectat, ne camuflăm. În acelaşi timp, noi ne-am verificat şi aparatul: bateți acolo (în fața membranei). Aşa. Înregistrează şi împuşcăturile. În regulă.

Dar când asupra unui singur post zboară un avion – atunci, cu un dispozitiv, bruiază înregistrarea a trei posturi.

De la pivniță, liniile se răspândesc în evantai; cei responsabili cu acestea le îngroapă, fiecare pe a sa. La cincizeci de metri distanță, ca să nu se ia de picioare – şi pentru a le proteja de schije.

Dar deja încep să zboare!! Sunt şase avioane Heinkel. Mai întâi la înălțime, apoi coboară în cerc în stânga noastră. Poc, poc, tunurile antiaeriene. Pe lângă. Au bombardat, au plecat.

Ai noştri sunt concentrați pe câțiva kilometri pătrați de-a lungul primelor linii: mortiere uşoare şi grele, tunuri de 45 şi de 76, obuziere de 107, diverse maşini îngropate pe jumătate, camuflate – poți să loveşti oriunde pe toată suprafața, n-o să ratezi.

Între timp, în pivniță mai trebuie găsite încă trei locuri –

pentru telefonistul cuplat la brigadă şi alți doi detaşați de divizion. Dintr-un tei doborât, ai noştri au făcut rapid cu un ferăstrău – avem întotdeauna un joagăr – trei butucei, pe care i-au rostogolit aici, în jos.

Leahov şi-a adus ZIS-ul aproape gol în adăpostul de camuflaj.

ŞI GAZ-ul lui Paşanin a fost coborât. Ei, acum e mai uşor.

De la al doilea post, Şuhov comunică, puțin peltic: am sosit!

— Am verificat şi pe ei. În regulă.

De fapt, ei toți ajung doar pe aproape de posturile stabilite şi le place să-şi mai schimbe locul, ca să le fie cât mai comod. Dar, până când nu verifică Ovsiannikov, nu are rost să se camufleze.

Din pivniță, un strigăt:

— Toar se comandant, sunteți apelat!

Rupe-ți picioarele alergând pe scările de piatră.

Aşa şi este, e brigada: patruzeci şi doi, aşteptăm țintele.

Mă apăr: dar lăsați-ne să ne organizăm, să facem legăturile, oameni sunteți voi?

Dar aş dormi puțin, cad din picioare de somn. Mă uit la băieți, în pivniță – şi ei la fel.

— Ei, câtă vreme nu e de muncă, puneți-vă capetele pe

mese!

Şi nu trebuie să-i rog – au făcut-o instantaneu. Este ultima jumătate de oră privilegiată.

Soarele se ridică, şi căldura cu el.

Au stabilit legătura şi al patrulea post, şi cel din avanpost. La trei posturi deja se poate indica în mare – cel puțin din care cadran se trage.

De la începutul activității, la centrală fac de serviciu doi oameni: ei trebuie să alerge şi, dacă este vreo legătură întreruptă, să o racordeze. Şi, de la fiecare post, oamenii aleargă unul în întâmpinarea celuilalt, astfel încât la o singură întrerupere sunt doi oameni, niciodată nu se ştie care se va afla cel mai aproape. Repararea liniilor este cea mai periculoasă: eşti descoperit şi stai în picioare, iar în cazul unui raid – te trânteşti la pământ. Când nu pare să se apropie niciun raid, cel care este de serviciu aleargă şi singur, ştie ce are de făcut. Iar într-o situație extrem de încordată, cineva trebuie să decidă şi să trimită un om. Dacă este aici Ovsiannikov – atunci el face asta, dacă nu – atunci eu. Dar, având în vedere scopul activității – se poate şi fără ofițeri, sergentul de la centrală se duce şi din proprie inițiativă, el răspunde: dacă nu sunt suficiente posturi acustice şi nu facem reperaj – pierderea poate să fie mai

mare. Fiecare astfel de cursă poate să-l coste viața pe cel care o face, noi l-am pierdut deja în felul acesta pe Klimanski. Dar imediat ce apar întreruperi de linii, când zboară obuzele – atunci este şi nevoie de reperaj.

Acum este de serviciu Andreiaşin. Stătea pe pământ, cu spinarea rezemată de arcul de cărămizi. Un băiat sprinten, înnegrit de soare, nu prea înalt, urechi mici. Abia-abia fusese recrutat, leatul 25. Eu trec – el se ridică brusc.

— Stai jos, nu te ridica!

Dar se ridicase deja, ochii întunecați îi strălucesc rugători:

— Toar se locotenent! În Oriol, o să-mi dați o învoire de trei ore?

El este din Oriol. A crescut ca un copil abandonat, dar e foarte sârguincios când face un lucru. Chiar dacă nu are familie, cu siguranță are şi el în Oriol pe cine să viziteze, pe cine să caute.

— Mai avem până ajungem la Oriol, Vania. Ai răbdare.

— Dar când ajungem? Eu o să vă ajung din urmă, o să vă ajung, să fiți sigur de asta!

— O să te învoiesc, bine. Poate chiar pentru mai mult timp. Doar ne oprim la Oriol, nu?

— Şi pe Burlov! mi se strigă din pivniță.

Extrema stângă! Acum, suntem în formație completă.

Dughin îşi freacă mâinile:

— O, ce petrecere! Cu ve-se-li-e!

Din pivniță răsună:

— O să faceți mare chef!

Ei, acum să nu mai pierdem vremea, să înregistrăm. Ne-ar trebui fixarea coordonatelor. (Până la fixare, posturile pe planşetă sunt aşezate deocamdată aproximativ, cum au fost indicate pe hartă.)

În linia întâi – un huruit întrerupt al unei descărcări de schimb de focuri. Dar – cu plescăituri. Şi, dacă tirul de artilerie cade între două momente, atunci noi îl înregistrăm.

La Isakov, caşa este gata. Cei de la centrală alergau în grabă cu gamelele.

Iar pe cer s-au îndesit şi ai noştri, şi nemții, dar ai noştri sunt mai mulți! Lupta nu se vede, şi unii, şi alții atacă în picaj primele linii. Acolo are loc o ciocnire mare, şi exploziile răsună pe pământ, ia şi înregistrează.

Emelianov cu cel din avanpost:

— Deocamdată stăm cu infanteria, nu ne-am săpat propriile adăposturi, n-am avut cum. Şi nu avem cu ce să ne acoperim. Lui Ptaşinski gloanțele i-au smuls un epolet – cum de n-a fost nici măcar zgâriat?

Ptaşinski, schimbul lui în avanpost, este un tânăr luminos, cu ochi senini, foarte riguros în luptă.

Cu toate acestea, noi, cu cinci posturi, am localizat două ținte – a 415-a şi a 416-a. Misiunea noastră – coordonatele; calibrul mai poate fi ghicit de o ureche obişnuită cu asta, dar şi după depărtare.

Cei din brigadă mă sâcâie:

— Care a tras acum, peste Arhanghelsk? (Asta e acolo, alături de statul-major.)

— De la postul al treilea, al lui Zolotariov, ştim că este 415.

— Dați-mi coordonatele!

— Fără să fim legați – deocamdată sunt inexacte...

Ei îmi răspund cu o înjurătură.

S-a întors Ovsiannikov de la posturi, mersese împrejur vreo zece kilometri. M-am dus cu el să îmbucăm la repezeală ceva cald. Ne-am aşezat pe un trunchi de tei culcat la pământ.

Îl iubesc pe Ovsiannikov ca pe un frate, cu simplitatea lui, cu pronunția lui ca în regiunea Vladimir. Am făcut împreună cursurile, dar ne-am împrietenit când am nimerit în aceeaşi baterie. Pe frontul de Nord-Vest, cu o oră înainte de pornirea gheților de pe Lovat, el a salvat bateria, a

trecut-o pe celălalt mal fără să se producă nicio fisură în gheață. Ne-a mai intersectat căile acel cătun Grimov – pârjolit tot, numai coşurile de fum mai stăteau în picioare, şi putea fi văzut complet de nemți din clopotniță. Centrala era ca şi aici, într-o pivniță, noi doi stăteam pe pământ, cu picioarele în adăpost, iar între noi se afla gamela comună. Încă nu terminaserăm de mâncat supa făcută cu carne din conservă – de trei ori am sărit în adăpost din cauza împuşcăturilor, iar gamela a rămas sus. Ieşim anevoie – şi cărăm din nou cu lingurile.

Aici, dincolo de panta noastră, nemții nu pot vedea direct Jeliabugskie Vâselki, o pot face numai din aer. Eu răsucesc o țigară de mahorcă, dar Victor nu fumează deloc. Povesteşte cum şi unde a corectat poziția posturilor. Pe cine a văzut mergând pe drum, unde staționează un detaşament sau altul. În Mohovoie, la nemți, se vede un incendiu puternic, pe care l-au provocat ai noştri.

— Stau pe capul lor. O să-i împingem mai departe, nu ne oprim.

Nu-mi terminasem țigara, când, din stânga, de pe drumul principal de aici, se leagănă spre noi nişte maşini, înaintează prin hopuri – sunt multe! Dar astea sunt aruncătoarele „katiuşa”!

Opt maşini încărcate complet, un divizion, nu se deplasează altfel. Încoace, încoace! Nu este întâmplător că a fost aleasă dinainte pentru ei această întindere. Sunt aşezate toate opt în rând, iar gurile de foc sunt îndreptate spre nemți. De la noi sunt douăzeci de metri, la o asemenea apropiere nu le-am văzut trăgând niciodată. Dar ştim că nu trebuie să stai chiar în spatele lor, de aceea ne-am dat la o parte. Şi alor noştri le fac semn cu mâna, îi avertizez, ieşiseră toți să se uite mai bine.

Foc! Începe de la margine, dar trece repede prin formație şi, înainte să termine prima – trage şi a opta! Dar „trage" nu e cuvântul potrivit. Este un şuierat neîntrerupt, ca de şarpe! – nu, un şuierat asurzitor, ca de dragon. În spatele fiecăreia, coloane de foc oblice pătrund adânc în pământ, arzând complet tot ce creşte, şi aerul, şi solul; mine vizibile zburau cu zecile în față şi în sus, aici, în apropiere, iar în depărtare nu le distingi, până când nu se risipesc, într-un evantai de flăcări, peste tranşeele germane. Ce putere! Ce monstru! (În pivniță, din cauza şuieratului scos de „katiuşa", femeile au încremenit de moarte.)

Iar maşina din margine, imediat după ce a executat tragerile, întoarce să plece. Şi a doua. Şi a treia... Şi toate opt au dispărut la fel de vertiginos cum apăruseră, şi mai

vedem doar cum se încolăcesc prin hopurile drumului lansatoarele lor golite.

— Ei, acu să te ții, ce pârjol vine peste noi! spune cineva dintre noi.

Dar nu vine niciun pârjol. Ştiu ei, nemții, că tunurile noastre „katiuşa" pleacă într-o clipită.

Merg cu Ovsiannikov să ne aşezăm pe trunchiul de tei.

Abia avem o pauză de odihnă – imediat apar gânduri mai vaste.

— Da! încep eu să visez...După un asemenea război nu poate să nu fie o revoluție, nu?... asta e conform cu ce spunea Lenin. Şi războiul aşa-numit patriotic se va transforma într-un război revoluționar?

Ovsiannikov are o privire paşnică. Nu zice nimic. De când a găsit la nemți pulbere de benzină, nu mai crede, cum scrie în gazete, că nemții se vor opri dintr-o clipă în alta, din lipsă de combustibil. Nelinişstea lui este legată de avanpost.

— Acolo, ei n-au cum să scoată capul afară, cu atât mai mult să facă rost de nişte apă fiartă.

— Îl pronunță pe „o" accentuat, ca în regiunea Vladimir: – E rău de ei acolo. Să ne uităm pe hartă: pe câți dintre ei pot să-i mut într-o parte? sau înapoi? îi mut repede, chiar fără să tai legătura.

Am măsurat cu compasul. Vreo trei-patru sute de metri se poate.

A plecat – neobosit la mersul pe jos.

Iar Mitka Petrîkin, văd, caută o modalitate de a merge să se scalde în iaz. Îi cheamă pe cei de la calcule, care sunt liberi, ca să-i sape un şanț.

Şi iată că se apropie de noi: la dreapta – divizionul al 2-lea, la stânga – al 3-lea. Îşi îngroapă şi ei racordul. Centrala noastră seamănă, după fire, cu un stat-major, cu raze în toate direcțiile. În pivniță s-au înghesuit şi ei, toți trei, pe butuci, iar telefoanele le țin pe genunchi.

Şi deodată – sunt chemat la telefon. Din detaşamentul al 3-lea, comandantul bateriei a 8-a, Tolocikov. Mă place foarte mult. Mic de înălțime, îndârjit, destoinic la muncă, când munceşte uită de toate. Se poate colabora bine cu el.

— Țintele, dă-mi țintele! Mă plictisesc.

— Aşteaptă, o să le primeşti în curând. Aşteptăm legăturile. O tatonăm pe a 418-a.

Fără recunoaştere acustică, găseşti rar ținta de artilerie: doar în semiîntuneric, la explozie, prin observare directă – şi dacă dispozitivul este deschis.

Şi din al 2-lea divizion – mi se dă brusc receptorul. După voce aud – este însuşi comandantul de divizie, maiorul Boev.

— Saşa, avem o treabă serioasă azi, nu ne dezamăgi.

— Acum o să dictăm câteva, însă deocamdată nu avem legături.

— Dă-le oricum. Şi uite ce: diseară vino la mine în căsuță.

În statul-major al divizionului, adică.

— Despre ce e vorba?

— O să vezi acolo.

Eu eram în afară, iar încoace, pe scări, Iura Kuklin vine aproape în fugă. Şi îmi întinde o foaie cu toate coordonatele noastre.

— Dacă mai staţi, o să mai detaliem.

— Mulţumesc, de acord. Şi le predau pe loc planşetistului Nakapkin.

Imediat, el înscrie cu un instrument de măsurat cu precizie de până la un metru, cu ajutorul unui echer metalic cu liniament oblic, pe planşeta cu scara albastră corespunzătoare unui kilometru, coordonatele x şi y ale fiecărui post de reperaj prin sunet, corectând poziţiile precedente, care fuseseră provizorii.

Acum – din nou leagă prin drepte punctele reprezentând posturile, din nou trasează linii perpendiculare pe ele, iar de la ele, din nou – duce raze la ţinte. Începând cu 415, toate ţintele au poziţiile rectificate.

Pe banda dispozitivului central, pentru fiecare receptor se desenează cu cerneală o linie dreaptă. Acolo, la fiecare post, ondulația membranei se vede aici, pe bandă, în oscilațiile înregistratorului. După diferența oscilațiilor respective de la receptori vecini, se calculează direcția razei pe planşetă. Şi, în condiții ideale, cum este noaptea sau pe vreme friguroasă şi umedă, aceste trei-patru raze converg toate într-un singur punct: acolo este amplasată arma inamică, ia şi dicteaz-o armelor noastre de foc!

Dar când sunt multe bariere acustice şi, în plus, această inversiune provocată de căldură, care deviază sunetul, atunci toate variațiile sonore sunt difuze, deformate sau percepute slab, momentul oscilației este imprecis – cum să calculezi? Şi, dacă nu ghiceşti citirea astfel, nici razele nu vor merge pe planşetă în direcția corectă. Şi punctul căutat nu e, s-a întins într-un triunghi alungit. Ce să-l mai cauți, e ca şi pierdut.

Se pare că aşa este şi acum. Botnev se apleacă peste Nakapkin, se încruntă.

Cu Botnev tot aşa, am multe amintiri. Mergeam, ca de obicei, în două maşini. Spre locul fixat nu puteam merge altfel decât pe acest drum de țară care duce la Belousovo. Dar stop: au înfipt aproape de drum un stâlp cu o pancartă:

„Posibil mine”. Inscripția pare ştearsă. Să o luăm pe rute laterale – ne-ar duce departe, chiar în lături. E-e-eh, fie ce-o fi, norocul rusesc. Cu autocamioneta lui Paşanin mă arunc înainte! Apăs cu picioarele pe duşumea, ca pentru a ține mina să nu explodeze, iar cu ochii sfredelesc drumul înainte: n-o fi sub această moviliță? N-o fi în această afânătură? Ne-am plimbat vreo trei sute de metri şi auzim în spate o explozie. Ne-am oprit, am sărit jos, o mină antitanc nu prezintă pericole pentru cei care merg pe jos, ne uităm în urmă: la maşina lui Leahov fusese smulsă roata dreaptă şi o aripă, dar restul era întreg, şi Leahov, ca şi soldații din benă – numai Botnev, cu partea lui, sărise în aer; era nevătămat, dar tot fugea undeva, fugea pe deluşor în sus. Şi acolo s-a dezmeticit într-o stare de neînțelegere puternică, plin de lovituri pe o parte. (Dar prima maşină a plecat mai departe şi a ajuns la locul convenit; ce a rămas, a trebuit să ducem cu mâinile.)

Nu-u, un triunghi destul de mare. Undeva, undeva acolo este a 415-a, dar nu se lasă fixată. Este vorba clar de un o sută-cincizeci, şi nu o singură armă. Trebuie să continuăm reperajul; dar şi din înregistrările obținute trebuie să ştii să scoți ceva. Mă cufund în examinarea benzilor țintei 415.

Pe baza unor puncte inițiale nesigure – nu ai cum să faci

citiri, dar ce-ar fi să cauți altul – un punct de maxim, o curbură – şi să iei citirea după el?

La oamenii de aici, din subsol, chiar nu ne mai uităm deloc, uneori ne răstim la ei, să nu facă larmă. Dar iată că un băiat de vreo zece ani îşi croieşte drum spre trepte.

— Unde te duci?

— Să mă uit.

Fața îi este hotărâtă.

— Dar un raid de foc ştii ce e? Nu reuşeşti să te uiți împrejur – eşti găurit de o schijă. În ce clasă eşti?

— În niciuna – trage aer pe nas.

— Şi de ce?

Când e vorba de război, nu ai ce să explici, e o întrebare zadarnică. Dar băiatul explică încruntat:

— Când au venit nemții, mi-am îngropat toate manualele în pământ.

— O față îndârjită.

— Şi nu vreau să învăț atâta vreme cât sunt ei aici.

Şi se vede: cât îi urăşte.

— Şi în toți aceşti doi ani a fost aşa?

Trage aer pe nas:

— Acum o să le dezgrop.

Abia ne-am întors privirea şi el, pe duşumea, în patru

labe, pe sub măsuța calculatorului a scăpat şi s-a dus în satul lui.

Sunt chemat la telefon. Comandantul secund al statului-major al brigăzii, cu nerăbdare:

— Care este ținta indicată de Zolotariov, care loveşte? Dați-mi coordonatele!

Dar eu tot pe asta o şi caut, lăsați-mă să mă gândesc. Mi-ar fi mai uşor să înfig acul în planşetă, ei aruncă vreo zece obuze şi se liniştesc. Iar în cazul unui nou bombardament să spunem că asta, chipurile, e o țintă nouă. Dar n-o să fac eu aşa ceva.

Îi explic a nu ştiu câta oară despre bariere, despre avioane, despre inversiune. Aveți răbdare, lucrăm.

Sunt chemat la alt telefon. Din al 3-lea divizion, şeful statului-major. Aceeaşi întrebare şi cu aceeaşi nerăbdare.

Pe acesta, căpitanul Lavrinenku, îl ştiu bine. Un ucrainean şiret. Odată mi-a cerut să colaborăm la tragere: trimitem primul obuz, corijați.

— Îi aduc la cunoştință decalajul: acum trebuie mai la stânga două sute de metri şi mai departe o sută cincizeci.

— Îl trimitem pe al doilea, reperați.

— Nicio explozie.

— Cum se poate să nu fie? noi am tras.

— Ah, uite ce era: noi am reperat o explozie, dar la jumătate de kilometru mai la dreapta. Unde trageți voi? Voi sunteți beți acolo?

— Bombăne: da, aici am greşit puțin, dar reperați în continuare.

— De această primă dată nu a avut încredere. Altă dată, a apelat, pe ascuns, şi bateria acustică 1 – a mea este a 2-a – şi s-a adresat ambelor separat: reperați tragerea! Şi – din nou, s-au potrivit datele. Acum are încredere. Dar iată că mă sâcâie: când o să-mi dați coordonatele?

Da, trage un o sută-cincizeci greu, exploziile sunt în stânga noastră, între statul-major al brigăzii şi statul-major al detaşamentului al 3-lea; este, cu siguranță, a 415-a, dar vuieşte o asemenea bătălie, şi pe linia întâi şi de la cele două artilerii, că nu reuşeşti să prinzi: la fiecare înregistrare, pe planşetă ținta scapă, triunghiul, dilatându-se, ia noi forme.

Cel din avanpost aruncă întruna banda. Un vraf de bandă nereuşită aruncată i-a acoperit picioarele lui Dughin până la genunchi. Am înlocuit deja o bobină mare.

Dar trebuie să poată dormi puțin, pe rând. Fedia, du-te în izbă să tragi un pui de somn. Iar eu în vremea asta o să fiu aici, o să rod ținta 415.

Enko, cu cele două receptoare pe cap, e un mucalit. A

observat că acolo, în capătul subsolului, stă aşezată o fată încântătoare.

— Dar pe tine, frumoaso, cum te cheamă?

Zulufii de culoare deschisă îi cad dintr-o parte pe frunte. Şi are ochi vioi:

— Iskiteia.

— De ce ai numele ăsta?

Bătrâna de lângă ea:

— Părintele i l-a dat. Noi îi spunem Iskorka.

— Şi câți ani ai?

— Douăzeci, spune cu elan.

— Şi nu eşti măritată??

— Război-oiul, obiectează bătrâna în locul fetei. Ce măritiş...?

Enko aproape că nu a întrerupt comunicarea în receptor, detaşează unul dintre ele de la urechea lui şi mi-l dă:

— Locotenentul Ovsiannikov.

Comunică Victor cu cel din avanpost. Trebuie să meargă târâş. I-a mutat puțin în spate. Aici sunt două pietre mari, în spatele lor vom săpa o tranşee. Dar oricum e un loc fierbinte.

— Şi în general?

— Şi în general: la dreapta, spre satul Podmaslovo,

tancurile noastre au făcut două incursiuni. Au reuşit să pătrundă, dar deocamdată staționează. Se trage tare asupra lor.

— Ei bine, ajunge. Întoarce-te şi du-te să te odihneşti. Cine ştie ce noapte ne aşteaptă.

— Nu, mai rămân puțin cu ei.

Cu toate acestea, alte ținte încep să se adune, puțin câte puțin. Direct într-un punct precis – nici măcar una. Pentru unele, triunghiul nu e mare – noi punctăm în centrul lui de greutate şi dictăm coordonatele celor două detaşamente. Dar, la fiecare lovitură, ținta 415 se dilată într-un mod diferit, nu se lasă fixată.

Dar această Iskorka nu mai stă la locul ei, îşi croieşte drum spre ieşire. Rochia ei este strânsă în talie, dar mai sus şi mai jos se revarsă din abundență.

— Unde te duci?

— Să mă uit, să văd ce-a fost dărâmat la noi, acolo. Au distrus toată gospodăria.

— Dar cine a făcut asta?

— Păi bine! Şi ai voştri prind găinile, îşi ațintește ochii asupra mea.

— Şi unde e izba voastră?

Face semn cu mâna uşoară în sus, ca într-o figură de

dans:

— În rândul ăsta, e ultima, aproape de răchitiş.

— E departe – o ţin de cot.

— Şi ce să fac?

— Ei, ai grijă. Dacă vine vreun obuz, te arunci imediat la pământ. O să mai vin – să verific dacă eşti teafără.

A ţopăit de vreo două ori pe trepte, neastâmpărata, şi a fugit.

Continuăm să derulăm banda. În cer, un vuiet contopit, de la avioanele noastre şi ale lor. Ah, urlă, se răsucesc în aer, e de-ajuns! Şi se mitraliază unele pe altele.

De sus, de la intrare, un strigăt disperat:

— Unde-i comandantul vostru?

Şi cel care este de serviciu la legături – încoace, pe scară:

— Tovarăşe locotenent major! Sunteţi chemat.

Mă urc.

Un sergent, curăţel, cum sunt cei din statul-major, cu mitraliera pe umăr, ţeava îndreptată în jos, spune repede, gâfâind:

— Toar se locot nent major! Sunteţi chemat de comandantul brigăzii! Urgent!

— Unde? Încotro?

— Urgent! Să fugim, vă duc eu!

Şi ce să fac? Alergăm. În goana mare. Pistolul loveşte la şold, îl țin pe loc.

Prin toate hopurile ramificației drumului de țară spre Vâselki. Uite un Willis cu remorcă oprit pe drum. Nu a reuşit să ajungă până la postul nostru? Sau a vrut să-mi dea o lecție? Alergăm.

Ajungem. În maşină, colonelul Airumetov, negru-aprins.

Eu mă prezint, mâna la tâmplă.

Nimicindu-mă cu o privire întunecată:

— Comandant de baterie! Pentru o asemenea treabă, o să te trimit într-un batalion disciplinar!!

M-am ars. Pentru ce?... Ei chiar te trimit imediat, la noi asta se face rapid.

Cu mâinile de-a lungul corpului, mormăi ceva despre inversiunea atmosferică. (Nu vor accepta niciodată explicații! – şi pentru ce ar înțelege ei ceva?) În ce priveşte mitralierea colaterală, este absurd să te legi de asta: în activitatea militară, nu poți evita niciodată toate celelalte zgomote.

A renunțat puțin la aerul său amenințător şi a zâmbit:

— Dar să te razi – trebuie, locotenent major, chiar şi în luptă.

Ce-aş fi putut să mai spun? Dar, nu se ştie de unde, s-au ivit brusc de deasupra unui crâng două monomotoare

Junkers. Şi cum să nu vadă un Willis izolat pe drum, care înseamnă că e vorba de comandament? Da! S-a răsucit, a pornit în picaj!

Agentul de transmisiuni a sărit deja în spate, în remorcă. Iar şoferul vigilent, fără să aştepte decizia comandantului brigăzii – i-na-poi! I-na-poi!

Astfel, colonelul nu a mai terminat de vorbit.

Primul Junkers este în picaj deja. Întotdeauna, roțile lui din față arată ca nişte gheare, îndreptate spre tine, iar bomba – o lasă ca pe o picătură din clonț. (Apoi, ieşind din picaj, când redresează spatele, chiar freamătă de plăcere.)

Sunt iertat? – alerg şi eu spre post. Şi – buf într-o adâncitură.

În spate – o explozie! Asurzitoare!

Am scos capul în afară, m-am încovoiat: Willis-ul s-a dus-us parcă luat de vânt! A şters-o prin praful ridicat al drumului!

Dar – al doilea? Al doilea Junkers a continuat cercul început şi vine direct spre mine? Pricepe că, dacă mă aflam lângă un Willis, nu sunt nici eu mai mic în rang. Sau poate face asta de ciudă, drept răzbunare?

Nu am timp să mă gândesc, e prea târziu să mai fug, iar să mă uit în sus nu am putere. Mă cufund din nou în

groapă, cu faţa la pământ – cu ce aş putea să-mi acopăr capul? Doar cu mâinile. E oare cu putinţă – chiar aici?... într-un mod atât de întâmplător şi de stupid?

Un trrăss-snee-et! Şi – ceva ars. Mirosul de ars e puternic! Şi – sunt plin de pământ.

Sunt întreg?? Uneori li se întâmplă să rateze. Zgomotul din cap este groaznic, mă simt ameţit.

Să fug! Să alerg, poticnindu-mă prin gropile astea blestemate. Dar – se ridică din nou.

Numai să nu fi bombardat şi Vâselki, acolo avem toate liniile desfăşurate în evantai. Dar oare pivniţa va rezista?

Nu, am scăpat de avioanele Junkers: acolo sus se desfăşoară viaţa lor, se gonesc unele pe altele, cerul începe să nu mai fie interesat de pământ.

Şi, din cauza acestui vuiet contopit, nu poţi să înregistrezi absolut nimic. Te aşteaptă detaşamentul disciplinar.

Bateria învecinată, şaptezeci şi şase, se mută din Vâselki, se deplasează înainte, acolo unde frontul e mai fierbinte.

Of, ce-mi vâjâie capul! Parcă s-a umflat, a dat în copt. Dar şi de la tensiunea acestor zile, de la faptul că zilele nu au avut 24, ci 240 de ore.

Totuşi, în ciuda insomniilor, simţi urcând în tine o dispoziţie de o forţă extremă, care te depăşeşte, se vede într-

o uşurinţă a mişcărilor, ca şi cum ai fi purtat de nişte aripi.

— Mihail Longhinâci, daţi-mi toate benzile lui 415, o să caut eu însumi, iar dumneavoastră – pe celelalte.

— Am trimis pe Mitka să-mi aducă măsuţa pliantă, mai există încă una, în plus faţă de ce prevede regulamentul. O pun în apropierea pivniţei, la umbra unei sălcii.

— Găseşte-mi un taburet în vreo izbă.

Mi-l aduce într-o clipă.

Stau jos, mă lămuresc cu benzile. Mă gândesc.

Metoda regulamentară presupune ca citirea să se facă pornind de la prima oscilaţie a fiecărui post de reperaj. Dar când punctul iniţial este instabil, nu reuşeşti, aşa că noi am învăţat să lucrăm cu metode diferite. Se pot compara punctele oscilaţiilor – primul punct de maxim, al doilea maxim. Sau, dimpotrivă, minim. Sau să cercetăm în cinci serii de oscilaţii elementele convergente, cele mai mici inflexiuni şi să facem citirile pornind de la aceste locuri.

Fac şi-aşa, fac şi-aşa, iar Mitka duce benzile în pivniţă pentru prelucrare. Când triunghiul se micşorează la intersecţii, Nakapkin mă cheamă să văd planşeta.

Între timp, divizionul al 2-lea ne cere corecţiile. Nu departe de noi, la dreapta, se aude zgomotul surd al tunurilor de la bateriile 4 şi 5.

În măsura în care reuşim să le distingem, izolăm exploziile lor de alte zgomote şi dictăm coordonatele. Ei ajustează – noi verificăm din nou.

Cei din bateria 5 a lui Miagkov au reuşit totuşi să împuşte şi să înăbuşe ținta 421. Miagkov sună din avanpost, mulțumit, şi spune: a tăcut.

Şi – câtă recunoştință pentru harnicul detaşament de calcul!

Mâinile moi şi albe ale lui Lipski sunt pe banda întinsă de-a lungul mesei. Cu stânga o ține, iar cu dreapta, cu un creion ascuțit ca o suliță, urmăreşte continuu unde să înțepe corect, unde să indice printr-un bastonaş foarte fin trasat pe verticală începutul oscilației. (Dar se mai întâmplă să nu fie cel bun. Se întâmplă să nu ai decât trei secunde de gândire, şi de asta poate să depindă mersul bun sau rău al acțiunii.)

Concentrat, cu umerii puțin încovoiați, Uşatov plimbă vizorul pe rigla lui Ciudnov, ia citirea la milimetru.

La mese, Feniuşkin, cel responsabil cu calculele, aduce corecturi ținând cont de vânt, de temperatură, de umiditate (măsurate de noi înşine în proximitatea postului) şi transmite cifrele planşetistului.

Planşetistul (Nakapkin a fost înlocuit de săritorul Konciț),

aproape fără să respire, cercetează aceste cifre cu un instrument de măsură pe marginile striate ale goniometrului. Şi pune deoparte unghiul citirii de la perpendiculara fiecărei baze a posturilor. Acum el trasează dreptele şi vom vedea în ce măsură coincid.

De exactitatea scrupuloasă a fiecăruia depinde soarta tunului german ori soarta alor noştri, care se află sub foc.

(Nakapkin, fiind eliberat, găseşte un colț pentru a completa, folosind cerneală de la instrument, o carte poştală cu o scenă teribilă de luptă, în care se văd soldați ai Armatei Roşii care îl zdrobesc pe inamic – ori o scrisoare de trimis acasă, ori pentru iubita lui.)

Toate posturile noastre de reperaj sunt deocamdată intacte. Aproape de cel al lui Volkov a avut loc un bombardament, dar ei au rezistat şi iată-i deja camuflați. Au existat două sau trei întreruperi de legături, dar le-au remediat pe toate.

Vremea uscată are avantajele ei: cablurile noastre, în înveliş de pânză, nu se udă. La noi, cauciucul este de proastă calitate, iar umezeala provoacă ba contact cu pământul, ba scurt-circuit. Şi a restabili calitatea liniilor sub împuşcături este o bătaie de cap şi mai mare. Nemții nu cunosc acest necaz: teaca lor de izolare este din plastic roşu.

Un cablu capturat de la ei este foarte preţios pentru noi.

Între timp, mă strigă Konciț: 415 dă o intersecție bună, aproape de punct. Mă decid. Îl sun pe Tolocikov:

— Vasea! Poftim 415. Nu trage în ea, mai bine decât atât nu vom putea să corijăm, aruncă nişte obuze peste ea, să o speriem!

Asta-i în stil rusesc! Tolocikov trimite o incursiune de foc: douăzeci de obuze dintr-o lovitură, câte cinci din fiecare tun.

Ei, şi acum ce facem? O vom ține sub observație.

În acest moment, se produce, puternic şi vijelios, o învălmăşeală pe povârnişul nostru. Mă uit: unde se găsesc izbele din partea de sus de pe ulița noastră şi un grupuleț de sălcii albe pletoase, unde alergase Iskiteia – şi toată împrejurimea, pe aceeaşi culme –, şi alături văd douăzeci de fântâni arteziene de brazde negre; nemții toarnă încontinuu! O sută cinci, cu siguranță. Este cineva acolo dintre ai noştri? – au fost dibuiți sau observați de sus.

Cu toate acestea, pe cer, ai noştri apar la fel de frecvent. Ceea ce face să ne mai venim în fire.

Cobor în pivniță, mi se spune: a fost o scuturătură zdravănă. Femeile îşi spuneau deja: la ce stăm aici degeaba? să mergem să ne salvăm bunurile. Acum s-au liniştit.

Însă – iarăşi, iarăşi o zguduitură a pământului – cu

siguranță, şi mai aproape decât cea de pe deluşorul acela.

Dughin urlă nervos, cu disperare:

— Al doilea este întrerupt!... Şi al treilea!! Şi al patrulea!!

Înseamnă că e aici – aproape, unde se despart liniile. Iar de la posturi – toți cei care au grijă de linii vor fi trimişi degeaba, pentru că nu ştiu unde sunt întrerupte.

Sunt tras în spate, este telefonistul branşat la baterie. Aproape îngrozit:

— Sunteți chemat chiar de unitatea superioară!

Măi să fie! mai sus decât brigada este statul-major al artileriei Armatei. Apuc receptorul:

— Patruzeci şi doi la telefon.

Se aude prost, de foarte departe, dar vocea este aspră:

— Tancurile noastre sunt oprite în cvadrantul 74 – 41!

Cu mâna stângă, desfăşor febril planşeta pe genunchi, caut din ochi: da, este lângă Podmaslovo.

— ... De la Kozinka, sunt loviți cu obuze de o sută cincizeci de milimetri... De ce nu ne comunicați nimic?

Ce pot să le spun? Nu poți să te întinzi mai mult decât ți-e plapuma. Ne dăm silința! (Să le spun din nou despre inversiune? De la înălțimea statului-major ar trebui să înțeleagă imediat.)

Răspund, o brodesc cum pot.

Aproape de noi, iarăşi – explozie! explozie!

Şi de sus un strigăt:

— An-dre-ia-a-şiin!!

Iar în receptor (îmi astup urechea stângă pentru a auzi mai bine):

— Uite ce e, patruzeci şi doi. Noi vom înainta şi vom trimite o comisie pentru a verifica armele germane. Şi dacă se dovedeşte că ele nu sunt acolo, veți răspunde penal. Eu am terminat.

Cine – „eu”? Nu-şi dăduse numele. N-o fi chiar comandantul artileriei? Totuşi, mi s-a uscat gâtul.

În acest timp – aici e o mare învălmăşeală, se țipă, se aleargă în sus şi în jos.

Am predat receptorul, îndrept planşeta care îmi cade de pe genunchi, nu pot să înțeleg: ce se petrece aici?

Enko şi Dughin într-un glas:

— Andreiaşin a fost rănit!

Alerg pe scări. Văd: pe pantă aleargă deja în sus, cu o brancardă, Komiaga şi Lundişev. În spatele lor, parcă şchiopătând, fără să se grăbească, instructorul sanitar Cerneikin, cu trusa lui.

Şi acolo, la vreo sută cincizeci de metri – da, zace el. Nu se mişcă.

Şi dacă acum porneşte acolo un al doilea raid? îi prinde rapid şi pe aceştia trei.

Strig:

— Căutați-l pe Paşanin! Pregătiți maşina!

E o chestiune de secunde: haideți, nu trageți! nu trageți! Nu, deocamdată ei nu trag, nu repetă bombardamentul.

În pofida regulamentului, Dughin părăseşte aparatul, are fața cam strâmbă, a desfăcut brațele:

— Toar se locot nent major! Doar posturile exterioare au rămas, nu mai putem face nimic!

Au ajuns. S-au aplecat deasupra lui Andreiaşin.

Haideți, nu trageți! Cel puțin nu acum!

În mâinile lui Cerneikin a apărut bandajul alb. Aplică pansamentul. Lundişev îl ajută, iar Komiaga întinde brancarda pe jos.

Prea încet trec secundele.

Paşanin a ajuns în fugă, încă adormit, cu țepii negri ai bărbii neraşi.

— Scoate maşina. Pentru plecare.

Acolo, ei trei îl aşază pe brancardă.

Doi dintre ei îl aduc încoace.

Cerneikin, în spatele lor, duce încă ceva. Îl ține la mare distanță, ca şi cum s-ar feri să nu se murdărească.

Dar – oare nu cumva duce un picior?

Piciorul pornind de la genunchi, cu bocancul şi cu moletierele rupte care se legănau.

Îl duc, mergând cu un pas greu.

Galkin şi Kropaciov aleargă să-i ajute.

Şi Mitka după ei: băiatul vrea să vadă sângele de aproape.

Şi un băiat de aici, care nu stă locului, după el.

Despre Galkin cineva îmi spune:

— A întârziat puțin. Ar fi trebuit să fie şi el acolo, şi linia lui a fost întreruptă.

Înseamnă că Andreiaşin s-a avântat singur, ca o pasăre.

Uite – pleca şi la Oriol... Făcea vizite...

Tânăr cum este, va trebui să trăiască fără un picior. El, care nu are nici mamă, nici tată...

Este adus, este întins, geme:

— Băieți, aşezați-mi piciorul drept...

Chiar acela.

Compresele de bumbac abia țin sângele. Cerneikin încă mai pune bandaje.

Lundişev:

— Mai are şi alte răni. Uite – nişte pete într-o parte, pe piept.

Din cauza schijelor.

Uite şi permisia lui...

Fața lui negricioasă este mai întunecată decât oricând.

— Băieți, se roagă el, aşezați-mi piciorul...

Acela smuls...

Lipsit de echilibru, moale, dureros – e greu să-l cari fără să-l zdruncini.

Sângele picură – pe pământ, pe oblonul din spate, lăsat în jos, al camionetei.

— Dar şi... – fac semn spre picior –, luați-l şi pe el! Cine ştie, poate vor avea nevoie medicii.

— Au luat.

— Acum, Paşanin: şi repede, şi uşor!

Chiar prin gropile alea.

Iar Paşanin are multă delicatețe, conduce ca şi cum el ar fi rănitul.

Ceilalți doi urcă în benă împreună cu Andreiaşin.

Au închis oblonul, iar maşina a demarat.

Va supraviețui, cine ştie, dar pe noi ne-a părăsit.

Dar la Oriolul lui – mergem direct acolo, frontal.

Ne-am risipit posomorâți.

Da, mi-am amintit: să răspundem penal.

Iar pe Dughin îl preocupă slujba:

— Toar se locot nent major! Să lipim țevile? Facem asta?

Cei de la linii sunt pregătiți. Cu frică. La fel şi Galkin, rămas întreg printr-o întâmplare.

Iar acolo – se trage asupra tancurilor noastre.

Pe cine să menajezi? Pe cine să menajezi – acolo? Pe cine să menajezi – aici?

— Aşteptați, le spun rar. Mai aşteptăm un pic.

Şi – cum resimțeam! Împuşcăturile aproape nu se auzeau, şi din cauza zgomotului, şi din cauza arşiței – dar şi cu toată îmbulzeala! – , cincizeci de obuze de 150 se abat din nou încoace! acolo unde fusese lovit Andreiaşin, dar şi mai aproape – vârtejuri negre pe pantă!

O izbă – în fum. De la alta – acoperişul smuls.

— Să nu le spuneți nimic celor din pivniță.

Uite aşa ar fi putut să fie surprinşi când l-au luat pe Andreiaşin.

Mitka – de jos, cu un mesaj de la Dughin:

— Şi avanpostul a fost lovit! strigă de parcă e bucuros.

Cu atât mai mult trebuie să prindem momentul cel mai bun.

Cum spunea bunicul meu: „Lovi-i-ar damblaua!”. Una după alta.

Nu eu răspund pentru toată armata. Şi nici comandantul-şef nu răspunde. Eu răspund pentru aceste şaizeci de

capete. Cum spune Ovsiannikov: „Noi trebuie să avem grijă de oameni, of, să avem grijă”.

Mai aşteptăm.

Fumez fără rost, dar am o greutate şi mai mare pe suflet.

Şi – un fel de năuceală care mă umple până la refuz, ca şi cum creierul meu ar fi deraiat, lucrurile cele mai simple îmi scapă.

Au trecut vreo douăzeci de minute, nu a mai fost niciun raid. Acum i-am trimis pe Galkin şi pe Kropaciov să repare liniile. Dacă posturile au fost, toate, atinse de o lovitură, secționările au avut loc aici, la doi paşi de centrală, altfel spus sub ochii noştri. Fiecare dintre ei poartă pe o parte un receptor pentru a apela şi a verifica liniile.

La telefoanele din pivniță – sunt chemat din nou.

Comandanților de baterie din vecinătate le explic: posturile sunt întrerupte.

Tolocikov calculează: 415 a fost înăbuşită, nu mai apare.

Raid – în continuare nu. Au făcut reparațiile. Inclusiv acolo unde încă se vede sângele lui Andreiaşin.

S-au întors. Bravo, băieți!

Dar zgomotul tunurilor germane este în continuare la fel de indistinct. Soarele arde – nu mai am putere. Norii cumulus şi-au făcut apariția, dar nu se adună.

Botnev m-a înlocuit la centrală.

S-a întors Ovsiannikov. S-a chinuit, e transpirat tot, tunica e acoperită de pete umede întunecate. Despre Andreiaşin aflase pe fir, ştia deja. La întoarcere, nimerise şi el sub foc. S-a întins pe pământ, fără să se acopere cu nimic. Avanpostul, chiar dacă este acum dincolo de pietre – e greu de ei, nu pot nici măcar să scoată capul.

Şi-a scos boneta militară; capul i se învârte, şuviţele de păr se învălmăşesc. Şi povesteşte tot ce s-a întâmplat, punct cu punct, accentuând vocala „o”, cum se vorbeşte la el, în Vladimir.

— Du-te, Vitea, să tragi un pui de somn.

A plecat.

Orele se scurg; şi, din cauza întregului tărăboi, din cauza haosului, a încordării agitate, peste puteri, încep să fiu cuprins de năuceală. Un fel de zgură a sufletului, capul umflat – şi de la insomnie, de la explozie – nu a trecut, iar ochii îmi ard. Este ca şi cum diferite părţi ale creierului şi ale sufletului s-au despărţit, şi-au schimbat locul şi nu au reuşit să-şi reocupe locul iniţial. Mai ales noaptea trebuie să ai capul limpede. M-am dus să dorm şi eu, într-o izbă. Pe pat – o pătură murdară şi o pernă, nici ea mai curată. Şi muşte.

Am pus capul pe pernă şi – nu mai exist. Ca şi mort.

Am dormit mult? Soarele trecuse bine pe partea cealaltă. Coboară.

Mă duc spre post.

Iar aici este Paşanin cu gamela lui, mâncase.

Se întorseseră?

El – cu o voce compătimitoare, tristă, ca şi cum ar fi fost el însuşi vinovat:

— La infirmerie, a şi murit imediat. Ciuruit tot.

Iată – aşa.

Aşa.

Cobor la instrumente, să văd cum merge treaba.

Toți ai noştri sunt deprimați. Deja e un alt schimb la toate mesele.

Femeile nu mai fac larmă: e un mort în casă.

— A fost vreo țintă care seamănă cu 415?

Konciț de la planşetă:

— Nimic de felul ăsta.

În vremea asta, aflu, ai noştri au bombardat puternic de două ori primele linii germane şi, mai ales, satul Mohovoie. Dar eu nu auzisem nimic.

Liniile fuseseră secționate ici şi colo, iar ei alergaseră să le repare.

Şi Ovsiannikov, unde e?

A plecat la posturile din dreapta.

Neobosit.

Pare că au încetat să ne mai hărţuiască.

Dar abrutizarea nu trece. Uite, aşa, dacă ar fi putut să ne lase liniştiţi încă puţin, ne-am fi echilibrat. Până la căderea nopţii.

Nici să mănânc nu apucasem, dar nu vreau deloc să mănânc.

Mi s-a telefonat din partea lui Boev, pentru a ne aminti: la douăzeci zero-zero este aşteptat patruzeci şi doi.

Mai e şi asta... Dar nu e mai mult de un kilometru, pot să mă duc.

În curând se face ora şapte...

Parcă şi împuşcăturile au devenit mai slabe. Toţi sunt sleiţi de puteri.

Nu avansăm.

Şi avioane nu sunt, nici de-ale noastre, nici de-ale lor.

M-am aşezat sub un copac, poate reuşesc să scriu ceva în jurnal. De la ţiganii de ieri, nu am mai adăugat niciun rând.

Dar gândurile nu se mişcă, s-au împotmolit. Şi – nu am putere să ţin creionul.

Ce s-a întâmplat în aceste patru zile? Omul nu e capabil

să cuprindă atât de multe. În care zi ce anume a fost? S-a amestecat totul.

S-a întors Ovsiannikov, s-a aşezat pe iarbă, alături de mine.

Tăceam.

În legătură cu Andreiaşin.

Tăcem.

— Dar când Romaniuk s-a împuşcat în deget, în ce zi a fost?

— Prostul, se gândea că va fi scutit cu atâta uşurinţă. Acum, curtea marţială îl aşteaptă.

— Kolesnicenko e mai şiret, a fugit din vreme, înainte de ofensivă.

— Şi deocamdată i s-a pierdut urma.

Am plecat în jos, spre pârâu, ne-am spălat până la mijloc.

Se face seară. Soarele cade în spatele izbelor noastre din partea de sus, în spatele coamei, în curând va fi în spatele nemţilor. Acum îi orbeşte pe toţi observatorii noştri.

Şapte şi jumătate. Peste vreo oră şi jumătate vom începe adevărata muncă.

Dar ce înseamnă şapte şi jumătate? Ce trebuie să fac la opt? Ah, m-a chemat Boev. Să mă duc, să nu mă duc? Nu e superiorul meu, dar e un bun vecin.

— Ei, Botnev, mai rămâi de serviciu. Eu lipsesc un cesuleț.

Dar tot sunt amețit de cap.

Drumul este simplu: mergi pe firul lor. (Numai să nu te rătăceşti la intersecția lor.)

M-am afundat într-o vâlcea, pe acea uliță dreaptă, situată mai sus. Pe ea sunt vreo zece case, intacte, toate obuzele au trecut pe lângă ele. Şi asupra serii, trăgând nădejde, ici şi colo apar din când în când locuitorii, îşi fac treburile gospodăreşti, unii au şi animale.

Iar mai departe – un câmp cu grâu, cu cartofi. Din nou o pantă – şi în tufe se află maşina statului-major al divizionului lui Boev, un ZIS acoperit cu prelată. Probabil că a ajuns aici peste un teren cu iarbă neatinsă, fără să urmeze drumul.

Lângă maşină – comandantul batalionului, Miagkov, şi comisarul divizionului stau şi fumează.

— Dar comandantul divizionului e aici?

— E aici.

— De ce m-a chemat?

— Urcă, o să vezi.

Şi pentru ei este timpul să plece. Pe o scară mobilă ne cățărăm înăuntru, printr-o uşiță scundă de placaj.

De pe masa de lucru din mijloc, prinsă cu şuruburi, erau luate planşeta, hărţile, hârtiile, toate acestea erau undeva prin colţuri. Iar pe masă erau aşternute două prosoape brodate – în chip de faţă de masă, şi deasupra se afla o sticlă albă care nu ţine de regulament, erau deschise conserve de carne, americane şi de-ale noastre, de peşte, pâinea tăiată, biscuiţi pe o farfurie. Pahare şi căni de diferite culori.

Pe pieptul lui Boev, în stânga – două decoraţii „Steagul Roşu”, rar întâlneşti aşa ceva, în dreapta – decoraţia „Războiul patriotic”, „Steaua Roşie”, iar medalii nu poartă. Capul lui nu este rotund, ci arată ca şi cum abia ar fi fost cioplit pe laterale, ceea ce îi conferă mai multă fermitate la nivelul bărbiei şi frunţii. Şi – o strângere puternică de mână, e o bucurie să strângi o asemenea mână.

— Ai venit, Saşa? Bine. Te aşteptam.

— Dar ce sărbătoare e? Încă n-am cucerit Oriolul.

— Ştii, este ziua mea de naştere, treizeci fără unu. Iar acest unu va trece în asemenea condiţii, încât nu poţi să nu-l iei în seamă.

Comandantul bateriei a 4-a, Proşcenkov, e mai scund de statură, nu seamănă cu Boev, dar şi seamănă: aceeaşi fermitate fără cusur în oasele feţei şi în umeri. Cam

bădăran. Şi – simplitate.

Dar care dintre sufletele noastre nu e simplu? Până la război, nu m-am frecat de un asemenea mediu. Mulțumită războiului, i-am cunoscut şi am fost acceptat de ei.

Dar Miagkov este complet altfel, blând. Pe lângă Boev – e ca un fiu.

Aici, toate numele de familie sunt pe măsură[82], se întâmplă adesea.

Iar comandantul bateriei a 6-a a rămas singurul observator.

Şi sufletul meu se reîncarcă aici. E bine că am venit.

Lângă un perete lateral sunt înşurubate două bănci. Aici dorm ei, iar acum stăm toți şase – şi comandantul statului-major, care este căpitan.

Fără să ne scoatem bonetele.

Suntem toți acoperiți de praf, unii nici nu s-au uscat de sudoare.

Boev îmi spune pe nume, iar eu lui – „toa ree maior”, deşi sunt mai tânăr decât el doar cu patru ani. Dar peste această regulă militară nu pot să trec, şi nici nu vreau.

---

[82] Nume derivate de la cuvinte din limba rusă: Boev – de la boi („luptă”), Miagkov – de la miagkii („blând, blajin, delicat”).

— Toa ree maior! Dacă toasturile nu sunt împărțite deja, se poate să fac eu unul?

Nu când veneam încoace, ci iată, în aceste împrejurări – strângerile de mână, această neașteptată masă de sărbătoare, într-adevăr, nu se știe cine va ajunge unde, în ce loc va fi peste un an, uite că și Andreiașin visa – s-a eliberat ceva în mine de la întreaga zi de năuceală. Cu Boev nu eram doar apropiat, eram prieteni! Toți eram aici într-o frăție.

— Pavel Afanasievici! Doi ani de război – sunt fericit să întâlnesc asemenea oameni, ca voi! Asemenea oameni nu întâlnești în fiecare zi.

Eu privesc cu admirație ținuta lui în permanență dreaptă, fața lui: de unde vine această inflexibilitate de fier în uitare de sine, când pare că nu ține la viața lui? Când în fiecare minut orice gest al lui este milităresc.

— Și cum v-ați procopsit cu acest nume? – mai bine nici că s-ar potrivi. Ca și cum v-ați fi identificat cu războiul. Ca și cum ați fi descoperit în el fericirea. Și astăzi parcă văd cum ați tras asupra acelei clopotnițe...

Lângă cătunul acela în care eu și Ovsiannikov nu puteam scoate capul din cauza nemților din clopotniță, văd următorul lucru: sub același tir neîntrerupt, niște pricepuți și vicleni de-ai noștri au aprins o serie de fumigene. O

cortină cenuşie compactă a început să se mişte, dar pentru scurt timp! – a ieşit Boev singur cu un tun cu tragere directă. E un calcul ingenios, trebuie să reuşească: din poziția de marş – în cea de luptă; au încărcat – au reuşit să zărească vârful clopotniței, şi au nimerit chiar din prima – buf! Au încărcat din nou, şi a doua oară – buf! Doborât! Şi – repede, repede iarăşi în poziția de marş, agață tractorul şi au plecat. Şi nemții au făcut, cu un raid, să răsune locul acela, dar întârziaseră. Şi s-a isprăvit cu postul lor de observare.

— ... Pentru dumneavoastră, războiul este existența însăşi, ca şi cum în afara luptelor nici nu existați. Astfel – reuşiți să treceți prin tot războiul...

Boev ascultă cu uimire, ca şi cum n-ar fi ştiut asta despre sine.

Ne-am ridicat. Cling-cling, pahar de sticlă cu cană de metal, fiecare cu ce-a nimerit.

Şi ne-am încălzit toți, ne-am însuflețit.

Iar votca, după o asemenea zi – v-a-ai, să te ții!

Ce zile luminoase, plăcute! Şi – unde se duce totul?

Marea ofensivă! Pe toată durata războiului, avem puține asemenea lupte – le numeri pe degete. Un sentiment care îți dă aripi. Suntem plini până sus, deja peste limită. Şi încă se

revarsă în noi.

Ne ridicăm din nou şi ciocnim, bineînțeles – pentru Victorie!

Miagkov:

— Când se va termina războiul, atunci inima se va da de-a dura, îmi imaginez.

Şi conversația mergea alandala, vorbeam toți, care mai de care.

Boev:

— Ne-au atins, o să le pară rău. O să-i pârjolim.

Comandantul statului-major:

— O să le pârjolim tălpile.

Comisarul:

— Ehrenburg scrie: nemții se gândesc cu spaimă ce îi aşteaptă la iarnă. Mai bine s-ar gândi ce îi aşteaptă în august.

Toți cu înflăcărare, dar fără ură, pe aceea o lăsăm ziarelor.

— Încerci să vorbeşti cu nemții în germană, iar ei trec la rusă. Au învățat-o grozav de bine în doi ani.

— Dar uite: vom fi înțeleşi noi, oare, când ne vom întoarce? Sau deja nu ne mai înțelege nimeni?

— Imaginează-ți cât din Rusia este încă la ei. Monstruos.

— De ce nu deschid Frontul al Doilea, ticăloşii?

— Pentru că țin la pielea lor, se pun la adăpost pe socoteala noastră.

— Dar în Italia au atacat, totuşi.

Comisarul:

— America cea capitalistă nu doreşte ca războiul să se termine repede, se pune capăt profiturilor.

Eu mă pun de-a curmezişul:

— Dar şi noi ne abatem prea mult de la internaționalism.

El:

— De ce? Dizolvarea Internaționalei a III-a a fost absolut corectă.

— Ei bine, mai degrabă ca o camuflare, un joc de tactică.

— Şi refuz: – Nu-nu! Mie nu-mi mai trebuie, pentru mine acum începe munca.

Proşcenkov povesteşte o întâmplare de la canonada de azi. Crede că a doborât ținta 423: din locul acela, nu a mai venit nicio împuşcătură.

— Dar poate că şi-a schimbat locul?

Da, e vorba de armele nomade. Cum e la nemți – nu ştim, dar nouă ni se ordonă să umblăm dintr-un loc în altul cu tunul, aşa că servantul, prost la cap, trage şi trage, de lene, din acelaşi loc până când tunul se decalibrează.

Dar puține prostii se fac oare? Dar cum trag la nimereală, numai ca să facă darea de seamă pentru consumul de obuze?

Se întâmplă...

Proşcenkov:

— În seara asta suntem bine camuflați. Măcar în noaptea asta dacă nu ne-am muta.

Prin ferestruica benei deja se vedea mai puțină lumină, au aprins lampa cu acumulator de sub tavan.

— E plăcută cocioaba noastră de stat-major? zice Boev, uitându-se împrejur. Cum să o cărăm pe ea, bătrânica, până în Germania?

Am început să-i trecem în revistă pe cei dintre noi care nu o să mai ajungă. Unul. Al doilea. Al treilea. Al patrulea fusese condamnat să intre într-un batalion disciplinar, iar acolo fusese ucis.

Eu m-am aflat între oameni şi mai cultivați, dar mai curați cu inima nu am cunoscut. Mi-e bine cu ei.

— Da-a-a, şi cum ne aducem aminte unul de altul...

Răsună desluşit horcăitul infam al unui lansator de mine cu şase tuburi.

Minele urlau – într-o succesiune de şase explozii, înghesuite.

— Ei, mulțumesc, fraților, şi rămâneți cu bine. E timpul să plec.

Într-adevăr, afară amurgise. Trebuie să ajung până la căderea întunericului, să nu mă rătăcesc.

Toate liniile noastre sunt neatinse.

Emelianov cu cel din avanpost:

— Uite acum o să ne camuflăm, aşa cum trebuie. E drept că neamțul aruncă adesea rachete.

Ele ne luminează şi nouă zona, sunt de lungă durată, ba roşii, ba alb-aurii.

Am reperat arma cu şase tuburi, dar fără mare precizie: lansatoarele de mine sunt întotdeauna greu de reperat. Dar tunul era ținta 428, fără îndoială, un şaptezeci şi cinci cu o singură tragere – l-am reperat bine dintr-odată, chiar în punct.

Aparatul este în ordine, toate acele sunt în poziție normală. Şi o nouă rolă de bandă este băgată la locul ei. Şi cerneala a fost turnată în jgheaburile de sub capilare. Şi schimbul a dormit, este odihnit. Trei becuri cu voltaj mic luminează toată partea din față a pivniței. Hârtiile albesc întunericul, străluceşte metalul lucitor.

Mai sunt aici doi responsabili cu liniile, echipați cu telefoane la centură, cu cabluri de schimb, lanterne,

patente, bandă izolatoare. Uite cine are noaptea o soartă vitregă: reuşeşti să ajungi în direcția unuia dintre capetele secționate, dar o să-l găseşti pe celălalt, cel care a fost smuls?

În fundul pivniței este întuneric, copiii dorm, țărăncile se aşază şi ele, nu li se văd fețele. Dar aud vocea politrucului din bateria mea. Nu văd unde s-a băgat, dar explică el cu plăcere, cu vocea lui cântată:

— ... Da, tovarăşi, i s-a dat permisiunea şi bisericii. Puterea sovietică nu are nimic împotriva lui Dumnezeu. Acum lăsați-ne doar să ne eliberăm patria.

O voce neîncrezătoare:

— Oare o să spargeți cu berbecele până la Berlin?

— Şi încă cum! Vom distruge tot acolo. Ceea ce neamțul a distrus la noi, vom reconstrui. Şi țara noastră va străluci şi mai bine decât înainte. După război va începe o viață frumoasă, tovarăşi colhoznici, o viață cum noi n-am mai văzut.

Banda pornise. Avanpostul a auzit asta.

Posturile înregistrează.

A ajuns până la noi o împuşcătură în lanț. Haideți, de-acuma începem să lucrăm!

2

Şi iată că, după cincizeci şi doi de ani, în mai 1995, am fost invitat la Oriol la sărbătorirea semicentenarului Victoriei. Vitea Ovsiannikov, locotenent-colonel în retragere, şi cu mine am avut şansa de a parcurge din nou, pe jos sau cu maşina, drumul ofensivei noastre: de la Neruci, de la Novosil, de la postul nostru de comandă 259,0 – până la Oriol.

La Novosil, acum cu totul de nerecunoscut față de acea pustietate de piatră pe un deal expus tirurilor, i-am făcut o vizită fostului nostru „băiat de regiment”, Dmitri Feodorovici Petrîkin, care a ieşit să ne întâmpine, cu o pălărie de fetru pe cap, şi ne-am fotografiat cu toată familia lui, copii şi nepoți.

Orăşelul nostru subteran de la cota 259,0 este acum arat în întregime, nici urmă de el, iar accesul este chiar imposibil. Dar, nu departe, o vâlcea împădurită, unde se aflau bucătăria noastră de campanie, intendența şi unde a fost ucis ghinionistul Dvoreţki (nu venise pentru caşă, ci avea o rană şi îl căuta pe instructorul sanitar) – o schijă mică de tot, însă chiar în inimă. Vâlceaua, formată din două

aripi, şi păduricea se păstraseră foarte bine – ca formă, dar şi ca soi: arătura anuală nu a permis lemnului să crească, să evadeze în afara vâlcelei.

Dar ce-i cu hotarul Krutoi Verh! Era lung de vreo trei verste, adânc de vreo cincizeci de metri – uşor sinuos, ca un râu neşovăitor – şi atât de abordabil, încât deschidea o cale de acces vastă, comodă şi complet ferită de observatorii de la sol. Infanteria, caii şi căruţele treceau toată ziua fără să se ascundă, în timpul nopţii treceau şi camioane încărcate cu obuze, cu provizii, iar spre dimineaţă se duceau în spatele frontului sau se camuflau, acoperindu-se cu ramuri verzi şi cu plasă. Gura Hotarului, cotind, dădea direct spre Neruci – acolo unde a fost pregătită, unde s-a concentrat pătrunderea armatei noastre a 63-a, pe 12 iulie 1943.

Dar cât s-a schimbat Krutoi Verh într-o jumătate de secol! Unde sunt povârnişurile acelea? unde este adâncimea aceea? Dar şi acea stabilitate în lanţ a pantelor şi a străfundului. El s-a înnămolit, s-a surpat, parcă a şi chelit, şi nu mai are contururi clare – nu mai este defileul înfricoşător de altă dată! Dar – ne e drag! Însă, bineînţeles, nici urmă de săpăturile în pantă pentru camuflarea vehiculelor, nici de bordeie.

Dar până la Neruci, pe un urcuş, se întindea atunci linia

fortificată a nemților – şi ce fortificare! Ce cazemate impenetrabile, câte turele blindate înfipte separat în pământ! Şi imaginea asta, care nu se uită: trecerea a fost deminată imediat după străpungere. Zeci şi zeci de soldați căzuți în luptă, ai noştri şi ai lor, ai noştri mai degrabă cu fața la pământ, cum se târau, în poziția culcat, nemții mai degrabă invers, cum se apărau sau se ridicau să fugă – în posturi care exprimă groaza, fețe desfigurate, capete smulse pe jumătate; un mitralior german în tranşee, ucis chiar la mitralieră, a rămas agățat de ea. Din loc în loc – acolo, aici – , grămezi şi grămezi de metal topit: tancuri, şenilete, cu urme de arsuri roşiatice, ca pe un corp viu.

Şi adăposturile lor blindate nu erau ca ale noastre, îți aduci aminte? Ce adânci erau! Acolo undeva, sub zece straturi de pardoseală – o ferestruică, iar în spatele ei, flori; pentru a desăvârşi peisajul, fusese săpată şi o fântână îngustă. În adăposturi pluteşte un miros neplăcut, ca de câine – s-a dovedit a fi de insecticid praf. Şi – sunt aruncate în toate părțile reviste în culori pe hârtie lucioasă, cum nu existaseră niciodată la sovietici şi, în aceste reviste – articole despre curaj şi onoare, dar şi fotografii cu femei frumoase. Un univers străin, nemaivăzut.

Şi cum, pentru ca într-o singură zi să oprească ofensiva

spre Oriol, au lansat asupra noastră – din zori şi până la asfinţit – dintr-odată două armate aeriene? Asta nu se uită. Nicio clipă cerul nu a rămas neacoperit de avioane germane: abia se îndepărta un stol, bombardând, că pe acelaşi traseu, urmând acelaşi cerc, începea altul să huruie. Şi băgăm de seamă că în sectoarele vecine se întâmplă acelaşi lucru. O moară neîntreruptă de avioane – şi aşa toată ziua, de la un capăt la celălalt. Dar unde sunt ale noastre? – în acea zi nu era niciunul. De la un val la altul abia reuşim să fugim ca să ne regrupăm undeva. Am cutreierat prin Safonov, să găsesc un loc pentru a ascunde staţia noastră. M-am oprit la o colibă pipernicită, în care trei transmisionişti tocmai deschiseseră o cutie de cârnaţi americani, pe care îi împart şi se ceartă. Ce tristeţe! Am alergat mai departe. Mă întorc peste zece minute – coliba deja nu mai era, fusese lovită în plin.

Dar în locurile acelea vom ajunge peste câteva zile. Deocamdată un jeep acoperit cu prelată, asemănător cu cel în care venise la mine comandantului de baterie (în cincizeci de ani, modelul nu se schimbase tare), ne aduce în Jeliabugskie Vâselki. Într-un alt jeep, dar cu acoperiş metalic, merg administratorul raionului şi administratorul local – ospitalitatea obligă.

Fără îndoială, niciun alt tip de vehicul nu ar fi putut să ne ducă la Vâselki. Drumul e doar gropi, bine că sunt întărite, nu a mai plouat de mult. Noi nu mergem, ci ne hurducăm cu tot cu maşină dintr-o parte în alta, ne agățăm de bare.

Da! Iată şi povârnişul, aşa cum îl țineam minte, nu s-a schimbat. Sus, pe culme, şi sălciile sunt la fel ca atunci. Şi acolo – lângă ele, trei izbe. Dar încoace, în jos, izbele de-a lungul uliței sunt mult mai rare: unele – au fost doborâte de război, altele – de timpul îndelungat, iar altele noi nu au fost construite. Ulița nu este cu adevărat o uliță, cu insulițe de case, şi nici drum: partea din mijloc este invadată de iarbă şi urmele roților au rămas ca două cărări paralele.

La dreapta, în spatele unei ravene, în sus, a doua uliță a respectat urma celei vechi. Dar nici pe ea nu se vede vreun semn de viață.

Pe partea descoperită a povârnişului, pe o deviere a drumului, o căruță desfundată, inutilizabilă: trei roți, o hulubă strâmbă, înclinată, coşul căruței în bucăți. Şi roțile sunt acoperite de o iarbă tânără.

Dar stația noastră centrală? Iată – aici ar trebui să fie, aici.

Dar nu se văd proeminența şi bolta de cărămizi, şi nici

rămăşiţe ale gropii. Unde au fost duse toate cărămizile? şi groapa a fost acoperită?

Am părăsit maşina, administratorii au rămas în maşina lor, nu vor să ne deranjeze în această rememorare.

În jos – uite, iazul, un loc memorabil.

Coborâm spre iaz.

Malul era năpădit de o iarbă cu frunze late, tăioasă.

Un cal costeliv cutreieră singur, fără căpăstru, ca şi cum nu ar avea stăpân. Şi pare abătut.

Puţin la o parte se află un schelet din prăjini, în formă de grilaj – să fi fost o colibă? Se înclinase.

O apă stătătoare, ce pare nemişcată de ani buni. De la verdeaţa bogată de mai, care o înconjoară, pare şi mai albastră decât este. Pe apă – o creangă uscată, nemişcată, un strat de frunze – înseamnă că sunt de anul trecut? – frunzele nu au crescut încă. Nu se scaldă nimeni aici.

Peste pârâu – un podeţ din lătunoaie. Ies în afară patru-cinci piloni, ca să te ţii cu mâinile.

Dar uite – lăcrămioare. Nimeni nu are nevoie de ele, nu sunt de remarcat.

Culegem câte un buchеţel.

Încet-încet urcăm din nou pe povârniş, de data asta – mai departe, în sus. Pe lângă căruţa aceea.

Pe lângă Andreiaşin...

Trei izbe în şir. Una – văruită, mai curată. Celelalte două – din bârne cenuşii, la fel de vechi, cum se mai ţin? Acoperişuri de şindrilă strâmbe, decolorate. Pot fi luate drept nişte magazioare.

Un câine latră slab. Nu la noi.

Câteva găini au trecut în rând, caută de mâncare.

Oameni – niciunul.

În spatele acestor izbe – iarăşi paragină. Aici, separat, se află ceva care nu este tocmai un hambar, alcătuit în grabă: pereţi îmbrăcaţi cu plăci de ardezie zgrunţuroase, acoperit cu o foaie de tablă – dar deja povârnit, şi susţinut de două bârne. Nu poţi să înţelegi: pentru ce este, cui serveşte?

Iar în cer – atâta linişte! Poate că nici nu trec pe aici avioane vreodată, a fost uitat şi zgomotul de avion. Şi de obuz.

Atunci însă – ce mai bubuia...

Priponită de un ţăruş cu o funie lungă – o vacă, paşte. S-a speriat de noi şi a sărit într-o parte.

Urcăm spre izbele cele mai de sus.

Iar aici, între doi mesteceni alăturaţi, se află o grindă bătută în cuie, ca o bancă, cu un stâlpişor drept reazem în mijloc. Şi pe această bancă stau paşnic două bătrâne –

fiecare s-a aciuat lângă mesteacănul ei şi fiecare are câte un băţ cam strâmb, cojit. Ambele poartă pe cap câte o basma groasă şi sunt îmbrăcate cu haine călduroase, de culoare închisă.

Ele sunt aşezate sub copaci, dar frunzele mestecenilor sunt încă mici, aşa că, prin verdeaţa rară, amândouă stau în plină lumină, la căldură.

În stânga, cea cu basma gri închis este îmbrăcată cu o haină scurtă marinărească şi încălţată nu cu încălţăminte adevărată, ci cu ceva improvizat, din pâslă sau din vreo treanţă. Pentru vreme uscată, aşadar. Ea apucase cu toate degetele ambelor mâini partea de sus a băţului cojit şi îl ţinea aşa lângă obraz.

Ambele bătrâne au feţele ridate, bărbia proeminentă între obrajii căzuţi, ochii adânciţi în orbite – nimic nu dă de înţeles dacă ele ne văd sau nu. Nu au schiţat nici cea mai mică mişcare. A doua, cea cu basma colorată, ţine la fel băţul şi îl aduce spre bărbie.

— Bună ziua, bunicuţelor, salutăm noi cu vioiciune, într-un glas.

Nu, nu sunt oarbe, ne-au văzut apropiindu-ne. Fără să-şi slăbească degetele, ne răspund – chipurile, bună ziua.

— Locuiţi aici de mult timp?

Cea cu basma de culoare închisă răspunde:

— Păi de când ne ştim – tot aici.

— Şi în timpul războiului, când au venit ai noştri?

— A-icea.

— Şi din ce an eşti, mamaie?

Bătrâna se gândi:

— Păi am optzeşcinci.

— Şi matale, mamaie?

Aceasta are basma înflorată toată: cu margine albastru pal sau roz pal. Şi e îmbrăcată nu cu o scurtă, ci cu un fel de paltonaş din pluş negru ponosit şi răsponosit. În picioare nu poartă vechituri, ci nişte ghete înalte.

Depărtează bățul de bărbie şi spune distinct:

— Eu sunt din 23.

Dar e posibil? zic eu aproape cu voce tare. Le tot spunem: „bunică, mamaie” şi uităm să ne privim pe noi, de parcă noi am fi fost tot tineri. Remediez situația:

— Înseamnă că eu sunt cu cinci ani mai bătrân decât dumneata.

Fața ei este în plin soare, iar obrajii roşesc uşor, s-au încălzit. Este în plin soare, dar nu se încruntă, şi din cauza asta ochii s-au dus înăuntru şi pleoapele sunt puhăvite.

— După față nu arăți, îşi mişcă ea buzele uşor. Noi la

şaptezeci nu mai mergem, ci ne târâm.

În timp ce vorbeşte, se întrezăresc dinţii de jos, dar nici nu mai are, nu se mai ţin decât doi, izolaţi şi galbeni.

— Am mai văzut şi eu câte ceva la viaţa mea, spun.

Într-un fel – sunt vinovat faţă de ea.

Buzele ei, acum devenite roz şi ele, zâmbesc cu bunătate:

— Ei, să dea Dumnezeu să mai trăieşti mult de-acum înainte!

— Şi cum te cheamă?

Cu un murmur:

— Iskiteia.

Şi inima din mine se strânge:

— Şi patronimicul?

Ce avea a face patronimicul? Ea era cu cinci ani mai tânără decât mine.

— Afanasievna.

Mă emoţionez:

— Păi noi v-am eliberat. Chiar îmi amintesc de dumneata. Uite acolo, în jos, a fost o pivniţă, vă ascundeaţi acolo.

Iar ochii ei sunt deja în ceaţa bătrâneţii:

— Mulţi ca voi au trecut pe-aici.

Ezit. E ciudat, aş vrea să-i comunic ceva din bucuria acelei vremi, dar despre ce bucurie ar putea fi vorba, dacă

nu e cea a tinereții? Repet fără sens:

— Îmi aduc aminte de dumneata, Iskiteia Afanasievna, îmi aduc aminte.

Fața ei ridată e luminată de soare, modul ei de a vorbi are accentele calde ale vârstei. Şi vocea:

— Dar eu uit şi ce trebuie să țin minte.

A răsuflat adânc.

Cea cu basma închisă la culoare este mai necăjită:

— Dar noi nu suntem nimănui de folos. De-am putea să ne cumpărăm pâinică.

Linişte. Păsările ciripesc în mesteceni. Soare bun şi moale.

De sub pleoapele umflate, cu vederea slăbită care i-a mai rămas, Iskiteia caută să mă examineze, nu-mi dau seama dacă vede clar sau în ceață:

— Dar dumneavoastră de ce-ați poftit pe la noi? Ce veste ne aduceți?

Cealaltă:

— Poa' să ne puneți traiul în rânduială?

Am schimbat o privire cu Vitea. Dar ce anume stă în puterea noastră?

— Păi nu, noi suntem doar în trecere. Am venit să vedem locurile pe care le ştim de mult.

— Dar aici sunt şi autorităţile. Poate că ele...

Cea cu basma de culoare închisă, gata să se ducă:

— Ş-unde-s?

— Păi undeva pe-aici.

Nu departe, un cocoş începe să cânte sonor. Cântecul cocoşului este întotdeauna, orice s-ar petrece în jur, proaspăt, vesel, promiţător de viaţă.

Dar noi... ce facem? Mergem mai departe?

Ne-am luat rămas-bun şi am plecat mai sus, peste deluşor.

Dar ni se strânge inima.

— Satul nostru e la mare ananghie, spune Vitea, cu modul lui particular de a vorbi. Aşa cum a fost tot timpul.

— Da, acum nu obţii mai mult pentru oameni decât înainte.

În toate părţile loc deschis. Mohovoie este aproape. Şi mai aproape, se construiesc acum case noi.

Mai la dreapta, spre a doua uliţă, pasc vreo cinci oi. Fără niciun om.

Ne-am aşezat pe o moviliţă. Privim încolo, înainte.

— Uite, acolo era avanpostul nostru. Cum de-a rămas întreg în ziua aceea?

— Dar apoi, noaptea, am efectuat grozav de multe

reperaje. Şi am doborât multe ținte.

— Iar dimineața – am fost mutați din nou.

— Comandamentul umbla forfota. Aici am fi făcut mai mult, pentru ce am fost mutați la Podmaslovo?

— Nu mergem şi la Podmaslovo?

— Păi nu, sigur nu. Nu ne mai rămâne timp.

Stăm jos. Soarele ne încălzeşte din spate umărul stâng.

— Să-i ajuți – nu poți să-l scoți din sărăcie pe câte unul. Tot regimul din țară trebuie asanat.

Dar cine s-o facă? Nu ai unde să găseşti asemenea oameni.

De multă vreme nu mai erau ei în Rusia.

De mult.

Stăm jos.

— Şi ce prost eram, Vitea. Îți aduci aminte ce spuneam despre revoluția mondială? Tu cunoşteai satul nostru. Din temelii.

Vitea e modest. Chiar dacă este lăudat, nu se fuduleşte. Şi peste câte dureri nu a trecut viața lui, dar el este acelaşi, cu un zâmbet răbdător.

— Uite acolo, puțin mai la dreapta, am sărbătorit atunci ziua de naştere a lui Boev. Zicea: voi ajunge oare până la treizeci de ani? – nu ştiu. Dar până la treizeci şi unu nu a

ajuns.

— Da, era o noapte prusiană, îşi aminteşte Ovsiannikov. Şi ce pustietate lipsită de viaţă era, de unde ar fi putut să vină ofensiva? Eu am traversat lacul până la capăt, nimeni, nimic. Acolo a fost ucis Şmakov.

— Cum am ieşit noi din acel Dietrichsdorf? Ne-a ajutat Dumnezeu.

Ovsiannikov – acum zâmbind deja:

— De la Adlig, peste vâlcea, în zăpadă – în fugă, de-a berbeleacul...

Ne uităm: la stânga, în ocolişul Vâselki, pe locul fără drum, veneau încoace zgâlţâindu-se cele două jeep-uri ale noastre.

Erau îngrijoraţi, nu ştiau unde am dispărut.

Ambii administratori erau în cămăşi albe şi cu cravate. Cel local era mult mai simplu, iar scurta pe care o purta pe deasupra costumului era de ploaie. Cel de la raion avea cravată albastră, un costum gri frumos cu nişte dungi rare – şi nimic pe deasupra. Faţa lui era largă, cu pomeţi puternic accentuaţi, cu o expresie posomorâtă. Părul era negru-smolit, aspru, foarte des, cu o strălucire întunecată în lumina soarelui.

Le spunem:

— Oamenii de aici au fost abandonați.

Administratorul raional:

— Dar ce anume depinde de noi? Le plătim pensii. Le dăm curent electric. Unii au şi televizoare.

Dar administratorul local – cel care înainte se numea responsabilul de la „sovietul sătesc” – se vedea că e de aici, s-a păstrat până acum ceva țărănesc în el. Față alungită, urechi alungite, păr de culoare deschisă şi sprâncene roşcate. Adaugă:

— Unii au şi vaci. Şi găini. Toți au grădină de legume. După puteri.

Urcăm în jeep-uri şi – administratorii înainte – mergem pe un drum bolovănos chiar prin sat, pe panta noastră.

Dar ce-i asta? Patru bătrâne au venit cât ai bate din palme şi s-au aşezat de-a curmezişul drumului, formând un baraj. Au adus cu ele, ca susținător, un bătrânel pirpiriu, cu o şepcuță pe cap.

Şi, din direcții diferite, se apropie şontâc-şontâc încă trei bătrâne cu bețe. Una dintre ele şchiopătează puternic de un picior.

Şi niciuna nu e puțin mai tânără.

Aşadar, au aflat că au venit autoritățile. Şi se adună.

De mers – nu mai e cale. Ne-am oprit.

Puțin mai sus este locul lui Andreiaşin, la vreo douăzeci de paşi.

Administratorul local a coborât din maşină:

— Ce-i? N-ați mai văzut de mult şefi?

Au blocat drumul, nu ai pe unde să mergi. Sunt deja şase bătrâne la rând. Nu putem trece.

Coboară şi administratorul de raion. Şi eu cu Vitea.

Basmalele femeilor sunt cenuşii, cafenii, una este verzuie. La unele, basmaua este lăsată pe ochi, altele au fruntea descoperită şi se vede orice mişcare a pielii zbârcite. În spatele lor, se află o femeie corpolentă, cu basma de un roşu-brun, şi stă nemişcată, cu o atitudine dârză.

Iar bătrânelul – în spatele tuturor.

Şi – s-au apucat bătrânele să se îmbulzească:

— Ce ne facem noi fără pâinică?

— Trebuia să ne aduceți pâinica!

— Trăim singură-singurică fiecare...

— Şi-aşa nu ne-ajunge multă vreme...

Reprezentantul sovietului sătesc e jenat că totul se întâmplă în fața administratorului raional:

— Aşa. Înainte vă aducea Andoskin, de la prăvălie.

Cea cu basma lila-cenuşie, cu o scurteică de sub care se vede o bluză de un albastru intens:

— Numai că era plătit prea puțin. Cum s-a scumpit pâinea, zice – pentru prețul ăsta n-o să mai aduc. Să vin toată ziua la voi, zice, n-am chef. Şi s-a lăsat.

Responsabilul de la soviet:

— Corect.

Bluza albastră:

— Nu, nu-i corect!

Tânărul a dat din cap:

— Eu spun că da, aşa a fost. Dar acum, după o bucată de vreme, trebuie să vă aducă pâinea Nikolai. Practic, el vine după lapte şi o să vă aducă şi pâinea.

— Dar nici el n-o s-aducă pe degeaba! mai întâi dă laptele – iar cealaltă dată oi aduce pâinea.

Cunoştința noastră dinainte, cea cu basma gri-închis. Făcea sforțări ca să vadă mai bine, să audă mai bine: ce-o să zică? ce decizie o să ia oare?

Una, cu basma cafenie:

— Dar cine n-o să dea lapte ce-o să facă? îl rogi: Kolea, adu-mi o pâinişoară! Iar el: salariul meu e unul singur. Eu am adunat şi ştiu cui să-i aduc.

Cea cu basma gri în pătrățele, cu vioiciune:

— Noi, cei din Vâselki, am ajuns la capăt. Nu ne mai ducem traiul, nu mai avem ce îmbuca.

Cea cu basma verzuie, mică:

— Adevărat, nu mai avem nicio cale...

Cel din sovietul sătesc se grăbeşte să se dezvinovățească, mai repede:

— Dar eu mă interesez întotdeauna la el: Nikolai, ai să aduci? zice – am să aduc.

Bluza albastră s-a aprins:

— Dar la noi v-ați interesat? Ați mai venit vreodată aici? Dumneavoastră, preşedintele sovietului sătesc, dacă ați fi venit măcar o dată... De mult de tot n-a mai fost nimeni.

Dar vociferează şi altele:

— S-a stricat de nu se mai poate...

— De noi nu-şi aminteşte nimeni...

Iar bătrânelul bărbierit, din rândul al doilea, stă în tăcere, fără să înțeleagă prea bine. Ba molfăia, ba depărta buzele şi rămânea aşa, cu gura căscată.

Ovsiannikov şi-a lăsat în jos capul care chelea. Îl doare sufletul lui de om de la țară.

— Ia staţi puțin, se grăbeşte cel de la sovietul sătesc, dar de ce nu ați spus chiar de atunci că el nu vă mai aduce?

Cea cu basma verde:

— Nu ştim noi să spunem.

Iskiteia:

— Ne temem.

În acest moment, intervine administratorul de raion, cu voce puternică:

— Dar eu vă spun: trebuie să vorbiți. Iată, noi ne temem să-i spunem lui Nikolai, iată, ne temem să-i spunem lui Mihal Mihalîci, ne temem să spunem mie, dar de ce ne temem?

Bluza albastră:

— Păi eu nu m-aş teme, aş veni. Dar nu pot pleca nicăieri. Şi bătrânul meu nici atât.

Iar cea cu basma roşie îşi sprijină pe băț cotul stâng, îşi duce pumnul spre umăr, ochii complet închişi: „De nu v-aş mai vedea pe niciunul...”

— Dar eu n-am venit oare la voi? l-am întrebat pe Mihal Mihalîci: se aduce pâine? Se aduce, în fiecare zi. De ce nu ați spus?

Cea cu basma gri în pătrățele, retezând aerul cu mâna:

— Uite că acum a explodat tăcerea noastră!

— Cât ne chinuim, nici noi nu ştim.

Cea pe care o cunoscusem, cu basma gri închis, cu mâinile înnegrite, cu negrul mâinii încrustat pentru totdeauna în piele şi cu margini negre în jurul unghiilor, rămâne acolo, cu degetele strânse pe băț. Riduri, riduri cu

zecile, unde îşi mai găsesc locul pe faţa asta? Acum, s-a liniştit, privea țintă undeva pe alături, aşa a şi încremenit...

Administratorul raional a hotărât deja:

— Haideți să ne înțelegem aşa. Acum, o săptămână întreagă va veni la voi Mihal Mihalîci...

— Da în fiştecare zi – pentru ce? O dată la două...

— Da pâinica cel puțin o dată-n trei zile de-ar fi...

— Eu nu spun că o să vă aducă pâine în fiecare zi. Dar în cursul unei săptămâni, uite, până la sărbătoarea Victoriei, de 50 de ani, el o să vină în fiecare zi şi o să verifice dacă aveți tot ce vă trebuie.

(Numai de-ai reuşi să notezi totul...)

— ... Noi l-am ales aici, am votat pentru el în administrația rurală, astfel ca el să-şi poată face datoria ca responsabil al administrației locale autonome. Cel puțin să vă aducă pâine. Nu spunem că el ar trebui să construiască şi case – fireşte că nu e posibil, la viața noastră.

— Case-e-e... De unde-e-e...

— ... Iar apă – aveți. Dar iată – vă lipseşte pâinea. E strict necesar. El e obligat să facă asta.

În cor:

— De-am avea pâinică – am trăi, nu ne-am jeli...

— Numa nădejdea ne-a rămas...

— Iar pâinea de secară e îndesată...

Îşi revenise şi cel de la soviet:

— Haideți să ne înțelegem aşa. Nu numai că veți avea pâine, dar în fiecare săptămână va veni un automagazin.

Femeile au rămas uimite:

— Ba încă şi automagazin o dată pe săptămână? Ei, aşa da!...

Cea cu basma gri cu pătrățele nu stă gură-cască:

— Am mai avea o trebuință. De demult. Câtă vreme a fost aici frontul, noi aici, unele, am lucrat pentru front...

Iskiteia:

— Din august patruzeci şi trei, când a trecut frontul...

Iar cea cu basma gri cu pătrățele este, parcă, mai tânără decât celelalte: pleoapele ei nu sunt lăsate, ochii ei cenuşii sunt larg deschişi, vioi. Vorbeşte repede, numai un dinte din rândul de jos se iveşte din când în când, e singurul:

— Eu, de exemplu, am lucrat aproape trei ani într-o uzină de război. În oraşul Murom, din regiunea Vladimir. Noi, aşadar, pentru cine am muncit? Nici de sărbători n-am ştiut, fără zile de odihnă, fără pauze. Ce ni se spunea nouă atunci? Munca voastră o să fie victoria noastră, războiul o să se termine mai repede şi țara o să se liniştească. Şi de ce ne-ați uitat pe noi, cei care am trudit, ha? Acum primim

pensii chiar mai mici decât iau alte bătrâne...

Administratorul raional îşi netezea ciuful smolit:

— Da, pentru prima oară în acest an s-a amintit de cei care au lucrat în spatele frontului. Eu, de pildă, în fiecare zi acum distribui medalii aniversare mamelor noastre. Unele sunt emoționate până la lacrimi... În fiecare zi, ele primesc medalii aniversare şi plâng. În sfârşit, spun ele, şi-au adus aminte de noi, pentru că am purtat tot frontul pe umerii noştri. Am arat, am semănat cu mâinile noastre, le-am dat soldaților ultimii ciorapi. Şi dacă ați lucrat într-adevăr – conform Regulamentului trebuie ori să găsiți documentele care arată că ați lucrat, ori să aduceți măcar doi martori...

— Păi numai două suntem. Depunem mărturie una pentru cealaltă.

— E nevoie de o a treia.

— Este una în Podmaslovo.

— Dacă până în anul 1945 ați lucrat în spatele frontului mai mult de şase luni şi găsiți un document sau pe cineva care să depună mărturie, noi vă vom acorda o medalie. Şi în conformitate cu medalia veți primi înlesnirile care derivă de aici.

Dar se vede că responsabilul de la soviet ştie mai bine legile. Şi îi spune celui de la raion, cu precauție:

— Din păcate, vă întrerup. Numai dacă nu este vreo modificare, dar la ora actuală în Regulament atestările cu martori nu sunt luate în considerare. Şi dacă în cartea de muncă nu apare această mențiune, atunci medalia aniversară nu se acordă. Problema asta o ridicăm noi mereu...

Administratorul raional se încruntă, puțin jenat:

— După mine, mărturiile trebuie să fie.

Cea cu basma gri cu pătrățele – cu un avânt nou:

— Cum aşa?? Noi am fost mobilizate de biroul de recrutări şi am fost considerate personal militar. Cele dintre noi care îşi abandonau postul erau judecate de curtea marțială. Înțelegeți ce eram noi?

Iskiteia doar clatină din cap:

— Da, da.

Responsabilul de la soviet:

— Atunci trebuie făcută o cerere la biroul de recrutări.

Administratorul raional:

— Da. Întocmim listele, facem o cerere oficială şi rămâne să caute documentele din anul patruzeci şi trei. Apar foarte multe situații de acest fel.

Văd cum Ovsiannikov s-a crispat: a ascultat, a ascultat, a lăsat capul în jos cu totul şi se ține deznădăjduit de cap cu o

mână.

Şi cea cu basma verzuie, mică, vrea atât de mult să intervină, încât e lăsată să vorbească:

— Dar eu am o medalie pentru anii de război. Bineînțeles, n-o mai am, dar am documentul în bună formă. Şi – ce înlesniri am, plătesc jumătate la lumină. Bineînțeles, cine ştie la ce alte înlesniri am dreptul. M-am dus la conducere, mi-au zis: colhozul nostru e sărac, nu avem de unde să vă dăm. Şi nici semințele nu le-am primit, preşedintele nu a trimis maşina cu semințe pentru pensionari.

— Înlesniri? Acum – totul este inclus în bugetul raionului. Şi prin intermediul acestui buget raional plătim ceea ce furnizăm la jumătate de preț. Dar, fireşte, eu nu pot să vin să vă văd în fiecare zi...

— Înțelegem noi asta... – brusc trei zâmbete.

Şi acum s-a hotărât Iskiteia. Cu vocea ei blândă de bătrână, fără insistență, aşa cum vorbise cu mine sub mesteacăn:

— Soțul meu a şi participat la război. A fost şi invalid. Am avut şi înlesniri. Dar, cum el a murit, plătesc pentru toate fără înlesniri.

Locotenentul-colonel Ovsiannikov tresare de indignare. Şi, accentuând puternic pe „o”:

— Trebuie să existe! Toate înlesnirile care i s-au dat soțului dumneavoastră, şi dacă nu v-ați măritat a doua oară...

Iskiteia – emoționată, cu un zâmbet timid:

— Da de unde-e...

— ... atunci toate aceste înlesniri se păstrează pentru dumneavoastră! Şi nu contează când a murit.

— Păi, e-al optulea an de când nu mai este...

— Ei bine, a sărit administratorul de raion, uitându-se la ceas. Problemele care vă privesc pe dumneavoastră, veteranii noştri, mamele noastre – la voi rezolva eu personal. Dacă nu voi putea eu, atunci ne vom adresa administrației regionale. Dar pe cei de la Moscova – nu-i vom deranja, nu e nevoie.

1998

ADLIG SCHWENKITTEN

Povestire în douăzeci şi patru de ore

În memoria maiorilor

Pavel Afanasievici Boev şi

Vladimir Kondratievici Baluev

1

În noaptea de 25 spre 26 ianuarie, în statul-major al brigăzii de tunuri s-a aflat, de la statul-major al artileriei: corpul nostru de tancuri care era în avangardă a răzbătut către țărmul baltic! Ceea ce înseamnă: Prusia Orientală este separată de Germania!

Separată – deocamdată doar de această breşă lungă şi subțire în frontul inamic, în urma căreia încă nu s-a întins trena armatelor de toate felurile. Dar au trecut acele vremuri când noi băteam în retragere. Prusia este separată! Încercuită!

Puteți deja să considerați, tovarăşi politruci, că aceasta este victoria finală. Să se reflecte în gazetele de front. Acum, Berlinul este la o aruncătură de băț, chiar dacă nu noi vom fi cei care se vor îndrepta într-acolo.

Sunt deja cinci zile de când ne deplasăm prin Prusia în flăcări – am ținut-o într-o sărbătoare. Cu unsprezece zile în urmă, când am străpuns linia frontului de la vastul câmp de luptă de pe râul Narev – cam cinci zile prin Polonia luptele încă au mai fost crâncene – de la granița cu Prusia parcă ar fi fost trasă o cortină-minune: trupele nemțeşti se

prăbuşeau de o parte şi de alta, iar în faţa noastră se deschidea o întreagă ţară îmbelşugată care se revărsa în mâinile noastre. Case de piatră, înghesuite, cu acoperişuri piezişe şi înalte; dormit pe moale, iar uneori şi sub plapumă; în pivniţe – provizii de alimente cu apetitive neobişnuite şi dulciuri; ba încă şi băutură gratis, cine-o găsi.

Şi ne deplasam prin Prusia cu un fel de însufleţire aşa cum au oamenii pe jumătate beţi, pierzându-ne parcă precizia în mişcări şi în gânduri. Ei bine, după atâţia ani de sacrificii şi de pierderi de război – la un moment dat poţi să te mai destinzi niţel.

Această senzaţie de dispensă binemeritată pusese stăpânire pe toţi, până la comandanţii superiori. Iar pe soldaţi – cu atât mai mult. Şi găseau, şi beau.

Şi s-a mai adăugat şi cu ocazia încercuirii Prusiei.

Dar, spre dimineaţa zilei de 26, şapte şoferi ai brigăzii – unii de pe autotractoare, alţii de pe ZIS-uri – au murit în chinuri din cauza alcoolului metilic. Şi câţiva servanţi. Iar câţiva s-au apucat cu mâinile de ochi.

Aşa a început ziua aceasta în brigadă. Cei orbiţi au fost duşi la spitalul militar. Iar căpitanul Toplev, cu o faţă copilărească durdulie, de curând promovat de la gradul de locotenent major, a bătut la camera unde dormea

comandantul divizionului al 2-lea, maiorul Boev, pentru a-i aduce la cunoştinţă cele petrecute.

Boev dormea profund întotdeauna, dar se trezea uşor. Într-un asemenea pat minunat, ba încă şi cu o plapumă pufoasă, el şi-a permis să-şi scoată în acea noapte tunica, pe care acum o îmbrăca, iar pe covor stătea în ciorapi de lână. Pe tunica lui erau decoraţii peste decoraţii, să te minunezi: două Steaguri Roşii, Ordinul Alexandr Nevski din timpul Războiului civil şi două Stele Roşii (primise decoraţii şi la Hasan[83], şi în războiul cu Finlanda; mai avusese şi un al treilea Steag Roşu, chiar ultimul primit, dar atunci când fusese rănit se pierduse ori îl furase cineva). Aşa le şi purta, tot pieptul cu metal, fără să le schimbe cu panglici: este o greutate plăcută şi singura bucurie a soldatului.

Toplev, care avea o lună de când avansase de la funcţia de comandant al serviciului de recunoaştere al divizionului la comandant al statului-major, a salutat regulamentar, ceremonios şi a raportat. Faţa lui mică era îngrijorată, vocea încă era cald-copilărească. Din divizionul al 2-lea erau doi morţi prin intoxicare: Podkliucinikov şi Lepetuşin.

---

[83] Câmp de luptă la graniţa dintre Siberia şi Coreea, unde trupele sovietice au purtat lupte victorioase împotriva armatei japoneze, în 1938.

Maiorul era de înălțime mijlocie, avea capul alungit, o tunsoare scurtă îngrijită, iar fața arăta ca un dreptunghi întins, colțuroasă la tâmple şi mandibulă. Sprâncenele nu erau câtuşi de puțin la acelaşi nivel şi nasul parcă era întors puțintel spre o cută laterală adâncă – expresie a unei încordări permanente, care nu dispărea.

Cu această încordare a şi ascultat. Şi a spus amar, după o pauză:

— O-o-of, prostuții...

Merita să rămâi teafăr sub atâtea obuze, bombardamente, la atâtea traversări ale râurilor şi pe atâtea câmpuri de luptă – ca să te îneci din cauza unei sticle în Germania?

Să-i îngropăm – dar unde? Singuri îşi aleseseră locul.

După ce trecuseră de Allenstein, brigada, pentru orice eventualitate, se desfăşurase şi aici pe poziții de luptă – chiar dacă nu se presupunea că vor trage din aceste poziții, ci pur şi simplu pentru păstrarea rânduielii.

— Nu într-un cimitir nemțesc. O să-i îngropăm lângă poziția de luptă.

Lepetuşin. Aşa şi era, cum îi spunea numele. Flecar, însă gata să slujească, fără să comenteze. Dar Podkliucinikov? – un țăran înalt, puțin gârbovit, serios. Dar cedase tentației.

Pământul este înghețat şi bolovănos, nu poți să sapi adânc.

Sicriele au fost asamblate rapid şi cu îndemânare de dulgherul Sortov, originar din Marieț, din nişte scânduri găsite aici, gata pregătite, rindeluite.

Să ridicăm un drapel? Nu a văzut nimeni niciun drapel, niciodată, în afară de parada brigăzii, atunci când a fost decorată. Întotdeauna se păstra un drapel undeva în unitatea de intendență, în eşalonul al 3-lea, pentru a nu exista riscul să se piardă.

Podkliucinikov era din bateria a 5-a, iar Lepetuşin dintr-a 6-a. A ieşit să țină discursul secretarul de partid Gubaidulin – bătaia de joc a întregului divizion. Astăzi de dimineață era deja beat şi articula împleticit scumpele fraze – despre Patria sacră, despre bârlogul fiarei, în care am pătruns acum, şi că o să-i răzbunăm.

Comandantul plutonului de foc al bateriei a 6-a, locotenentul Gusev, încă foarte tânăr, dar cu trupul puternic, asculta cu ruşine şi iritare. Acest secretar de partid – datorită uşurinței cu care se avansa în posturile politice? sau, pesemne, datorită enormei îngăduințe a comisarului brigăzii? – într-un an şi jumătate fusese avansat, în fața ochilor tuturor, de la caporal la locotenent

major şi acum le dădea lecții tuturor.

Iar Gusev avea doar 18 ani, dar era deja de un an locotenent pe front, cel mai tânăr ofițer al brigăzii. El dorise atât de mult să meargă pe front, încât tatăl său, un general, îl înscrisese, când era încă minor, la cursurile de scurtă durată pentru sublocotenenți.

Fiecare cu destinul lui. Alături stătea Vanea Ostanin, din plutonul administrativ al divizionului. Foarte isteț, coordona singur tragerile tunurilor în locul ofițerului. În zilele luptelor pentru Stalingrad din anul 42, din şcoala lor, unul din trei elevi fusese aruncat pe front, fără să fi terminat studiile. Trierea era făcută de serviciul de cadre, iar pe dosarul lui Ostanin era o mică scrijelitură referitoare la apartenența lui la familia unui țăran îndărătnic, cu gospodărie individuală. Şi acum, acest tânăr de 22 de ani, de fapt ofițer, purta epoleți de sergent major.

Secretarul de partid a terminat de vorbit, iar Gusev a făcut doi paşi în față, spre morminte. Ar fi vrut să sune altfel, ar fi vrut atât de mult! Dar discursul nu ieşea. Şi nu a făcut decât să întrebe, cu vocea gâtuită:

— De ce-ați făcut asta, băieți? De ce?

Au închis capacele.

Au început să bată.

Au coborât sicriele cu ajutorul funiilor.

Le-au acoperit cu pământ străin.

Gusev şi-a amintit cum lângă Recița au fost bombardați de un Junkers pe drum. Nu a fost rănit nimeni şi au fost puține pagube, doar în vehiculul intendenței o schijă a spart o damigeană de 3 litri cu votcă. Ce rău le-a părut băieților! – aproape mai rău decât dacă ar fi fost ei înşişi răniți. Soldații sovietici nu sunt răsfățați cu băutură.

În movilițe au bătut nişte stâlpişori funerari, încă nevopsiți.

Şi cine le va supraveghea? În Polonia, existau pietre funerare militare germane din anul Cincisprezece. Lângă râul Narev, Işciukov, şeful transmisiunilor, le smulgea, le arunca claie peste grămadă – se răzbuna. Şi nimeni nu-i spunea nimic: alături stătea un agent SMERŞ, Larin.

Gusev a trecut pe lângă grupulețul de soldați tăcuți şi a auzit cum, din plutonul lui, din aceeaşi unitate a 3-a de unde era şi Lepetuşin, micuțul şi agilul Iurş se lamenta:

— Dar cum să te abții, băieți?

Cum să te abții? În asta constă esența: te gândeşti că va trece.

Parcă a trecut o aripă cenuşie peste fețele lor. S-au posomorât.

Comandantul unității, Nikolaev, tot din Marieț, privea foarte dezaprobator, cu ochii mijiți. El nu accepta deloc votca.

Dar viața şi munca îşi urmează cursul, îi cheamă. Căpitanul Toplev a plecat către statul-major al brigăzii: să afle cum vom scrie înştiințările de deces.

Comandantul statului-major, locotenent-colonelul Veresovoi, slab, deşirat, a răspuns din mers:

— Comisarul a dat ordin deja: „Căzut pe câmpul de luptă pentru apărarea Patriei”.

La rândul lui, îşi bătea capul: cine să conducă maşinile când vom porni.

3

Străpungerea uluitor de rapidă făcută de tancurile noastre către Marea Baltică modifica întreaga imagine a operațiunii din Prusia; brigada grea de tunuri nu putea să ajungă la timp nicăieri, astfel încât să fie de folos azi-mâine.

Iar comandantul brigăzii şchiopăta de câteva zile: abces la genunchi. Medicul de brigadă l-a convins să nu întârzie, să meargă azi la spital, pentru a fi operat. Comandantul

brigăzii a şi plecat, lăsându-l pe Veresovoi în locul său.

Niciun sunet îndepărtat de trageri nu se auzea, de niciunde. Nici aviație, nici a noastră, nici germană. Ca şi cum s-ar fi terminat războiul.

Ziua nu era rece, dar foarte înnorată. Cu lumină puțină. Între timp, au plecau de pe pozițiile lor provizorii de foc, şi toate cele trei divizioane s-au strâns către statul-major al brigăzii.

Se lăsa încetişor amurgul. De când pătrunseserăm în Europa, foloseam tot fusul orar moscovit. De aceea se lumina abia pe la nouă dimineața şi se întuneca, iată, pe la şase.

Şi dintr-odată a venit din statul-major al artileriei o radiogramă cifrată: cu toate cele trei divizioane să începem imediat deplasarea spre nord, către oraşul Liebstadt, iar pe măsură ce ajungem acolo – să ocupăm pozițiile de foc la 7 – 8 kilometri la est, cu un unghi direcțional de bază de 15 grade.

Ne-au smuls totuşi! Având noaptea înainte. De altfel, aşa se şi întâmplă întotdeauna: când ai cel mai puțin chef să te deplasezi şi n-ai vrea decât să petreci noaptea pe locul deja ocupat. Dar ne uimea acest 15. Aşa ceva nu se mai întâmplase în tot războiul: direct spre est! Am ajuns s-o

vedem şi pe asta. Eram obişnuiți cu un unghi de la 40 la 50 de grade – spre vest, cu variabile.

Nu, şi mai înainte de asta, comandantul statului-major era strivit de necesitatea de a înlocui imediat şoferii care se otrăviseră. Înlocuitori aproape că nu existau. Din care maşini să scoți şi ce vehicule să laşi imobilizate? Divizionul întâi a suferit cel mai mult, şi locotenent-colonelul Veresovoi a solicitat statului-major al artileriei să fie lăsat pe loc, iar pe seama lui să fie completată tracțiunea celui de-al 2-lea şi celui de-al 3-lea.

Nici nu este altă soluție. S-a dat permisiunea.

Să te forțezi la o deplasare nocturnă – doar primele minute sunt dificile. Iar 24 de obuziere de mare calibru erau deja agățate de tractoare, toate având farurile aprinse insolent. După ele se aliniau maşinile auxiliare. Totul în jur huruia.

Cei doi comandanți de divizie, îmbrăcați cu nişte cojoace albe scurte, precum şi comandantul diviziei de recunoaştere operațională, îmbrăcat cu o manta lungă, s-au dus la şeful statului-major pentru a primi coordonatele exacte de desfăşurare a operațiunii şi obiectivul.

Dar obiectivul – şeful statului-major putea doar să-l născocească. Nu primise niciun fel de informații de la

serviciul de recunoaştere al statului-major al armatei, însă ei nici nu aveau cum să ştie, în condiţiile unei străpungeri atât de rapide şi la finalul zilei care tocmai trecuse. „Şapte-opt kilometri mai la est” era departe de a spune totul. Harta topografică, la scara de un kilometru la doi centimetri, reda relieful zonei, dar nu tot, desigur; şoseaua şi drumurile de ţară – care sunt mărginite de copaci şi care nu; şi meandrele râului Passarge, care curge din sud spre nord, şi cătunele izolate, împrăştiate prin împrejurimi – dar sunt toate cătunele oare? şi câte poteci n-or mai fi acolo? Iar satele – sunt locuite, nu sunt locuite?

Locotenent-colonelul a estimat la nimereală: al 2-lea divizion iată aici, puţin mai spre sud, al 3-lea – iată aici, mai spre nord.

Au fost marcate cu nişte ovale aproximative.

Maiorul Boev stătea cu planşeta larg deschisă şi examina posomorât harta. De câte sute de ori în cursul carierei lui fusese nevoit să facă asta – să primească o misiune. Şi nu rareori se întâmpla ca în aceste cazuri să nu i se comunice amplasarea inamicului, aceasta rămânând necunoscută: va începe acţiunea de luptă şi se va clarifica de la sine. Iar acum – de departe, la 25 de kilometri de acel Liebstadt – cum să ghiceşti unde este pustietate şi unde este întrerupt

flancul nemțesc? Dar cel mai important: unde este infanteria noastră? şi unde-or fi cei din divizia care a fost trimisă aici? Cu siguranță au rămas în urmă, nu vor ajunge tancurile, s-au întins – şi pe câți kilometri? Şi unde să-i cauți?

Dar vocea fermă, ca de obicei, a lui Veresevoi nu trăda şovăiala. Divizia de infanterie – da, fără îndoială, era cea care trebuia să se afle deja acolo. S-a extins, desigur. Păi nemții, uluiți, cu siguranță se vor aduna spre Königsberg. Statul-major al brigăzii va fi la Liebstadt sau în apropiere. Pe undeva pe-acolo va fi şi statul-major al diviziei.

Ce rost avea să ocupe pozițiile de foc până la miezul nopții? În întuneric n-ai cum să faci legăturile topografice, doar cu ajutorul reperelor locale, aproximativ; la fel de aproximativă va fi şi tragerea.

În ce priveşte tunurile, nu vor avea deloc muniția completă.

Serviciile din spatele frontului au rămas în urmă. Ce să faci, o să ajungă ei.

Boev i-a aruncat o privire pe sub sprâncene lui Veresovoi. Cu superiorul, chiar şi apropiat, n-ai cum să cazi la înțelegere. Asta i se întâmplă şi lui cu superiorul său. Superiorul are întotdeauna dreptate.

Pe un drum de iarnă cu puțin polei mai trebuie să şi ajungi nevătămat până la acest Liebstadt, ar fi fost nevoie de vreo trei ore. Dincolo de nori, deja trebuia să fie luna. Măcar să nu meargă în beznă.

Tractoarele hârâiau la unison. Toată coloana, luminând cu zeci de faruri, se întindea din sat pe şosea.

Au răzbit în aproape o jumătate de oră. Apoi zgomotul s-a îndepărtat.

4

Şi ce entuziasm datorită Victoriei!

Şi datorită liniştii, calmului – toate acestea sunt tot semne ale Victoriei.

Şi datorită bogăției nemțeşti abandonate peste tot, caldă încă. Strânge, pregăteşte pachete pentru acasă: soldatul – cinci kilograme, ofițerul – zece, generalul – un pud[84]. Cum să alegi ce e mai bun fără să greşeşti? Iar tu însuți aici – mănâncă, bea, până nu mai poți.

Fiecare casă în care încartiruim este ca o minunăție.

[84] 1 pud – 16,38 kg.

Fiecare noapte petrecută aici este ca o sărbătoare.

Comisarul brigăzii, de-acum locțiitor al comandantului responsabil cu ideologia, locotenent-colonelul Vâjlevski, a ocupat cea mai vizibilă casă din sat. La parter nu era tocmai o cameră, ci o sală mare luminată cu o duzină de lămpi electrice montate pe tavan şi pe pereți. Şi curentul venea de undeva, fără să se întrerupă, tot un miracol. Radioul de aici (o să-l luăm noi) difuza, la volum mediu, muzică de dans.

Când Veresovoi a intrat să raporteze, Vâjlevski – lat în umeri, cu cap mare, cu urechile clăpăuge, stătea cufundat într-o canapea moale la o masă ovală şi avea fața fericită, trandafirie. (Acestui cap nu i s-ar potrivi chipiul militar, ci o pălărie cu boruri mari.)

Pe aceeaşi canapea, lângă el, şedea comisarul SMERŞ al brigăzii, căpitanul Tarasov – întotdeauna prompt să înțeleagă totul, să noteze, să meargă să vadă. O persoană foarte energică.

Cele două canaturi ale uşii care dădea spre sufragerie erau larg deschise – acolo se servea cina, tot apăreau două-trei siluete feminine, una într-o rochie de un albastru intens, fără îndoială nemțoaică. Dar era şi cea de la secția politică, se schimbase de uniforma militară, doar dulapurile prusace sunt pline cu haine frumoase. Se răspândise un

miros de mâncare caldă.

Cu ce scop venise acolo Veresovoi? În absența comandantului brigăzii, el era formal superiorul şi ar fi putut să ia în continuare orice decizie. Dar, slujind în armată deja de 15 ani, învățase bine lecția: să nu hotărască nimic fără avizul politrucilor, întotdeauna trebuie să ştii ce vor ei şi să nu te cerți. Aşadar, în privința deplasării statului-major, n-ar fi timpul să mergem acum?

Dar e clar: nu era posibil nicidecum! În timpul cinei, se aşteptau şi la alte lucruri plăcute. Nu se poate cere un astfel de sacrificiu de la nişte oameni vii.

Comisarul asculta muzica, mijind ochii. A răspuns binevoitor:

— Dar, Kostea, unde să mergem acum? În puterea nopții – ce să facem acolo? unde o să ne oprim? Mâine o să ne trezim mai devreme şi o să plecăm.

Şi oper-ul[85], întotdeauna sigur de fiecare gest al său, a aprobat precis cu o mişcare a capului.

Veresovoi nu l-a contrazis, nu a aprobat. Stătea ca un băț.

Atunci Vâjlevski i-a spus, încercând să-l îmbuneze:

[85] Delegat operațional, reprezentând poliția politică.

— Hai, vino să cinezi la noi. Uite, peste vreo 20 de minute.

Veresovoi stătea, se gândea. Nici lui nu-i venea să plece: aceste înnoptări prusace te înmoaie tare. Şi mai era un motiv: primul divizion rămâne incomplet, nu poți să-l abandonezi aşa.

Dar ei pot să-ți tragă şi o săpunealâ.

Tarasov şi-a dat seama, a dat un sfat:

— Dar voi nu aveți decât să suspendați legătura şi cu armata, şi cu divizioanele. Şi iată, pentru toți noi vom fi pe drum, în curs de mutare.

Atunci, dacă un comisar din SMERŞ dă un sfat – înseamnă că n-o să ne toarne?

Iar să pleci în timpul nopții – într-adevăr, este peste puteri.

5

Toată seara a căzut o ninsoare fină, acoperind cu un strat subțire şoseaua înghețată uşor. Mergeau încet, nu doar din cauza pojghiței, dar şi ca să nu rămână caii în urmă.

În Liebstadt şi-au luat rămas-bun, s-au îmbrățişat cu comandantul divizionului 3, care se ducea mai spre nord.

Pe drum, privind harta cu lanterna: Boev trebuia să traverseze pe malul estic al râului Passarge, apoi încă un kilometru şi jumătate pe un drum de țară, şi să instaleze pozițiile de foc, de bună seamă în spatele satului Adlig Schwenkitten – în aşa fel încât înainte, spre est, până la pădurea din apropiere mai rămâneau vreo 600 de metri de fâşie şi nu este periculos să tragi sub un unghi mic.

Podul peste Passarge s-a dovedit de fier-beton, intact, şi nu era nevoie să se verifice dacă este practicabil. Malul vestic stâng era abrupt, iar de pe el se mergea în pantă spre pod.

Aici am lăsat un far, pentru săniile cu cai. Nici caii, nici căruțele nu erau prevăzute prin regulament pentru unitățile motorizate, iar conducerea credea că în mod sigur acestea nu existau. Dar, încă din timpul ofensivei de la Oriol şi pe măsură ce mergeau – toate bateriile au prins cai slobozi, capturați de la inamic, fără stăpân, iar uneori şi cu stăpân şi au făcut un convoi de căruțe suplimentare. În fruntea unui astfel de convoi plasezi un sergent educat, iar el întotdeauna va ajunge din urmă unitățile, o să le găsească. Tractoarele Allice-Willness sunt, desigur, excelente, dar numai cu ele te prăpădeşti. Apoi, şi îndeosebi mai aproape de Germania, adunau în locul cailor noştri mediocri – cai

nemțeşti de povară, puternici, cai uriaşi. Iarna schimbau căruțele cu săniile. Iată astăzi, dacă n-ar fi avut sănii – de la pozițiile de foc până la pozițiile de supraveghere, pe pământul înzăpezit – cât ar fi trebuit să se spetească?

Ninsoarea s-a potolit, dar a căzut, uite, până aproape de jumătatea gambei. Pe prelatele tunurilor au crescut căciulițe de zăpadă.

Nicăieri – nimeni, niciun suflet. Totul este mort. Şi niciun fel de urmă.

Luminând cu farurile atât cât trebuia, am pornit pe drumul străjuit de copaci, ca o alee. Nici aici nimeni. Iată – satul Adlig. Clădiri care nu seamănă cu ale noastre. Toate casele sunt în beznă, nu se vede nicio luminiță.

Au trimis să se uite prin case. Casele satului sunt pustii şi toate încălzite încă. Sunt abia câteva ore de când au plecat locuitorii.

Înseamnă că nu sunt departe. Bine, dacă doar fetele ar fi fugit în pădure – dar nu, au fugit toți, fără excepție.

La marginea estică a satului Adlig au fost instalate cu totul opt tunuri, totuşi nu douăsprezece, dar ar fi fost şi fără sens aşa. Boev i-a ordonat comandantului batalionului, Kasianov, să-şi plaseze bateria a 6-a la vreo 800 de metri mai la sud şi de-a curmezişul înapoi, lângă sătucul Klein

Schwenkitten.

Dar în continuare – absolut nimeni. În Liebstadt nu am căutat, dar de la Liebstadt nu am văzut niciun suflet viu. Unde este infanteria? Dintre fraţii noştri slavi – nici ţipenie.

Şi a rezultat ceva de neînţeles: iată, dacă vom instala tunurile aici, nu vor fi prea departe de nemţi? Sau, dimpotrivă, nu ne-am apropiat periculos de mult? Poate că ei stau chiar în această pădurice din apropiere. Deocamdată să trimitem înainte, spre acea pădurice, unitatea de pază.

N-ai ce face. Tractoarele hârâiau. Brigada a 6-a se întindea pe drumul lăturalnic spre Klein. Brigăzile a 4-a şi a 5-a au fost plasate alături, într-un singur front. Servanţii s-au adunat fiecare la tunul său pentru a trece de la poziţia de marş la cea de luptă şi pentru a scoate obuzele. (Bineînţeles, au ochit deja nişte căsuţe din apropiere, unde să zăbovească şi să tragă un pui de somn.)

Căsuţa pare de jucărie; păi aşa arată o izbă ţărănească? Mobilier de oraş, aranjat prin casă ori suspendat pe pereţi. Nu este curent electric, a fost tăiat, dar au găsit două lămpi cu gaz şi le-au aşezat pe masă. Boev stătea în faţa hărţii. Harta spune întotdeauna multe. Dacă te uiţi cu atenţie pe ea, chiar şi în cea mai mare deznădejde poţi să vezi ceva, să găseşti soluţia.

Boev nu grăbea pe nimeni, oricum trebuie să aşteptăm săniile. I se mai întâmplase lui să ajungă în situația de a nu avea nicio veste de la ai săi. I se întâmplase – dar în țara lui.

Radiotransmisionistul făcuse legătura deja cu statul-major al brigăzii. Răspuns: plecăm în curând. (Încă nu plecaseră!) Dar noutăți, dispoziții? Deocamdată nu sunt.

Dintr-odată – paşi pe coridor. A intrat, îmbrăcat cu o manta de ofițer care i se potrivea bine, comandantul bateriei de reperaj, subordonat, din punct de vedere operativ, lui Boev. Un prieten vechi, din timpul ofensivei asupra Oriolului, matematician. Imediat îşi desfăşoară spre lumină planşeta cu hartă. El crede aşa: uite, un drum de țară direct spre nord-est către Dietrichsdorf, încă doi kilometri şi ceva, acolo va fi instalată centrala, într-acolo să aduceți legătura.

Boev examinează harta. Pe cea topografică o citea mai rapid şi mai exact decât o carte. Şi:

— Da, vom fi undeva alături. Eu – mai spre dreapta. O să-ți dau legătura. Dar topografii unde o să fie?

— O grupă este cu mine. Dar noaptea ce poziționare poți face? O să facă reperaje aproximative. Şi o să vină la voi.

Iar tragerea va fi tot aşa. Aproximativă.

Se grăbeşte şi nu au când să stea de vorbă. Îşi strâng mâinile prietenește:

— Pe curând?

A rămas ceva nespus. Ar fi trebuit să le dau instrucții şi comandanților de batalion, dar şi ei sunt ocupați. Trebuie aşteptați şi caii.

Boev s-a întins pe canapeluță: cu cizme pe pat – este incomod. Dar fără cizme – nu eşti soldat.

6

Pentru unii, războiul a început în 41, dar pentru Boev – încă de la Hasan, în 38. Apoi şi în războiul cu Finlanda. Pentru el, era al şaptelea an de război, fără întreruperi. A fost rănit de două ori – războiul continua, iar permisii pentru a merge în locurile natale nu există. Era deja al unsprezecelea an de când nu mai fusese nici în stepa lui din Işim, cu sute de lacuri ca oglinda şi cu turme dese de animale sălbatice, nici la sora lui în Petropavlovsk.

Şi abia când a ajuns în armată a văzut Pavel Boev ce e viața. Ce era în libertate? Siberia de Sud nu se mai ridica de multă vreme din cauza războiului civil şi din cauza revoltei reprimate din Işim. În Petropavlovsk, ici şi colo gardurile, grădinile fuseseră distruse, arse, iar unde rămăseseră

întregi se înclinaseră. Ochiurile de geam sparte erau astupate cu cârpe ori acoperite cu hârtie. Din căptuşeala uşilor, pe alocuri atârnă în fâşii pâsla, în altă parte ies în afară paiele sau curmeiele. Cu locuința era cel mai rău, locuise la sora lui, Praskovia, care era căsătorită. Dar nici cu încălțămintea nu era mai bine: coşi, tot coşi tălpile, dar degetele tot ies afară. Iar cu mâncarea era şi mai rău: pâinea aceasta care se dădea pe cartelă era mai nimic pentru un bărbat robust... Şi peste tot oamenii se aşază la cozi: în unele locuri – de la ora 5 dimineața, iar în altele dau buzna grămadă, pe neaşteptate, fără să întrebe: ce se dă? Odată ce oamenii s-au aşezat la coadă, înseamnă că au aflat ei ceva. Şi – câți săraci pe străzi!

Dar în armată – pentru masa de prânz se face o ciorbă cu carne, consistentă, pâine este pe săturate. Echipamentul nu este atât nou, cât intact. Soldații din armată sunt cei mai iubiți fii ai poporului. Petlițele sunt de culoare zmeurie pentru infanterie, de culoare neagră pentru artilerie, albastre pentru cavalerie, plus altele diferite (roşii pentru GPU). Program riguros de activități, alinieri în formație, saluturi, marşuri – şi viața ta se umple de sens: viața este slujba, şi nimeni nu este de prisos aici. Ardea de dorința de a merge în armată încă înainte de a fi recrutat.

Astfel, nu s-a adaptat la nimic în afară de ceea ce ține de armată, şi nu s-a căsătorit, însă goarna l-a chemat şi la acest război.

În armată a înțeles Pavel că el este soldat înnăscut, că unitatea lui este ca şi casa lui. Că ordinea militară, tragerile, strângerea lucrurilor pentru deplasare, deplasările, schimbarea hărților, regulile noi – asta era viața. În 41 au pierdut tunuri şi mijloace de transport cu tracțiune, dar mai târziu nu s-a mai întâmplat asta, decât dacă vreun tun a fost nimerit în plin sau vreun tractor cu şenile a explodat pe o mină. Războiul înseamnă pur şi simplu muncă, fără zile libere, fără permisii, cu ochii mereu în stereoscop. Divizionul este familia ta, ofițerii sunt frații, soldații sunt fiii tăi, şi fiecare dintre ei ți-e drag. S-a obişnuit cu perturbarea constantă din viața de zi cu zi, cu norocul schimbător, deja niciun fel de întorsătură a evenimentelor nu mai putea nici să-l mire, nici să-l sperie. Uitase, cu desăvârşire, ce înseamnă teama. Şi, dacă apărea o posibilitate de a se oferi pentru o sarcină în plus ori una mai periculoasă, se ducea întotdeauna. Şi sub cel mai crunt bombardament şi sub focuri dense, Boev nu se pregătea de moarte, ci numai cum să înțeleagă şi să îndeplinească mai bine operațiunea comandată.

A deschis ochii (nu mai dormea). A intrat Toplev. Caii fuseseră aduşi.

Boev şi-a pus picioarele pe podea.

Toplev este doar un băiat încă, prea firav pentru postul de comandant al statului-major. Dar nici nu a vrut să sacrifice vreun comandat de baterie pentru a-l plasa în statul-major şi l-a luat pentru postul acesta pe şeful detaşamentului de recunoaştere.

— Cheamă-l pe Boroneț.

Este solid şi ager la minte plutonierul divizionului, Boroneț, şi ochii îl arată perspicace. A priceput singur ce trebuie făcut: scoate din sănii ce e de prisos – pradă de război, catrafuse. Trei sănii sunt pentru încărcarea instrumentelor pentru cele trei posturi de supraveghere – bobine cu cablu, stații de emisie-recepție, stereoscoape, grenade, armele unora şi sacii altora din detaşamentele administrative, şi provizii.

— După ce am trecut de Liebstadt, pe cine ai văzut pe drum? Infanteria?

Boroneț a plescăit doar din limbă, clătinându-şi capul rotund şi mare.

— Nim-m-eni.

Dar unde este infanteria? A dispărut de tot?

Boev a ieşit afară. Noaptea mohorâtă se tulbura, înălbită de zăpadă. Domnea o tăcere apăsătoare. Deplină. De sus, nu mai cădeau fulguşori.

Toți cei trei comandanți de baterii au apărut cât ai bate din palme. Aşteaptă ordinele. Unul dintre ei va fi, ca întotdeauna, pe lângă comandantul diviziei, Miagkov va fi acesta, aşa cum a fost de cele mai multe ori. Iar Proşcenkov şi Kasianov vor merge câte un kilometru, unul în stânga, celălalt în dreapta, la posturile lor de supraveghere, şi legătura cu comandantul diviziei se va face doar prin pozițiile de foc.

Ei bine, băieții au văzut deja multe, ştiu şi singuri ce au de făcut. Acum, cel mai important lucru este să alegi corect locurile pentru pozițiile de supraveghere. Dar mai înainte de asta: la ce distanță poți şi trebuie să te infiltrezi. În asemenea condiții de întuneric, de linişte şi fără linia de infanterie – cum să ghiceşti? Dacă avansezi prea puțin – vei sta acolo degeaba, dacă avansezi prea mult – nu va fi o minune să nimereşti la nemți.

— Totuşi, înțelegeți, băieți: asemenea linişte şi asemenea pustietate pot să fie un lucru foarte, foarte grav.

Către Toplev:

— Jenea, caută infanteria, dibuieşte cu toți mesagerii.

Dacă o găseşti, să mă caute comandantul regimentului. Asta e deja... atât de... Să afli tot timpul care e situaţia, dar să rămâi cu brigada. Iar eu o să aleg postul de supraveghere şi o să iau legătura cu tine.

Şi a sărit în prima sanie.

7

În absenţa comandantului bateriei, ofiţerul cel mai mare în grad al bateriei a 6-a era comandantul plutonului 1, locotenentul major Kandalinţev. Şi ca vârstă el era mai mare decât toţi comandanţii de brigadă ai plutoanelor: spre 40 de ani. Şi de înălţime impunătoare, deşi fără o ţinută prezentabilă, umerii nu îi erau chiar aşa drepţi, capul încărunţit înainte de vreme, şi un spirit organizatoric rezonabil – ceilalţi comandanţi de plutoane îi spuneau „nene”.

Iar Oleg Gusev, deşi crescuse printre derbedeii de copii ai străzii, câştigase multă experienţă de viaţă datorită lui Kandalinţev, ceea ce altfel nu ai avea de unde să capeţi.

Încă înainte de a fi instalate toate cele patru tunuri în poziţia de luptă, Kandalinţev a ordonat să fie dispusă, în

formă de evantai, o unitate de pază la 50 de metri în față. Iar când nu s-au mai auzit tractoarele retrase de la pozițiile de foc, le-a permis unităților să stea cu rândul la tunuri. Iar lui Gusev i-a arătat un şopron de piatră, aflat în apropiere, undeva în spate:

— Până una-alta, să mergem să ne odihnim oasele.

Mutând puțin bateria, puteai să o instalezi şi mai aproape de casele confortabile, însă de aici o să fie mai bine să tragi.

Servanții care făceau cu schimbul au dat fuga acolo să se culce. Şi Gusev a intrat în două case şi a răsucit butoanele aparatelor de radio sperând că va nimeri vreunul alimentat şi va începe să vorbească – dar nu, rămâneau toate mute. Aparate de radio în casă – era o noutate de peste hotare cu care se deprindeau cu frică: în întreaga Uniune Sovietică, ele fuseseră confiscate pe toată perioada războiului, nu-l predai – mergi la închisoare. Dar aici, uite...

Oleg voia foarte mult să afle câte ceva despre ofensiva noastră, măcar câteva detalii. Iar stațiile radio ale bateriei prindeau un singur post de-al nostru pe frecvențe lungi şi nu era niciun comunicat despre străpungerea frontului.

Kandalințev fusese recrutat în 41 din rezervă, luptase din greu timp de doi ani pe frontul din Leningrad, iar după ce fusese rănit îl trimiseseră aici, în brigadă, se făceau în

curând doi ani de atunci.

Când exista posibilitatea să se odihnească măcar puțin, Kandalințev nu rata niciodată o asemenea ocazie.

S-au dus în şopron şi s-au întins în fân, unul lângă celălalt.

Şi ce linişte-e-e.

— Dar poate că nemții sunt leşinați, Pavel Petrovici? Sunt izolați, respinşi, se înghesuie pe lângă Königsberg. Poate că, în felul ăsta, războiul o să se termine?

Cu toate că Oleg nu a obosit deloc din cauza războiului, încă se mai poate, se mai poate. Ca să se facă remarcat.

— O-of, a lungit-o Kandalințev.

Şi stătea în tăcere. Dar încă n-a adormit?

Tinerilor le place să mediteze:

— Se spune că după război totul o să se schimbe în bine la noi. O să fie libertate! O să începem să trăim! Şi se mai spune că or să fie desființate colhozurile.

El personal nu avea nimic de-a face cu colhozurile, însă armata combatantă era plină de asemenea speranțe.

Dar Kandalințev ştia şi răs-ştia toate acestea, el trecuse prin toate epurările de partid. Şi, cu o voce lipsită de împotrivire, obosită:

— Nu, Oleg, la noi n-o să se schimbe nimic. Vezi ca nu

cumva să devină mai rău. Colhozurile? – n-or să fie desființate niciodată, ele sunt foarte utile statului. Nu pierde vremea, să dormim puțin.

8

Da, războiul este o povară cotidiană grea, cu exploziile acelor zile în care e uşor să cazi în luptă ori să sângerezi până la moarte, fără să te ridice nimeni. Totuşi, în război nu se întâmplă să ai inima grea, aşa cum o are un intelectual paşnic, nevoit să lucreze într-un sat care este prădat în anii douăzeci şi nouă – treizeci şi unu. Când se dezlănțuie în jur ciuma premeditată cu rea intenție, vezi ochii celor care mor, auzi bocetele femeilor şi plânsul copiilor; s-ar părea că tu însuți eşti ferit de această ciumă, dar nu îndrăzneşti să ajuți pe nimeni.

Asta a suferit Pavel Petrovici imediat după ce a terminat institutul, un agronom tânăr care a luat în primire o stație de selecție a legumelor în regiunea Voronej. Avea grijă de mlădițele răsadurilor din seră, atunci când alături mlădițele omeneşti de doi ani, de trei luni erau trimise în gerul crâncen cu săniile – într-un drum lung, să moară. Te vezi şi

pe tine însuți opresor. Şi în taină ştii, fără să împărtăşeşti nimănui, că țăranii, împotrivindu-se colhozului, îşi strică singuri uneltele primite pe inventar. Şi chiar cele mai bune semințe pentru semănat le macină pentru făină, ca să le mănânce. Şi taie vitele – nici nu ascund asta şi nu ai cum să-i opreşti. Apoi activiştii strâng ultimele boabe din hambare, formează un „convoi roşu" şi îl duc în oraş: „satul îşi duce surplusul", iar acolo, în oraş, în fața convoiului va merge fanfara.

De la acele luni şi acei ani, Pavel Petrovici a început să perceapă tot ce-l înconjoară parcă nu în totalitate, nesigur, parcă i-ar fi amorțit terminațiile tuturor nervilor, parcă i s-ar fi stins şi vederea, şi râsul, şi mirosul şi simțul tactil – deja pentru totdeauna, fără întoarcere. Aşa trăia. În teama permanentă că s-ar putea enerva pentru ceva comitetul raional de partid şi el, care nu era de încredere, nu era membru de partid, va fi alungat de la slujbă. (E bine dacă nu va fi arestat.) Şi s-au supărat nu o dată, iar el, cu aceleaşi degete amorțite, a depus cererea pentru înscriere în partid şi cu aceleaşi urechi amorțite asista la şedințele de partid. Şi ce dezordine răscolea creierul şi sufletul oamenilor! – de la abolirea săptămânii, luni – miercuri – vineri – duminică, pentru totdeauna, ca nicio astfel de

numărătoare să nu mai existe, „săptămâna neîntreruptă” de cinci zile, toți muncesc şi învață în zile diferite şi în nicio zi nu ai cum să te întâlneşti cu soția şi copilaşii. Din acel moment, aşa a şi început să zdrăngănească şenila neîntreruptă a vieții, ca atunci când se înfig în pământ paletele oblice ale unei şenile.

Şi cu aceste sentimente pentru totdeauna tocite Pavel Petrovici nu a simțit pe deplin trimiterea la război în august patruzeci şi unu ca sublocotenent, datorită recrutărilor precedente. Şi cu aceeaşi insuficiență a simțurilor, parcă era îşi străin lui însuşi, şi corpului său, era al patrulea an de când lua parte la război şi stătea întins pe câmp în apropiere de Leningrad, grav rănit, înainte să fie dus la batalionul sanitar şi apoi la spitalul militar. Şi, aşa cum înainte de război orice mitocan din comitetul raional îi putea da lui Kandalițev indicații referitoare la selecția plantelor, la fel şi în război deja el nu se mai mira niciodată de niciun ordin prostesc.

Iată că războiul se termina. Părea că a supraviețuit cumva. Dar şi acum Pavel Petrovici nu rămânea cu prea multe sentimente: poate că va fi ucis, mai e timp. Cineva trebuie să moară şi în ultimele luni.

Neatrofiat, se păstrase un singur sentiment: pentru

tânăra lui soție, Alla. Îi era dor de ea.

Ei, cum o vrea Dumnezeu.

9

Săniile mergeau fără să scârțâie, pe zăpada moale. Din când în când, caii fornăiau.

Noaptea devenea mai luminoasă: dincolo de nori se vedea luna, se risipeau norii. Se vedeau pe alocuri un fel de crânguleţe, pe alocuri câmp liber.

Acoperind fasciculul de lumină al lanternei cu mâneca scurtei lui îmblănite, Boev mai arunca pe hartă câte o privire, încercând să determine, după cotiturile drumului lor înzăpezit de pe câmp, unde să se despartă de comandanții bateriilor, pentru a merge fiecare la punctul său de supraveghere, pe zăpada imaculată.

Se pare că aici se vor despărți.

Kasianov şi Proşenkov au sărit din sanie şi s-au apropiat.

— Să nu vă îndepărtați de mine prea mult, nu mai mult de un kilometru. E puțin probabil că va trebui să lucrăm, fără îndoială o să ne mute de dimineață. Totuşi, pentru orice eventualitate, săpați.

Şi s-au despărțit. Caii urcau cu pas ferm. Împrejurimile au puține neregularități, nu poți să alegi prea repede un loc mai înalt. Dacă până dimineață nu vor fi puşi să se deplaseze, va trebui să găsească un loc mai bun.

Şi la fel – niciun sunet. Pe câmp nu se mişcă nicio umbră neagră.

Pe cine îl iubeşti, pe acela îl şi pui pe drumuri. L-a chemat pe Ostanin cel ager:

— Vanecika, ia un soldat şi mergi înainte un kilometru, să vezi ce fel de relief este. Crezi că o să găseşti pe cineva? Luați şi grenade.

Ostanin, cu felul lui de a vorbi din regiunea Viatka, ca un țocăit:

— Acu dacă pe câmp vezi pe cineva de departe – nu-l somezi. Strigi: „Cine-i acolo?" – şi trage în tine cu pistolul automat. Sau, prefăcut, în nemțeşte: „Wer ist da?", iar atunci trag ai tăi, direct, fără să mai ridice revolverul.

Au plecat.

Acum au scos târnăcoapele şi lopețile şi au început să sape. Stratul de deasupra era tare ca lespezile de pe mormintele din ziua de azi. Caii au fost duşi în spatele tufişurilor. Radiotransmisionistul, cu aparatul de emisie-recepție pe sanie, cheamă:

— Balhaş, Balhaş, vorbeşte Omskul. Dă-mi-l pe Doisprezece, Zece întreabă.

Doisprezece – Toplev – răspunde.

— Dintre pifani ați găsit pe cineva?

— Nu sunt pifani, nu e nimeni – o voce foarte îngrijorată.

Aşa deci. Dacă până acum infanteria tot n-a ajuns în preajma satului Adlig, atunci nu va ajunge nici la noi. Unde este, aşadar?

— Şi ce zice Uralul?

— Uralul spune: mai căutați, n-ați căutat bine.

— Cine anume spune?

— Zero cinci.

Era şeful brigăzii de recunoaştere. Ar trebui să vină el să caute, nu să stea în statul-major al brigăzii, la treizeci de verste de aici. Încă nu se mişcaseră din loc? Când vor ajunge aici?

Săpau cu greu.

Ei bine, trei tranşee, dar nu suficient de adânci. Oricum nu au cu ce să le acopere.

Sprintenul Ostanin s-a întors chiar mai devreme decât era aşteptat.

— Tovarăşe maior. La o jumătate de kilometru începe o vâlcea. Se pare că marginea este la dreapta noastră. Iar eu

am mers la stânga, de-a curmezişul. Am văzut nişte siluete care mişunau. Abia puteau fi recunoscuți: unul a început să înjure, i se blocase bobina, aşa mi-am şi dat seama: sunt ai noştri.

— Şi cine era?

— Postul de reperaj de pe dreapta. De aici până la ei ne ajunge o singură bobină şi se va face legătura directă cu centrala. E bine.

— Atunci, să întindem cablul. Lasă-l pe partenerul tău să-l tragă.

Dar pe cine să împuşti? Şi cu ce localizare, de vreme ce toate coordonatele vor fi stabilite din ochi?

— Şi nu mai era nimeni? Infanteria nu era?

— Nici urme pe zăpadă nu erau.

— Da-a-a. Doisprezece, Doisprezece, caută pifanii! Împrăştie oamenii în toate părțile!

10

Acum se vede puțin mai bine: tufele se află la stânga, înainte de Adlig; la dreapta se desenează urma întunecată a unei păduri mai întinse, care, fără îndoială, se găseşte

dincolo de vâlcea.

Statul-major al brigăzii a încetat să răspundă la stația de emisie-recepție. E bine, înseamnă că au plecat, dar fără să ne avertizeze.

Toplev este foarte agitat. El avea adesea nervii întinşi. Îşi dădea silința ca totul la el să fie în ordine, nimeni n-ar fi putut să-i reproşeze nimic. Nu admitea în serviciul lui niciun neajuns, nicio scăpare, chiar mai înainte ca şefii să observe ceva şi să-l beştelească. Însă de multe ori nu ştii ce e corect de făcut.

Acum, nu-şi găsea locul. Ba merge să verifice şirul unității de siguranță, ba tunurile bateriilor a 4-a şi a 5-a. În fiecare detaşament de servanți fac de serviciu câte doi oameni. Iar ceilalți se risipesc prin case. Cinează? – au ce să mănânce în case. Adună catrafuse? – tot au ce, iar în remorca bateriei va încăpea totul. (Rămăseseră în sat câțiva bătrâni şi bătrâne, care nu îndrăznesc să obiecteze nimic.)

E pur şi simplu o nenorocire că s-a autorizat trimiterea de pachete din Germania. Acum, fiecare soldat are săculețul lui, care se tot umple. Şi apoi, nu ştie ce să aleagă: ce-a luat înainte, aruncă, deoarece a găsit ceva mai bun pentru cele cinci kilograme. Toplev înțelegea acest lucru, dar nu-i plăcea, pentru că deranja activitatea.

A pornit spre maşina statului-major al diviziei, la marginea localităţii Klein Schwenkitten. Acolo, alături, într-o căsuţă, se afla un pat cu o plapumă cu puf, întinde-te şi trage un pui de somn, deja e trecut de miezul nopţii. Oare o să poţi dormi aici?

Dincolo de nori, totul se lumina. Paşnic şi liniştit, de parcă n-ar fi fost război.

Dar iată: acum, mişcă-te foarte încet spre est – cum ar fi asta? Obuzele noastre cântăresc câte patruzeci de kilograme; cu încărcare şi descărcare, de la o tragere la alta nu durează niciodată mai puţin de un minut. Şi nu ai timp s-o ştergi – un obuzier are opt tone. Măcar dacă s-ar ivi alte tunuri – ale divizionului, tunuri antitanc – nimeni.

În maşină, din nou la staţia de emisie-recepţie. I-a dat raportul maiorului: legătura cu Uralul s-a întrerupt. Şi pifani nu sunt, mai căutăm, i-am trimis pe băieţi să caute peste tot.

Însă chiar acum – unul dintre sergenţii trimişi şi-a făcut treaba. Pe drumul pe care au venit încoace – un zgomot uşor. Un Willis. Până în ultimul moment, nu se distingea nici cine e, nici ce e.

Din Willis a sărit cineva într-un mod tineresc. Maiorul Baluev.

Toplev i-a raportat: suntem poziţiile de foc ale divizionului de artilerie grea.

Maiorul avea şi vocea foarte tânără, însă fermă. Şi a spus, cu un ton vesel:

— Ei, nu mai spuneţi! Artilerie grea? La asta nu m-aş fi aşteptat!

Au intrat în casă, la lumină. Maiorul era uscăţiv, bărbierit neted. Dar se vedea că este extenuat.

— E chiar excepţional! Ne-ar fi trebuit ceva mai uşor.

Şi s-a dovedit că este tocmai comandantul acelui regiment din divizia pe care o căutau. Toplev s-a bucurat:

— Perfect! Acum totul va fi în ordine.

Nu tocmai. Până când va ajunge primul batalion aici – va mai trece o jumătate de noapte.

S-au aşezat aproape de lampa cu gaz, pentru a studia harta.

Toplev a arătat unde vor fi posturile noastre de observare. Uite acolo, în Dietrichsdorf – bateria de reperaj acustic. Dar mai mult – deocamdată nicio unitate nu a fost fixată.

Maiorul, cu căciula pe-o parte, pe părul lui ca inul, îşi pironise privirea avidă pe hartă.

Nu era câtuşi de puţin vesel.

Se uita, se uita pe hartă. Nu cu un creion, ci cu degetul

trasa o linie presupusă, undeva acolo, în fața posturilor de observare. Acolo unde se va instala infanteria.

A desfăcut planşeta, a redactat ordinul. I l-a întins sergentului major care era cu el:

— Să i-l dai şefului de stat-major. Pune mâna pe-o maşină. Dacă undeva pe drum găseşti vreun mijloc de transport pe roți, ia-l cu tine. Măcar o singură companie să ducem înainte.

Iar pe doi cercetaşi i-a oprit la el.

— Mă duc la comandantul vostru de divizie.

Toplev, prevenitor, l-a condus pe maior în Adlig. Şi, la capătul drumului:

— Mergeți drept pe această urmă de sanie.

Urma se vedea bine sub picioare.

Se lumina din ce în ce mai mult. Răzbătea lumina lunii.

11

După ce fusese rănit uşor în lupta de lângă Soț, maiorul Baluev fusese trimis la nişte cursuri de un an de zile la Academia Frunze. Risca astfel să rateze războiul, dar iată că reuşise, şi ajunsese în statul-major al celui de-al Doilea

Front al Bielorusiei – la timp pentru ofensiva din ianuarie.

De aici – în statul-major al armatei. De aici – în statul-major al corpului de armată. De aici – în statul-major al diviziei.

Şi l-a găsit abia în această după-amiază – dar nu, deja trebuie considerat că asta se întâmplase ieri.

Însă, la ei, chiar cu o zi înainte fusese ucis comandantul detaşamentului şi era al treilea din această toamnă. Şi astfel ajunsese în locul lui, ordinul va fi semnat ulterior.

Cu comandantul diviziei nu a reuşit să stea de vorbă decât cinci minute. Dar unui ofițer experimentat îi este de ajuns: aproape că nu ştia să descifreze o hartă topografică, se vedea după cele două erori şi după mişcarea degetelor pe hartă. Şi înțelege oare mai bine toată situația? Bălmăjeşte ceva neclar. Dar cine nu e făcut la noi general? Ba, mai mult, conform unei cote obligatorii de cadre naționale, se cerea o reprezentare uniformă a minorităților.

După buna organizare academică a unui război teoretic, iată, dintr-odată, să fii aruncat în luptă, te zăpăceşti puțin. Iar dacă ți-ai pierdut obişnuința, nu contează – înviorează-te.

Când era în departamentul strategic al statului-major al armatei, Baluev a reuşit să înțeleagă câte ceva din

atmosferă. În cursul anului patruzeci şi patru, cum s-au mai repezit ostaşii noştri înainte, cu impetuozitate! – cum să nu se devină impertinenți? De o impertinență minunată, frumoasă şi victorioasă. Cu ea au şi dat buzna în Prusia. Deja rămăseseră în urmă şi serviciile din spatele frontului, şi infanteria, dar goneşte divizia a 5-a de tancuri, goneşte – şi chiar până la Marea Baltică. Efectul este copleşitor, încântător!

Cu toate acestea, anvergura unei asemenea străpungeri consta în faptul că unei singure divizii îi revin, în loc de obişnuiții de la trei la cinci kilometri de front – dintr-odată patruzeci!

Apucă-te şi întinde-ți regimentul. Apucă-te şi cere cel puțin două tunuri de 76.

Dar asta înseamnă armată în mişcare: o construcție schimbătoare, ba împietreşte, devenind ca marmura, peste douăzeci şi patru de ore, ba începe peste două ceasuri să se destrame ca o vedenie. De altfel, pentru asta eşti ofițer de carieră, pentru asta ai trecut prin cursuri academice.

Şi în această surpriză impetuoasă, în această asprime şi încordare stă voluptatea războiului.

12

Totul se luminase, spre ora unu noaptea întunericul a fost sfâşiat. Luna este în creştere, nu va rezista toată noaptea. Partea invizibilă este deja orientată spre est, a început să străbată, ca într-o pictură, dincolo de nori, ba mai strălucitoare, ba mai înceţoşată.

Se luminează – se luminează, dar nici prin binoclu nu poţi vedea prea mult pe câmpul înzăpezit din faţă – vezi doar că e pustiu – până unde începe vâlceaua. Însă ici şi colo este întretăiat de crânguri, vor avea unde să se grupeze.

Luna avea asupra lui Pavel Boev încă din tinereţe o putere deosebită, şi a rămas aşa pentru totdeauna. Ea îl obliga pe adolescent să se oprească sau să se aşeze sau să se întindă – şi să o privească, să o privească, să se gândească la viaţa lui, cum va fi. Şi la o fată – cum va fi?

Dar, deşi el era zdravăn, puternic, cel mai bun sportiv, fetele nu prea trăgeau, nu se ştie de ce, la el. Îşi bătea capul: de ce nu are succes? Bine, nu e tocmai frumos, buzele şi nasul nu sunt tocmai în linie, dar unui bărbat oare frumuseţe îi trebuie? Frumuseţea aparţine în întregime femeilor, chiar dacă nu tuturor. În faţa oricărei femei, lui Pavel i se strângea sufletul, se închina în faţa acestei

gingăşii, fragilităţi, se temea să nu o frângă sau chiar să o ardă cu respiraţia. Ori din cauza tuturor acestora, ori nu din cauza asta – dar de însurat, nu se însurase până la război. (Şi numai Tania, de la spitalul militar, i-a explicat după aceea: prostuţule, dar nouă ne place tocmai forţa care ne subjugă.)

Luna deja lumina şi în spate. S-a întors să se uite la ea. Ea s-a împăienjenit din nou.

Şi totuşi – niciun sunet de nicăieri. I-am pocnit zdravăn pe nemţi.

Între timp, liniile telefonice au fost întinse de la poziţiile de foc la cele trei posturi de observare. Prin intermediul postului acustic aveau legătura şi cu bateria acustică de la Dietrichsdorf, iar aceasta avea posturile ei din stânga situate şi mai la nord; a sunat comandantul lor de baterie: nimeni-nimeni, am instalat avanpostul dincolo de lac, în faţă.

Iar lacul e un luminiş descoperit, acolo i-am fi văzut pe nemţi, datorită lunii. Înseamnă că nici pe o distanţă de doi kilometri spre est nu e nimeni.

A mai spus: topografii, la lumina lunii, fixează deja posturile de reperaj, s-au dus şi în Adlig, să fixeze şi posturile de luptă.

Ei bine, peste o oră se va face pregătirea pentru tragere! Dar e puțin probabil că vom rămâne aici: ne vom mai schimba poziția.

Era clar, nu va fi dezgheț. Vom încartirui la noapte aici; a luat din sănii pâslarii, pentru a-şi schimba încălțămintea.

Dar iată, Toplev a raportat: cu statul-major al brigăzii, legătura nu-i şi nu-i. Ciudat. Cât le trebuie ca să ajungă aici? Nu cumva i-au surprins nemții pe drum?

Acum şi-a amintit: comandantul brigăzii plecase la spitalul militar în timpul zilei. Înseamnă că acolo ține frâiele Vâjlevski?

Boev îi evita pe toți acei politruci de tot felul, nu-i plăceau, mai mult decât oamenii neserioşi. Dar Vâjlevski îi era antipatic în mod deosebit, avea în el ceva jegos – din cauza asta; şi în mod special din cauză că era un comisar care doar trăncănea. Se cam şuşotea în brigadă că în timpul anului 41 ceva nu se potrivea în biografia lui Vâjlevski: fusese în Odessa încercuită, apoi două-trei luni o întrerupere obscură – apoi, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat, înaintat în grad, pe Frontul de Vest. Şi ce legătură avea cu toate astea Gubaidulin? pentru ce l-a luat brusc Vâjlevski din rezervă în departamentele politice şi l-a avansat rapid în grad? (Şi lui Boev i-a revenit funcția de

secretar de partid.)

De la Toplev: legătura cu brigada tot nu este. Dar se găsise comandantul plutonului de trăgători, plecase pe urme, la punctul de observare.

Ei, în sfârşit. Măcar acum se va lămuri ceva.

13

— Tovarăşe locotenent major! Tovarăşe locotenent!...

— Ce-i? a răspuns deodată Kandalinţev, cu o voce trează.

— Acum am adus un neamţ! Un dezertor!

Asta raportase caporalul Neskin, care făcuse un pas înăuntru, în şopron. Neamţul fusese reţinut de unitatea de pază – mergea de-a dreptul peste câmp.

Auzise şi Gusev. Uimitoare noutate! Ambii comandanţi de pluton au alunecat în jos de pe claia de fân.

S-au dus afară, ca să se uite. Luna lumina şi se puteau vedea bine uniforma nemţească şi faptul că nu avea armă. Caschetă călduroasă.

Neamţul i-a văzut pe ofiţeri şi a dus cu precizie mâna la tâmplă.

— Herr Oberleutnant! Diese Nacht, în zwei Stunden wird

man cinen Angriff hier unternehmen[86]!

Dar germană amândoi, ehei! aşa şi aşa. Poți să ştii câte un cuvânt separat, dar toate împreună nu le cuprinzi.

Dar e foarte agitat.

Totuşi, cu el – trebuie mers la statul-major al divizionului. I-au făcut semn să avanseze. În față – Neskin, iar în spate – micul Iurş cu carabina, care vine peste tot acolo unde se petrece ceva; pe drum, le raportează ofițerilor: deja, zice, am sporovăit cu el, bla-bla-bla. Aproape că ştie şi cuvinte de-ale noastre, dar totuşi nu se înțelege.

El tot vrea ceva urgent, dar mergeau înainte.

Până la maşina statului-major aici, în Klein, nu e departe. Deocamdată mergeau şi îl mai întrebau câte ceva. Şi neamțul îşi dădea silința, a început nu în germană, ci în ceva oarecum recognoscibil. Recognoscibil, dar oricum nu înțelegi nicio boabă.

Şi tot repeta un cuvânt separat:

— Angriff! Angriff!

Dar asta parcă ştim: ofensivă? atac?

Păi la asta şi trebuia să ne aşteptăm.

---

[86] Domnule locotenent major! În această noapte, în două ore, o ofensivă va fi declanşată aici (în limba germană în original).

În maşina statului-major, radiotransmisionistul nu dormea, l-a trezit pe planşetist, care ştie nemţeşte. Dar nici el foarte bine. S-a ridicat repede, a început să vorbească cu neamţul şi traduce, dar nu cursiv, nu cuvânt cu cuvânt.

— Uite ce e, ăsta e un neamţ din Regiunea Sudetă. Ştie şi puţină cehă. A venit să ne avertizeze: peste o oră-două aici, în sectorul nostru, o să înceapă o mare ofensivă generală a nemţilor.

Dar nu ne prosteşte?

Dar pentru ce? o să-i fie mai rău.

Vocea neamţului este rugătoare, plângătoare, imploratoare chiar.

Dar este foarte în vârstă, mai bătrân şi decât Pavel Petrovici.

Lui Kandaliţev îi părea rău de el. Se săturase să mai lupte, amărâtul.

Dar cine nu se satură în atâţia ani?

Sărmanul de tine, sărman. Şi de la noi – când o să-ţi mai vezi familia?

— A trimis pe neobositul Iurş la Adlig, să-l caute pe căpitanul Toplev, să-i raporteze.

14

Interogându-l pe dezertor prin intermediul planşetistului şi ascultându-i chiar el vocea şi văzându-i hotărârea binevoitoare, Toplev l-a crezut că nu minte. Dar cum a traversat? – nu e greu. Peste câmpul pustiu, fără nicio linie de luptă – de ce să nu-l parcurgi pe jos?

Bine, de acord, dezertorul va fi ținut pe lângă maşina statului-major.

Dar, dacă el nu minte şi nu se înşală, înseamnă că tunurile noastre sunt complet lipsite de apărare: infanteria tot nu-i aici!

Toplev este un executant model: culcat! drepți! Şi întotdeauna se străduia să ştie, să aprofundeze, să izbutească.

Dar ce trebuia să facă el acum? Ce putea să facă acum?...

De s-ar găsi mai repede, mai repede statul-major al brigăzii!

Îl zorea pe radiotransmisionist: cheamă-i, cheamă-i!

Dar tot nu se face legătura.

Haide, ce-i cu ei? E inexplicabil.

A înhățat receptorul telefonului, pentru a-l suna pe comandantul diviziei – dar ce-i asta? Nici aici nu se face

legătura. Nu a fost un bombardament, de unde vine atunci ruptura? L-a trimis pe cel care era de serviciu la linii, ocărând, dar fără să înjure, nu face asta niciodată. Telefonistul e un gură-cască! Să fie verificat în fiecare minut!

Dar cum să le spună prin stația de emisie-recepție? În mod direct, este imposibil, dar pentru un asemenea caz nu este prevăzut niciun cod. Radiotransmisionistului:

— Cheamă-l pe Zece!

Auzind vocea lui Boev, densă, întotdeauna fermă, de nădejde – s-a mai liniştit puțin. Acum va găsi o soluție. Şi, fără să scape din ochi ferestruica roşie luminată a stației de emisie-recepție, Toplev s-a apucat să explice, cu degajare.

Iată, a ajuns aici la noi un nene... Nu de-al nostru, nicidecum... Păi, din partea cealaltă... Nu pare să mintă, am verificat în lung şi-n lat. Zice: peste oră, două... iar acum deja a rămas mai puțin... Cică, vor porni! Şi – buluc! Da, vor da năvală... Iar Uralul tace în continuare... Ce ordonați?

Boev nu răspunde imediat. Nici nu e vorbăreț. Se gândeşte. Mai întreabă o dată:

— Şi Uralul tace?

Toplev, aproape plângând:

— Niciun sunet!

Se mai gândeşte.

— Hai să facem aşa. Mută toată aparatura lui Kasianov dincolo de râu. Imediat. Să-şi ocupe acolo pozițiile.

— Iar pentru ceilalți doi?

S-a putut auzi chiar cum Boev a răsuflat adânc în receptor:

— Iar pentru ceilalți doi? Deocamdată să rămână acolo unde sunt. Şi fii, fii cu ochii în patru. Dar ce e cu linia?

— Am trimis să vadă, nu ştiu.

— Toți să fie pregătiți de luptă, să se uite, să asculte. Cum e ceva, raportează.

La scurt timp după aceea, a sosit în fugă cel care era de serviciu la linii. Se jură, jură pe Dumnezeu:

— În pădurice, o bucată uite-aşa de mare de cablu a fost tăiată, pare o tăietură de cuțit. Şi sunt urme pe-o parte.

Nemții?!

Sunt deja aici?

15

Astfel, pe făgaşele lăsate de sănii, a ajuns Baluev cu doi agenți de transmisiuni de-ai să-i până la un grupuleț de oameni, întunecat, pe un loc deschis înzăpezit.

Şi-a spus numele şi gradul.

Maiorul Boev, puțin mai mic de statură, este îmbrăcat cu un cojoc scurt alb.

Şi-au strâns mâinile. Baluev are o strângere puternică, dar Boev înşfacă mâna.

Şi, cu o simplitate a oamenilor de pe front:

— Unde e regimentul tău?

Regimentul lui! El însuşi nu l-a văzut încă prea bine. Răspunde:

— Dar cine a aşezat tunurile voastre în felul acesta?

Boev a pufnit de râs:

— Încearcă numai să nu le aşezi aşa. A fost un ordin.

— A povestit situația, ce ştia şi el.

Chiar dacă bate lumina lunii, plimbă încă lanterna pe hartă.

— Petersdorf? Da, acolo mi s-a şi indicat poziția pentru statul-major. Acolo, v-ar fi aproape pentru a întinde firul. Iar eu aş veni încoace la postul de observare.

Deşi – ce fel de post de observare? pe un teren fără denivelări, lipsit de acoperire?

— Dar, până una-alta, am vreo două ore de rezervă, trebuie să plec eu însumi în recunoaştere: unde-i neamțul? Unde să punem prima linie?

Uite, asta – dacă ar fi ştiut!

Boev este chemat la staţia de emisie-recepţie. S-a aşezat acolo pe vine.

Iar Baluev ducea punctul luminos pe hartă. Dacă tot lacul acesta este la noi, atunci pentru ce să ne instalăm aici? Trebuie să mergem înainte.

S-a întors Boev şi, cu vocea lui de bas, încet, din cauza soldaţilor, i-a transmis lui Baluev noutatea.

— Se prea poate – Baluev recunoştea fără ezitare, dintr-odată, şi o asemenea eventualitate.

— Chiar în primele douăzeci şi patru de ore, el va merge, timp în care noi nu vom avea acoperire. Tocmai de disperare încalcă el regulamentul.

Atunci, măcar să punem prima linie începând de aici.

Şi când să reuşim să desfăşurăm încoace măcar o companie?

Dar lui Boev, cu tunurile lui grele, nu-i va fi incomparabil mai dificil?

Dar nu arăta nicio nelinişte.

Baluev, cu sinceritate:

— De un an n-am mai fost pe front şi mă mir cum suntem noi în al patrulea an de război. Ca şi înainte, nu ne poţi speria.

Pentru Baluev însuşi, era a patra zi în Prusia, dar avea deja iarăşi o deplină stare de război.

— Totuşi, eu o să merg înainte, pe partea dreaptă a lacului. Ce aflu, îți comunic ție. Şi acolo unde o să-mi stabilesc statul-major, o să-ți aduci şi tu linia.

Au mers în câmp deschis un sfert de oră. Acum trebuie să se despartă – până când vor întinde cablul, până la prima legătură. Dar pentru a nu se revedea niciodată, întotdeauna se întâmplă aşa.

— Cum trebuie să mă adresez?

— Pavel Afanasici.

— Iar mie, Vladimir Kondratâci.

Şi-au strâns mâinile calde.

Baluev a plecat cu agenții de transmisiuni.

Luna era învăluită de nori.

16

Chiar în a Doua Armată de şoc, în primăvara lui 42, Volodea Baluev rămăsese în viață şi ieşise din încercuire. Dar iată că ei au putrezit pe câmpul de luptă de la Soț toată luna noiembrie a anului 43, aşa a fost rănit, cu două ore

înainte de retragerea nemților, atunci când aceştia începuseră deja să se târască înapoi. Dar după această rănire s-a recuperat: două luni la spital la Samara. Şi după aceea – un an la Academie.

La Academie, acum sunt puțini cei care n-au fost împuşcați, treierați, toți cunosc deja prețul războiului. Cu toate acestea, un an de studii este cu totul altă lume: războiul este sublimat până la seninătate, frumusețe, rațiune. Şi apoi, este greu să-şi interzică un gând cotit: poate că peste un an războiul se va încheia? poate că pentru mine e suficient?

Nu s-a încheiat. Dar cât de aproape este deja sfârşitul lui! De-a lungul nordului Poloniei, de-a lungul Prusiei, el ajunsese din urmă frontul mergând, de la punctul de trecere de control, cu maşini de ocazie, ticsite cu tot felul de militari. Şi ajunsese la timp, bucurându-se să intre din nou în atmosfera familiară a frontului. Şi într-un asemenea moment măreț – cucerirea Prusiei Orientale! (Şi pe o asemenea întindere îndepărtată a frontului...)

Se afundau în zăpada afânată, imaculată. Cercetaşii îi urmau în tăcere.

Se ghidau după busolă.

Dacă va începe dintr-o clipă în alta, atunci nici

Petersdorful nu va mai servi la nimic, va fi în afară. Cum să reuşeşti să desfăşori nu o companie, dar măcar un pluton pentru a proteja tunurile de lângă Adlig?

Dar se va întinde până aici măcar o singură companie? Răpusă de oboseală, nu va fi mai degrabă epuizată până la a nu se mai putea ridica?

Măcar dacă ar rezista în această singură noapte; mâine va fi deja mai uşor.

Dar iată: pe mâna stângă, spre nord-est, la vreo patru-cinci kilometri, a apărut fără zgomot, fără să fie remarcată în acel moment, o flacără nu prea mare, un incendiu. Şi ardea.

Dar nu se auzeau niciun fel de împuşcături.

S-a oprit, s-a uitat prin binoclu. Da, un incendiu. Uniform. O casă?

În război, un incendiu nu apare din nimic. El izbucneşte singur din cauza unor acţiuni.

Sau acesta e deja la nemţi? Sau cineva dintre ai noştri a pătruns până acolo şi a făcut-o de oaie?

Au mers mai departe, la est.

Şi încă ceva: un vis. Mama.

Mama lui Volodin murise de tânără, atât de tânără! Volodea are douăzeci şi opt de ani, o visează deja de mulţi

ani, atât de scumpă. Ea a fost nefericită, dar, în vis, îi apare mereu voioasă. Dar nu e niciodată aproape: numai ce apare – şi pleacă; uite, acum o să vină; doarme în camera alăturată; iată că trece pe lângă, face semn cu capul, zâmbeşte. Dar niciodată prea aproape.

Totuşi, pornind de la alte exemple, de la situații similare sau de la relatările cuiva, Baluev a dobândit convingerea că, atunci când va veni pentru el vremea să moară, mama lui se va apropia de el şi-l va îmbrățişa.

Şi noaptea trecută asta şi visase: mama îi respira chiar în față şi îl îmbrățişa atât de strâns – de unde avea atâta putere?

Şi era atât de cald, era atâta bucurie în somn! Dar s-a trezit – şi-a amintit că era un semn prevestitor...

17

Patru obuziere ale bateriei a 6-a au ieşit din Klein Schwenkitten, tulburând cu huruitul tractoarelor toată liniştea aceea din jur. Şi, fără să aprindă farurile, s-au înşirat înapoi pe acelaşi drum mărginit de copaci, pe care veniseră câteva ore mai devreme. După remorcile cu obuze

mergeau şi bucătăria divizionului, şi maşina de trei tone a Intendenței, li se ordonase şi lor. (Şi dezertorul neamț.)

Locotenentul Gusev stătea, ca de obicei, în cabina primului tractor al plutonului al 2-lea. Această repliere nu-i plăcea deloc: oricare ar fi fost considerentele tactice, este, totuşi, o retragere. Şi acum – în focul luptei – nu va avea ocazia să ia parte la confruntare.

Tot timpul, Oleg avea conştiința că el nu e de sine stătător, un tânăr locotenent, ci fiul unui renumit comandant de armată. Cu fiecare zi de luptă şi cu fiecare faptă de arme el voia să îndreptățească o asemenea descendență. Pentru el ar fi fost un dezastru să-şi dezonoreze tatăl. Ca decorații, avea deocamdată doar Războiul patriotic, clasa a II-a, strălucitoare, primită pentru o acțiune concretă. (Tatăl său avea grijă ca fiul să nu fie glorificat pe baza protecției.)

Drumul era o nimica toată, un kilometru şi jumătate şi iată deja acel pod de beton armat peste Passarge, pe care trecuseră cu o seară înainte.

Una după alta, armele masive trase de tractoarele lor escaladează panta abruptă, după ce au trecut podul.

Acolo a avut loc o oprire, în față apăruse o piedică. Apoi din nou au început să huruie cu toată puterea. Şi s-au

întins la drum.

Oleg a sărit jos, s-a dus înainte să afle.

Kandalințev stătea de vorbă cu un oarecare colonel, înalt, cu o papaha pe cap. Acela era extrem de iritat şi, se pare, nu-şi dădea seama că tot ținea în mână un parabellum scos, nu se ştie de ce, din tocul lui.

Dar îl scosese, după cum se vedea – ca să elimine insubordonarea. El cerea ca tunurile chiar acum, imediat, să fie desfăşurate în formație de luptă, cu țevile îndreptate spre est. Pentru tragere directă.

Mai departe, în spatele colonelului, țeava lungă a unui autotun su76. Câțiva combatanți sunt pe blindaj, şi alții alături.

Kandalințev explica liniştit că tunurile de 152 de milimetri nu sunt pentru tragere directă: mai repede de un minut nu reuşeşti să le reîncarci, astea nu sunt arme antitanc.

— Dar nu avem altele! răcnea colonelul. Şi nu discutați!

Însă problema nu era în parabellum. Într-o situație de luptă, în absența superiorului său, fiecare este obligat să se subordoneze oricărui militar cu gradul cel mai mare din locul acela. De superiorul lor ei fuseseră despărțiți odată cu deplasarea aceasta.

De fapt, nu era nicio diferență: ei se gândeau să ocupe

poziţiile la vreo două sute de metri mai departe. Numai că, iată, rezonabil şi imperturbabil, Kandalinţev îi raporta colonelului – aici, aproape de pod, este prea îngust, nu ai unde să aşezi patru tunuri în linie.

Colonelul, aşa iritat cum era, a dat ascultare într-o oarecare măsură celor spuse de locotenentul major şi a ordonat să fie plasate lângă pod doar două tunuri, de o parte şi de alta a drumului.

N-aveau ce să facă. Kandalinţev i-a spus slab, nu cu un ton de ordin:

— Oleg. Un tun de-al tău – la stânga, unul de-al meu – la dreapta.

Au început să se desfăşoare, să se aranjeze.

Gusev a pus în poziţie de luptă al treilea servant, sergentul Petea Nikolaev. Kandalinţev l-a desemnat la tunul lui pe primul, sergentul-major Kolţov – de o vârstă cu el, sub patruzeci, un cazac de la Don.

Celelalte tunuri şi camioane au fost întinse mai departe vreo două sute de metri, acolo unde se zărea negru conacul Pitten, cu clădirile lui.

Dar mai trebuie supravegheat şi dezertorul.

Kandalinţev, în mod neobişnuit, i-a pus mâna pe umăr. Şi i-a spus:

— Gut, gut, totul va fi gut. Mergi cu ai noştri, să dormi.

18

Secționarea cablului nu a putut fi întâmplătoare, dacă au fost smulşi doi metri. E clar că lor aici le este familiară regiunea, ei cunosc fiecare trecere, au călăuzele lor, serviciul lor de recunoaştere, dar şi crânguri şi poieni ici şi colo. Noi nu vom putea nicicum să-i vedem, dar ei ne urmăresc pe noi.

Boev nu mai nimerise niciodată într-o asemenea situație. El traversase râuri sub bombardamente, rămăsese la postul lui de observare pe câmpuri de luptă unde mureau oameni, sub loviturile repetate ale proiectilelor şi ale minelor germane şi zăcuse sub raidurile aeriene într-un şanț superficial săpat în grabă; dar ştia întotdeauna că el este o parte a brigăzii lui de artilerie şi un coleg credincios al infanteriei şi, mai devreme sau mai târziu, se va întinde spre el o mână prietenească sau un fir de comunicare, sau un ordin al superiorilor, şi că putea să-i facă părtaşi gândurilor lui.

Dar aşa? Niciun zgomot, niciun obuz, moartea din fiece

moment nu se repede spre noi, nici nu se manifestă în nimic. Dar infanteria nu-i, şi nici nu va fi înainte de răsărit, ar fi bine dacă ar ajunge măcar dimineaţă. Iar statul-major parcă ar fi murit, încă de la miezul nopţii. Ce poate fi asta? Staţia de emisie-recepţie s-a defectat? – dar mai aveau de rezervă.

Norii au acoperit ermetic cerul din nou, iar luna este în declin. Câmp fără viaţă acoperit de zăpadă, o vizibilitate foarte tulbure. Cu un comandant de baterie la dispoziţia lui, doi pe margini, să stea blocat în gropi mici şi ce să aştepte? Se poate, da, ca dintr-o clipă în alta nemţii să înceapă ofensiva, chiar dacă nu se aude nici un singur zgomot, nici de tractoare, nici de motor de camioane, ceea ce înseamnă că nici artileria lor nu se desfăşoară. Şi dacă ei vin pe jos dintr-o parte şi atacă de-a dreptul tunurile noastre? Ele sunt lipsite de apărare.

Şi – pentru ce să stea aici? Asupra cui să deschidă focul? De ce suntem noi aici?

Boev a retras deja o baterie în mod neautorizat. Deşi asta se poate justifica. (Dar iată ce e: atâta timp cât nu are legătură cu bateria sa, Kasianov n-are decât să-şi ia tălpăşiţa şi merge la tunurile lui, pe malul acela. Îi dăduse ordin.)

Dar să mute şi celelalte două baterii dincolo de Passarge? Asta e deja întru totul o schimbare arbitrară a poziției, o retragere. Dar există un principiu sacru al Armatei Roşii: niciun pas înapoi! În armata noastră – o retragere neautorizată? Nu numai că nu se poate împăca sufletul cu asta, dar aşa ceva este imposibil! Asta e trădare de patrie. Pentru asta poți fi judecat şi poți fi condamnat chiar şi la moarte, chiar şi la batalionul disciplinar.

Iată – n-avea nicio putere.

Sensul este clar, evident: bineînțeles, trebuie să se retragă, să retragă divizionul.

Dar şi mai clar: este strict interzis.

Nu contează dacă pieri, numai să nu vină de la ai tăi.

De la Baluev, de când a plecat, nimic. Dar noutățile curgeau. De la comandantul bateriei din stânga: la vreo trei sute de metri, pe un drum de țară, mergea în galop un singur călăreț, spre est. Mai mult nu s-a putut distinge. Şi nici nu şi-au dat seama la timp să tragă.

Aşadar, asta e de la nemți – era o recunoaştere, o legătură, oamenii locului?

Prin intermediul aceluiaşi punct de observare din stânga şi prin postul lui de reperaj l-a chemat pe Boev comandantul bateriei acustice. Calitatea sunetului, prin intermediul a

două-trei joncțiuni, este aşa şi aşa. El anunță: dincolo de lac, s-au ivit nemții pe neaşteptate, au tras asupra avanpostului, au ucis un combatant.

— Saşa, ce mai vezi, ce auzi?

— La stânga au apărut două vâlvătăi.

— Dar pe lângă tine cine e dintre ai noştri?

— Nimeni. Noi am ocupat acolo un castel foarte bun.

— Eu am veşti: dintr-o clipă în alta ar putea să pornească. Iar tu ai deschis deja cutiuțele cu instrumente. Ar trebui să le strângi câtă vreme nu se trage.

— Dar cum se poate?

— Dar ce să mai asculți de superiori?

Toplev raportează: acum se vede şi la stânga lui o vâlvătaie. Uralul tot nu răspunde. Ei dorm sau ce fac? Dar nu se poate să fi adormit toți!

Toplev este un tinerel, cam plăpând. Iar tunurile pot să învăluie din flanc. L-a îndemnat: trezeşte toți servanții, să nu doarmă nimeni, luați puştile, grenadele. Fiți gata să apărați direct posturile de foc. Menține legătura şi comunică-mi.

Ostanin s-a întors:

— Tovarăşe maior! Am găsit un cătun bun, pustiu. La vreo cinci sute de metri de aici. Traversăm?

Mai are vreun rost? Cât timp se instalează liniile – fie ce-o fi.

19

Şi a mai trecut o jumătate de oră.

Vâlvătăile din stânga, în partea de nord, se fac tot mai numeroase. În apropiere sunt deja trei, iar una foarte mare se ridică puternic mai departe.

Nu se aud nici trageri de artilerie, nici de mortiere. Împuşcăturile de arme pot să nu ajungă până aici.

Iar la dreapta, de unde a fost desfiinţat punctul de observare al lui Kasianov, chiar dacă nu exista niciun fel de indiciu, relieful – o vâlcea care se curba – le dădea motiv să se teamă foarte tare.

Acum, s-a întors şi Ostanin din partea din faţă a vâlcelei, nu-l lasă conştiinţa să stea într-un loc. Zice: pe celălalt povârniş mişunau nişte indivizi, vreo doi-trei. Aproape la sigur ar fi putut să-i doboare, dar s-a abţinut.

Poate că a procedat corect.

Cu călăuzele lor, nemţii o să găsească fiecare cărare. Iar peste relieful zonei – vor duce şi un batalion, cu săniile.

Vizibilitatea este din ce în ce mai slabă. Trimiți pe cineva – până la vreo sută de metri silueta lui se distinge încă, la mai mult doar se ghiceşte – şi gata.

În întuneric este corpul infanteriei, fără niciun zgomot? În războiul din ziua de azi, nu aşa se atacă, nu este posibil. Să organizezi o ofensivă atât de silențioasă este şi mai dificil decât una zgomotoasă.

Dar, în război, totul este posibil.

Dacă nemții sunt izolați de douăzeci şi patru de ore deja, cum, într-adevăr, să nu înceapă o ofensivă?

Gândurile se învârtejesc repede. Statul-major al brigăzii? Cum au putut să ne lase aici?

Să ne retragem – nu avem voie. Dar s-ar putea să nu rezistăm până dimineață.

Este inutil să staționăm aici. Trebuie să salvăm tunurile.

Să ne asumăm riscul de a retrage încă o baterie? Asta nu va trece drept o manevră: este o retragere neautorizată.

Ei bine, până una-alta: stereoscopul, stația de emisie-recepție, bobinele pe care le avem în plus – pe sănii. Iar săniile să le regrupăm în partea bateriei. Lui Miagkov:

— Ia încărcătoare pentru pistoalele automate. Ia şi grenadele, câte sunt.

Ar trebui să vorbească cât mai încet posibil pentru ca

zgomotul să nu se răspândească de-a lungul câmpului.

Bineînțeles, poate să apară repede şi un tanc. Împotriva unui tanc, noi nu putem face nimic. Şi adăposturile sunt prea puțin adânci.

Telefonistul îl strigă pe Boev. La tranşeea lor – doi paşi la o parte.

Este din nou comandantul bateriei de reperaj acustic. Ceea ce spune este alarmant: postul acustic din stânga a fost capturat de nemți! Au mai avut timp să spună doar: „Suntem încercuiți. Sunt în ținute de camuflaj albe". Şi – asta-i tot.

— Dar la dumneavoastră, Pavel Afanasici?

— Deocamdată – nu e clar.

— La mine la centrală, pentru moment nu e nimeni. Dar aparatele le strâng, ca să nu se piardă. Aşa că – fiți cu ochii în patru. Şi luați-vă firul.

Boev nu a dat receptorul imediat, ca şi cum se aştepta să mai audă ceva.

Dar e linişte totală.

Asta înseamnă că deja a început lupta.

Lui Miagkov:

— Haide, pe toți cei care sunt – desfăşoară-i în apărare, în semicerc, la vreo două sute de metri. Lasă un om la telefon

şi unul la sănii.

Miagkov a dat ordinele cu voce joasă.

Să desfăşori unitatea de pază presupune şi un risc: afli mai devreme, însă de aici nu poți trage, nimereşti în ai noştri.

Dar dacă rămânem grămadă – ne vor lua ca pe nişte oi.

Nu era tulburat. O judecată calmă şi limpede.

Îi trec prin cap: ofensiva asupra Oriolului, luptele de pe Desna, de la Starodub, de lângă Recița. Peste tot – lupte diferite, şi morți diferite. Dar iată ce nu făcuse niciodată: niciodată nu risipise obuze degeaba, fără rost.

Triumful din depresiunea Bobruisk. Urmărirea prin Polonia. Câmpul de luptă cumplit de lângă Pułtusk.

Dar au învins.

...Să rezistăm până dimineață...

Spre nord-est – la vreo doi kilometri – pârâiau rafale de pistoale-mitralieră. Apoi au încetat.

Dar, cu aproximație, acolo unde plecase Baluev.

20

La Toplev, la pozițiile de foc, obuzele sunt stivuite aproape

de tunuri. Dar probabil că nu vor avea ocazia să tragă înainte de a se lumina de ziuă. Comandantul diviziei a dat ordin ca toți servanții să pregătească puştile; nu le cară niciodată cu ei, consideră că sunt inutile, se află în benele cu obuze. Pentru servanții de la tunurile grele, lupta în care se trag focuri de armă nu este prevăzută. Pistoalele automate sunt ale cercetaşilor, ale plutoanelor administrative – şi toate se găsesc la punctul de observare.

Nu se mai vede nici în față, nici într-o parte, peste tot e un fel de pâclă.

Toplev şi fără asta umbla de colo până colo într-o stare de nelinişte şi de confuzie, cu atât mai mult după ordinul comandantului de divizie...

Iată, erau opt tunuri în rând, aşa cum rar se procedează, întotdeauna bateriile sunt plasate separat; Toplev mergea nervos, micuț, de-a lungul acestor coloşi.

La fiecare tun – e bine dacă sunt jumătate dintre servanți, ceilalți s-au împrăştiat prin casele apropiate şi dorm: e uscat, e cald. Unii sau şi cherchelit un pic, din nou, cu alcoolul capturat. Şoferii, şi ei, dorm pe undeva.

— A îndemnat pe toți cei patru comandanți de pluton: să distribuie armele şi să se pregătească pentru o defensivă directă.

Unii au luat-o la fugă să execute, dar alții o fac în silă.

Măcar dacă ar fi fost pe lângă divizion un vice-comisar politic, aşa cum este câte unul, care taie frunză la câini – le-ar fi fost frică de el. Dar comisarul brigăzii îl oprise la el cu treburi până dimineață.

Dar nu se vor apuca să atace fără o pregătire a artileriei, cel puțin ne vor avertiza, vor azvârli câteva proiectile, câteva mine.

Dar e linişte. Nu se aude zgomotul tancurilor.

Asculta, asculta. Nu se auzea nimic.

Trebuie să se descurce.

A plecat la Klein, la maşina statului-major. Acolo se află totul, diverse documente. Dacă se întâmplă ceva?... – atunci ce să facă?

— A dat dispoziție şoferului să stea pe lângă maşină. Radiotransmisionistului – să insiste să cheme Uralul.

S-a întors la pozițiile de foc.

— Tovarăşe căpitan! îl cheamă telefonistul cu o voce surdă, de pe pragul unde s-a aciuat. Vă caută comandantul diviziei.

A luat receptorul.

Boev, cu o voce teribilă:

— Toplev! Suntem încercuiți aici! Pregăteşte apărarea!

Şi, după cât se pare, nu lăsase receptorul – s-a auzit o împuşcătură, apoi alta!

Şi totul s-a întrerupt. Legătura nu mai există.

Şi Toplev a simțit în el ceva ciudat: rotulele au început să tremure singure, independent de genunchi, au început să tresalte în sus şi-n jos.

Dar acum nu putea să înceapă să strige pe toată linia de foc. A început să alerge de-a lungul şirurilor de tunuri, spunându-le comandanților de pluton: pregătiți-vă de luptă! comandantul diviziei a fost deja atacat!

De data asta, toți s-au pus în mişcare.

Dar maşina statului-major? dacă e ceva? A trimis un soldat: să o stropească cu benzină, din canistre.

Dacă nu vom scăpa, să incendiem maşina.

21

Devotamentul pentru tatăl său era cheia către sufletul lui Oleg. Pentru un băiat, cine este mai sacru, mai măreț decât tatăl său? Şi ce suferință a fost pentru el: într-unul din anii treizeci (Oleg avea 10 ani, a înțeles), tatăl său fusese degradat fără motiv, de la comandant de brigadă la colonel,

de la romb la trese. Şi locuiau în două camere ale unui apartament comun, iar în a treia cameră – un turnător. (Cauza era: unul dintre colegii lui de serviciu a fost săltat, dar băiatul a aflat asta abia după aceea.) Odată mare, va urma şi el cariera militară? La 16 ani (în lunile cele mai importante ale bătăliei de la Stalingrad), a reuşit, a obținut încuviințarea tatălui său: a tras pe el mantaua soldățească.

Devotamentul pentru tatăl său însemna ca acolo, lângă cele două tunuri ale lui, să nu se acopere de ruşine, să nu i se reproşeze fiului că nu este demn de tatăl său – mai bine să moară. Oleg era chiar mulțumit că lucrurile luaseră această întorsătură, că fuseseră plasați pe pod ca să păzească nemaiîntâlnita tragere directă a tunurilor de o sută-cincizeci-şi doi. Şi de s-ar rostogoli mai repede aceste tancuri germane din pâclă!

Aceasta era o noapte nemaipomenită pentru el şi se aştepta la şi mai mult.

Cu toate că în total sunt prevăzute câte 60 de proiectile pentru fiecare tun – iar acum au adunat proiectile şi de la alte două tunuri ale plutonului – aveau doar jumătate. Şi servanții – şapte oameni în loc de opt. (Şi Lepetuşin ăsta...) Dar locotenentul nu a adus un alt servant, nu e corect, va avea destule de făcut şi acela. Preferă să dea el o mână de

ajutor.

Nici acel autotun, nici acel colonel de temut nu mai erau în apropiere, iar tunurile bateriei a 6-a erau instalate lângă pod, stăteau de pază.

În față – un spațiu gol întunecat, se pare că nu se află acolo nicio unitate de-a noastră, dar oamenii au început să dea buzna.

Câțiva topografi din divizionul de recunoaştere – unul şchiopătează, altul are umărul scrântit. Fuseseră trimişi să facă fixări topografice atunci când lumina luna şi s-au împotmolit în întuneric: aşteptau, poate că se vor risipi norii. Povestesc întrerupându-se unii pe alții: ciudată ofensivă, vin pe furiş, numai în tăcere, care cu o lopată, care chiar cu un cuțit, din când în când o împuşcătură – două.

Unii topografi au rămas încă în spate.

Au trecut săniile bateriilor de reperaj acustic cu toată încărcătura lor, reuşiseră să o târască. Numai caii de tracțiune luați de la inamic i-au scos din încurcătură, căci maşina lor se împotmolise acolo, iar ei încearcă să o scoată.

Câte baterii de reperaj acustic mai sunt acolo?

— Pavel Petrovici, cum o să tragem, dacă ai noştri încă mai dau năvală?

— Va trebui să ne mai abținem puțin.

Acolo, pe râul estic, în profunzime, schimbul de focuri ba se declanşează, ba amuţeşte.

Kandalinţev le-a ordonat celor doi servanţi liberi să se pregătească pentru o luptă de infanterie. Iar acum a trimis pază la stânga şi la dreapta.

Ai noştri continuau să urce pe pod.

Dar iată – a fost adus un rănit pe o brancardă. Cercetaşii regimentului.

Abia îl cară, au obosit. Cine ar putea să-l ia cu maşina?

Acum – căutăm şi pregătim pe cineva.

Oleg s-a aplecat asupra rănitului. Un maior. Părul lui ca inul.

Nemişcat.

— Este al vostru?

— Este al regimentului. Unul nou. Abia a fost trimis ieri.

— Grav?

— La cap şi în stomac.

— Dar unde este deci întregul vostru regiment?

— Dar... cine ştie?

Artileriştii noştri i-au înlocuit pe brancardieri până la conac.

Kandalinţev le spune:

— Să-l ducă pe săniile noastre până la Liebstadt şi să se

întoarcă imediat.

Orăşelul Liebstadt, aflat la răscrucea a şase drumuri, pe care divizionul de tunuri l-a traversat ieri seară fără dificultăți. Iar dacă nemții pătrund acolo, toate drumurile le vor fi deschise.

— Pavel Petrovici, se vede că dezertorul nostru nu a mințit.

— Am dat dispoziție să i se dea să mănânce, a mormăit Kandalințev.

— Dar ce-i cu comandantul nostru de baterie? Nici la stația de emisie-recepție nu răspunde?

Dar ce-i cu tot divizionul?

Flăcările îndepărtate ale incendiului luminează puțin. Şi ochii s-au deprins cu pâcla. Uite, ca o pată neagră, încă un grupuleț cu ai noştri. Vine încoace.

Şi uite-i.

Şi uite-i.

Da, acum nu poți începe să tragi.

Şi deodată: la dreapta, din față – acolo unde sunt bateriile noastre 4 şi 5! – , o puternică şi densă rafală de mitralieră.

Şi – o mare izbucnire de foc! şi încă una! – apoi o explozie! şi încă una!

22

Când în noapte se întrevedeau tulbure zorii zilei, în liniştea deplină, a bubuit asupra bateriei a 5-a, brusc, din dreapta pădurii, dar nu se trăgea chiar cu aruncătoare de mine, ci cu trei-patru mitraliere de mare calibru – şi de ce oare numai cu gloanţe trasante? În şuvoaie de bastonaşe roşii alungite, moartea care se anunţă din timp pornea de sus – rar caz să o vezi un pic mai înainte ca ea să te găsească.

Şi pe urmă, brusc, dinspre pădure a răsunat – „hur-ra! hurra!" – dens, din nu mai puţin de două sute de gâtlejuri.

Şi au alergat la tunuri – buluc, abia vizibili prin şuvoaiele roşii sclipitoare.

Din direcţia tunurilor au pornit câteva focuri de armă, dar nu au reuşit mai mult de atât. Şuvoaiele roşii s-au mutat în stânga, asupra bateriei a 4-a, iar a 5-a deja era asaltată cu grenade. Izbucneau întruna focuri.

Atacul l-a surprins pe Toplev în extremitatea bateriei a 4-a – iată! se pregătiseră – el însuşi i-a pregătit – dar nu crezuseră cu adevărat. Şi apoi, toată noaptea fuseseră încordaţi, apoi se relaxaseră, unii chiar adormiseră.

Dar – ei sunt de trei ori mai mulți decât noi!

Să strige? să dea ordine? vocea nu ar fi ajuns până acolo şi nu i-ar fi trezit.

Toate acestea din scurt – ca o lovitură de pumnal în noapte.

Toplev deja nu mai putea face nimic! Doar să fugă? Să fugă la Klein, până la maşina statului-major şi să-i dea foc.

Şi a fugit.

Şi auzea exploziile în spatele lui, erau aproape şi, printre explozii, apăreau strigăte – ai noştri? ceilalți?

Se poate încă distinge: se trage cu puştile, înseamnă că sunt ai noştri.

Lângă maşină, planşetistul şi radiotransmisionistul ăsta şi aşteptau: au stropit cabina maşinii cu benzină! au adus şi au atins o feştilă aprinsă.

Ah, a luat-o din patru părți! Fugi de-acolo!

Ia-o la fugă!

N-o să vedeți voi planşeta noastră! Şi n-o să scormoniți în documente.

Deja nu mai sunt lansate grenade asupra bateriei. Cineva a reuşit să-l împuşte pe vreunul.

Alergau încoace, spre incendiu, gloanțele şuierau pe alături, ținta era vizibilă.

Şi Toplev alerga cu soldații lui din statul-major.

Alerga – ştiind numai direcția corectă, dar pierduse tot rostul.

Mai alerga cineva într-o parte, cineva din baterie, dar nu poate să vadă cine e.

În cap, i se perindau: copilăria, şcoala – şi cu ce densitate, totul dintr-odată!

Soldatul a rămas puțin în urmă, pentru a fi alături de căpitan.

Din cauza sufocării, nu poți spune clar, dar se înțelege şi aşa. Pe drum, pe pod, cum au târât-o pe a 6-a, cum au salvat-o. La un kilometru de aici.

S-au oprit, au privit în jur. În înălțime, deasupra copacilor, roşea vâlvătaia maşinii.

Comandantul de divizie îi spusese că o va căra până în Germania.

Iar acolo unde rămăseseră tunurile – nu se mai trage decât cu pistoale automate.

23

Mai apoi, Kandalințev şi Gusev doar împreună şi

ajutându-se unul pe altul au reuşit să-şi amintească precis cele întâmplate. Ce a urmat după ce? Şi al cui tun anume a nimerit în primul tanc? dar în al treilea? şi din ce cauză a ars transportorul blindat?

Chiar până pe la şase dimineața a fost cu neputință să tragem: în fața noastră, pe celălalt mal, pârâia schimbul de focuri din automate, iar oamenii noştri ieşeau întruna din încercuire. Parcă nu erau unități de-ale noastre acolo, însă câți soldați s-au strâns în pâcla asta cu ninsoare!

După aceea însă, pe drumul din stânga, dinspre Dietrichsdorf au început să licărească luminile de poziție ale tancurilor şi transportoarelor blindate. S-au pornit nemții! Uneori se aprindeau scurt farurile, nu se puteau abține să le aprindă – era în marş o coloană motorizată. Huruitul ei se auzea tot mai clar, prin ultimul tir al automatelor.

Dar iată – şi-a făcut apariția şi prima mutră! E timpul s-o pocnim.

— Arma pentru atac! abia s-a auzit în dreapta, de peste şosea, de la Kandalințev.

— Tragere directă! a început să urle cu glas gros Oleg către servanții lui. Foc!

Trăgea Petia Nikolaev. Tunul nostru a hârâit. A hârâit şi cel al lui Kolțov.

Oleg s-a repezit să-i ajute pe servanți cu următorul proiectil – acum totul ține de viteză!

Neamțul nu s-a aşteptat la focuri aici.

A început să se împrăştie.

Da, dar nici noi nu trăgeam pe de lături! La atingerea blindajului țâşneau scânteile puzderie! – înseamnă că am nimerit, cu proiectile brizante!

Tancul s-a oprit.

Şi mai în spate – s-a aprins ceva, desigur, un transportor blindat.

Iar pe drum, coloana gonea!

Dar şi noi trimiteam proiectilele – aproape două pe minut!

Păi proiectilul nostru îi stâlceşte mutra şi „tigrului regal”[87].

Aşa de bine s-a nimerit – drept înaintea podului şi pe pod – am sfărâmat câte un tanc şi am blocat podul ca şi cu un dop.

E de mirare că podul a rezistat.

Tancurile nemțeşti trăgeau încoace, dar, din cauză că malul nostru era mult mai înalt, iar ei se aflau jos,

[87] „Königstiger” a fost un tanc greu de luptă fabricat în Germania nazistă şi folosit în al Doilea Război Mondial în anii 1944 şi 1945.

proiectilele lor ricoşau şi zburau mai sus. Servanții se trânteau la pământ, în şanțuri, şi iute săreau iar să încarce. Nikolaev şi Kolțov nu se depărtau de tunuri – şi n-au fost atinşi.

...Când nu te gândeşti nici la tine, nici la altceva ori altcineva, ci doar cum să-i arzi! cum să-i arzi.

Nemții trăgeau – când unii, când alții – şi cu proiectile neexplozive, aşa cum procedau încă din toamnă: să ducă ei oare lipsă de proiectile?

Aceste proiectile neexplozive nu provoacă răniri de schije, ele distrug numai locul unde cad direct.

Totuşi, au fost răniți zăpăcitul de Iurş şi doi servanți de-ai lui Kolțov.

Şi la tunul lui Nikolaev un proiectil neexploziv, tras de un tanc, a deformat regulatorul de echilibru.

Iată cum îşi aduceau ei după aceea aminte, toți împreună, dar ce anume şi de ce şi de la cine – nu-şi mai dădea nimeni seama.

Apoi s-au petrecut atâtea. A apărut, totuşi, pe neaşteptate plutonul nostru de puşcaşi şi s-a pitit pe mal.

Podul e în bătaia armelor noastre. Nemții încercau să fugă încoace, printre tancuri – erau doborâți într-o clipă.

Iar peste gheață şi pe panta abruptă, înotând în zăpadă? –

panta malului tot nu putea fi cucerită.

Bine, nici noi nu aveam cu ce trage asupra coloanei motorizate de pe malul celălalt – ni se terminaseră proiectilele.

Şi brusc, pe drumul liber din spate, şi-a făcut apariția tancul nostru cu un bot cam butucănos – I-eS, o noutate, cu cel mai solid blindaj; tragi în el cu tunurile şi parcă ai arunca cu semințe. S-a postat între tunuri şi a tras preventiv de două-trei ori asupra coloanei motorizate şi de două ori asupra drumului spre Adlig.

Cei de-acolo n-au ripostat.

Nemții şi-au retras motoarele în pădure.

Din spate au mai răsărit două tancuri I-eS.

Abia atunci ne-am simțit şi noi mai bine.

Mult încă după aceea, în susul şi-n josul râului – peste gheață şi cățărându-se pe panta abruptă şi înzăpezită –, ieşeau din încercuire.

Printre ei, şi comandantul nostru de batalion Kasianov, rănit la o mână.

Şi artileriştii din bateriile 4 şi 5 capturate, care au putut fugi, au răzbătut. Nu mulți.

Şi căpitanul Toplev – întreg şi nevătămat.

Cât despre comandantul de divizie, atât a putut să spună,

că el a fost încercuit.

Numai de-ar trăi.

Lui Oleg, care privea la ceas, nu-i venea să creadă: când au trecut trei ore? Cum s-au mai ghemuit şi s-au strecurat ei? Parcă i-a înghiţit lupta.

Se lumina deja de ziuă.

24

Bucătăria îi hrănea pe toţi de-aici, dintre ai noştri.

Căpitanul Toplev stătea ruşinos de dezorientat în faţa comandanţilor de plutoane. Însă ce-ar fi putut el mai mult? Nu-i mai tăcea gura – începea a nu ştiu câta oară să-i povestească – iar şi iar – lui Kasianov: cum a fost, cât de iute s-au furişat şi le-a fost imposibil să salveze tunul.

Iar căpitanul Kasianov – nevinovat – se simţea ca şi cum ar fi fost vinovat de ceva.

După vreun ceas, din spate, de la Liebstadt, au apărut au apărut două automobile. În primul – un Opel-blitz de captură – se aflau adjunctul şefului de stat-major al brigăzii, un maior, şi alţii mai mărunţi, tot din statul-major. Nu le venea să creadă: doar în aceste câteva ore? din seara atât de

liniştită de ieri? şi s-a putut întâmpla aşa ceva?

S-au repezit să transmită prin radio la statul-major al brigăzii.

Iar în al doilea automobil – locțiitorul politic din divizionul al 2-lea Konopciuc şi organizatorul de partid Gubaidulin, care trăsese un pui de somn şi era treaz, nu beat.

Precum şi maiorul Tarasov din SMERŞ-ul brigăzii.

S-au îngrămădit cu ofițerii: ce şi cum? Erau mânioşi, i-au ocărit pe Toplev, pe Kasianov: cum s-a putut să fie aşa de căscați?!

Tarasov le-a făcut sever morală:

— Nu trebuie să existe noțiunea de „surpriză”. Trebuie să fim totdeauna gata pentru...

Dar Toplev, tremurând şi pierzându-şi controlul:

— Şi dumneavoastră ştiați doar. A existat o avertizare.

— Da? Care?

Toplev a povestit despre dezertor.

Tarasov a priceput fulgerător:

— Şi unde-i?

— Au condus acolo, la conac.

Ceilalți veniți au schimbat priviri, au înțeles şi ei: ehe, şi acum mai miroase pe-aici a ars. Trebuie să plecăm.

Iar la statul-major al brigăzii ştiau deja de sus de masiva

ofensivă nocturnă a nemților, în nord fiind mai ceva ca aceea de aici. Divizionul al 3-lea se afla complet în încercuire. Ordin: cei care au scăpat să se retragă imediat prin Liebstadt spre Hertzogenwald.

— Au adus pe dezertor la Tarasov.

Probabil că şi dormise, cu tot schimbul de focuri din timpul nopții? Încerca să zâmbească. Paşnic. Alarmat. În aşteptare.

— Kom! i-a indica Tarasov cu o mişcare bruscă de mână.

Şi l-a dus după magazie.

Mergea în urma lui şi-şi scotea din toc TT-ul.

Iar după magazie – simultan două împuşcături.

După noaptea aceasta zbuciumată, ei erau tăcuți.

EPILOG

Din seara de 25 ianuarie, când primele tancuri sovietice au răzbătut spre Marea Baltică, spre golful Frisch-Haf, iar Prusia Orientală s-a trezit ruptă de Germania, contraofensiva nemților pentru străpungerea frontului fusese pregătită numai în 24 de ore, deja spre seara următoare. Divizia lor de tancuri, două brigăzi de infanterie şi o brigadă de vânători au pornit ofensiva spre vest, către Elbing. În cursul nopții de 26 spre 27 ianuarie s-au mai adăugat trei divizii de infanterie şi tancurile „Marii

Germanii”, cucerind acum cu flancul stâng Wormditt şi Liebstadt.

La întinderea pe sute de kilometri spre mare a spărturii frontului inamic, diviziile noastre de puşcaşi nu au izbutit să formeze nici măcar o linie punctată a frontului. Una dintre cele trei divizii s-a trezit încercuită. Însă nemții n-au reuşit să treacă spre Elbing, fiind opriți de armata noastră de gardă – a 5-a blindată. Ei au stăpânit doar pentru patru zile teritoriul dintre Mühihausen şi Liebstadt. Din sud, au fost stăviliți de brigada noastră blindată şi de corpul de cavalerie, sosit de la Allenstein tocmai la țanc. Au venit în cele din urmă în ajutor, prin nămeți, călărețiii.

Pe 2 februarie, noi am ocupat din nou şi Liebstadtul, şi mai la est, iar grupul de recunoaştere al brigăzii de artilerie a pătruns în Adlig Schwenkitten. Tunurile celor două baterii nimicite se aflau în poziția dinainte, la marginea satului, însă toate serviciile administrative şi, pe alocuri, şi țevile tunurilor fuseseră distruse din interior, cu cartuşe de trotil. Acestea nu mai puteau fi refăcute. Între tunuri şi mai departe, spre Adlig, zăceau încă trupurile servanților ucişi, câteva zeci. Pe unii dintre ei, nemții îi doborâseră cu cuțitele: îşi cruțau cartuşele.

Am pornit să-i găsim şi pe Boev, şi pe comandanții lui de

batalion. Câțiva soldați şi comandantul de batalion Miagkov zăceau în apropierea lui Boev. Acesta din urmă, împuşcat la rădăcina nasului şi într-o falcă, zăcea pe spate. Îi scoseseră cojocul – îl luaseră, i-au scos şi pâslarii, nu mai avea nici căciulă, ba unul dintre nemți s-a lăcomit la decorațiile lui, să-şi raporteze succesul: uite aşa îi tăiase cu cuțitul toată bucata de veston pe care era prins mănunchiul de decorații – pe pieptul mortului rămăsese urma însângerată de cuțit.

— Am îngropat la Liebstadt, în piață, acolo unde este monumentul lui Hindenburg[88].

Încă din ziua precedentă, comandamentul brigăzii de artilerie transmisese la statul-major al artileriei pe armată o listă cu propunerile de decorare cu ordinul Steagul Roşu, pentru operațiunea din 27 ianuarie. În fruntea listei erau locțiitorul politic Vâjlevski, şeful de stat-major Veresovoi, şeful informațiilor pe brigadă, iar mai jos de acesta se aflau şi Toplev, şi Kandalințev cu Gusev, şi comandantul bateriei de transmisiuni.

Comandantul de artilerie pe armată, un general-locotenent înalt, uscățiv, sever, era foarte conştient şi de

[88] Paul von Beneckendorff Hindenburg (1847-1934), feldmareşal şi om politic german.

propria-i nesăbuință de a permite desfăşurarea atât de prematură, într-un spațiu operativ gol, a brigăzii de artilerie grea, fără nicio susținere. Acum, însă, a explodat. A tăiat cu o cruce strâmbă şi groasă toate vârfurile conducătoare ale brigăzii din fruntea listei şi a adăugat drept rezoluție o înjurătură de mamă.

După multe zile, în martie deja, s-a emis şi pentru maiorul Boev ordinul pentru Apărarea Patriei, clasa I. L-au împăcat.

Numai că nimeni şi niciodată n-a văzut acest ordin, bucățica aceasta aurită; sora lui, Praskovia, nu l-a primit.

Dar parcă mult mai adăuga el la cele smulse cu cuțitul?

De asemenea, nici comandantul diviziei de puşcaşi, în memoriile lui postbelice, nu l-a pomenit pe maiorul Baluev – comandant de regiment pentru o zi.

Parcă nici n-a existat, l-a înghițit pământul.

1998